

İki Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi, sayı: 1

Demokratik Modernite
İki Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi
Yaygın Süreli Yayın / Sayı: 1
Haziran-Temmuz 2012
ISSN: 2147- 1703
Roza Yayınları Adına Sahibi
Burcu Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Cahit Çakmakçı

Yayın Kurulu
Nasrullah Kuran, Cengiz Çiçek, Fadile Yıldırım, Hediye Özdemir, Mahmut Şakar

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması yayın kurulunun kararına bağlıdır.
demokratikmodernite@yahoo.com

Grafik Tasarım
Sinan Arslan

Basım Yeri:
Gün Matbaacılık Reklam Film Bas Yay. San. Tic. Ltd. Şti
Beşyol Mahallesi Akasya Sok. No:23/A Küçükçekmece – İstanbul
Tel: 0212 580 63 81

Abonelik Koşulları
Yıllık Abonelik Bedeli: 40 TL
Yurtdışı Abonelik Bedeli: 55 Euro
Türkiye İş Bankası Galatasaray Şubesi
Burcu Özkaya
Hesap No: 10220918635
IBAN: TR 56 0006 4000 0011 0220 9186 35

Roza Yayınları
Hüseyin Ağa Mah. Tarlabaşı Bulvarı No:61/7 Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 256 57 69

İÇİNDEKİLER

"Kazanacağımız Koca Bir Dünya Var"

Sosyolojik olarak iktidar kavramını tanımlayabilmek için en doğru başlangıç noktası Steven Lukes'ın sorularındadır. Buna göre:

"İktidar sahip olunan bir şey midir, yoksa bir ilişki mi? Bir potansiyel midir, yoksa fiilen mevcut olan bir şey mi? Bir kapasite midir, yoksa bir kapasitenin kullanılması mı? İktidarın sahibi kimdir ya da nedir veya onu kim ya da ne uygular? (Tek tek ya da topluca) taşıyıcılar mı, yoksa yapılar veya sistemler mi? Kimin ya da neyin üzerinde uygulanır: (Tek tek veya topluca) taşıyıcıların mı yoksa yapıların veya sistemlerin mi? …Ne çeşit sonuçlar üretir: Çıkarları, seçebilme gücünü tercihleri, politikaları ya da davranışları değiştirir mi? …Asimetrik bir ilişki midir? Birilerinin iktidar uygulaması başkalarının iktidarını azaltır mı? Yani sıfır-toplamlı bir kavram mıdır? Yoksa iktidarın uygulanması toplam iktidarı aynı düzeyde mi tutar ya da bunu arttırabilir mi? …İktidar kavramından sadece bir çeşit çatışma veya karşı koyma varken mi söz edilebilir? Şayet öyleyse çatışma aşikar mı olmalıdır, yoksa gizliden gizliye sürebilir mi? Çatışma, açıklanmış tercihler arasında mı olmalıdır, yoksa her nasıl tanımlanmış olursa olsun gerçek çıkarlar mı işin içine katılmalıdır?.." (Lukes, 1997)

İktidar ağ gibi işleyen bir organizasyondur. Belli başlı sosyal ilişkiler gündelik yaşamda temellenir. Bu nedenle, Marx'ın sınıf mücadelesi gibi geniş ölçekli politikalarla ilgilenmesine zıt olarak Foucault mikro politikaya odaklanır. Nietzsche gibi, Foucault da hakikatin çok taraflı bir olgu olduğunu ileri sürer. Bu, yorumlarımızın ötesinde tek bir hakikatin olmadığı anlamına gelir. Foucault'a göre, iktidar ve bilgi birbirleriyle doğrudan ilgilidir ve iktidar bir kişinin elinde yoğunlaşan ve diğerleri üzerinde egemen olan veya bir grubun ve sınıfın elinde değildir. İktidar devlet gibi belirli bir konuma yerleşmemiştir.

Bununla birlikte Foucault, hakikat kavramının iktidar ilişkilerince üretildiğini iddia etmektedir. Bu iddiadan hareketle Foucault, Marksizm de dahil olmak üzere hiçbir doktrinin ve bu doktrinin merkezinde yer alan hiçbir kavramın iktidar ilişkilerinin dışında yer alan bir hakikati keşfedebileceğine inanmamaktadır. Hakikati arama yanılsaması adı altında bilimsel söylemler üretmekte, siyasal mücadele için en uygun yaklaşımı bulmaya çalışmaktadır. Oysa bunlar iktidarın kullandığı bir dizi stratejiyle bağlantılıdır. Bilgi iktidar rejimi altında öznelliğimiz, uzmanlarca keşfedilmektedir. Bu uzmanlar üniversite kürsülerinden, hapishanelere kadar bir dizi kurumda bizi gözlemekte, hakkımızda raporlar tutmaktadır. Özerk özneler olduğumuzu, hakikat arayışımızın herhangi bir dışsal zorlamanın ürünü olmadığını düşünmekteyizdir. Lakin disipliner iktidar kavramında gördüğümüz gibi, hakikat üretilen bir şeydir. Hakikatin varlığı, yalnızca var olanlar arasında seçim yapmak yanılsamasını beslemektedir. Hakikatin yitimi denilen kavram dizgesi, toplumsal sorunların ötelenmesinde daha doğru bir ifadeyle sorunların gündelik yaşam içinde değirmen misali öğütülmesinde mana bulur. Toplum, sorun kuşatılmışlığı içinde sosyal analizlerle açıklanmaya çalışılan en büyük, en köklü sorun; belki de en büyük kaplan iktidar ve sonuçları olacaktır...

Kaplanlardan daha zararlı olan baskıcı iktidarlar, alimler, aydınlar, toplumsal cinsiyet, kısacası toplumsal tüm sorunların altında yatan "derin" iktidar meselesini ve bunun doğal sonucu olarak da zuhur etmesi gereken hakikati ele almaya çalıştık.

Son olarak, M. Çayan'a kulak vermek ve noktayı burada koymak gerekir: "Onların bugün büyük görünen güçleri ve imkanları bizlere vız gelir. Onlar bir avuç, biz ise milyonlarız. Kaybedeceğimiz hiç bir şey yoktur, ama kazanacağımız koca bir dünya vardır."

Demokratik Modernite

Bilgi ve Gerçeğin Arasında İktidar Vardır

Nihat Moğoltay

1949'da İran'ın Mahabad kentinde doğan Abbas Vali yükseköğrenimini İran Ulusal Üniversite'nde tamamladı. Londra Üniversite'sinden doktorasını alan Vali, kariyerine 1986 yılında başladı. Sırasıyla Galler Üniversitesi ve Erbil'de bulunan Kürdistan Üniversitesi'nde görev yapan Vali, ayrıca Kürdistan Üniversitesi'nin kurucuları arasında da yer aldı. Vali, 2008 yılından beri Boğaziçi Üniversitesi sosyoloji bölümünde görev yapmaktadır.

"Kürt Milliyetçiliğinin Doğuşu" isimli kitabınızda tek devletsiz ulusun Kürtler olduğunu söylüyorsunuz. Ulus-devlet ekseninde örgütlenen diğer Ortadoğulu halklara baktığımızda ise milliyetçi tarih araştırmalarının bir hayli fazla olduğunu görüyoruz. Kürtlerin tarih yazımı ise, diğer Ortadoğu halklarına göre daha az. Bu açıdan bakıldığında devletsiz bir ulusun milliyetçilik tarihini ve kökenlerini yazmak ne kadar mümkün olabilir?

Kürtlerin kültürel tarihini ya da antik çağlara dayanan bir topluluk olarak evrimsel tarihini yazabilirsiniz. Fakat bir devletsiz ulus olarak Kürtlerin tarihini yazmak istiyorsanız başlangıç noktanız modernite olmalıdır

Neden ya da ne zaman Kürtlerin Ortadoğu'daki tek devletsiz ulus olduğunu söyledim pek hatırlamıyorum. Doğru olduğunu düşünmüyorum, Filistinliler, Azeriler ve İran'daki Beluciler var. Fakat Kürtler nüfus olarak en büyük gruptur. Devleti olmayan bir kolektif, bir nüfus ya da ulus... Devletsiz tek halk oldukları iddiasında bulunmadım. Burada bir yanlış anlaşılma olmuş. Fakat devletsiz halk terimi kendi içinde bir çelişki barındırır. Yapısında bir çelişki var. Devleti olmayan ve ulus olma iddiası taşıyan bir grup devletsiz olarak tanımlanır, fakat uluslararası hukuk ve ilişkilerde, yargı sistemlerinde ve benzeri alanlarda devlet terimi egemenlik kavramı üzerinden tanımlanır ve bu kavram ulus teriminin belirleyici bir etmenidir. Yasal ve siyasal olarak bir ulus siyasi kimliğini devletsiz bir şekilde tanımlayamaz. Kültürel veya tarihi olarak demiyorum, yasal ve siyasal olarak bir kimliğin tanımlanması için devlet gerekmektedir. Yasal olarak durum hep böyledir. Bunun sebebi, demokrat teorideki kendi kaderini belirleme hakkı ve daha da önemlisi egemenlik teorisi. Her ikisi de bir ulusun yasal ve siyasal bir yapıya dönüşmesini egemenlik koşuluna bağlar ve uluslar için egemenlik de devlet aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Devletsiz ulus kavramı çelişkilidir dememin sebebi ise, bir kimlik sahibi olma iddiasına rağmen bu kimliğin yasal ve siyasal alanda yer edinememesidir. Yasal-siyasal olarak bir kimliğin yerleşmesi için devletin varlığı zaruridir. Bahsettiğim çelişki tam olarak da budur. Fakat bu çelişki devletsiz ulus kavramına has değildir, modern ulus kavramını genel olarak içerir. Başka bir deyişle bu çelişkili egemenlik konsepti veya doktrini, belli hakları olan bir ulusun yasal ve siyasal birliğinin prensibi konumunda. Eğer bir ulus anayasadaki siyasi otoritenin ve meşruiyetin kaynağı olmak istiyorsa ve demokratik toplumlarda seçilmiş hükümetlere başkanlık etmek istiyorsa bu yasal birliği yerine getirmek zorunda. Ancak egemenlik hukuksal bir kavram ve bunun için gerekli siyasi gücü üretememekte. Ulus için bu tür bir birlikteliği sağlaması için kendisi dışında bir aktöre ihtiyacı var. Bunun için devletin birlikteliğinin temelinde yine devlet yatar. Başka bir durumda sadece hukuksal bir kavram olarak kalacak ulusal

egemenliği dayatıp uygulayacak güce devlet sahiptir. Devlet ulusun siyasi ve yasal kimliğini belirler ve devlet olmadan, ulus siyasi bir kimlikten öteye geçemez. Daha önce bahsettiğim çelişki budur. Şimdi Kürtlerin tarihini devletsiz bir ulusun tarihi şeklinde yazıp yazamayacağımız konusunda gelelim. Kürtlerin kültürel tarihini ya da antik çağlara dayanan bir topluluk olarak evrimsel tarihini yazabilirsiniz. Fakat bir devletsiz ulus olarak Kürtlerin tarihini yazmak istiyorsanız başlangıç noktanız modernite olmalıdır. Bunun sebebi devletsiz ulus kavramını Ortadoğu'daki modern ulus-devletin oluşturmasıdır. Bir başka deyişle, ulus-devlet ve devletsiz ulus kavramları modernitenin çelişkisel sonuçlarıdır. Kürtler, içinde bulundukları Türkiye, İran, Suriye ve Irak devletleriyle ilişkili olarak kendilerini devletsiz bir ulus olarak tanımlıyorlar. Ve bu devletler de modernitenin bir tür ürünüdürler; ben bunları otoriter devletler tarafından tepeden aşağı şekillendirilen, modernitenin otoriter formları olarak adlandırıyorum. Bu devletler yerel, bölgesel ve uluslararası güçlerin ve ilişkilerin biçimlendirmesi ve dile getirmesi sonucu oluşuyorlar. Bu yüzden, Kürtlerin tarihini devletsiz bir ulus olarak yazmak istiyorsak başlangıç noktamız Ortadoğu'da ulus devletlerin kurulma süreci olmalıdır. Bu dönemde Kürtlerin kolektifliğinin Suriye, İran, Irak ve Türkiye ulus devletleri tarafından olumsuz bir biçimde oluşturulduğunu görürüz ve içindeki birçok çeşitliliğe rağmen, Kürtlerin devletsiz bir ulus devlet olarak ortak noktası budur. Modernitenin Ortadoğu'daki belirli formları tarafından oluşturulan bu ortak nokta Kürtlerin devletsiz bir ulus olarak tarihinin yazılmasının başlangıç noktası olabilir. Fakat burada tarihi ve ampirik gerçekleri dikkate almamız gerektiğini hatırlatmalıyım.

Kürtlerin tarihini devletsiz bir ulus olarak yazmak istiyorsak başlangıç noktamız Ortadoğu'da ulus devletlerin kurulma süreci olmalıdır.

Devletsiz bir ulus olarak Kürt ulusunun modernitede tek bir başlangıç noktası bulunmamakta, tam tersine, Türkiye, İran, Suriye ve Irak'ta olmak üzere çeşitli başlangıç noktaları mevcuttur. Moderniteyi bir başlangıç noktası olarak aldığımızda Kürt tarihinin çeşitliliğini, yani Kürdistan'ın coğrafi olarak bölünmesini, Kürtlerin yaşamlarının, topluluklarının, ekonomi ve kültürlerinin bölünmesini ve ardından dört farklı sistem içerisinde gelişimini dikkate almalıyız. Bu durumda Kürtlerin devletsiz bir ulus olarak tarihi aslında Kürtlerin devletsiz bir ulus olarak tarihleri şeklinde olacaktır. Bu tarihleri bir araya getirip tümleştirecek şey ise bahsedilen devleti oluşturacak ve bölünmüş ulusa gerekli siyasi birliği sağlayacak politikalardır. Benzer bir yargısal ve siyasal sistem içinde homojen bir Kürt kimliği oluşturmayı amaçlayan etkili bir siyaset olmadıkça, bu tarihler çeşitliliğini sürdürecektir. Bu yüzden böyle bir tarih yazmak için birkaç önemli noktayı göz önünde tutmalıyız. Bunlar bir bakıma böyle bir tarihin yazılması için gerekli olası koşullardır. Öncelikle başlangıç noktası modernitedir. Bunun sebebi, Ortadoğu'da ulus devletlerin kurulduğu dönemin aksine modern Kürt kimliğinin şekillendiği ve tanımlandığı dönem modernitedir. İkinci olarak, bu ulus devletlerin oluşma süreci aynı zamanda Kürt ötekiliğin ortaya çıkış dönemidir. Yani Kürt'ün bu ulus devletlerde öteki olarak inşa edilmesi olgusundan bahsediyorum. Bu ötekilik Kürt kimliğinin yapısında merkezi bir rol oynar. Üçüncü olarak, bu ulus devletler öyle bir şekilde gelişti ki, bahsedilen ötekilik kendi içinde bölünmüş bir ötekiliktir. Dört parçaya ayrılmıştır ve biz bu parçaları bir araya getirmek istiyorsak yekpare bir kimliğe doğru giden bir sürece ihtiyacımız var. Bu bağlamda, Kürt ötekiliğinin oluşumu ve gelişimi üzerine tarihler yazmak, bu tek-biçimli kimliğin ön tarihlerini yazmak anlamına gelir. Bu stratejik bir görevdir. Bu sayede ötekilikleri bitirip yekpare bir kimlik yaratılabilir.

Etnisite Her Zaman Politik Bir İnşa Olmuştur

Peki, yukarıda bahsettiğiniz kimlik kavramı ile vatandaşlık kavramı arasında nasıl bir bağlantı kuruyorsunuz ya da bu iki kavramın ayrıldığı noktalar nelerdir?

Benim etnisite konusuna farklı bir yaklaşımım var. Bence etnisite politik bir inşa, yani siyaset tarafından inşa edilmiştir. Politikadan kastım hegemonya ve direniş mücadelelerinin gerçekleştiği siyasal alandır. Etnik topluluklar belirli güç ilişkileri tarafından, bu ilişkilerin sınırlarının sonuçları aracılığıyla ya da bu ilişkilerin dışında kalan ilişkiler yoluyla şekillenir. Kürt etnik kimliği de aslen dışarısında kalan ve kendisini bastırmaya çalışan politik güçlerle bağlantılı olarak ortaya çıktı. Etnisite Kürt kimliğinin belirleyici etmenidir ve bu kimlik hegemonyaya direnişte kilit rol oynar. Bu yüzden Kürt kimliğinin oluşmasında etnisitenin önemli bir yer tutması, Kürt topluluğunun dış güçlere direnişinin bir sonucudur. Bence doğuştan olan bir etnisite yoktur. Yani tarih boyunca bir topluluğun kültürü içinde var olagelmiş bir doğal etnisite kavramından bahsedemeyiz. Etnisite her zaman politik bir inşa olmuştur. Bu yüzden, etnik bir toplulukla bir ulus arasındaki en önemli fark -her ne kadar az olsa da- politik farklılıktır. Ulusal bir topluluk ya da bir ulus, içinde etni-

sitenin önemli olduğu, fakat belirleyici olmadığı belirli bir kimlik için mücadele eder. Etnisitenin önemi sadece belirli siyasi koşullardan gelir, bu koşullar zayıfladığında ya da yok olduğunda etnisite de önemini yitirir. Bastırılmış ulusal kimlikler genelde kendini tanımlarken etnisiteye büyük bir önem verir. Bunun sebebi etnisitenin ilk savunma hattı oluşudur. Ulusun sınırlarını, dışarıda kalanlarla zıtlaşacak biçimde tanımlayan en önemli faktördür. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürt etnisitesi ve Kürt diline bakacak olursak bunların kültürel etmenler olduğunu, fakat pek siyasi öneme sahip olmadıklarını görürüz. Bu siyasi önem, Osmanlı İmparatorluğu modernleşmeye ve merkezileşmeye başlayınca arttı. Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezileşmesinin bir sebebi, artan dış baskılar, Avrupa devletlerine karşı yaşanan yenilgiler ve toprak kayıplarıyken diğer sebebi iç baskılar ve hâsılat ve mali yönetimin güçlenen merkezde toplanması düşüncesiydi. Merkez bu süreçte Kürt topluluklarına/beyliklerine baskı uyguladı ve bu da çatışmaya sebep oldu. Yani Kürtlerle Osmanlı İmparatorluğu arasındaki çatışma merkezileşme sorunu olarak ortaya çıktı ve etnik bir özelliği yoktu. Merkezden baskı arttıkça etnisite bir faktör ve savunma hattı olarak ön plana çıktı. Bu koşullarla birlikte Osmanlı topraklarındaki Kürtlerin ötekileştirilmesi şekillendi. Fakat bahsettiğim çatışmanın etnik terimler etrafında şekillenmesi çok sonralara tekabül ediyor. Kürt etnisitesinin politikleşmesi 19. yüzyılın sonlarına denk gelmekte. Öncelikle genç Osmanlılar, sonra daha net bir biçimde genç Türkler dönemleri ve hikayenin geri kalan kısmını zaten biliyorsunuz. Etnisite ve dil, siyaset ve Osmanlı'nın son dönemlerindeki siyasi durumdan ötürü önem kazandı. Eğer bana bir Kürt çiftçisinin 1880'de Kürt kimliğinin ve bu kimliğin doğurduğu politik ve kültürel sonuçların farkında olup olmadığını sorarsanız, büyük bir şüphe ve tereddütle cevap vermek zorunda kalırım. Fakat Osmanlı'nın son dönemlerinde rütbeli Kürt askerlerin, Kürt bürokratların veya Kürt gazetecilerin kendilerini Kürt dili ve etnisitesi ekseninde düşünmeye başladıklarını söyleyebilirim. Bunun sebebi, Türk kimliğinin belirleyici etmeni bu dönemde değişmekteydi ve Kürt kimliğinin sınırlarını belirleyen faktörler de buna bağlı olarak değişim gösterdi. Bir önceki konumuza geri dönecek olursak, etnisitenin sabit bir kültürel olgu olmadığını, aksine politik bir inşa olduğunu ve hakim siyasi koşullar tarafından şekillenen bir işlevi bulunduğunu belirtmek gerek. Etnisite milliyetçilik ortaya çıkmadan önce bir toplumda belirli bir rol oynarken, milliyetçi mücadeleler bağlamında farklı bir role bürünür ve ulus siyasal ve yasal açıdan kurulduğunda yine farklı bir işleve sahiptir. Etnisite, milliyetçi söylem ve pratik bağlamında ulus olma iddiasının meşruiyetinin önemli bir parçası haline gelir ve ulusal talepler etnik terimler aracılığıyla meşrulaştırıldığında topluluk milliyetçiliğe yönelir. Bu önemli bir nokta, etnisite ulus olma talebinin önemli bir parçası olduğunda sadece kültürel olmaktan çıkıp tamamıyla politikleşmiştir. Aynısı dil için de geçerlidir. Eğer ulusal kimlik talebi anadil talebi yoluyla dile getiriliyorsa dil artık sadece kültürel ilişkilere dayanan dilbilimsel bir kavram olmaktan çıkmıştır. Artık politik bir faktördür. Anadilde özerklik talebi dilin politikleşmesinin bir aracıdır. Aynı etnisite gibi, dil de bir savunma ve ulus olma talebini meşrulaştırma aracıdır. Hem topluluğu dışarıya karşı korumada, hem de kendi içinde meşrulaştırmada önemli bir rol oynar. Örneğin, bildiğiniz gibi Kürt gençliğinde Kürt dili ve tarihini öğrenmeye yönelik güçlü bir istek var. Bunun sebebi, dili, etnisiteyi, kültürü, tarihi ve medeniyeti, kolektif bir kimliğin meşrulaştırılmasında önemli olarak gören kolektif bir bilinç ve algıdır. Burada altı çizilmesi gereken önemli bir sorun var. Etnisite ve dilin geçmişte bazı kişiler tarafından bir meşrulaştırma aracı olarak kullandıkları doğrudur. Fakat ben meşrulaştırma aracı olur dediğimde daha geniş bir topluluktan ve ulus olma iddiasının ifadesi olarak toplumsal bir meşrulaştırma aracı olduğundan bahsetmekteyim. Bireyselden toplumsala geçiş, milliyetçi söylem ve pratiğin topluluk içinde yükselmesinin göstergesidir. Kürtçeye yönelme ve bu dili bir meşrulaştırma aracı olarak kullanma henüz yaygınlaşmış değil. Dilin kullanılması konusunun HEP'ten BDP'ye birçok Kürt partisi tarafından dile getirilmiş olması önemli kesimlerde hassasiyet yaratmıştır. Fakat dilin politik bir meşrulaştırma aracı olmasını engelleyebilecek bir zaaf söz konusudur. Bu zaaf asimile Kürt olarak bildiğimiz olgunun varlığıdır. Asimile Kürtler bu döngünün dışındadırlar ve bu geçişlere çok nadir dahil olurlar.

Etkili Direniş Bilgiyi de Gerektirir

Şu ana kadar birçok konuya değindiniz, Kürt meselesi ile ilgilenen aydınların, bu mevzuda yaptığı tarih okumalarını nasıl buluyorsunuz? Sizce aydınlar doğru bir şekilde okudular mı? Bu konuda yapılan tarih okumalarını nasıl buluyorsunuz?

Gördüğünüz gibi, kültürden bahsetmekteyiz: resim, yazı, şiir, müzik, sinema, tiyatro… Bütün bunlar kültürel pratikler ve iletişim şekilleridir. Doğmakta olan, ortaya çıkan ve merkezinde direnişin bulunduğu bir kültürün dışavurumlarıdır. Türkiye'deki Kürt kimliğinin en önemli boyutu baskıya karşı politik ve kültürel direniştir. Fakat bence bu direnişin farklı boyutları olmalıdır, direniş sadece dış baskıların araçları ve mekanizmalarına karşı durmak değildir. Bu tabii ki önemli bir boyutur. Fakat etkili direniş bilgiyi de gerektirir. Nasıl direneceğinize karar ver-

meden önce kime karşı direndiğinizi bilmeniz gerekir. Örneğin bir Kürt entelektüeli şiir, roman, oyun, tarih veya felsefe yazdığında, film ya da müzik yaptığında, yaptıklarının direniş siyasetine yöneldiğini görüyorsa tek görevinin halkını baskılar karşısında savunmak olmadığını, aynı zamanda baskı uygulayanların tarihini, ekonomisini, antropolojisini, psikolojisini ve popüler kültürünü bilmesi gerektiğini kavramalıdır. Niçin? Çünkü (kültürel, siyasi) kimlik oluşumunun temelinde ötekilerle ilişki yatar. Kendisi ve öteki arasındaki ilişki de farklılıklara dayanır. Bu farklılık şu anlama gelir: benim ötekinden farklarım onun kimliğini, ötekinin benden farkları benim kimliğini tanımlar. Yani bu farklılıklar olumsuz bir "eksiklik" olarak tanımlanır ve her kimliğin içinde vardır. Öteki benim kimliğimde olumsuz olarak daima vardır, ben de onun kimliğinde aynı şekilde varım. Bunun sonucu olarak insanın kendisini tanımlaması için öteki hakkındaki bilgi gereklidir. Eğer ötekini bilmiyorsam, kendimi güç ve kapasitemi bilemem ve etkili bir direniş ortaya koyamam. Bir

Etnisite Kürt kimliğinin belirleyici etmenidir ve bu kimlik hegemonyaya direnişte kilit rol oynar. Bu yüzden Kürt kimliğinin oluşmasında etnisitenin önemli bir yer tutması, Kürt topluluğunun dış güçlere direnişinin bir sonucudur

Kürt olarak, direnmek için Türk devletini, kültürünü, şiirini, sinemasını ve tarihini bilmem gerekir. Kürt entelektüelleri sadece Kürt milliyetçiliği, tarihi ve kültürü hakkında yazmak yerine Türkiye'deki kültürel moderniteyi, siyaseti ve tarihi bilmelidir ve bastırılmış kimliğini bunlardan sıyırmalıdır. Eğer tarihlerini bizim bakış açımızdan yazmazsak bize söz hakkı tanımazlar. Tarihlerini gördüğümüz gibi, kendi bakış açımızdan, ezilenin perspektifinden yazmalı; devletlerinin kuruluşunu, yapısını ve temel ideolojisini, askeri yapılarını, tarihini ve siyasetini analiz etmeliyiz. Olumsuz anlamda olsa bile, Osmanlı'nın son dönemlerinden beri içinde olduğumuz o kültürün, kimliğin, topluluğun, etnisitenin ve ulusun katmanlarından sıyrılmalıyız. Bu kültürün ve gücün merkezindeki iktidar tarafından bastırılan kimlik ve ses bizimdir. Bu yaklaşım çerçevesinde tabii ki Türk entelektüellerine de görev düşmekte. Eğer Türk aydınları bize hitap etmek, tarihimizin ve kültürümüzün farkına varmak istiyorlarsa kendileri araştırmalı, bizi bulmalı ve kendi tarihleri ve siyasetlerini gözden geçirip yeniden yazmalıdırlar. Hakkımızdaki gerçeği, kendi tarihleri ve siyasetlerinin katmanları arasında, gücün ve baskının sakladığı yerlerde bulabilirler. Bir başka deyişle kurulu düzeni, tarih yazımını, sosyolojiyi, felsefeyi, şarkıları ve diğer alanları güçlü bir şekilde eleştirmelidirler. Kendileriyle bizim aracılığıyla konuşmazlarsa kendilerine açık olamazlar, çünkü modernitelerinin içinde baskı görenler bizleriz. Bu yüzden on yılımı kapitalizm öncesi İran'ın kuramsal tarihini, bir Kürt olarak ve hiçbir Farslı akademisyenin yazmak istemeyeceği bir şekilde yazarak geçirdim. Bu stratejik bir karardı. Sizin tarihiniz ve modernitenin başlangıcını yorumlamam bu şekildedir demek istedim. Şimdi kendi yorumunuzla kıyaslayın, eleştirin, saldırın veya yırtın, ancak sessiz kalamazsınız. Çünkü kendi tarihiniz ve tarih yazımınız aracılığıyla size hitap ettim. Modernitenizin tarihi oluşumu ve kimliğiniz hakkında bir bilgiye sahibim ve kendinizi tanımak istiyorsanız bana benim tanımlamalarım üzerinden cevap vermelisiniz. Tabii ki beni görmezden gelebilirsiniz, fakat hiçbir zaman kimliğiniz hakkında sahip olduğum bilgiye ulaşamazsınız. Bensiz yarım kalırsınız.

Şimdi bir önceki konuya geri dönecek olursak, direniş sadece Ahmedê Xanî ya da herhangi bir siyasi Kürt partisinin oluşumu ve gelişimi hakkında yazılar yazmak değil, aynı zamanda ötekinin tarihi, siyaseti, ekonomisi ve kültürü hakkında da bir şeyler üretmektir. Tarihimiz, toplumumuz ve kültürümüzle ilgili gizli kalmış gerçekleri ancak ötekilerin kimlik oluşumunu ve söylemsel inşasını çalışarak ortaya çıkarabiliriz. Bu, sizi reddeden, saklayan ve susturan iktidarın gözlerinin içine dik dik bakmaktır. Bu, direnişin diğer safhasıdır. Fikrimce Kürt entelektüellerinin direnmek ve farkındalık yaratmak gibi iki temel görevi vardır ki, bunlar birbirleriyle bağlantılıdırlar. Bu bağlantı, bilgi, gerçeklik ve iktidar arasındaki ilişkiye işaret eder. Eğer kendinizi tanımak istiyorsanız ötekini tanımalısınız ve öteki de kendini tanımak istiyorsa sizi tanımalıdır. Fakat bu bilgi iktidarın gizlediği gerçeği ortaya çıkaracaksa, Kürtler tarafından üretilmiş olmalıdır, çünkü ezilenler Kürtlerdir. Bu yüzden Türkiye'deki Kürtler Türkiye'deki siyasi, yasal ve kültürel gelişmeleri ele almanın yanı sıra öncü olmalıdırlar. Eğer Kürtler ciddiye alınmak ve gündeme gelmek istiyorlarsa sadece kendileriyle ilgili yazmamalıdırlar. Çünkü kendilerini sadece başkaları aracılığıyla tanıyabilirler. Bilgi ve gerçeğin arasında olan şey ise iktidardır.

Anayasal Eşitlik Siyasi Farklılıklarımızı Gidermez

Yukarıda değindiklerinizle bağlantılı olarak biraz daha güncel bir meseleye gelirsek, biliyorsunuz, Demokratik Toplum Kongresi geçtiğimiz yaz Demokratik Özerklik'i ilan etti. Tarihsel olarak bu Demokratik Özerklik Projesini ve Demokratik Özerklik teorisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aslında bunun hakkında konuştum, dediğim gibi modern yaşamda Kürtlerle ilgili çeşitli sorunlar var. Burada siyasi özerkliği tartışan kişiler, bunun bir ilk olmadığını, bu kavramın Kürt hareketlerinde bir geçmişi olduğunu bilmelidirler. Örneğin Irak ve İran'daki Kürtler özerkliği tartıştılar. Ve şimdi çeşitli nedenlerden dolayı federalizmde karar kıldılar. Burada bizim o deneyimlerden bir şeyler öğrenmemiz gerekmekte. Örneğin, İran'daki Kürdistan Cumhuriyeti'nde ilk önce özerklik tartışıldı. Sloganları, Kürdistan için özerklik, İran için demokrasi idi. Bu onların sloganıydı ve daha sonra Irak'taki Kürtler tarafından benimsendi, yani bu kavramın bir geçmişi var. Fakat özerklik genel bir kavram. Birçok özerklik çeşidi var, bahsettiğimiz özerklik belirli bir coğrafyanın özerkliği mi? Ya da belirli bir topluğun özerkliği mi? Bu iki durumun olabilirlikleri farklıdır, ben şahsen bir hak olarak belirli bir coğrafyaya kısıtlanmaması gerektiğini düşünüyorum. Bence böyle bir şeyi Türkiye gibi bir ülkede yapmak çok zor olur. Tüm Türk hükümetleri böyle bir planı bölünmeye ilk adım olarak yorumlayıp reddedecektir. Eğer haklar belirli bir coğrafyayla ilişkilendirilirse Kürtler de bu hakları korumak için bahsedilen coğrafyayı korumak zorunda kalacaklar. Bunu yapmak için güçlü bir orduya ihtiyaç olacak ve bu da iyi bir fikir değil. Irak'ta bu yöntem denendi, fakat ne oldu? Irak hükümeti, zayıf olduğu 1970'lerde kapsayıcı bir özerklik anlaşmasını kabul etti. Çünkü Kürtler askeri olarak güçlüydü ve İran ile Amerika arkalarındaydı. Irak ordusu iyi durumda değildi ve hükümet özerkliği kabul etti. Fakat bir yıl sonar Saddam Hüseyin iç çekişmelerden galip ayrıldı ve iktidarını sağlamlaştırdı. Sovyetler Birliği ile 15 yıllık bir dostluk anlaşması imzaladı ve bu sayede Irak ordusunu yeniledi. Bundan sonra Irak özerklik istemediğini dile getirdi ve savaş yeniden başladı. Bu da '75'te Kürtler için çok kötü sonuçlar doğurdu ve Kürtler özerklik istiyorsa bu tür karmaşık sonuçları göz önünde bulundurmalıdır. Özerkliği bir topluluk için isteyebilirsiniz, fakat bu durumda topluluğu nasıl tanımlayacaksınız? Bunun ön şartı radikal bir anayasa reformu, vatandaşlığın radikal bir yeniden tanımlanması ve Kürt dili ve etnisitesinin anayasada kabulüdür. O zaman Kürt topluluğunu, kabul edilen yasal etmenler çerçevesinde tanımlamak mümkün olur. Bu yapıldığında, bu topluluğun tümü için özerklik istiyoruz denilebilir. Fakat buna alınacak cevap "Özekliğe ihtiyacınız yok, çünkü kimliğiniz, diliniz, her şeyiniz tanındı. Niye ihtiyacınız olsun ki" olacaktır. Fikrimce tanınmak yeterli değildir, bu sadece bizi eşit kılar. Sen Arapsın, Kürtsün ya da İranlısın, ama hepimiz eşit bir düzlemdeyiz, eşitlik de farklılıkları ortadan kaldırmaz. Türkiye'de vatandaşlık üzerine yapılan tartışmalar bu önemli noktayı ıskalıyor. Türkiye'deki aydınlar bu konuyu ele alıyorlar ve diyorlar ki, "Tamam, Türkiye'nin adını değiştirmeliyiz." Evet, bu bizi eşitler, fakat anayasal eşitlik siyasi farklılıklarımızı gidermez. Bu farklılıkların tanınması ve özerk bir temsiliyetin oluşması gereklidir. Coğrafi alan değil de bu topluluğun hakları ekseninde tanımlanan özerk bir temsiliyet, belirli alanlarda siyasi temsiliyeti ve hakları beraberinde getirir. O zaman örneğin Diyarbakır, Batman, Mardin veya Hakkâri'de seçilenler Ankara'daki Türkiye Meclisi'nde de temsil edilecekler. Bu çifte temsiliyet, farklılıkların kabulünün bir yoludur. Farklılıklarımız var, özyönetim kültürümüze ve kendi alanımızda özerkliğe ihtiyacımız var, fakat merkezde de temsil edilmeliyiz. "Gidin Diyarbakır'da kendi kendinize takılın" diyemezsiniz, bizim burada yönetim özerkliğimiz var, fakat Ankara'da da siyasi temsiliyet istiyoruz. Ankara'da temsiliyet olmalıdır. Bir nevi Britanya'daki sistemden bahsediyorum. Galler ve İskoçya'nın kendi temsiliyet kurumları bulunmakta. İskoçya'da bu özerklik Galler'den daha fazladır. İskoçya'nın bir parlamentosu, Galler'in ise bir meclisi var. Kendi meseleleri hakkında söz sahibidirler. Bizde İskoçya, Galler ve İngiltere arasındaki sınır siyasi bir sınır değildir. Dediğimiz gibi, Diyarbakır ve Ankara arasındaki sınır siyasi bir sınır değildir, kültürel ve idari bir sınırdır diyebilmeliyiz. "Burası Kürdistan, girebilmek istiyorsanız pasaportunuzu gösterin" demiyoruz. Galler ve İskoçya meclisleri Britanya parlamentosunda temsil ediliyorlar, İskoçya'daki parlamenterler Londra'da da bulunuyorlar. Türkiye'deki birçok iyi niyetli aydın "anayasayı değiştirelim, 'Türkiyeli' gibi Kürtleri kapsayan terimleri kullanalım, Kürtçe okullarda kullanılabilsin" diyor. Bunlar iyi, güzel, fakat başka bir şey de var. Beni Diyarbakır'da, Batman'da temsil edenler Ankara'ya da gidecek ve demokratik siyaset süreçlerine katılacak. Kapsamlı bir demokratikleşme ve anayasal reform süreci sonrası, topluluğu temel alan özerkliğin ve çifte temsiliyetin bulunduğu bir durum gerekli. Ancak o zaman özerklik projesinin bir umudu olabilir.

Yabancılaşmada iki Temel Odak; İktidar ve Devlet

Nesimi Taşçı

Sosyal bilimler açısından günümüzün belki de en çok aydınlatılması ya da doğru tanımlanması gereken konularının başında iktidar ve devlet kurum veya kavramları gelmektedir. Çünkü özellikle de reel sosyalizmin çözülüşünün arkasından daha da yoğunlaşan sistem karşıtlığı arayışı teorik-ideolojik düzeyde her zamankinden daha fazla doğru temellerde devlet-iktidar çözümlemesini zorunlu kılmaktadır. Böylesi bir çözümlemenin gerçekleşmesinin temeli de doğru bir tarihsel toplum analizinde yatmaktadır. Ancak doğru bir tarihsel toplum analizi bizleri yabancılaşmanın kökenlerine ve bu köken içinde de iktidar ve devletin oynadığı rolün ne olduğu gerçeğine götürecektir. İşte bu gerçek, bugün yabancılaşmadan kaynaklanan tüm çelişkilerin (doğa-insan, kadın-erkek, sınıfsal, ulusal, kültürel vb. çelişkiler) ya da sorunların köklü çözümünü de beraberinde getirecektir.

'Tarihsel-toplumsal ve kurumsal ilişkiler toplamı' olarak da tarif edebileceğimiz iktidar, 'toplumsal gelişmenin en hayati dokuları, alanları üzerinde konumlanır ve gelenekselleşmeye çalışır' kurumlaşır

Biyolojik olarak evrimleşen bir canlı türünün insanlaşabilmesi ancak, adına toplum denilen ikinci doğanın oluşturulmasıyla geçekleşmeye başlamıştır. Bu eksende toplumsallık geliştikçe insanlaşma gelişmiş, insan geliştikçe de toplumsallık daha ileri bir düzeye çıkmıştır. Bu gelişim seyri, yani toplumsallık insanlaşma döngüsü, milyonlarca yıllık bir dönemi kapsamıştır. Bu döngü, insanın kendine sistematik olarak yabancılaşmasının başlangıç süreci anlamına da gelen hiyerarşik döneme kadar devam etmiştir. Bu aşamadan sonra toplumsallık ve insanlaşma ilişkisinin yanı sıra ikinci bir eğilim, toplumsallığın çözülmesi ve insanlıktan uzaklaşma ya da insanın kendi kendine yabancılaşması bir kanser uru ya da öldürücü bir virüs gibi yayılarak, bilinç ve örgüt anlamında sistematik bir biçimde giderek tarih sahnesine girmiştir. Bugün bu giriş anından sonraki süreç pozitivist sosyal bilim tarafından olumlanarak 'uygarlık' dönemi diye nitelendirilmektedir. Belki de uygarlık tarihinin tanıdığı en kapsamlı(bilinç-örgüt ve eylem anlamında) sistem karşıtlığı temelinde ortaya çıkan ve toplumsal hareket olarak da örgütlenip paradigmal anlamda kendini sınama şansını elde ederek son iki yüz yıla damgasını vuran Marksizm de uygarlık tarihini pozitivist bir sosyal bilimcilik penceresinden yorumladığı için, insanlığa sağladığı birçok kazanıma rağmen bugün sistemin sol bir mezhebi olmaktan öteye gidememiştir. En azından bu deneyim bile bizleri genel olarak insanlık tarihini özelde de uygarlık tarihini yeniden yorumlamaya götürmektedir. Eğer sistem karşıtı hareketler en son reel sosyalizm örneğinde de yaşandığı gibi merkezi uygarlık güçlerini ya da genel olarak hegemonik iktidar güçlerini daha da güçlendiren pozisyona girmek istemiyorlarsa, insanı kendine yabancılaştıran olguları kendi devrimsel gelişmelerinin aracına asla dönüştürmemelidirler.

Klandan Neolitiğe Yönetim Olgusu

Bazen hatta genellikle yönetim, devlet, iktidar ve hiyerarşi gibi kavramlar sanki aynı şeylermiş gibi kullanılır. Ya da birbirlerinden ciddi farkları yokmuş gibi ele alınırlar. Yani nerede iktidar varsa, orada egemenlik altında olan vardır, doğal olarak da nerede yönetim varsa, orada yönetilenler yani egemenlik altında olanlar vardır. Sonuç olarak da devlet de bir egemenlik

aracı olarak bir yönetim aygıtıdır denilip geçilir. Buradan çıkan sonuç, yönetimler hem bir temsil-karar gücü, hem bir egemenlik kurumu ve hem de bir zor aracı olma gibi bir durumu içerirken, aynı zamanda da hiyerarşik bir aygıt olarak kendi içinde bile farklı egemenlik kategorilerini taşır şeklinde ele alınmaktadır. Hâlbuki insanlık tarihi durumun hiç de böyle olmadığını, aksine milyonlarca yıl kendi kendini yöneten toplulukların varlığına rağmen son beş-altı bin yıla kadar insanlığın ne devleti ne hiyerarşiyi ne de iktidarı tanıdığını, dahası bunlar olmadan kendilerini en demokratik ortamda, eşitlik ve özgürlük koşullarında yönettiğini göstermektedir. Geçmişe dair gün geçtikçe daha fazla bilgilenen insanlar olarak bu gerçeği bugün daha iyi görüyoruz. O zaman devlet, iktidar ya da hiyerarşi ile yönetim kavram ya da kurumları arasında zorunlu bir bağlantı kurmak, aynı zamanda sistem içine sıkışıp kalmak anlamına gelmektedir. Yani direkt uygarlıkla bağlantılı olan hiyerarşi, devlet ve iktidar kurum ya da kavramlarına olumluluk yüklemek, doğrudan sistem dışına çıkamamak demektir. Doğal olarak da ne kadar kendimizi sistem dışı ilan edersek edelim ve bu uğurda ne kadar mücadele edersek edelim sonuçta var olan merkezi sistemin değirmenine su taşımaktan öteye gidemeyiz. Başta Marksizm olmak üzere tüm fedakarlık, direnişçilik ya da başarılarına rağmen ulusal kurtuluş hareketleri ve sosyal demokrasinin sonuç olarak ortaya çıkan başarısızlığının altında yatan gerçek bu olmaktadır.

O zaman nedir yönetim ve hangi tarihsel-toplumsal gelişmenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır?

Yönetim, topluluğun ihtiyaçları temelinde beslenme-barınma-üreme ve güvenlik sorunlarının çözümü için sistemik olarak tüm topluluk üyelerinin ortak iradesinin katılımıyla ortaya çıkan kendi yaşamını planlama ve bu temelde kararlaşma, eyleme geçme durumunu ifade etmektedir. Bir nevi bugün tarif edilen demokrasi kavramının primitif biçiminin klanlardan başlayarak etnisitelere kadarki örgütlenmelerde hayata geçmesidir. Kısacası topluluğun hiçbir sosyal farklılık olmadan doğal iş bölümüne de uygun olarak tüm topluluk üyelerini ortak ederek kendi kendini idare etmesidir. Burada hiyerarşi olmadığı için hiyerarşik farklılıktan kaynaklı yaşam biçimi ya da kararlara farklı katılım şekli de yoktur. Çocuk, kadın ya da yaşlı, avcı ya da toplayıcı, güvenlikten sorumlu ya da büyücü, daha sonraları da hayvancılıkla ya da tarımla veya zanaat ya da sanatla uğraşanlar burada eşittir. Bu farklılıklar yaşama hiçbir zaman bir avantaj olarak yansımaz.

Diğer yandan esas olarak ahlaki-politik yaşam diye de nitelendirilen bu kendi kendini yönetme anında tüm yaşam ve yaşama anlam veren her değerin yanında yaşamın sürdürülmesinin temel nesnelerinin hepsi topluluğa ait olduğu için buradaki yönetim tarzı ile iktidar arasında hiçbir bağ yoktur. Çünkü iktidar özelleştirilmiş ya da mülkleştirilmiş ya da özelleştirilip mülkleştirilmek istenen şeyler üzerinde güç kullanılarak ya da hile ile sağlanan egemenlik olmaktadır. Bunun temelinde de güçlü-kurnaz erkek bulunmaktadır. Avcılık kültünün bir sonucu olarak ortaya çıkan bu özellik nedeniyle erkek, kendine ait olmayanı, o günün koşullarında ise topluluğa ait olanı egemenliği altına alma istem ve arzusu üzerinden çeşitli düzeylerde iktidar alanları oluşturur. Bu oluşumun temelinde ise hile-zor, istismar vb. gibi doğal topluma ait olmayan yöntemler hakimdir. Bu durum bir anlamda da kurnaz-güçlü avcı erkeğin doğal topluma en güçlü ve kalıcı etki bırakan saldırısı olmaktadır. Bu nedenle yönetim ile iktidar arasında tarihsel bir bağ kurmak iktidar için propaganda değerinden başka bir anlam ifade etmez. Reel sosyalizmin, 'bütün iktidar halka', 'iktidar namlunun ucundadır', 'bütün iktidar işçilere' ya da 'işçi-köylü iktidarı' gibi daha da arttırılabilecek sayıdaki hedefleri ifade eden sloganları, gerçekte propaganda değeri dışında bir anlamı olmayan iktidar tanımına sanki mutlak yaşanması gereken bir özgürlük alanı olma anlamı yüklemiştir. Özellikle reel sosyalizmin iktidarı bu şekilde bir özgürleşme alanı ve yöntemi olarak görmesi gerçek iktidarcı güçler için tarihi anlamda bir destek manasına gelmiştir. Gerçekte şimdiye kadar yukarıda belirtilen hedef sloganlarıyla yola çıkılan pratiğin ortaya çıkardığı sonuçlar da bunun canlı tanığı durumundadır.

Yönetim üretimle, topluluğun çıkarlarını korumak ya da ihtiyaçlarını karşılamak için doğrudan sorumluluk ya da katılımla bağlantılıdır

Bu tanıklık tarihsel dayanaklarıyla da göstermiştir ki, toplumcu güçler asla iktidar olmayı hedefleyerek dünyayı değiştiremezler. Aksine yaşamın tüm gözeneklerine ve her anına sinmiş olan iktidar tüm toplumsal hedefli güçleri baştan çıkarmayı başarmıştır. Bu durum bile tek başına tarihin neden yeniden yorumlanması gerektiğine ışık tutmaktadır.

Bugün gündemimize giren ya da genel olarak insanlığın demokratikleşme anlamında bir adım olarak gördüğü öz yönetimler, yerel yönetimler ya da demokratik özerk alanlar kavramı kaynağını işte yukarıda değindiğimiz yönetim olgusundan almaktadır. Demek ki bugün biz eğer doğru bir yönetim tarifi ya

da gerçeğine ulaşmak istiyorsak, onu kesinlikle toplum dışı doğal olarak da demokrasi düşmanı olan, esas olarak da yeni egemenlik alanları açma uğruna toplumu yozlaştıran, insanı insanlıktan uzaklaştıran iktidar ve devlet gibi kurum ya da kavramlarla birlikte ele almaktan uzak durmalıyız. Yani iktidar ya da devlet asla gerçek manada bir yönetim tarifini ya da olgusunu içermez. Çünkü yönetim üretimle, topluluğun çıkarlarını korumak ya da ihtiyaçlarını karşılamak için doğrudan sorumluluk ya da katılımla bağlantılıdır. İktidar üretmeyi değil de kar esası üzerinden el koymayı esas alır. Yani üretken değildir. Yaşamın her alanına egemenliği yayarak doğrudan katılımla irade olmayı değil, kullaştırarak iradesizleştirmeyi esas alır. İktidar olgusunun tüm yaşam içinde ve giderek devlet biçiminde kendini yasallaştırması elbette hiyerarşik gelişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Hiyerarşik dönem, ana evcil topluluk örgütlenmesinin özellikle neolitikle birlikte ortaya çıkardığı zengin maddi ve manevi değerlerin gasp edilmesi için önceleri yaşlı tecrübeli erkek, şaman ve giderek askeri şefin kadın ve gençlik kısacası topluluk karşısında oluşturduğu ve bugün yaşanan tüm toplumsal sorunları doğuran kutsal ittifakla birlikte başlamıştır.

Bu ittifak aslında doğal akışı içindeki insanlık tarihine bugüne kadar gelen tüm olumsuzlukları üreten bir müdahale anlamına gelmektedir. Bu ittifak eşitliklerin, özgürlüklerin adım adım rafa kaldırılması, kendi kendini yönetme anlamına gelen demokrasinin yerine her türden egemenliğin ikame edilmeye başlanması anlamına gelmektedir. Toplulukların milyonlarca yıllık toplumsal bilinci ya da demokrasi geleneğinin elbette hiyerarşinin hemen her alanda etkin olmasını engellediği bilinmektedir. Bunun böyle olduğunu mitolojik anlatımlarda da rahatlıkla görmekteyiz. Toplulukların komünler-meclisler biçimindeki örgütlenmeleri bireysel otorite ya da iktidar odaklarının birden etkin olmasını engellemiştir. Hatta başlangıçta toplumun saygınlığını da kazanan belli bir yetenek ve birikim de isteyen hiyerarşik güçler belli bir tarih dilimi içinde bir yandan toplumu kendine göre şekillendirmeye çalışırken diğer yandan da etrafını kuşatan toplumsallık çemberi dışına çıkmaya cesaret de edememiştir. Bu nedenle hiyerarşinin istemeye istemeye de olsa toplumsal gelişmelere hizmet ettiği bu aşama için olumlu hiyerarşi dönemi de denilmektedir.

Hiyerarşik dönemin ilk iktidar odaklarının ittifak üyelerinin yetenekleriyle ilgili alanlarda gerçekleştiği ve ataerkil aile ile de toplum içinde erkek egemenlikli sistemin yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Yaşlı bilgenin birikimi, toplumun kendi kendisini yönetmesi yerine onun toplum iradesine ket vurması anlamına gelmektedir. Temsili demokrasi adına bugünün parlamentolarına ya da hükümetlerine kadar giden sürecin başlamasıdır bu. Yani toplum adına birilerinin onu temsilen idare etmesi geleneğinin başlangıcıdır. Şaman ya da rahip giderek bilgi tekeli-iktidarı anlamına gelmektedir. Bu durum zihniyet oluşturma çalışmasının toplum dışında birilerinin tekelinde yürütülmesi anlamına gelmektedir. Buna bilim-sanat çalışmaları da eklenebilir. Artık bilim ve sanat elit grupların işi olmaktadır. Toplumun yerine onlar düşünecektir. Toplum değil onlar estetik ürünler üretecektir. Doğal olarak da toplum deyince kabalık-kafasızlık akla gelirken sanatçılar-düşünürler zarafetin-düşünmenin simgeleri olacaktır. Rahmetli Necmettin Erbakan'ın deyişi ile 'pazarda toplanan insan sürüsü olarak halk' hep güdülmeyi bekleyecektir. Çünkü egemenlikçi paradigmaya göre halk, kendini yönetme düşüncesinden yoksun sürüleşmiş ve sürekli çobanını arayan bir topluluktur. Bu durum da bilgi iktidarını oluşturmaktadır. Ve ittifaka en son katılarak sadece gençler üzerinde değil tüm toplum üzerinde zora dayalı iktidar odağını da askeri şefler oluşturmuştur. Bu iktidar odakları yaşamın her alanına erkek egemenlikli sistem olarak sirayet etmiştir. Artık bu iktidar odaklarının yani toplum adına düşünen, toplumu toplum adına idare eden-yöneten ve topluma rağmen topluluğun güvenliğini sağlayan iktidar odakları aralarındaki sorunları giderebilmek, iktidar alanlarının paylaşımında güçleri oranında yararlanmak için devlet kurumuna ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle esas olarak iktidar odaklarının çıkar birliği arayışı üzerinden yükselen devlet, iktidarla birebir aynı değildir.

Hiyerarşi ve devlet egemenlik sahasını başlangıçta kan bağı alanları dışında ikame etmeye çalışmıştır. Bu nedenle yalan ve zorbalık üzerinden hiç de doğal olmayan ve adına da sınıf denilen yapay bir toplumsal ilişki ya da çelişki ağı oluşturmuştur. Belki de bu nedenle ilk zora dayalı egemenlik alanları kan bağı ilişkileri dışında gerçekleşmiştir. İktidar olgusunun tarih sahnesine çıkışta böyle bir kaygısı olmamıştır. İktidar güçleri esas olarak da erkek, kan bağı olsun olmasın başta kadın olmak üzere her kişi ve doğal çevre üzerinde iktidar kurmayı esas almıştır. Onun için en başta aile ana ve çocuklar erkeğin temel iktidar alanı olmaktadır. Zaten bu kadar geniş iktidar alanının üzerinden yürütülen iktidar savaşları nedeniyle devlet ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de 'tarihsel-toplumsal ve kurumsal ilişkiler toplamı' olarak da tarif edebileceğimiz iktidar, 'toplumsal gelişmenin en hayati dokuları, alanları üzerinde konumlanır ve gelenekselleşmeye çalışır' kurumlaşır. Bunun içindir ki, 'İktidarlar en kurumsallaşmış, özen gösterilen, hatta protokole bağlanan toplumsal ilişkiler alanıdır'. Bu temelde iktidar alanlarının yaygınlığı üzerinden onu geniş bir yelpazede kategorilere ayırabiliriz. Bunlar;

"**I-** Siyasal İktidar: En çok kullanılan iktidar biçimidir. Devletin ve izdüşümlerinin (parti ve sivil toplumun devleti esas alan örnekleri) yönetim, yürütme işlevini ifade eder. Çok büyük belirleyici ve tarih boyunca en çok üzerinde durulan ve kullanılan bir iktidar biçimidir.

II- Ekonomik İktidar: Artık-ürün ve değerleri ele geçirme eylemini yürüten tekel güçlerini ifade eder. Tarih boyunca birçok biçimleri uygulanmıştır.

III- Toplumsal İktidar: Temel toplumsal kesimlerin birbirleri üzerinde kurdukları güç eylemini, geleneğini ifade eder. Aile, sınıf, cinsiyet ve etnik kökenli birçok önemli ayrımları vardır. Bazılarını ayrıyeten ele almak gerekir. Ailede baba, sınıfsallıkta artık-değeri ele geçiren, cinsiyette erkek, etnisitede ezen, hâkim olan etnisite iktidarı temsil eder.

IV- İdeolojik İktidar: Yönetici zihniyet anlamındadır.

Egemenlikle hiçbir bağlantısı olmayan yönetim, devlet, iktidar, hiyerarşinin tamamen zıddı ve ahlaki değerler üzerinden toplumun kendini özgürce ifade etmesinin adıdır.

Bilim ve kültür ilişkilerinde gelişkin olan kişi ve gruplar ideolojik iktidar konumundadır.

V- Askeri İktidar: İktidarla en önde özdeş kurumdur. İktidarın en aşırı, en anti-toplumsal, en anti-insani biçimidir. Bütün iktidarların anasıdır (daha doğrusu babasıdır) o.

VI- Ulusal İktidar: Ulus çapında uygulanan merkezî iktidarı ifade eder. Bir ve bölünmez olarak kendini ifade etmeye özen gösterir. Ulusal egemenlik de denilebilir.

VII- Küresel İktidar: Hâkim uygarlık ve modernitenin hegemon konumunu veya imparatorluğunu ifade eder. Günümüzde kapitalist modernite bu iktidarını ABD önderliğinde küresel ekonomik tekel ve ulus-devletlerle kullanmak durumundadır. Bu tip bölümlemeler daha da çoğaltılabilir."(Abdullah Öcalan- Kapitalist Uygarlık)

Bütün bu anlatımların arkasından devlet ve iktidar ayrımını da ortaya koyan bir alıntı ile konumuzu bağlayalım.

"… İktidar devletten daha yaygın bir olgudur. Devlet olmadığında da iktidar yoğunca yaşanabilir. Dolayısıyla iktidar odaklanmaları bir nevi kapital (sermaye) tekelleri olarak değerlendirilmelidir. Kâr olmadıkça iktidar olmanın bir anlamı yoktur. İktidar oluşumlarının esas hedefi kârdır. İktidarı kârdan ayrı bir kurum olarak düşünmek bir sapmadır… Tekeller sadece kapitalist sistemle ve sermaye olarak kurulmazlar. Tarihte ezici çoğunluğuyla iktidar tekelleri, grupları olarak kurulurlar. Kârı iktidarsız düşünmek olanaksızdır. Bu tespit Avrupa uygarlığı için de geçerlidir. İktidar tekellerini daha rafine ve klasik kâr araçları olarak düşündüğümüzde tarihi daha iyi yorumlayabileceğiz.

Devlet iktidardan farklı bir olgudur. O da iktidara dayanır, fakat farklı bir biçimleniş olarak. Öncelikle birçok iktidar odağı birleşerek daha çok kâr elde edeceklerini olasılık dahilinde gördüklerinde, devletleşmeyi şiddetli bir tutku olarak amaçlarlar. Devlet daima farklı iktidar odaklarının ortaklaşa kâr örgütü olarak inşa edilir. Dolayısıyla kâr payları nedeniyle iç yapısında sürekli çekişme ve kavgalar, hatta iç savaşlar yaşanır. Ayrıca daha rafine ve meşru kılınan bir geleneğe sahip olduğu için, tüm kâr tekelleri genel çıkarlarının bir ifadesi olarak her zaman devletten yana olurlar. Ancak devletin çıkarları için ağır bir tehdit oluşturması durumunda mevcut devleti parçalama, yeni devlet ve iktidar arayışlarına girme gündeme gelir. Ortadoğu uygarlığı tarihi boyunca bu yönlü sayısız deneyime sahiptir."

Buraya kadar anlatılanlardan da ortaya çıktığı gibi toplumsal çıkarlar temelinde, topluluğun tüm üyelerinin doğrudan ve eşit-özgür katılımı ile gerçekleşen, nesne olmayı kabul etmeyen ve adına meclis ya da komün türü örgütlenmeler denilen organizasyonlar yoluyla ortaya çıkan kararlaşma, planlama ve düzenleme faaliyetlerinin tamamı yönetimin ilgi alanı içindedir. Burada yönetilen, insanlar değil iş olmaktadır. Onun için yönetimler, yönetilensiz yapılan en demokratik faaliyet olmaktadır. Burada işlerin düzenlenmesini sağlayan temsil güçleri sürekli topluluğun ve onu bir arada tutan ahlaki değerlerin gözetimi altındadır. Bu doğal toplumun normal işleyiş esasıdır. Hiyerarşisiz, yönetilensiz, üretmeyi esas alan bir işleyişi yani esas olarak da demokrasiye işaret etmektedir yönetim.

Bu da gösteriyor ki egemenlikle hiçbir bağlantısı olmayan yönetim, devlet, iktidar, hiyerarşinin tamamen zıddı ve ahlaki değerler üzerinden toplumun kendini özgürce ifade etmesinin adıdır.

O zaman bugün kulağa ne kadar hoş gelirse gelsin 'halk iktidarı' gibi kavramlar kapitalist modernite çağında hem de gürül gürül akan devletçi paradigma ırmağını daha da güçlendirmek anlamına gelir. O zaman insanlığın tüm hastalıklarının merkezinde yer alan iktidar-devlet gibi virüslerden kurtularak dünyayı değiştirmenin mümkün olduğunu her zamankinden daha güçlü haykırırken, bunun ideolojik-örgütsel alt yapısını insanlık tarihinin deneyimlerine yakışan bir şekilde inşa etmenin arayışı içine mutlaka girilmelidir.

Bu nedenle, hemen hiyerarşiyi ya da iktidar gücü olmayı hatırlatan davranış ve söylemleri terk etmek

kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle de halk adına karar veren ve onların iradesinin temsili anlamına gelen söylemler yerine, halkı politikanın direkt içine çeken ve bu temelde kendi kendini yönetme sürecine dahil eden tutumları esas almak olması gereken temel tutum olmaktadır. Eğer bir topluluğun ya da toplumun sorunu varsa, bu sorunu gören öncülerin temel görevi o sorunu ve çözüm gücünü topluluğa mal etmektir. İşte politikanın aktif unsuru olan topluluğun sorun tespit ya da çözüm arayışı ve bunu hayata geçiren kararlaşması yönetim kapsamı içinde değerlendirilmelidir.

Yoksa aksi durumda uygarlık tarihi boyunca yaşanan sürü-çoban ilişkisi ortaya çıkar ki bu da sürekli iktidar ve en örgütlü egemenlik aracı olan devletçi zihniyet üretir.

Toplumda “Ahlak ve Politika” Sorunları

M. Aydın Sögüt

“Sorunların çözümü, doğru tanımlanmalarıyla yakından bağlantılıdır”

Politikanın ayağa düşürüldüğü ve ahlakın dini dogmalarla hapsedilip yobaz bir baskı aracına dönüştürüldüğü bir çağda yaşıyoruz. Toplumun ahlak ve politika sorunları kendilerinin yanlış tanımlanma biçiminden, uygulanışına ve kendilerine yaklaşıma kadar geniş bir yelpazede seyrediyor.

Modernitenin kapitalizmi, endüstriyalizm ve ulus devlet unsurlarına karşı demokratik modernite alternatifimizin ekolojik, ekonomik, ahlaki ve politik toplum unsurlarının özü de, işe doğru tanımlamalar yapmayla başlamaktır.

Kadının cinsel sınırlandırılmasıyla özdeşleştirilmesinin yanı sıra, pozitif bilimciliğin bu alana “tarafsız” kalması, daha doğrusu iktidar için hukuk formülasyonları üretmesi toplumsal yapıyı en fazla zayıflatan faktörlerden olmuştur

a) Politika tanımları (ana akım politika tanımları)

Her iki vazgeçilmez olgu bir bütünlük arz etse de, tartışmaya politikayla başlayalım. “Larousse Ansiklopedik” sözlükte politikanın tanımı şöyle veriliyor: “Bir devletle yöneticilerin belli bir alanda uygulamaya koydukları görüşlerin tümü.”

Siyaset;

❑ Her hükümetin yönetimde izlediği yol, yöntem biçimidir.

❑ Hükümetin belli bir alandaki tutumu, yaklaşımıdır.

❑ Herhangi bir konuda izlenen yol-yöntemdir.

❑ Bir amaca ulaşmak için karşısındakinin duygularını okşayarak onun zayıf noktalarından veya aralarındaki anlaşmazlıklardan yararlanarak işini yürütme, istediğini elde etme taktiğidir.”

Devamında “politikacılık” maddesinde de şu iki tanım yapılıyor:

❑ Politika ile uğraşan kişi.

❑ Karşısındakinin duygusunu okşayarak, onun zaaflarından yararlanarak çıkar elde etme; ustaca davranma.

Bu tanımların beşinci şıkkındaki rezaleti bir tarafa bırakıp geçelim diyeceğim, ama rezalet bırakılıp geçilecek gibi değil. Zira her tanım bir zihniyetin ürünüdür ve ne yazık ki dile “masumane bir şekilde” yerleşen her tanım zamanla bir düşünsel şekilleniş yaratır. En devrimci çevrelerden olan bizim ortamımızda bile bazen espri konusu olarak “bana politika yapma!” ve bazen de ciddi platformlarda eleştiri ve suçlama konusu olarak komplo, entrika, demagoji ve duygu sömürüsü imasıyla birileri için “politika yapıyor” diyebiliyoruz. “Politikanın ayağa düşürülmesi” derken kast ettiğimiz durum sadece bu değil. Bu tanımı gereksiz sayıp söz konusu yaklaşımları veya benzetmeleri de argoya verip geçiştirebiliriz. Ama egemenlikçi zihniyetin politikayı toplumdan, halktan kopuk bir kısım üçkâğıtçı seçkinin eline paçavraya çevirmesinin toplumda yarattığı politika antipatisinin de bununla bağı var. Sonuçta bu da bir tanımlama ve yaklaşım sorununa işaret ediyor.

Gerek bu tanımın ve gerekse genel olarak politika tanımının diğer boyutları (temelde) devlet ve hükümet idaresini anlatıyor. Aristo’nun “politika” isimli kitabına “Devlet nedir?” sorusuyla başlamış olmasının da gösterdiği gibi, karşımızdaki esas sorun bu nokta. Günü-

müzdeki "siyaset sosyolojisi" bilim dalı devlet konusunu öncelikli ve temel gündemi olarak ele alır. Ve ne yazık ki tarihten günümüze "siyaset felsefesi" de tartışmanın temeline "devlet idaresini" almıştır. Bu, politikayı toplumun elinden almanın da ötesinde, özünde politik bir varlık olan toplumun iktidar tarafından parçalanmasını ifade eder. Önderlik bunu "toplumun inkârı" olarak nitelendiriyor.

b) Genel ahlak tanımları

Aynı sıkıntılar ahlakın tanımlanmasında da geçerlidir. Ama politikanın tersine ahlak toplumda ve neredeyse toplumu boğan bir boyunduruk olarak bırakıldığı için daha karmaşık bir yapı-sorun teşkil ediyor. A. Cevizci'nin "Felsefe Sözlüğü"nde;

"**1-** Genel anlamda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü. İnsanların kendine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı.

2- Bir kimsenin iyi niteliklerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü, huy" tanımları yapıldıktan sonra devamla; "ahlak, çoğunluk bir toplum tarafından benimsenmiş olan davranış kodlarını temin eden görgü kurallarından, hukuk ve dinden ayırt edilir. Bunlardan görgü kuralları ahlakla doğrudan ilişkili olan eylem türlerinden daha az ciddi olduğu düşünülen davranış için kullanılır. Hukuk ise, ahlaktan kurallara, yaptırımlara, yasaları yorumlayıp cezalar veren resmi görevlere sahip olmak bakımından farklılık gösterir. Bununla birlikte "Ahlak tarafından yönetilen davranışla, hukuk tarafından yönetilen davranış arasında dikkate değer bir örgütleme vardır" yorumu yapılıyor.

Bu tanım ve yorum mevcut durumun izahı açısından doğru, ancak ahlakı tanımlamak açısından kanımca yetersizdir. Ahlakı "davranış kuralları bütünü" veya "ilkeler bütünü" olarak tanımlamak, onu "sözlü hukuk" olarak tanımlamaktan pek de farklı değil. Yanı sıra, onu adâb-ı muaşeret ile hukuk açısından bir yerde konumlandırmak, onu kategorize etmek demektir. Daha doğru bir tanım, ahlakın geniş bir yelpazede adâb-ı muaşereti de hukuku da kapsadığıdır. Adâb-ı muaşereti ahlakın basitleştirilmiş, pratikleştirilmiş, normatif ev güç/iktidar ilişkili dejenerasyonu olarak ele almak mümkün. Bu açıdan daha bütüncül yaklaşımıyla din, ahlakın tanımını daha iyi kapsıyor. Ama din de iktidar eliyle bir araç olarak kullanıldığında hukukun maddi boyuttaki işlevini manevi boyutta tamamlayan bir silah olmaktan öteye gidemiyor. Hukukçuların ve hukuk felsefecilerinin de hukukun işlevini "egemen gücün istediği ve belirlediği nihai bir durum ya da hedefe ulaşmak" olarak tanımladığını göz önüne aldığında, sorunun iktidarla ilişkisi daha bir nitelik kazanıyor.

Felsefe tartışmalarında ahlaka akılcı, duygusal veya faydacı temeller konmaya veya vahye dayandırılmaya çalışılmıştır. Sokrates'ten Kant'a sorumluluk bilinci ahlakın dayanağı olarak gösterilmiş; Duygusalcılar, insanda doğruyu ve yanlışı ayırt etmeye yarayan bir moral ilke bulunduğunu (bir çeşit altıncı his) iddia etmiştir. Kendi başlarına değil, ama bir arada düşünüldüğünde bu girişimler ahlakın daha doğruya yakın bir tanımına götürebilecekken, iyi ve kötü yargısını eylemin kendisinde değil de sonucunda arayan yararcılardan bazıları (Jeremy Bentham, mesela) "Ahlaki Aritmetik" adında faydalı sonuçları (kendi deyimiyle, "haz"ın yoğunluğu, süresi, niteliği ve etkilerini) ölçen ucube bir hesap "bilim"i geliştirerek felsefi tartışmanın doğal olarak düzeyini düşürmüştür. Dinin günah-sevap ve yasak-vacip ikilemlerine sıkıştırması ve adeta kadının cinsel sınırlandırılmasıyla özdeşleştirilmesinin yanı sıra, pozitif bilimciliğin bu alana "tarafsız" kalması, daha doğrusu iktidar için hukuk formülasyonları üretmesi toplumsal yapıyı en fazla zayıflatan faktörlerden olmuştur.

Bakış ve yaşayışa toplumsal ahlak, eyleyişe de toplumsal politika diyeceğiz. Dolayısıyla toplum özde ve biçimde ahlaki ve politik bir oluşumdur

B. Russell, "iktidar" isimli yapıtında; "Töre bir yandan yasayı andıran toplusal bir kurum, öbür yandan da birey vicdanını ilgilendiren bir husus olagelmiştir. Töre birinci yönüyle iktidar mekanizmasının bir parçasıdır; ikinci yönüyle genellikle devrimcidir. (…) Geleneksel törenin amaçlarından biri var olan toplum düzenini işler halde bulundurmaktır. (…) İktidar töresinin en açık görüşlerinden biri, itaatin aşılanmasıdır…" diyor.

Türkçede "ahlak" aşırı derecede dini alanla ve onun içinde de cinsel yaşamı düzenlemeyle sınırlandırıldığı için, "töre" kavramının tanımı (son yıllarda o da kadın katliamıyla özdeşleştirilmiş olsa da) daha geniş: "Bir toplumda benimsenmiş, yerleşmiş davranışların, sosyal alışkanlıkların, uygulamaların, tutulan yolların, gelenek ve göreneklerin tümü" (Larousse). Russell'ın "töre" kavramını anlattığı için biz de konumuz gereği "ahlak" olarak ele alacağız. Zira dikkat çektiği hususlar çok önemli. Yorumlanış ve yaklaşıma göre birey vicdanı ile ilgili devrimci bir olgu olabiliyorken, bir iktidar aracına da dönüştürülebiliyor. Toplumsal yaşamı sür-

dürme işlevini görüyorken, itaat aşılayan bir silah işlevi de yüklenebiliyor. İtaat derken de elbette halkın iktidara, kölenin efendiye, kadının erkeğe, sıradan insanların dini otoritelere vs.'yi kast ediyoruz. Bu, aslında bize ahlak ve politika ile ilgili yanlış tanımlamalar sorununun öyle pek de tesadüfî olmadığını, esasen bir iktidar manipülasyonu olduğunu gösteriyor.

Diğer tüm canlılar da belirli bir çevre ve çerçevede belirli bir topluluk halinde yaşarlar, ama insan topluluğu gibi ikinci bir doğa (yaratılmış bir çevre, çerçeve ve bileşim) oluşturamazlar. İnsan, birey ve topluluklarının toplumsallaşmasını zorunlu veya mümkün kılan etkenler konumuz kapsamı dışında. Konumuz, oluşan ikinci doğanın doğasıyla ilgilidir. Her bir araya gelişin (bileşimin) bir özü ve bileşimi olmalıdır. Öz'ü bu birlikteliğin sebep ve amaçları; biçim'i de bunun sürdürülebilmesinin gerektirdiği yaşayış, davranış, düşünüş vs.'si olarak görmek mümkün. Sıklıkla tarihte yaşamış komünal topluluklarla ilgili buluntuların analizi veya günümüzdeki bazı topluluklarla ilgili incelemeleri okuyoruz. Bir ağacı kesmek zorunda kaldıklarında bir ibadet tarzında doğadan özür dilemeleri veya beslenebilmek için bir hayvanı avladıklarında gerçekleştirdikleri benzer ritüeller, toplumsal bileşimin artık sadece zorunlu fiziksel/biyolojik yaşamın sürdürülmesinin ötesinde bir nitelik veya kimlik kazanmış olduğunu gösteriyor. Doğrusu, tüm ağaçların kesilmesinin veya tüm av hayvanlarının öldürülmesinin stratejik erimde fiziksel yaşamı olanaksız kılacağını düşündükleri için böyle yapıyorlar(dı) da diyebiliriz. Ama günümüzdeki bu denli bilgi ve tecrübe birikimine rağmen kapitalist açgözlülüğün bu kadarını düşünmediğini hesaba kattığımızda, komünal toplumsal bileşimin özü ve biçiminden ne kast ettiğimiz daha anlaşılır hale geliyor. Bu bir bakış, yaşayış ve eyleyiş meselesidir. Tüm kültürel yaratımlar öncelikle bu çerçevededir. Bakış ve yaşayışa toplumsal ahlak, eyleyişe de toplumsal politika diyeceğiz. Dolayısıyla toplum özde ve biçimde ahlaki ve politik bir oluşumdur.

Bir yerdeki bir topluluğun herhangi bir faaliyet sürecini ele alalım: Topluluğun söz konusu faaliyet için tartışması, karar alması ve uygulamaya geçmesi onun politik yönüdür. Ama tüm bu süreçlerde rehber edindiği bir bakış, düşünüş, hissediş ve doğruluk-iyilik gibi yaklaşım düsturları vardır. Bu da toplumun ahlaki yönüdür. Bu açıdan ahlaka sadece rasyonel temeller bulmak yetersizdir. Zira doğruluk-iyilik doğrudan akılla ilgili değildir. Vicdan rasyonel değil, ahlaki bir hissediştir. Bunun yanı sıra ahlakı sadece duygusal boyutta bir olgu kabul etmek de yetersizdir. Çünkü ahlak toplumun yaşama bakışını, düşünüşünü, yorumlayışını ve bu düşünüş ve yorumlayış çerçevesinde ölçüler bulmasını ve eyleyişini, yani politik gerçekleşmesini de ifade eder. Ahlaka yararcı çerçeve çizmek en yanlışıdır. Ahlaki yaklaşım bir politikanın faydalı sonuçlar verip vermeyeceği kadar ve belki ondan da önce o politikanın uygulanış sürecine bakar. Yararcı yaklaşım bunu tersyüz eden bir iktidar yaklaşımıdır. Son dönemlerde çokça Protestan ahlakı ve kapitalizm ilişkisinden söz ediyoruz. Hıristiyanlıkta tefecilik kesin olarak yasaklanmıştır. Ama ticaret kent devletleri gelişmekte ve tüccar sınıfın etkinliği artmaktadır. Katolik kilisesi bir yandan monarşilerle bir yandan da dogmalarını delen Protestan girişimlerle boğaz boğaza bir iktidar savaşındadır. Ve bu savaşı kazanmak için ticaret kentleriyle ve tüccar sınıfla borç ve para ilişkisine girmekten kaçınmamıştır. Calvincilik ve Protestanlık zaten bu minvalde çok daha erken davranmıştır. Tefecilik yasağıyla meşhur Hristiyanlık'ta artı burcunu ve borcunun faizini ödemek en büyük günah sayılmaya başlamıştır.

Kuşkusuz hiçbir toplumsal olgu statik ve değişmez değildir. Her şeyde olduğu gibi ahlak alanında da yargılar, ölçüler ve kapsam zamanla değişebilir. Değişmelidir de. Politik alan ve ihtiyaçlar çok dinamiktir. Ahlak bu dinamizmin çok gerisinde kalırsa zaten çatışma başlar. Biliyoruz ki durağanlıkta ısrar eden her şey doğal olarak iktidarın hizmetini görür. Ama ifade ettiğimiz değişim zaman, ihtiyaçlar, zorunluluklar ve özgürlük arayışı çerçevesinde biraz da doğal bir seyir izler. Çıkarcılığın müdahaleleri ise (gerek durdurma ve gerekse "değişim" amaçlı olsun) sadece ve sadece dejenerasyon yaratır.

Hakeza değişim gerçeği de doğru kavranmayı gerektiriyor. Çevresel ve içsel faktörler her topluluğun kültürel yaratımlarında da farklılıklar ortaya çıkarır. Dolayısıyla yaşama bakış ve uygulayışta çok çeşitlilik mümkündür. Ama bazı olgularda evrensel özellik taşır. Bunlara toplumsal hakikatler de diyebiliriz. Mesela, zaman ve mekân ayırımı gözetmeksizin hemen hemen her toplulukta (somut ifadeyle her dinde) cinayet, hırsızlık, iftira, yalan, sömürü, kirlilik vs. hoş görülmez. Yani toplumsal ahlak veya ahlaki toplum evrenseldir. Ama iktidar bunu zaman ve mekânda sınırlayarak, tekeline alarak ve kendi çıkarlarını gözeterek yasa ve yasaklara indirgemiştir. Evet, öldürmek yasaktır, zira öldürme hakkı bir tek iktidara aittir. Hırsızlık yasaktır, zira bir tek iktidar gasp edebilir. İftira yasaktır, zira iktidarın iyi dediği iyidir, kötülediği kötüdür… Bunu salt kaba güçle yapmayıp insanları inandırma ve ikna mekanizmalarına başvurmuştur. Elbette bunun bildiğimiz en yaygın (ve ilk) yolu ideolojik hegemonya silahı olarak dindir. İdeolojik savaş meydanında ezilenler de yine dinler oluşturarak direnmişler ve toplumsal ahlakı bu yeni dinlerine yedirmeye çalışmış, kısmen de başarılı olmuşlardır. Ama dinler ka-

rakterleri gereği dogmatiktirler, zaman yenilerler ve zaman dışı kalan her şey bir baskı ve gericilik unsuru olarak işlev görebilir. Din artık iktidarın itaati aşılama projesinin bir parçasıdır. Esasında toplumun bir araya gelip tartıştığı, kararlar aldığı, uygulamalarını gözden geçirdiği ve sosyal paylaşım olanağı bulduğu mekânlar olan cami, sinagog, kilise gibi politika arenaları zamanla insanları politikadan uzaklaştırma, her gün yeniden itaate alıştırma ve binlerce yıllık dua ve ritüelleri amaçsızca tekrarlama kulüplerine dönüştürmüştür.

Hamurabi yasalarına göre (ki bugün devlet hukukunun atasıdır) "bir adam bir başka adamın kadınını/kızını vurup da ölümüne sebep olursa, kadını/kızı ölen adam da diğerinin kadınını/kızını öldürme hakkını kazanır." Kadın-adam örneklemesini bir metafor olarak da algılayabiliriz. İtaatin reaya-egemen, kadın-erkek, uşak-efendi ilişkisi anlamına geldiğini belirtmiştir. Hukuk, kadını ve dolayısıyla toplumu bir özne olarak görmez. Özel mülkiyetin bir gereği olarak egemenin-adamın malıdır. Dolayısıyla da resmi hukukun toplumun ahlaki değerleriyle bir ilgisi kalmaz. Burada iktidar toplumsal ahlakın yerine hukuku ikame etmekle yetinmez, işlevini de tamamen değiştirir. Bugün Kürt özgürlük hareketine karşı hükümetin sıkça deklere ettiği "hukukla müdahale edeceğiz, hukuki çerçevede kalacağız" söylemi bununla ilgilidir. Fiziki-siyasi soykırım işe yaramayınca, devreye hukuki soykırım geçirilmekte ve hukuk en yüksek askeri teknolojiden de daha etkin bir silah olarak kullanılmaya başlanmaktadır.

Fiziki-siyasi soykırım işe yaramayınca, devreye hukuki soykırım geçirilmekte ve hukuk en yüksek askeri teknolojiden de daha etkin bir silah olarak kullanılmaya başlanmaktadır.

Çerçeveyi yeniden biraz daha genişletecek olursak, günümüzün en "liberal demokratik" ülkesinde bile politika temsilli yolla yürütülür. Buna "temsili demokrasi" deniyor. Aslında "temsili demokrasi" diye bir kavram etimolojik açıdan bile pek doğru gelmiyor. Demokrasi "demos" un egemenliği demektir. Kapitalist liberal devletteki temsili demokraside ise (demos adına da olsa) demosun üzerinde bir egemenlik söz konusudur. Demosun egemenliği yoktur. Zaten demosun "temsili egemenliği" mümkün değildir. Temsil aynı zamanda (ister şartlı olsun ister şartsız; ister süreli, ister süresiz; ister katı, ister esnek) egemenliği elden çıkarmak demektir. Elden çıkarılan politik güç parlamentolarda, kulisler de bin bir türlü odağın iradesini demosa rağmen karar, yasa ve uygulamalara dönüştürmektedir. (Ülkemizdeki seçim barajları, katılım için ağır mali bedeller, parti-lider sultası gibi sorunları hiç saymaya gerek yok.) En ideal olanına bile "demokrasi" demek tam doğruyu ifade etmiyor. Yanı sıra, "yasaların anayasaya uygunluğu" nu denetleyen mekanizmalar da mevcut. Birçok ülkede esasen bu "kuvvetler ayırımı" ilkesi iktidarın tek elde toplanmasını engellemek amaçlı uygulansa da, özü itibarıyla bu tür mekanizmalar "halkın egemenliği" kavramına terstir; onu boşa çıkarıcıdır… Uzatmak istemiyoruz. Bu analizden amacımız en ideal kapitalist-liberal demokrasinin bile hiç de demokrasi olamayacağını, bu işleyişin oluşturduğu en ideal hukuk devletinin de bu nedenle toplumsal olamayacağını göstermektedir.

Demokrasi katılım demektir. Katılım temsili değil, doğrudan olmadıkça da toplumsal olamaz. Bu da politik toplumu gerekli kılar. Nasıl ki dinde bile aracı kurumlar şart değilse, halkın da kendini yönetmesi, yaşamını düzeltmesi ve işlerini görmesi için aracı kurumlar/süreçler/güçler şart değildir. Toplumun kendisi tüm bu süreçleri tartışabilir, düzenleyebilir ve uygulayabilir. Bu, toplumun politik karakteridir. Elbette yine gerek tüm yaşamın ve gerekse de politik sürecin ilkeleri, ölçüleri, değerleri olacaktır. Bu da toplumun ahlaki yönüdür. Toplumun ahlaki ilk yaratımlarından, kutsallarından, değer yargılarından günümüze dek oluşturduğu iyi-kötü, doğru-yanlış gibi ölçülerdir. Bu nedenle ahlak salt ilk komünal toplumsal bir özellik değil, toplum var oldukça var olacak, daha doğrusu toplumsallığın ancak onunla var olacağı felsefesidir. Duygusal olduğu kadar düşünsel, bilimsel olduğu kadar dini temelleri ve görünümleri de olur. Çünkü tüm bir tarih sürecini kapsar. Müdahalelerle yaratılmaz, oluşturulmaz. Zaten bu tür müdahaleler bozulma sebepleridir. Ama elbette yorumlanır; insanlığın düşünsel, siyasal, sosyal gelişimine paralel olarak geliştirilir, dönüştürülür. Bu gelişme ve dönüştürmenin de toplumun temel dokusuna uygun olması gerekir. Toplumsal bir öz olduğu için toplumla oluşur ve toplumla da dönüşür. Bu açıdan katı doğmalardan farklıdır. Toplumsal diyalektik bir varlık olduğuna göre ahlak da diyalektiktir ve evrilir. Hegel, aynı tanım ve işlevi "akıl"a atfeder. Ama yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ahlakın en önemli halkası da vicdandır, hissediştir. Aklın faydalı veya uygun gördüğü her şeyi vicdan kabullenmeyebilir. Akıl yeri geldiğinde sömürüyü, karı ve katliamı da reva görebilir; işe yaradıkça teorize de eder. Ama vicdan bunu meşru göremez. Ahlak aklı da kapsar ama akıl ahlakı kapsamaz. Yarar ve ahlaken meşruluk ikilemiyle karış karşıya kalındığında pozitif bilimin de esas aldığı rasyonel yorumdur. Bu anlamda

pozitif bilim ahlak dışıdır ki kendisi de zaten ahlaki yargının dışında durduğunu ifade eder.

Ahlak toplumsal felsefe anlamına da geldiği için felsefi yorumunu geliştirmek, genişletmek mümkündür. Felsefi yorum salt geçmiş yorumları tekrarlamak değil, toplumun günümüzdeki tüm özgürlük sorunları çerçevesinde çözümler üretmek, tek tek bireylere kadar aydınlatıcı perspektifler sunmaktır. Ali Fırat bu nedenle kapitalist pozitivizmin teolojisine karşı, bilim-bilgelik anlamında felsefeyi önerir. (Pozitivizmin gerçekte en katı dogmatik teoloji olduğu savunmalarda genişçe açımlanıyor.)

Zaman zaman "toplumu kurmak"tan söz ederiz. Bunu da toplumsal ahlakın bize yüklediği bir görev sayarız. Bu nedenle de politikaya toplumu yapıcı, düzenleyici bir araç olarak bakarız. Kanımca bu da yanlış, çünkü politika bir araç değil, toplumun tüm etkinliğidir. Toplumu bir beden olarak düşündüğümüzde nasıl ki ahlak onun ruhu (düşüncesi ve felsefesi) ise, politika da tüm organları ve hareketleridir. Bu, öncü kadro, öncü örgüt gerçekliğini yadsımaz. Ama ahlak yapılamıyorsa, toplum da yapılamaz. Ancak kendi kendisini yapar, oluşturur. Öncü organizmalar onun koşullarını hazırlar, engellerini aşar, somut pratiğini programlaştırır ve öncelikle de kendi bünyesinde yaşamsallaştırır. Ama politik ve ahlaki toplumun esas yolu öz yeterlilik, öz savunma ve öz yönetim esaslarına dayalı konfederalist/komünal yaşayıştır. Şüphesiz ki bu yaşayışın tek bir kalıbı olamaz. Ama doğrudan katılım evrensel bir ahlaki-politik hakikattir.

Toplumsal Zihniyet Sorunları

Ergin Atabey, Metin Yamalak, A.Rahim Akalp

Toplumsal bunalım ve sorunlara kaynaklık eden olguların başında toplumsal zihniyette yaşanan sorunlar gelmektedir. Toplum açısından zihniyet basit anlamda altyapının bir yansıması değildir. Bu noktada ekonomik indirgemeciliğe düşmemek kadar, idealist bilinç indirgemeciliğine de düşmemek gerektiği açıktır. Toplumsal olguları aynı bütünlüğün birer etkileyeni ve etkileneni olarak ele almak, toplumsal doğayı anlamak ve doğru yaklaşmak açısından da önemlidir. Bu bağlamda toplumun zihniyet sorunların çözümlerken klasik altyapı-üstyapı ayırımlarına gitmenin toplumsal doğayı daha da anlaşılmaz kılacağı açıktır. Ancak toplum açısından zihniyetin oynadığı rol de küçümsenemez.

İnsanlık tarihi ve güncelliği şunu göstermiştir ki, toplumsal zihniyet alanında gelişen ve zihniyet yoğunlaştırmasını daima yeniden üretebilen toplum bunalım ve sorunlarını aşmış, özgürlüğe yaklaşmış toplum olmuştur

Altyapı veya üstyapının saptırıcı öncelik-sonralık tartışmasına girmeden şu hususun altını çizmek yerinde olacaktır: İnsanlık tarihi açısından ilk toplumsallaşmaya doğru adım atılmasından itibaren toplumsal tarihin tüm önemli dönemlerinde temel rol oynayan olgu toplumun zihniyeti olmuştur. İnsanlık tarihi ve güncelliği şunu göstermiştir ki, toplumsal zihniyet alanında gelişen ve zihniyet yoğunlaştırmasını daima yeniden üretebilen toplum bunalım ve sorunlarını aşmış, özgürlüğe yaklaşmış toplum olmuştur. Benzer şekilde toplumsal zihniyet alanında -iç veya dış nedenlerden ötürü- kendisini üretemeyen, zihniyet sorunlarını çözemeyen ve aşamayan toplum ise, köleleşmekten, ezilmekten ve sömürülmekten kurtulamamıştır.

Bu nedenle özgürlük ile toplumun zihniyet sorunlarının tanımlanması ve çözülmesi arasındaki bağı kuran toplumlar, toplumsal zihniyetin yeniden üretilmesine gereken değeri vermiş ve bu alanda büyük mücadeleler vermişlerdir.

Hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi egemen toplumlarda zihniyet olgusuna bu bağlamda yaklaşmışlardır. Egemenler egemenlikleri inşa ederlerken ilk el attıkları alan ekonomik sömürü vb. alanlar değildir. İlkin zihniyete el atmışlardır. Egemenlerin zihniyet alanında yürüttükleri hegemonya savaşı birbirini tamamlayan iki amaç doğrultusunda olmuştur. Birincisi, kendi sınıfsal ve toplumsal konumlarına göre hiyerarşik, iktidarcı ve devletli zihniyeti inşa edip egemen kılmak, bu alanda zihniyet tekelini ve hegemonyasını kurmak; ikincisi ise, ezilen ve sömürülen toplumun özgür zihniyet gelişimini engelleyip toplumun zihniyetinde sorunlar yaratıp zihinsel köleliğe bağlı kendi egemenliğine almaktır.

Toplumun zihniyet sorunları da egemenlerin zihniyet alanında kurdukları zihniyet tekeli ve hegemonyacılığı sonucu ortaya çıkmıştır. Şüphesiz toplum zaman zaman kimi zihni alışkanlıklarını kolay kolay terk edemediği için toplumun zihniyetinin kimi sorunları ortaya çıkacaktır. Ancak dışarıdan müdahale edilmediği sürece toplum iç dinamikleriyle zihniyetinde ortaya çıkan sorunları çözebilecek güce sahiptir. Bu temelde toplumun zihniyet sorunları denilirken esas olarak hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun geliştirdiği egemen zihniyet yapılanmasının ortaya çıkarttığı mitolojik, dinci, felsefi ve pozitivist bilimsel sorunlar kastedilmektedir. Ali Fırat buna "Zihinsel sömürgecilik" demektedir. Egemenler, mitolojik, dinci, felsefi ve pozitivist bilimsel zihniyet alanlarındaki te-

kelleşmeye dayalı oluşturdukları dogmatik zihniyet sorunları, toplumu en fazla bağımlı hale getiren alanıdır. Esas olarak dogmatizm denilen zihniyet katılaşmasının zemini de egemen ve sınıflı toplumdur. Hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplum ve zihniyetiyle birlikte dogmatizm ortaya çıkmış ve toplumun zihniyet yapısında sorunların doğmasına ve yaşanmasına neden olmuştur.

Toplumun özgürleşmesi bu anlamıyla toplumun zihniyet sorunlarını doğru tanımlamak, bu sorunları aşmak ve toplumsal doğanın var oluşuna uygun zihniyet devriminin gerçekleştirilmesiyle mümkündür.

Toplum Zihniyet İlişkisi

Genel yaygın yaklaşım, zihniyet olgusunu insani toplumla sınırlılıkla ele almaktadır. Ali Fırat, "Bitkileri çeşitliliğe yönelten bir zekânın mevcudiyetini bilimsel araştırmalar da doğrulamaktadır" (1) değerlendirmesinde bulunarak "zihniyet" olgusunun bütünlüklü boyutlarını ortaya koymaktadır.

İnsani toplum dışında evrendeki diğer varlıklar içgüdüsel veya canlı seziler yapısındaki bir çeşit zihniyetle varlıkların sürdürmektedirler. Hatta evrensel varoluş tek hücreli varlıktan çok hücreli varlık ve yaşama doğru evrilirken, var oluşsallığın itim gücü içgüdüsel ve canlı seziler biçiminde varlık kazanan zihniyettir. Evrenin temel özelliği insani toplum zihniyeti dışındaki bu birinci doğaya ait zihniyettir. Ali Fırat, insani toplum zihniyetinde açığa çıkan zihniyet türünün, evrenin var oluşundaki zihniyetin toplam potansiyel ifadesi olduğunu belirtmektedir. Evrenin canlı, dinamik ve hareket tarzı niteliğine bakıldığında da evrenin varoluşunda ve süreklileşmesinde belli bir zihniyet yapısının etkide bulunduğu ve evrenin henüz tüm boyutlarıyla keşfedilemeyen bir zihniyetle hareket ettiği anlaşılmaktadır. Zihniyet olgusu ele alınırken bu bütünlük içinde ele almakla ancak doğru bir zihniyet tanımlamasına ulaşılabilir.

Şüphesiz ikinci doğa olarak insani toplumda açığa çıkan zihniyet türü nitelik ve işlevselliği bakımından birinci doğadaki zihniyetten daha farklı ve özgüldür. Birinci doğadaki zihniyet belli bir kendini tekrarlamaya tabidir. En gelişkin içgüdü ve canlı sezinin bir sınırı vardır ve o sınır aşılamaz. İnsani toplumdaki zihniyet birinci doğadaki zihniyetin sınırlarını aşan, tekrarlamaya odaklı değil, inşa veya yaratıma dayalı bir yapıya sahiptir. Ali Fırat, insani toplumun sahip olduğu zihniyetin bu özelliğini, birinci doğanın zihniyetini ihlal etme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Bu ihlal, evrensel varoluşun dışına çıkmak veya onu aşmak, ondan bağımsızlaşmak değildir. İnsani toplum zihniyeti hayvan, bitki vb. varlıkların içgüdüsel ve canlı sezililiğe dayalı sınırlarını aşarak evrendeki en yaratıcı zihniyet olma niteliğini kazanmıştır. Söz konusu yaratıcı nitelik insani toplumu evrenden üstün bir varlık konumuna yükseltmez. Makro evrenin diyalektik gelişimi sonucu olarak varlık kazanan mikro evren olan insani toplum, evrensel zihniyetin kendisinde gerçekleştirdiği nitelik sıçramasıyla yakalamış olduğu inşa temel ve yaratma gücüdür.

İkinci doğadaki zihniyet inşa etme ve yaratma gücünün kaynağı toplumsallıktır. Zihniyet bireyin tek başına açığa çıkarttığı veya çıkartabileceği bir olgu değildir. Şüphesiz tek tek bireylerin zihniyetin gelişmesindeki rolleri küçümsenemez. Ancak toplumla bağı kurulamayan veya toplumsallaşamayan zihniyet yaşamda gerçek anlamda rolünü oynayamaz. Zihniyet ancak toplumsal zihniyet niteliğini kazandığında inşa etme ve yaratma gücünü gösterebilir.

Toplum ve zihniyet arasındaki diyalektik ilişki varoluşsaldır. Karşılıklı etkileşim ve komünal bir varoluşsal diyalektik içinde birbirlerini var ederler. Toplumsallığın oluşturduğu ekosistem içinde zihniyet gelişim zeminini yakalar, bu temelde yoğunlaştıkça toplumsal gelişim için zemin hazırlar ve gerekli atılımı yapmasını sağlar. Hem toplumsallık olmadan zihniyet yoğunlaşması yaşanmaz, hem de zihniyet yoğunlaşması ve birikimi olmadan toplumsal aşama kat edilemez.

Öte yandan zihniyetin işlevselliği toplum eksenlidir. Zihniyeti içselleştiren maddi ve manevi kültür değerleri toplumsallıkla açığa çıkmıştır. Zihniyet esas olarak toplumun sözkonusu maddi ve manevi kültür değerlerinin oluşturduğu çerçeveyi oluşturan yapıdır. Bireylerin zihniyet ve toplumla ilişkisi de bu temelde ortaya çıkmaktadır. Benzer zihniyete sahip olan bireyler ortak maddi ve manevi kültür değerlerine sahip olan toplum üyeleridirler.

Toplumsal zihniyet son derece istikrarlı bir yapıya sahiptir. Ancak söz konusu istikrarlılık, toplumsal zihniyetin doğasını katı olarak tanımlamayı gerektirmez. Çünkü toplumsal zihniyet istikrarlı olmakla birlikte son derece esnek bir yapıya da sahiptir. Hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun egemen katı/dogmatik zihniyetine bakılarak toplumsal zihniyetin doğası tanımlanamaz. Toplumsal zihniyetin doğasını tanımlayan temel özelliklerden biri esnek bir yapıya sahip olmasıdır. Bu esneklik özelliğindendir ki, bir taraftan verendeki diğer tüm varlıklardan kat be kat daha fazla inşa etme ve yaratma gücünü ortaya çıkartırken, öte yandan ise insana muazzam bir seçme gücünü vermiştir. İnsanın yaratıcılığı, inşa etme yeteneği ve özgür seçimi kaynağını toplumsal zihniyetin esnekliğinden almaktadır. Yine hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun, toplumsal zihniyeti, ideolojik egemenliğiyle yanlış algılamalara ve saptırmalara doğru çarpıtması

da esnekliğinden ileri gelmektedir.

Anlama ve yorumlama gücü toplumsal zihniyetin doğasını tanımlayan diğer bir özelliğidir. Bu özellik toplumsal zihniyetin duygusal ve analitik zekâ niteliğiyle açığa çıkmıştır. Bu durum toplumsal zihniyetin ikilemliliğini değil, duygusal ve analitik olarak bütünlüğünü ifade etmektedir. İnsani toplum yaşama ilk adımını aktığı andan itibaren toplumsal zihniyetin duygusal ve analitik bütünlüğüyle maddi ve manevi kültürünü yaratmıştır.

Duygusal ve analitik zekanın toplumsal zihniyet bütünlüğünde ifadesini bulup rol oynamasını sağlayan ve onları karşılıklı optimal verimli dengede tutan toplumsallığın ahlaki boyutudur. Ahlak toplumsal zihniyet bütünlüğünün yarattığı bir şekilde ortaya çıkması ve toplumsal doğaya göre rol oynaması için duygusal ve analitik zekâyı dengelemiştir. Böylece birinin diğerinin önüne geçip zihniyet bütünlüğünü bozmasının ve dengesizliğin ortaya çıkmasının önüne geçilmiştir. Doğal ve komünal neolitik toplum dönemlerinde toplumsal zihniyette sorunların ortaya çıkmamasının bir nedeni de toplumsal ahlakın oynadığı bu roldür. Ahlak duygusal ve neolitik zekânın verimli ve dengeli işlevselleşmesini sağlamıştır. Yine toplumun zihniyet sorunlarının açığa çıkmasında da, hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun toplumsal ahlak yerine kendi çıkarlarını ikame etmesi rol oynamıştır.

Toplumun özgürleşmesi bu anlamıyla toplumun zihniyet sorunlarını doğru tanımlamak, bu sorunları aşmak ve toplumsal doğanın var oluşuna uygun zihniyet devriminin gerçekleştirilmesiyle mümkündür

Kurumlaşan Zihniyet Hegemonyası ve Toplumsal Zihniyet Sorunları

Toplumun var oluş niteliği olan zihniyetin sorun yaşar hale gelmesi hiyerarşik, iktidarcı, devletçi toplumun geliştirilmesiyle bağlantılıdır. Ahlaki ve politik toplumun zihniyet sorunlarının ortaya çıkmasında böyle bir sınıflı hegemonyacı toplumsal zemin vardır. Bu sınıfsal toplumsal zemin olmadan kendiliğinden toplumun kalıcı zihniyet sorunları ortaya çıkmaz. Toplumun zihniyet sorunları iktidarcı toplumun varoluşsal niteliğiyle iç içe gelişmiştir. İktidar tekeli ahlaki ve politik toplumun zihniyetini aşındırdıkça, kendini örgütlediği gibi kendi ekseninde bir zihniyet oluşturmak için toplumun doğal zihniyetine ve gelişimine müdahaleyi süreklileştirerek zihniyeti denetimi altına almaya çalışmıştır. Hiyerarşinin oluşumundan kapitalist modernite toplumuna dek, söz konusu zihniyeti denetimine alma mücadelesi süregelmiştir. Biran bile bu konudaki hegemonya mücadelesinden vazgeçilmemiştir. Bu anlamıyla iktidar tekelinin gelişimine paralel olarak toplumun zihniyet sorunları da büyümüştür.

Egemenler şu noktayı çok iyi tespit etmişlerdir: Ahlaki toplumsal zihniyet çarpıtılmadan ve toplumsal zihniyette sorunlar yaratılmadan egemenlikli sistemlerini kuramazlar. Bu nedenle "tarih boyunca egemenler, sömürgen tekeller amaçları için ilk iş olarak zihniyet hegemonyasını…" (2) inşa etmişlerdir.

Hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun zihniyet hegemonyasıyla amaçladıkları şey, kendi sınıfsal çıkarlarını sağlama almaktır. Toplumun ahlaki ölçülerle sürekli uyanık olan ve gelişen doğal zihniyeti kendi doğal gelişimini sürdürdükçe egemen sınıflar istedikleri gibi dünyayı yönetip yönlendiremez. Uyanan toplumsal zihniyet ahlaki ve vicdani gücüyle her türlü sömürü ve zorbalığa karşı duracaktır. Hegemonyacı, sömürgeci sınıf ancak zihniyet hegemonyasını kurarak toplumsal zihniyeti çarpıtıp kendi çıkarları ekseninde yeniden inşa ederek konumunu sürdürebilir. Bu anlamıyla egemen sömürgeci sınıf ve sisteminin ilk halkası zihniyet hegemonyası olmuştur. Yaratılan çarpık zihniyet ile kölelik, hiyerarşi, sınıf, iktidar, devlet, sömürü, savaş, işgal ve bunlarla bağlantılı toplumsal yaşam ve ilişkilerini normal ve kabul edilebilir olgular olarak topluma benimsetilmiştir. İktidar tekeli tüm bunları gerçekleştirirken zoru, şiddeti de kullanmıştır. Ancak esas olarak toplumsal zihniyetin çarpıtılması ve sorunların açığı çıkması anlamına gelen zihniyet hegemonyası ile toplumda kabullenilebilecek ve katlanılabilecek davranışlar ve ilişkilerin yaratılmasıyla egemenliğini ve sömürgeciliğini benimsetmiştir. Ataerkil Şaman ve Sümer rahipleri toplumsal zihniyetin ilk yozlaştırıcıları olarak böyle bir süreç izlemişlerdir. Sonraki dönemlerde devlet dinciliğini, felsefesini ve pozitivist bilimciliğini üretenlerin de esas aldıkları amaç, zihniyet hegemonyasıyla toplumun doğal zihniyetinde sorunlar yaratıp toplumu iktidar sistemini kabul edebilecek çarpık bir zihniyetle donatmak olmuştur. İktidar sınıfı ve sisteminin sınırları içinde yaşamayı, itaati, sömürüyü ve ezilmeyi kabul etmek anlamına gelen kullaşma bu şekilde yaratılmıştır. Zihniyet hegemonyasıyla toplumun zihniyetinde sorunlar yaratılarak kul düzeni ve kul zihniyeti açığa çıkarılmıştır.

Ali Fırat, toplumun zihniyet sorunlarını çözümlerken, "Yozlaşmanın başladığı an ve yer zihniyetin başladığı ve bittiği yer ve andır" (3) demektedir. Devamla; "Zihniyet ahlakla bağlantılı kılınmadıkça değersizdir"

(4) diyerek ahlak ve zihniyet ilişkisini ortaya koymaktadır. Tarihten günümüze dek hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun kurduğu zihniyet hegemonyasının yol açtığı toplumsal zihniyet sorunlarının vardığı nokta toplumsal zihniyetin boşalması ve değersizleşmesidir.

Ahlak ve zihniyet birbirinden kopuk olgular değildir. Ahlak ve zihniyet aynı şey olmamakla beraber, ahlak toplumsal zihniyetle sıkı bir etkileşim içindedir. Toplumun öz zihniyetini ahlak temsil etmektedir. Ahlak bir yerde toplumsal zihniyetin ışığıdır. Bu ışık söndüğünde zihniyet rotasını kaybeder, yolunu şaşırır, yanlış yollara sapar. Bu anlamıyla ahlak ile zihniyet arasındaki bağ önemlidir.

Egemen ve sömürgeci sınıf zihniyet hegemonyasını geliştirirken, başka bir deyişle toplum zihniyetini boşaltıp değersizleştirirken ilkin ahlak ile zihniyet arasındaki bağı koparmıştır. Toplumsal zihniyeti ışıksız bırakıp istediği gibi yönlendirebilmeye mahkûm etmiştir. Ahlakla bağı kopan toplumsal zihniyet körleştikçe anlamından boşalmış ve değersizleşerek sorunlar yumağı haline gelmiştir.

Zihniyet esas olarak toplumun sözkonusu maddi ve manevi kültür değerlerinin oluşturduğu çerçeveyi oluşturan yapıdır

İktidar tekeli bir taraftan toplumsal ahlak ve toplumsal zihniyet arasındaki bağı kopartırken toplumsal zihniyeti kendi haline bırakmamıştır. Toplumsal ahlak yerine kendi sınıfsal çıkarlarına uygun kodlar yerleştirmiştir. Hatta buna egemen, sömürgeci toplumun sınıfsal çıkarlarının ikame edilmesi de denilebilir.

Esas olarak egemen ve sömürgeci toplumun geliştirdiği zihniyet hegemonyasının temel karakteri de bu noktada ortaya çıkmaktadır. O da ahlaksız bir zihniyetin egemen kılınmasıdır. A. Fırat'ın tanımını yaptığı yozlaşma ve değersizleşme, hakim kılınan hiyerarşik, iktidarcı, devletçi sınıfın ahlaksız zihniyetidir.

Ahlaki bağını yitirmiş zihniyet toplumsal açıdan bireyci, bencil ve sınıfçıdır. Eko-sistem karşısında fetihçi-işgalcidir. Ekonomik bakımdan özel-devlet mülkiyetçiliğiyle sömürgecidir. Cinsiyetler ilişkisinde ataerkil ve toplumsal cinsiyetçidir. Hiçbir ilke ve ölçü tanımız. İktidarcı ve devletçidir. Toplumsal sorumluluk sahibi değildir. Yapıcı, geliştirici değil; yıkıcı ve savaşçıdır. Değer üretmez, kendini bilmez, avare ve tüketicidir. Özgürce düşünmez, özgür değildir. Ahlaktan yoksun bırakıldığı için iradesiz, uyur-gezer durumdadır. Nereye ve kime bağlı olduğunun farkında değildir, dogmatiktir. Kendinin yeniden üretebilecek gücü, anlayışı yoktur. Bilinçsizce uzay boşluğu içinde yaşamaktadır.

Hiyerarşik toplumun inşa edilmesinden günümüze değin, devletçi uygarlık toplumunca inşa edilen ve ahlakla bağı kopan zihniyetin yaşadığı sorunlar bu nitelikleriyle yaşamın her alanında yaşamaktadır. Bu anlamıyla egemen ve sömürgeci toplumun yarattığı ve kendi zihniyetiyle hâkim hale getirdiği toplumun zihniyet sorunları yozlaşma, değersizleşme ve ahlaksızlık olarak tanımlanabilir.

İktidar tekelleri toplumun zihniyetinde bu biçimde sorunlar yaratıp toplumsal zihniyeti yozlaştırmayı, boşaltmayı, ahlaktan soyutlamayı iç içe oluşturulan üç dayanak veya kurumlaşma üzerinden geliştirmiştir. Bunlar; bilgi üzerinde kurulan tekel, eğitim kurumlarıyla toplumun zihniyetinin iktidar sınıfının çıkarlarına göre biçimlendirilmesi ve yöntemidir.

a- Bilgi Üzerine Kurulan Tekel

Toplumsal zihniyet üzerinde kurulan hegemonya aynı zamanda bilgi ve bilme üzerinde kurulan tekeldir. Devletli uygarlık tarihi bir yönüyle yaşamın her alanında kurulan tekelciliğin tarihidir. Ekonomik, askeri, sosyal, politik… vb. tekellerin baş aktörü ise bilgi ve bilme üzerinde kurulan tekeldir. İktidar sınıfının bilgi ve bilme üzerinde kurduğu tekel aşılmadan, diğer alanlardaki tekelciliğin doğru çözümlenmesi de yapılamaz.

Toplumsal bilgi ve bilme zihniyetle bağlantılıdır. Toplumsal zihniyet nedenli doğal varoluşuna göre işliyorsa toplumsal bilme gücü de o denli gelişkin ve etkili olur. Toplumun anlama, kavrama, yorumlama ve zihinsel yaratım gücü bilgi ve bilme kapasitesine bağlıdır.

Toplumun zihniyet sorunlarının toplumsal yaşama yansıması iktidar tekelinin zihniyet hegemonyası ile toplumun zihinsel üretim süreçlerinden uzaklaştırılması bilgi üretim ve zihinsel faaliyetler üzerinde tekelin oluşturulması sonucu gelişmiştir. Bilgi ve bilme tekelciliği bu anlamıyla toplumu en sıkı kayışlarla egemen sisteme bağlayan olgu olmuştur.

İktidar tekelleri bilgi ve bilmeyi tekellerine alırken kendi ihtiyaçlar ve devamlılığı için biçimlendirilip topluma sunulması için bu alanda uzmanlar görevlendirilmiştir. Bu uzmanlar bir dönem ataerkil yaşlı bilge ve şamanlar; bir dönem devlet dinciliğinin ulemaları, devlet despotizminin felsefecileri veya devlet iktidarcılığının bilimcileri, aydınlarıdırlar. Devletli uygarlık tarihi boyunca söz konusu "uzmanlar" bilgi ve bilme tekelciliğinin üreticileri ve koruyucuları olarak rol oynamışlardır.

Bilgi ve bilme tekelciliği uzmanlarının sıkıca bağlı

oldukları temel ilke, her şart altında evrenin, yaşamın, tarihin, toplumun ve insanın anlamını, amacını ve konumunu topluma öğretmek olmuştur. Toplumun doğal-ahlaki zihniyetini boşaltma ve egemen toplumun iktidarcı, sömürücü zihniyetini inşa etmede belirleyici rol oynamışlardır.

Zihniyet hegemonyası, bilgi-bilme tekelciliğinin kurum ve uzmanlarına iktidar tarafından doğruların ve yanlışların tespiti ve tayini yetkisi verilmiştir. Bilgi ve bilme alanındaki tek otoritede söz konusu uzmanlar ve uzman kurumlardır. Toplumsal yaşamın her alanında neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bu uzmanlar belirlemiş ve belirlemektedirler. Bu şekilde toplum bilgi-bilme üretiminden uzaklaştırılarak toplumsal zihniyet sürekli olarak aşındırılıp yozlaştırılmıştır. Toplumsal ahlaki kültür ve zihniyet yerine kültür endüstrisinin belirlediği istenç ve ölçüler egemen hale getirilmiştir. Bilgi-bilme tekelciliğiyle gerçekleştirilen bu zihniyet operasyonu toplumsal yaşamda büyük felaketlere yol açmıştır. Kendi bilgi-bilme tarzını üretmekten alıkonulan toplum aynı zamanda kendi toplumsallığı için politika yapamaz, ekonomik üretimde bulunamaz, sistem kuramaz, sosyalleşemez, kültürleşemez hale gelmiştir. Toplumsal yaşam için geçerli olan kural şudur: Bilgi ve bilme üretimine veya inşasına hangi toplumsal sınıf ulaşabiliyorsa, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alandaki üretimde de o sınıf etkilidir. Uygarlık tarihi boyunca bu sınıflar hep iktidar sınıfları olmuştur. Ezilen, sömürülen sınıflar devrimler gerçekleştirse de toplum üzerinde iktidar oluşturmaktan kurtulamamıştır. İktidarlar var oldukça toplumsal zihniyet hep onların etkisi ve belirleyiciliği altında şekillendirilmiştir.

b- Eğitim kurumlarıyla toplumun zihniyetinin iktidar sınıfını çıkarlarına uygun hale getirilmesi;

Bilim, bilgi tekelciliğinin uzmanları veya evcilleştirilmiş otoriteleri toplumsal zihniyeti boşaltarak, yozlaştırarak toplumu bilgi ve bilme üretiminden uzaklaştırırlarken, toplumun zihniyet sorunlarını yaratan merkezler olarak da tanımlanabilecek kurumlardaki eğitim ve işlevlerini yerine getirmişlerdir. Devletli uygarlık tarihi boyunca eğitim ve kurumlarının adları veya biçimleri değişmiş olsa da esas rolleri değişmemiştir. Hiyerarşik, iktidarcı ve devletçi toplumun eğitimi ve kurumlarının her dönemde üstlendikleri rol, eğitim denilen olguyla toplumsal zihniyeti, kişiliği ve yaşamı biçimlendirmek olmuştur.

Egemen ve sömürgeci sınıfların eğitim ve kurumlaşmaları her ne kadar toplumun yararınaymış gibi gösterilse de özünde toplumsal zihniyet karşıtlığı üzerinden inşa edilmiştir. Ataerkil aile, iktidar-devlet eksenli havra, kilise, camii, okul-üniversite ve kışlalar egemen zihniyetin inşa edildiği kurumlardır. Söz konusu kurumlarda bir taraftan toplumsal zihniyet başlatılırken öte yandan iktidarcı zihniyet inşa edilmektedir. Günümüzdeki bu kurumların en basitinden en gelişkinine kadar, bu rolleri görülüp tavır alınmadan toplumun zihniyet sorunlarının çözülemeyeceği açıktır.

İktidar tekellerinin eğitim anlayışı zor ve şiddet karakterinde bir eğitimdir. Egemenlerin eğitimle amaçladıkları şey, toplumun en savunmasız kesimi olan çocuklardan başlayarak, tekelci uzman despotizmi altında iradelerinin kırılması, biat kuşaklarının yaratılmasıdır. Eğitim bu anlamıyla öncelikle bir tahakküm kurmaktır. Çocuğun iradesi kırılıp incitilmiş veya fiili zor veya şiddetle çocuk üzerinde tahakküm kurulduktan sonradır ki zihni, kişilik ve davranış şekillendirilmesi gerçekleştirilmektedir. Kafaların bu şekil biçimlendirilmesi ile iktidar tekelleri kendileri için ideal toplumu yaratırlar. Eğitimle hedeflenen şey topluma bilgi-bilme öğretmek değildir. Tersine toplumun doğal zihniyetini sistematik bir şekilde boşaltarak iradesizleştirmek, kendi sömürgeci ve savaşçı çıkarları için insan yetiştirmektir. İktidar tekellerini eğitimin bu tahakkümcü, egemenlikli özünden ötürüdür ki tarihin bütün dönemlerinde eğitime büyük yatırımlar yapılmıştır, yapılmaktadır. Tahakküm ve egemenliğin ekonomik ve askeri boyutları üzerinde kısmen de durulmuştur, ancak devlet-iktidar eksenli eğitimin ürettiği tahakküm ve egemenlik üzerinde, dolayısıyla bu alanda yaratılan zihniyet sorunları üzerinde yeterince durulamadığı için ekonomik ve askeri tahakküm ve egemenliğin yarattığı sorunlarla çözülememektedir.

İnsani toplum yaşama ilk adımını aktığı andan itibaren toplumsal zihniyetin duygusal ve analitik bütünlüğüyle maddi ve manevi kültürünü yaratmıştır

Bütün toplumsal sömürü biçimlerinin, her türlü zorla militarizmin, tahakkümcülüğün öncülüğünü iktidar tekelinin egemen kıldığı eğitim yapmaktadır. A. Öcalan söz konusu eğitimin bu bağlamdaki rolü için "Zihniyet oluşum merkezleri olarak üniversite, akademi; daha aşağıda lise, ortaokul, ilk ve anaokulların verdiği, kilise, havra, caminin tamamladığı; kışlanın keskinleştirdikleri toplumun kalıntısı kalan zihin-ahlaki dokuların fethi, işgali, asimilasyonu değil de

nedir?" (5) demektedir.

Bu anlamıyla egemen sömürgeci toplumun geliştirdiği eğitim, zihin fethinden başlanılarak topluma egemen zihniyet, bilgi ve bilme biçimi aşılanarak toplum biçimlendirilmiştir, biçimlendirilmektedir. Eğitim kurumlarından müfredat programlarına ve teknolojilerine dek, egemen eğitim alanlarındaki tüm dinamiklerin böylesi bir rolü vardır. Zihniyet, kişilik, davranış, çalışma ve toplumsal yaşam biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesi eğitim ile gerçekleştirilmiştir. Bu alanda egemenler o denli mesafe kat etmişlerdir ki, eğitimlerinin rolü sabit olan eğitim kurumlarını aşmıştır. Ev, sokak, işyeri… vb. yaşamın tüm alanlarında oluşturulmuş mekanizmalarla toplumun zihniyeti, kişiliği, davranışları ve yaşamı öğretilmekte, eğitimle biçimlendirilmektedir.

c- Yöntem sorunu;

Toplumun zihniyet sorunlarına yol açan egemen sistemin yöntemleri, bilgi ve bilme üzerindeki tekelciliğin ve bu tekelciliğin geliştirdiği biçimlendirme aracı olarak eğitimin itici gücü olmuştur.

Zihniyet açısından yöntem hakikati anlamanın yol, ilke ve kurallarıdır. Anlama, kavrama ve yaşamın hakikatini toplumsallığın ve eko-sistemin doğal varoluşuna göre oluşturulmasını ifade etmektedir. Toplum doğal zihniyetini geliştirirken, hakikate ulaşmanın yöntemini de geliştirmiştir. Toplumsal sezgilerin, duyguların, düşünce vb. algıların toplamından hakikate ulaşma ve hakikatini oluşturma yöntemini toplumsal yaşam ve deneyimlerinin öğreticiliğinden hareketle ortaya çıkarmıştır. Egemen ve sömürgeci toplum geliştirilmeden önce toplum söz konusu bütünlüklü zihniyet yöntemiyle en yalın şekilde hakikat arayışını ve inşasını sürdürmüştür.

Egemenlerin eğitimle amaçladıkları şey, toplumun en savunmasız kesimi olan çocuklardan başlayarak, tekelci uzman despotizmi altında iradelerinin kırılması, biat kuşaklarının yaratılmasıdır.

İktidar tekelinin kurulmasıyla sınıfçı, egemenlikli ve iktidarcı yöntem de geliştirilmiştir. Devletçi-iktidarcı mitoloji, dincilik, felsefe ve pozitivist bilimcilikle geliştirilen yöntem bu anlamıyla saptırıcı olmuş, toplumu hakikatlerinden uzaklaştırmıştır.

Egemen ve sömürgeci toplumun geliştirdiği yöntem, gerçekleri yalan, yalanları gerçekmiş göstererek toplumsal zihniyette büyük tahribatlar yaratmıştır. Gerçeğe ulaşmanın evreni, toplumu ve yaşamı anlamanın, kavramanın ve yorumlamanın tek bir yöntemi varmış gibi kesin ve katı kurallar geliştirmiştir. Toplumun canlı, dinamik ve zengin algılama ve kavrama zihniyetini bu anlamıyla büyük bir tek düzelik ve durağanlık içine almıştır. Tarihteki büyük zihniyet dogmatizmi bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Dogmatizm denilen olgunun egemenlerin gerçekleştirdiği bu zihniyet yöntemiyle direkt bağlantısı vardır. Dogmatizm salt dini bir olgu değildir. Yöntem ile bağlantısı olduğu için devletçi-iktidarcı mitoloji, dincilik, felsefe ve pozitivist bilimcilik ile iç içe geçen ve tarih boyunca egemenlerce üretilip korunan bir olgudur. Eğer günümüzde dogmatizm toplumun zihniyet sorunlarına neden oluyor ve kaynaklık ediyorsa bu, egemen ve sömürgeci sınıfların geliştirdiği iktidarcı, hegemonyacı zihniyet yöntemlerinde ısrar etmesi sonucudur. Gerçekte mitoloji, din, felsefe, bilim toplumun hakikati tanımlanan yöntemleri olarak birer toplumsal değerdirler. Araç ve yöntem olarak nötrdürler. İktidar tekelleri tarafından iktidarı örgütlemek amacıyla kullanılmaları mitoloji, din, felsefe ve bilimi toplumsal zihniyet sorunu yaratan yöntemler haline getirmiştir. İktidar tekellerinin bu yöntemleri kullanarak hakikatleri tekleştirip mutlaklaştırması toplumsal hakikat arayışını dondurup yaygın bir dogmatizm altında zihinler uyuşup itaate uygun hale getirilmişlerdir.

İktidar tekelleri geliştirdiği zihniyet yöntemleriyle sınıfsal çıkarlarına göre bilmenin, anlamanın ve yorumlamanın standartlarını oluşturmuştur. Buna göre hakikate ulaşmanın tek geçerli yolu zihniyeti, bilmenin ve bilginin bu standartlara uymasıdır. Egemen ve sömürgeci toplumun geliştirdiği dogmatik yöntem tarih boyunca yunan mitolojisindeki Prokrustes* yatağı işlevini görmüştür. Prokrustes yatağı gibi iktidar tekelleri de toplumun zihniyetine bağlı bilgi, bilme, anlama, yorumlama ve hakikate ulaşma yöntemlerini yasaklayarak veya reddedip hegemonyasının baskısı altında sürekli olumsuzlayarak kendi yöntemini tek kabul edilebilir geçerli yöntem konumuna getirmiştir. Dolayısıyla geliştirdiği yöntemle oluşturduğu "dogma ve klişeleri kim en çok biliyorsa o alim sayılmış ve en üstün mertebeye oturtulmuştur." (6) Ve geliştirdiği yöntemle toplumun zihniyetini boşaltmaya ve her türlü zihinsel, kültürel, sanatsal yozlaşmayı egemen kılmaya devam etmektedir.

Sonuç yerine:

Toplumun zihniyet sorunlarını yaratan hiyerarşik, iktidarcı, devletçi toplumun zihniyet hegemonyasına, bilgi ve bilme tekelciliğine, eğitim ve biçimlendirilmesine ve dogmatik yöntemine karşı, toplumun ilk oluşumuyla beraber gelişen ahlaki, duygusal ve analitik zihniyet bütünlüğünü ve yöntemini savunma mücadelesi orta yerde

durmaktadır. Toplumun zihniyet sorunları devletli uygarlığın kurulmasıyla oluşmuştur. Toplumsal zihniyet sorunlarının aşılması da devletli uygarlığın kurulmasıyla oluşmuştur. Toplumsal zihniyet sorunlarının aşılmasıyla bağlantılıdır. Toplumun ahlaki ve politik niteliğinin tahrip edilmesi karşısında doğru bir zihniyet mücadelesi verilmeden insanlığın içine düştüğü cendereden kurtulması mümkün değildir. Toplumun zihniyet sorunları bu anlamıyla çözüldükçe toplumsal bunalım ve sorunlar da çözülebilecektir. A. Öcalan bu anlayışla verilecek zihniyeti savaşımının formülünü şöyle ortaya koymaktadır: "(…) Negatif duruş gerekiyor. Sistemin hakikat rejimine karşı cepheden olumsuz davranılmaz!" (7)

** Yunan mitolojisinde anlatıldığına göre Prokrustes'in iki demir yatağı varmış. Bu yataklar standartmış. Prokrustes insanları bu yataklara uyduruyormuş. Yataklardan kısa olanları uzatır, uzun olanları ise kısaltırmış.*

Yararlanılan Kaynaklar

1- Özgürlük Sosyolojisi, A.Öcalan
2- Özgürlük Sosyolojisi, A.Öcalan
3- Bir Halkı Savunmak, A.Öcalan
4- a.g.e
5- Özgürlük Sosyolojisi, A.Öcalan
6-Demokratik Toplum Manifestosu 1. Cilt, A.Öcalan
7- a.g.e

Başka bir ekonomi mümkün mü?

Mustafa Delen

Günümüzde ekonomiyi tanımlamak, sınırlarını belirlemek ve toplumda oynadığı rolü açığa kavuşturmak büyük önem taşımaktadır. Zira şimdiye kadar ekonomiye ilişkin oluşturulan kavramsal çerçeveler gibi kuramsal çerçeveler de muhteva olarak özünü ortaya koymada yetersiz kalmıştır. Bunun birçok nedeni olduğu açık. Ancak ekonominin varlık bulduğu tarihsel ve toplumsal koşullar içerisinde ele alınmaması ve dolayısıyla sadece mevcut moderniteyle anılıyor olması sorunun esasını oluşturmaktadır.

Her şeyden önce insanın 'sınırsız tüketim arzusu' gibi bir özelliği veya doğası söz konusu değildir. Olamaz da! Bu, kapitalist sistemin yaratmış olduğu tartışmalı insan şekillenmesinin bir sonucudur

Kapitalist sistemin kendini var ettiği, ayakta tuttuğu ve aynı zamanda kendine meşruiyet kazandırdığı alanların başında ekonomi gelmektedir. Bu anlamıyla ekonomi sadece sistemin sermaye gücü veya iktidarı değil, aynı zamanda onun "toplumsal" yüzüdür. Maskesidir. Bu maske olmadan toplumsal sömürüyü kolayca gerçekleştiremez. Bunun da ötesinde sistem olarak kendini sürdürmesi bile imkânsızlaşabilir. Teorik olarak bu kesinlikle böyledir. Ancak konunun gerek kurumsal ve gerek de anlaksal olarak doğru bir biçimde sorunsallaştırılması ve toplumun gündemine taşırılması son derece önemlidir. Zira bu alanda ekol sayılan en iyi niyetli ekonomistlerin bile bilimsellik adına içine düştükleri pozitivist girdapları biliyoruz. Sonuç itibarıyla bütün bu yanlış ele alışlar ekonomi adına ekonomiyi doğasından, başat güçlerinden ve özellikle de toplumsallığından kopartmıştır.

Akademik alanda ders olarak okutulan kitaplarında ekonomi; 'insanların sınırsız tüketim isteklerinin sınırlı kaynaklarla en iyi nasıl tatmin edileceğini inceleyen bilim dalı' olarak tanımlanır. Dünyadaki kaynakların sınırlı olduğu bir gerçekliktir. Özellikle de günümüz itibarıyla bu gerçeklik daha da yakıcı olmaktadır. Ancak 'insanların sınırsız tüketim istekleri' ya da 'tatmin' olgusu tartışma konusudur. Her şeyden önce insanın 'sınırsız tüketim arzusu' gibi bir özelliği veya doğası söz konusu değildir. Olamaz da! Bu, kapitalist sistemin yaratmış olduğu tartışmalı insan şekillenmesinin bir sonucudur. Toplumsal mühendislik yoluyla yaratılan bu şekillenme, sistemin tüketim kültürü ile birlikte ele alındığında daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla kapitalist sistemin 'insan' veya 'toplum' tanımından hareketle ekonomiyi ele alamayacağımızı daha baştan belirtmek yerinde olacaktır.

O halede ekonomiyi nasıl tanımlamalı, çıkış koşulları, karakteri ve toplumda oynadığı role ilişkin neler söylenebilir? Ekonomi kelimesinin Yunanca anlamı 'aile yasası, ev yasası, evi geçindirme kuralları' demektir. Sözcük olarak Antikçağ Grek-Helen dünyasına aittir. Eko-nomos, ev yasası, kadının yaptığı işler, ev işleri, kadına ait işler anlamına geliyor. Ekonomos, ekonomi, kadın işidir, üretime dayalıdır, ekonomist de bu işi yapandır, dolayısıyla ekonomist kadındır. Ailenin maddi geçim kurallarını, çevresini, malzeme ve diğer materyallerini ifade etmektedir. "Ekonomiyi sosyolojik açıdan anlamlı değerlendirmek istiyorsak, en doğru yaklaşım, Ekonomi biliminin de kadın biliminin bir parçası olarak geliştirilmesi olacaktır. Ekonomi baştan beri kadının asal rol oynadığı bir toplumsal faaliyet biçimidir. Çocukların beslenme sorunu kadının sırtında olduğu için, ekonomi kadın için hayati anlam ifade eder. Namus, Eko-nomos'tan geliyor. Bunun da kadı-

nın temel işi olduğu açıktır. Kadının ekonominin merkezinde rol oynaması anlaşılır bir husustur. Çünkü çocuk yapmakta ve beslemektedir. Kadın etrafında ilk yerleşik tarımsal ailelerin doğması ve çok az da olsa başta dayanıklı gıdalar olmak üzere saklama, ambarlama imkânı ile birlikte ekonomi doğmaktadır. Fakat bu tüccar ve pazar için bir birikim değil, aile için bir birikimdir. İnsani olan gerçek ekonomi de bu olsa gerek. Birikim çok yaygın bir armağan kültürüyle göz koyulacak bir tehlike öğesi olmaktan çıkarılmaktadır. Armağan kültürü önemli bir ekonomik biçimdir. İnsanın gelişme ritmiyle de son derece uyumludur. En az devletleştirilmiş, özelleştirilmiş toplumsal gerçekliktir." (A. Öcalan-Özgürlük Sosyolojisi)

Bu bağlamdan hareketle doğası gereği ekonominin toplumsal bir faaliyet olduğunu önemle belirtmek gerekir. Bir evin temel yaşam olanaklarını veya mal varlığını yönetme sanatından, bir kabilenin, aşiretin ya da ülkenin geçim kaynaklarını düzenlemeye ve nihayetinde dünyadaki sınırlı kaynakların nasıl kullanılacağını inceleyen bir bilim dalı haline gelmesine kadar, ekonominin yaşadığı evrimsel süreçler bir bütün olarak irdelendiğinde; üretim kaynakları (toprak, emek, sermaye, bilgi), üretim araçları (teknik) ve üretim biçimleri (sistemler) çokça değişmesine rağmen ekonominin karakter olarak daima sosyal kaldığını görüyoruz. Bu gerçekliği ekonominin çıkış koşullarında özellikle de kadın ve toprakla olan ilişkisinde aramak yanlış olmasa gerek.

Bilindiği üzere Sanayi Devrimi öncesi temel üretim gücü veya kaynağı topraktı. Buna dayalı olarak gelişen işbölümü ise tarım ve hayvancılıktı. Bu döneme damgasını vuran ekonomiye doğal ekonomi diyoruz. Doğal ekonomi; üretim faaliyeti sonunda ortaya çıkan ürünün, değişim konusu yapılmadan, doğrudan üretime katılanlar arasında paylaşıldığı bir ekonomik düzendir. Bu ekonomik düzende piyasa ve para yoktur. Mübadele esastır. İnsanlar sadece toprağı işleyerek yaşamlarını idame ederler. Doğal olarak yegâne üretim de tarımsal ürünlerdir. Toprağın ve üretimin henüz kutsal sayıldığı bu dönemde, toplumsal dokunun, yani geleneklerin; ahlak ve moral gibi temel değerlerin daha yüksel olduğunu görüyoruz. Kuşkusuz bu dönemde de daha fazla toprak ve ganimet sahibi olabilmek için egemen güçlerin gerek kendi aralarında ve gerekse de güçsüz gördükleri halklara yönelik işgal ve talan savaşları az olmamıştır. Ancak kesinlikle kapitalizm dönemi gibi bitirici ve yozlaştırıcı olmamıştır. Sanayi Devrimi'yle üretimin sanayileşmesi, makineleşmesi ve seri üretime geçmesiyle birlikte tarımsal üretim son derece geriletilmiştir. Böylece ekonomik aktörler de değişmiştir. Artık insanın kol gücünü örnek alan makineler, bunların bulunduğu fabrikalar ve buralarda çalışan işçilerin yanı sıra bunları yöneten sermaye sahibi kapitalistler söz konusu olmuştur.

16. ve 17. yüzyıllarla 18. yüzyılın başında ticaret yapan ulusların büyük bir kısmı merkantilizmi esas almıştır. Bu ekonomik görüşe göre bir ülkenin hammadde kaynakları azami oranda işletilerek altın ve gümüş gibi değerli madenlerin birikimi sağlanmalıdır. Zira bir ülkenin serveti ve gücü bu birikimle eşdeğer görülmüştür. Merkantilist politikaya göre iktidarlar, ihraç endüstrilerinde büyük yatırımlar yapmalı, içte üretilebilecek malların ithalini kısmak için yüksek gümrük duvarları kurmalı, yerli endüstri tarafından kullanılabilecek yerli hammaddelerin ihracatı yasaklanmalı yanı sıra nitelikli işçilerin göç etmesine engel olunmalı, nitelikli işçilerin yurt dışından ülkeye gelmesi ise teşvik edilmelidir.

Ekonomi baştan beri kadının asal rol oynadığı bir toplumsal faaliyet biçimidir. Çocukların beslenme sorunu kadının sırtında olduğu için, ekonomi kadın için hayati anlam ifade eder

Sermayenin ilkel birikimini ifade eden merkantilizm, uygulanan her yerde ticarette büyük bir rekabete yol açmıştır. Bu çelişki ve çatışmalarla süreç içerisinde içe büzülen, dar ve kapalı bir ekonomik anlayışa sahip olan merkantilistler, ulusal düzeyde rol oynayabilecek bir ekonomik düzenden yana olan fizyokratların eleştirilerine maruz kalmıştır. Fizyokratlar, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" biçiminde yaklaşım belirlerken aynı zamanda tarih sahnesine yeni çıkmış olan burjuvaziye de ideolojik ilham ve girişim zeminini sunmuştur.

18. yüzyılın sonlarına doğru öne çıkan iktisadi görüş, klasik iktisat ekolü olmuştur. Bu akımın öncülüğünü yapan Adam Smith ve David Ricardo'dur. Her ne kadar kendisinden önce ekonomi hakkında birçok görüş belirtilse de, ilk kez "kapsamlı ve tutarlı bir iktisadi düzen modeli" ortaya koyduğu için klasik ekonomi geleneğinin babası sayılan Adam Smith "Ahlaki Duygular Kuramı" adlı eserinde toplumsal yapıda var olan doğal düzeni analiz ederken, insanın eylem ve davranışlarında rol oynayan üç itici güçten söz eder; bunlardan birincisi 'kendini düşünme ve sempati' olurken, ikincisi 'özgürlük isteği ve toplumsal kurallara uyma gücü', üçüncüsünü ise 'çalışma alışkanlığı ve değişim eğilimi' olarak belirtir. Smith'e göre bu üç duygu toplum içinde birbirini etkileyerek bir denge ve uyum oluşturmaktadır. Bu denge sayesinde birey, kendi istek

ve çıkarları peşinde koşarken aynı zamanda başkalarının da iyiliğine yol açan sonuçlar yaratmaktadır. Smith'in "İşbölümü yoluyla bireyler kendi kazançlarını sağlamaya çalışırken, aynı zamanda toplumun da en yüksek düzeyde refaha erişmesinde rol oynarlar" görüşü, daha sonraki yıllarda onun "Ulusların Zenginliği" eserinde liberal ekonominin veya serbest piyasa ekonomisinin temel perspektiflerine dönüşecektir.

Adam Smith, bir ülkenin "zenginlik" ve "refah" düzeyinin, iki temel etkene bağlı olduğunu belirtmiştir. Birincisi 'halkın emeğinin verimlilik derecesi ya da halkın bilgi, yetenek ve ustalık düzeyi; ikincisinin de yararlı işlerde çalışanlarla bu gibi işlerde çalışmayanların sayısı ve bunların birbirine oranı olduğunu ifade eder. Bu iki etkenden ilki Smith'i işbölümüne, ikincisi ise üretken ve üretken olmayan emek ayrımına götürmüştür. Ona göre üretken olan ve üretken olmayan emek ayrımında temel olan, değer yaratma veya bir değere yeni bir değer katmaktır. Smith'e göre emek, üzerinde harcandığı nesnenin değerine değer katıyorsa, bu üretken emektir. Üretken olmayan emeğin ise üzerinde harcandığı nesneye yeni bir değer katması söz konusu değildir. Smith, bu nedenle, hizmet üretimini üretim olarak saymamıştır. Ona göre yararlı, yani değer yaratan işle uğraşanlar, günün koşullarında Batı'nın üretim faaliyetlerinde artış sağlayanlar olmalıdır. Bu anlamda Smith'e göre hizmetçiler, memurlar, kilise adamları, hukukçular, hekimler, her cinsten yazarlar, oyuncular, müzisyenler, şantörler, opera dansörleri vb üretken olmayan emekçilerdir. Smith, bu seçimin nedenini ise şöyle açıklamıştır: "Hepsinin de yaptığı iş, tıpkı tiyatro oyuncusunun konuşması, hatibin söylevi ya da müzisyenlerin nağmeleri gibi, daha üretildiği anda uçup giden bir iştir."

Smith'e göre, üretken olmayan emek, üretimden ne kadar az pay alır ve tüketirse, üretken emek için o kadar çok harcama yapılabilir ve dolayısıyla sermaye birikimine olanak sağlanır. Sermeye birikimi ise ulusların zenginleşmesini sağlar. Smith'in bu tezi, bugün bile kapitalist gelişmeyi benimseyen ülkeler için geçerliliğini korumaktadır.

Tarihe ilk klasik burjuva iktisatçıları olarak geçen Adam Smith ve ardılı olan David Ricardo üretim konusundaki saptamalarıyla toplumu ve özellikle de burjuva sınıfını sanayi alanına yönlendirirken tarım başta olmak üzere diğer tüm hizmetleri ise geri plana itmiştir. Bu anlamıyla çok bilinçli olmasa da aşırı sanayileşme, azami kâr ve dolayısıyla endüstriyalizme açılan kapıları bizzat kendileri aralamışlardır. Ancak çok ilginçtir ki Smith, kafa yorduğu bu dönemlerde insanların ne denli tutku, zenginlik, güç ve şöhret peşinde koştuklarını kendisi de görmüş ve bundan rahatsızlık duymuştur. Hatta kendisini bu arayışlara götüren şeyin de bu rahatsızlık olduğunu eserlerinde sık sık vurgulamıştır. Ona göre bütün bu kaosun nedeni yoksulluktur. Temel tespiti bu biçimiyle ortaya koyuyor. Bu nedenle de çözümü, insanları 'varlığa' ve 'bolluğa' kavuşturmakta aramayı esas almıştır. Dolayısıyla ekonominin görevi de bunun yollarını göstermekten başka bir şey olamazdı. Peki, insanları varlığa ve bolluğa kavuşturacak olan bu ekonomi nasıl bir anlayışa, kural ve kaideye sahip olmalıydı? İşte bu sorunun yanıtını Smith ve meslektaşı Ricardo şu satırlarda veriyor: "Malların serbest dolaşımı ve tam rekabet, ekonominin (yani üretim ve bölüşümün) en iyi şekilde işlemesini sağlayacak temel kurallar olmalıdır. Tüm mallar dünyada hiçbir sınır tanımaksızın gezebilmeli ve bu sayede her bir üretici rakibinden daha çok satış yapabilmek için daha iyi malı çok daha ucuza üretmenin yollarını aramalıdır. Böylece biz tüketiciler de istediğimiz her malın 'daha kalitelisini', 'çok daha ucuza' tüketebiliriz. Yani refah toplumuna bir adım daha yaklaşabiliriz."

İlk görünüşte bu düşüncelerin iyi niyet duygularıyla beslendiğini savunmak çok da yanlış olmayacaktır. Ancak süreç içerisinde serbest rekabetin kendi içinden dev tekelleri çıkararak yerini tekeller arası rekabete bırakmasının ve tüm ekonominin de bu dev tekellerin egemenliği altına girmesi fazla zaman almamıştır. Süreç içerisinde bozulan arz-talep dengesini ne Smith'in gizli el mekanizması ne de başka bir güç düzenleyebilmiştir. Sanayileşen devletler daha fazla kar hırsıyla içte ucuz iş gücü elde etme amacıyla emek sömürüsünü derinleştirirken, dışarıda ise hammadde ihtiyacını karşılamak için sömürgeleştirme politikalarına hız vermişlerdir. Sonuç, milyonlarca insanın ölümüne yol açan her iki emperyalist paylaşım savaşı olmuştur.

Günümüzde bile burjuva profesörler geçmişin serbest ve tam rekabetçi ekonomisine övgüler düzmeye devam ede dursunlar, kapitalizm denen garabete dönüp baktığımızda, işlerin pek de iyi niyetli ekonomistlerin düşündüğü gibi gitmediğini görüyoruz. Bir de bakıyoruz ki, "serbest piyasada birbirleriyle rekabet edebilmek için daha kaliteli malları daha ucuza" üretmesi beklenen kapitalistler, kendi aralarında anlaşıp kocaman şirketler, karteller oluşturarak birbirleriyle rekabeti geçici de olsa askıya almış durumdalar. Birbirleriyle rekabet etmek zorunda kalanlar yine işçi, emekçi ve yoksul kesimler olmuştur. Toplumdaki bu rekabeti koruyabilmek için de "yedek işçi orduları" yani işsiz işçiler, hep bir koz olarak elde tutulmaya çalışılmıştır.

Kapitalizmin sistem olarak batıda ve özellikle de İngiltere'de zafer kazanmasında sözü edilen ekonomistlerin ve geliştirdikleri ekonomik teorilerin büyük bir rolü olmuştur. Sözü edilen ekonomistler her şeyden

önce dünyanın dört bir tarafına yayılan ve sömürgeciliği temel bir politika olarak geliştiren bu sisteme meşruiyet kazandırmıştır. Geliştirdikleri ekonomik modelle adeta kırsal alanı boşaltarak tüm yoksul ve emekçi kesimleri sistemin çarkları içine çekmişlerdir. Böylece bu sistemin başına çeken kapitalistler, sömürgeleştirdikçe sermaye biriktirmiş, sermaye biriktirdikçe de pazarlarını genişletmişlerdir. Doğa katliamı başta olmak üzere sayısız insanın canına ve emeğine mal olan bu kanlı süreçlerin sonucu sistemlerini geliştirip perçinleyen burjuvalar, dışarıda geliştirdikleri kölecilikle yetinmeyerek zamanla tüm toplumsal kesimleri de kendi hizmetlerine geçirmede gecikmeyeceklerdir.

K. Marks, yaşamı boyunca kapitalist sistemi çözmeye çalışmıştır. Onunun sömürgeci karakterini, talancı politikalarını ve özellikle de emek-değer gaspını

Tarihe ilk klasik burjuva iktisatçıları olarak geçen Adam Smith ve ardılı olan David Ricardo üretim konusundaki saptamalarıyla toplumu ve özellikle de burjuva sınıfını sanayi alanına yönlendirirken tarım başta olmak üzere diğer tüm hizmetleri ise geri plana itmiştir

kapsamlı bir biçimde gözler önüne serebilmiştir. Kuşkusuz Marks'ı normal bir ekonomist olarak ele almak doğru değildir. O kendi zamanında tüm dünya emekçilerinin idolü ve umuduydu. Kapitalist sistem şahsında serbest rekabeti, artı değer gaspını ve diğer tüm sömürü uygulamalarını çözümlerken, sadece sistemin sürdüremezliğini değil aynı zamanda onun alternatifini de ortaya koymaya çalışmıştır. "Tüm dünya işçileri birleşin" çağrısını yaparken, özgürlüğün, eşitliğin ve demokrasinin güvencesi olarak gördüğü ve inandığı sosyalist sistemi hedef göstermiştir. Eksik ve yetersizlikleriyle birlikte bu alternatif sistemin manifestosunu hazırlamıştır. Marks, ekonomik sömürüye ilişkin tüm düşüncelerini 'Das Kapital' ile dünyanın dört bir tarafına yaymayı başarabilse de vahşilik sürecini yaşayan kapitalist sistemin önünü alamamıştır. Buna ne ömrü ne de çabaları yetmiştir. Marks'ın eleştirilerinde bilimcilik adı altında pozitivizmin girdaplarını aşamaması ve son tahlilde ekonomizmin iyi niyetli bir dilendiricisi konumuna düşmesi sadece kendisiyle ilgili bir durum değildir. Özellikle de sonraki ardılları bırakalım onu tamamlamayı veya düzeltmeyi sadece karikatürize etmekle yetinmişlerdir.

Tabiatı gereği ekonomi, en az devletleştirilmesi, özelleştirilmesi gereken bir toplumsal alandır. Zira toplum kolektivizminin en temel dokusudur. Ekonomiyi özelleştirmek, devletleştirmek, temel toplumsal dokuyu tahrip etmek demektir; toplumu en hayati yaşam kurallarından yoksun bırakmak demektir. Tarihte hiçbir sistem kapitalizm kadar bu denli özelleştirme ve devletleştirmeyi toplumun baş özelliği haline getirmemiştir. Buna ne cesaret etmiş, ne de bunu düşünmüştür. Şüphesiz uygarlık toplumunda tüm toplumsal alanlar devletleştirildiği gibi, en temel dokusu olan ekonomisi de hem özel mülkiyetin hem devlet mülkiyetinin konusu olabilmiştir. Daha doğrusu her şey ekonomiye indirgenmiştir. Buna ekonomizm veya metalaştırma da diyebiliriz.

Günümüz finans kapital çağı; ekonomi, toplum ve doğa açısından yıkımın zirvesini ifade etmektedir. Durum böyle iken, sistemin ürettiği küreselleşme kavramı tam bir aldatmacadır. Sözüm ona yeryüzündeki tüm medeniyetler ve ekonomiler uzlaşma içerisine girerek bireysel ve toplumsal refahı yükseltecek ve böylece dünya barışı sağlanacaktır. Oysa özünde tüm dünya istihbaratlarının bir araya geldiği, rejimlerin birbirine entegre olduğu ve özellikle de hâkim merkez sermayenin sıkışan kâr hadlerini yükseltebilme ve kendisine yeni üretim ve tüketim merkezleri oluşturabilmek amacıyla yeryüzünü kaplaması durumudur. Fiili durum bu biçimdedir. Öyle ki, toplumun neredeyse yarısını işsizliğe çeken, silah ekonomisi adı altında imha araçları üretimini temel ekonomik sektör haline getiren, sadece kârı hedefleyen, toplumun zorunlu ihtiyaçlarıyla alakasız, çevreyi yıkan, tüm doğa ve toplum kaynaklarını kâra dönüştüren çılgın bir anti-toplum, anti-insan ve anti-doğa karakteri taşıyan bir sistem ile karşı karşıyayız.

Konuyu toparlayacak olursak, ekonomik sorun esas olarak kadının ekonomik yaşamın dışına itilmesiyle başlar. Genelde uygarlık tarihinden özelde kapitalist modernitede kadın dışlanınca erkek egemenlikli zihniyetin üzerinde en çok oynadığı ekonomi bu nedenle sorunlar yumağına dönüşmüştür. Ekonomiyle organik ilgisi olmayan, sadece aşırı kâr ve güç hırsıyla başta kadın olmak üzere tüm ekonomik güçleri denetimleri altına almak için girişilen bu oyun, sonuçta her tür hiyerarşinin, iktidar ve devlet güçlerinin toplum üzerinde bir ur gibi büyümesine yol açarak sürdürülemez ve oynanamaz bir aşamaya dayanmıştır.

Gerçekten de ekonominin kadının elinden alınarak tefeci, tüccar, para, sermayedar; iktidar, devlet ve ağa gibi davranan bürokratların eline geçmesi, ekonomik yaşama en büyük darbe olmuştur. Ekonomi karşıtı güçlerin eline verilen ekonomi, hızla iktidar ve militarizmin temel hedefi haline getirilerek, tüm uygarlık ve modernite tarihi boyunca sınırsız savaş, çatışma, bunalım ve kavgaların baş etkenine dönüştürülmüştür. Günümüzde ekonomi, ekonomiyle alakası olma-

yanların, kâğıt parçalarıyla oynayarak kumardan beter yöntemlerle sınırsız toplumsal değer gasp ettikleri bir oyun alanı haline getirilmiştir. "Kadının kutsal mesleği, tamamen kendisinin dışlandığı, savaş makinelerini, çevreyi yaşanmaz hale getiren trafik araçlarını ve temel insan ihtiyaçlarıyla pek fazla alakası olmayan kâr getiren fuzuli ürünleri üreten imalathanelere, borsalara, fiyat ve faiz oyunlarına çevrilmiştir." (A. Öcalan)

Kadından sonra başta çiftçiler olmak üzere gerçek ekonomiyle ilgilenen çobanlar, zanaatkârlar ve küçük tüccarların da iktidar ve tekel aygıtları tarafından adım adım ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırılmasıyla tam bir ganimet ortamı yaratılmıştır. Öyle ki, bu asli güçlerin devre dışı bırakılmasıyla birlikte pazara çekilip metalaştırılmayan hiçbir toplumsal değer bırakılmamıştır. Azami kara kilitlenen para-meta-para zihniyet sahipleri, hangi kesimi ekonominin dışında bırakmışsa öte yandan ise iliklerine kadar egemenliği altına almaya çalışmıştır. Yani bu alanda etkisizleştirilen, hatta bitirilen, toplumda da etkisizleştirilip bitirilmiştir. İşte toprakla birlikte tarımın, bu alanda çalışan emekçilerin, çoban ve zanaatkârların ve özellikle de kadınının toplum içerisinde bu denli nesneleştirilmesini ancak bu gerçeklik ışığında değerlendirebiliriz.

Günümüzde kapitalist-liberal ekonomiye alternatif olabilecek birçok ekonomik modelden söz edilir. Sosyalist ekonomi, karma ekonomi, katılımcı ekonomi ve son dönemlerde de topluluklar ekonomisi en çok konuşulan modeller arasındadır. Bu tür arayışlar elbette ki gerekli ve önemlidir. Ancak şu da bir gerçektir ki mevcut sistemin ekonomi adına yaratmış olduğu toplumsal anlayış ve alışkanlıklar, yani yalan yanlış düşünceler ve retorik ezberler, yani bir bütün olarak oluşturulan zihniyet aşılmadan, hiçbir modelin alternatif olma şansı yoktur. Öyle ki, böylesi bir model ne kendini örgütleyebilir ne de özümsenme imkânını bulabilir. Bu açıdan sorunu doğru tespit edip analiz etmek kadar, çözüme nereden başlanması gerektiği da büyük önem taşımaktadır.

Metalaşma ve kâra dayalı ekonomiden, kullanım değerine ve paylaşmaya dayalı ekonomiye geçiş koşulları her zaman olmuştur. Toplumsal dinamikler böylesi bir anlayışa müsaittir. Yeter ki, "başka bir sistem de mümkündür" bilinç ve kararlılığına ulaşılsın. Buna inanılsın. Kendiliğinden olamayacağı çok açıktır. Neticede toplumsal bir sorundur. Dolayısıyla toplumun ortak aklı, iradesi ve tutumuyla olmayacak, değişmeyecek veya gerçekleşmeyecek hiçbir şey yoktur. Ekonomiyle alakası olmayan kapitalist sistemin süregelen tahribatlarına müdahale edilmediği takdirde mevcut durum sürüp gidecektir. Sosyalizmin asıl rolü de burada karşımıza çıkar. O da yavaş yavaş meta toplumundan kullanım değeri için üretim yapan topluma, kârı esas alan üretimden paylaşımı esas alan üretime geçişle tanımlanabilir. Sosyalizmin ekonomi politiği budur. Bu ekonomi politikası uygulandığında işsizlik, bolluk içinde yoksulluk, aşırı üretimin yanında açlık, kâr ile birlikte çevre tahribi bir kader olmaktan çıkar.

Ekonomik faaliyetlerin siyaset ve ahlakla da doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Ekonomiyi alt yapı diğerlerini üst yapı biçiminde ayrıştırmak yanlıştır. Toplumsal alanı oluşturan bütünün birer parçaları olarak ele almak daha doğru olacaktır. Bu anlamıyla bir tamamlayıcılık söz konusudur. Dolayısıyla ahlak, ekonominin veya temel gereksinimlerin elde ediliş tarzı iken; politika ise ekonominin gerçekleşme biçimi veya ifade tarzı olmaktadır. Bu çerçeveden hareketle toplum sağlığı açısından tıptan daha gerekli olan toplum ekonomisi üzerinde düşünmek, kafa yormak ve çözüm yollarını aramak kaçınılmaz olmaktadır. Zira hiçbir toplumsal eylem ekonomi kadar ahlaki ve politik olamaz.

Ekonomik sorunlar dünyanın her tarafında benzer nitelikler taşısa da Ortadoğu'da daha derinlikli ve kapsamlıdır. Bu farklılık bölgenin tarihsel, toplumsal ve siyasal gelişim süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Dün olduğu gibi bugün de dünyanın en zengin kaynaklarına sahip olmasına rağmen bölge, işsizlik ve açlık konusunda Afrika'dan çok farklı bir durumda değildir. Bunun nedenlerini sorguladığımızda karşımıza karmaşık bir tablo çıkar. Zira ekonomi sistemden; yani siyasal ve toplumsal yapıdan bağımsız ele alınamaz. Bu açıdan bölge gerçeğini oluşturan etnisite, ulus, vatan, şiddet ve sınıf gibi kavramlar çözümlenmeden ekonomiyi ve ekonomik sorunları yeterince tanımlayamayız. Ancak ne yazık ki Ortadoğu kültüründe bu olgular bilimsel düzeyde ele alınma yerine ya milliyetçi-şovenist bir perspektifle değerlendirilmekte ya da dinsel bir bakış açısıyla yorumlanmaktadır. Dolayısıyla bu kavramlar ile ekonomik sorunlar; yani işsizlik, yoksulluk, açlık, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi toplumsal sorunlar arasındaki ilişkiler kurulmamaktadır.

Tunus'ta bedenini ateşe veren gencin feryadı doğru çözümlendiğinde söz konusu olguların toplumu nasıl kuşattığını biraz daha yakından görmüş oluruz. Bölge, hem küresel sistemin egemenliği altında hem de diktatör rejimlerin baskı ve sömürüsü altında inim inim inlerken, insanların bedenlerini ateşe vermesi toplumsal bunalımın derinliğini göstermektedir. Söz konusu bu ülkelerde totaliter rejimler tarafından uygulanan olağanüstü hal yasalarıyla düşünce özgürlüğüne nasıl prangalar vurulduğunu, kadının şiddetle nasıl özdeşleştirildiğini ve dolayısıyla hiçbir toplumsal örgütlenmeye geçit verilmediğini çok iyi biliyoruz. Peki, bütün bu uygulamaları yıkılmakta veya aşılmakta olan rejimler tek başına mı gerçekleştiriyordu? Hayır! Kapitalist

sistemden bağımsız değildi. Zira bu rejimler iki kutuplu dünya gerçeğinin birer ürünüydüler. Her biri bir tarafın işbirlikçisi konumundaydı. Dolayısıyla her zaman destekleniyorlardı. Bugün de durum çok farklı değildir. Hatta küresel güçler geçmişe nazaran daha fazla bölgeye müdahale etmektedir. Fiilen içindedir. Öyle ki günlük, anlık olarak bölgenin siyasal, diplomatik ve ekonomik nabzını tutmaktadırlar. Yine medya yoluyla yirmi dört saat düşünce ve yaşam anlayışlarını empoze etmeye çalışıyorlar. Böylece toplumu kendi bilinç ve algıları doğrultusunda yönlendirmeye çalışıyorlar.

Toplumun tepesine binenler her tür yozluk ve yolsuzlukta yarışırlarken; ülke kaynaklarını kişisel-ailesel-çevresel çıkarları doğrultusunda; zevk ve sefaları için çarçur ederlerken; en alttakiler daha ne kadar açlık ve yoksullukla boğuşabilir? İşte Tunus örneği bir bakıma bu sorunun bir cevabıdır. Derinleşerek süregelen toplumsal sorunlara "Artık Yeter" denildi. Bir çığı hareket geçiren yankı ne ise "Arap Ateşi"ni veya "Arap Baharı"nı başlatan Tunuslu gencin eylemi de odur. Toplumun biriken öfkesini harekete geçiren bir kıvılcım olmuştur. Mevcut durumuyla daha doğrusu Mısır süreciyle birlikte batılı devletlerin veya küresel sistem aktörlerinin müdahil olmasıyla bu toplumsal dalgalanmanın amaç ve hedeflerinin muğlaklaştığını; bahar mı kış mı tartışmalarına yol açtığını biliyoruz. Elbette ki bu ayrı bir tartışma konusudur. Ancak burada anlatmak istediğimiz şudur; dünyanın her tarafında olduğu gibi bölgedeki ekonomik sorunlar da sözünü ettiğimiz siyasal ve toplumsal sorunlardan bağımsız değildir. Dolayısıyla bu baskıcı, işbirlikçi, sömürücü rejimler zihniyetleriyle birlikte ortadan kaldırılmadan, toplumsal özgürlüklerin ve demokratik siyasetin önü açılmadan ekonomik sorunlar da çözülemez. Ekonomi, gerçek unsurlarıyla buluşamaz.

Sonuç olarak, eğer mevcut sistem ve özellikle de ekonomik boyutu sürdürülemez sınırlarında seyrediyorsa ve gün geçtikçe yaşam kaynaklarımızı, doğamızı ve nihayetinde dünyamızı tahrip ederek yaşanamaz kılıyorsa, elbette ki başka bir sistem ve dolayısıyla başka bir ekonomi mümkündür diyeceğiz!

Kıyametin Kapısında Ekolojik Kriz ve Modernitenin Sürdürülemezliği

Erdal Ergin

İletişim çağı da denilen çağımız gerçeklerin en fazla filtre edildiği, çeşitli prizmalardan geçirildiği ve sistemin görülmesini istediği hale getirildikten sonra topluma servis edildiği bir manipülasyon çağı olarak da adlandırılabilir. Gerçeklerin perdelenmesi için manipülasyon araçlarının olağanüstü kullanımına tanık oluyoruz. Buna rağmen gerçekler son derece inatçı ve görünür olmak için oldukça ısrarlı. Toplumsal, ekolojik, politik ve ekonomik sorunlar ile her türden eşitsizliğin, baskı ve sömürünün yol açtığı dehşet verici sorunlar ve çelişkiler her türlü perdelemeye ve çarpıtmaya rağmen her geçen gün daha yalın bir biçimde ortaya çıkıyor. Kapitalist modernitenin sürdürülemezliği yaşanan her toplumsal sorunla bir kez daha kanıtlanıyor ve köklü bir toplumsal dönüşüm ihtiyacı tercihten ziyade kendini dayatan bir zorunluluk olarak beliriyor.

İnsanın en temel hakikati olan toplumsallığı; çatışma ve kargaşa, açlık ve yoksulluk, eşitsizlik ve adaletsizlik, tek tipleşme ve yozlaşmayla, artan nüfus sorunları ve işsizlikle nefessiz kalmış ve çözülmeyle karşı karşıyadır

İnsanlığımız kendini var eden iki temel olgunun dayanma sınırlarını zorlayan bir saldırganlıkla karşı karşıya. Kendisiyle birlikte tüm canlı hayatın sürdürülüp sürdürülemeyeceği, geleceği için direniş temelinde yeni kararlar alıp alamayacağıyla, bu kararların doğruluğu ve uygulanabilirliğiyle doğrudan bağlantılı bir duruma işaret ediyor.

İnsanın en temel hakikati olan toplumsallığı; çatışma ve kargaşa, açlık ve yoksulluk, eşitsizlik ve adaletsizlik, tek tipleşme ve yozlaşmayla, artan nüfus sorunları ve işsizlikle nefessiz kalmış ve çözülmeyle karşı karşıyadır. Kapitalist uygarlığın saldırıları altında adeta intihar çizgisinde seyretmektedir. Direkt buna bağlı ve bundan kaynaklı olarak gelişen ekolojik kriz en az toplumsal kriz kadar ciddidir. Çeşitli bilim insanları, felsefeciler, sosyologlar ve siyaset bilimcileri içinde bulunduğumuz süreci 'kıyametin öngünleri' olarak adlandırmaktadır ve bu hiç de abartılı bir tanımlama değildir. Yaşadığı zorlanmayı afetler, iklim değişiklikleri, küresel ısınma, akarsu kaynaklarının kuruması ve çölleşme gibi olgularla dışa vuran doğamız; havası, suyu, toprağı ile alarm sinyalleri vermektedir. Toplumun krizli gerçeğine ek olarak ve en az onun kadar yakıcı bir ekolojik kriz kapımıza dayanmış bulunuyor.

Beş bin yıllık devletçi uygarlık tarihinin hiçbir döneminde toplumsallığımız ve doğamız böylesine büyük sorunlarla karşı karşıya gelmemiştir. Toplumsallığımızın ve doğamızın kapitalist modernite döneminde karşı karşıya getirildiği sorunlar ve bunların yol açtığı sonuçlar, devletçi uygarlığın ortaya çıkışından bu yana geçen beş bin yılın toplamından daha büyük ve derin yıkımlara yol açmıştır ve bu katlanarak devam etmektedir.

İnsanlığın geçmiş süreçlerde yaşadığı krizli ve kaoslu süreçlerden farklı olarak bugün gerek doğamızda gerek toplumsallığımızda ortaya çıkan sorunlar ülkesel ve bölgesel olmaktan daha fazla küresel bir nitelik taşıyor. Toplumların bünyelerinde ortaya çıkan hiçbir ekonomik, siyasal, sosyal krizin kendiyle sınırlı olmadığı; hem küresel krizden kaynaklandığı hem de küresel krizi derinleştirerek tüm insanlığı ilgilendirir hale geldiği her geçen gün daha fazla anlaşılıyor.

Durum böyle iken yani hem toplumsallığımız ve hem de doğamız varlık/yokluk gibi ontolojik bir kriz yaşarken günümüz insanlığı bugün karşı karşıya gel-

diği bu sorunları bırakalım aşmayı, bu sorunları tanımlama ve nedenlerini ortaya koyma gücünü bile gösterememektedir. Bu temelde yürütülen çabalar bir hayli yoğun olmakla beraber, öylesine büyük bir zihinsel keşmekeşle, bilgi kirliliğiyle, yöntem karmaşasıyla karşı karşıyadır ki içinden çıkıp her şeyi yerli yerine oturtmak hiç de kolay görünmemektedir. Bu anlamda yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. sorunlardan daha fazla zihinsel sorunlar çözüm beklemektedir.

İnsanlığımız tarihin çeşitli süreçlerinde olduğu gibi kendi geleceğiyle ilgili olarak kapitalist sistemle, dayandığı tarihsel arka planla bir kez daha yeniden hesaplaşmak ve kaybettiği yerden kazanmayı başarmak durumundadır. Zira çözmek zorunda olduğumuz sorunlar toplumsallığımızın ve doğamızın kendini devam ettirip ettiremeyeceğiyle ilgilidir. Çapı ve derinliği tüm insanlığımızı ve doğamızı kapsamaktadır. Dolayısıyla sorgulama düzeyimiz bu denli kapsayıcı ve kucaklayıcı olmak, ülkesel ve bölgesel bazdan daha öte küresel bir perspektife, şimdiki zamandan tüm zamanlara ulaşmak zorundadır.

Doğa, oluşumu ve işleyişi itibariyle insan iradesi dışında, insan yaratımı olmayan bir gerçekliktir. Sağladığı olanaklar ve sunduğu koşullar ile toplumsallığımızı üzerinde var ettiğimiz, geliştirdiğimiz doğayı yeniden inşa etme, 'bu eskidi yerine yenisini yapalım' deme şansımız ve lüksümüz yoktur. Ancak kapitalist uygarlığın dayattığı yıkımı engelleyecek, doğamızın kendi kendisini yenilemesine destek olacak bir uygarlık sistemini açığa çıkararak katkımızı sağlayabiliriz. Bu yaşanan doğa sorunlarının aşılması için yeterli olacaktır. Tüm çabalara ve hâkim olma uğraşlarına rağmen doğanın kendi iç yasalarıyla yürüdüğü, insanın da tabi olduğu bu yasaları değiştirmenin mümkün olmadığı, kendisiyle uyumlu bir yaşam kurgulanmadığı ve var olan kapitalist uygarlık yaklaşımları sürdürüldüğünde doğanın buna dayanamayacağı artık genel kabul görmektedir.

Açığa çıkan temel bir gerçek insan toplumsallığında yaşanan bozulmanın ve bunun doğada yol açtığı yıkımın doğamızın kaldıramadığı bir düzeye geldiğidir. Artık kabul edilmektedir ki ekolojik yıkım toplumsal yapıda ortaya çıkan bozulmanın ve sapmanın tarihsel süreç içinde derinleşmesiyle ve kapitalist sistemde bunun zirveye taşınmasıyla ilgilidir. Kendi içinde eşitlikçi, dayanışmacı, özgürlükçü özelliklerini yitiren, egemenlik, sınıflaşma, ayrıcalık, baskı, sömürü, yalan, şiddet ve zor sarmalına dolanarak önce zayıf düşen sonra hastalanan ve günümüzde ölümcül bir duruma ulaşan sorunlu toplumsallığımız karşı karşıya bulunduğumuz ekolojik yıkımın da temel nedenidir.

Doğadaki yıkıma da neden olan toplumsal bozulmanın önüne geçmek mümkündür. Zira toplumsallığı insanın kendisi yaratmış ve geliştirmiştir. Yine bozulması ve tahrip edilmesi de insanın eseri olarak gelişmiştir. Bilebildiğimiz kadarıyla evren içinde canlılık özelliklerini en üst düzeyde temsil eden, evrim zincirindeki en son halkayı oluşturan insan türü, sadece kendi varlığıyla değil, tüm canlı hayatın sürdürülmesini sağlama zorunluluğu ve sorumluluğuyla da yükümlüdür. Kendi dışındaki tüm evrene karşı sorumluluklarını yerine getirmesinin ön koşulu ise içinde bulunduğu ve yıkıma uğratılan toplumsallığını yeniden kurmasından geçmektedir.

Tarih hiçbir zaman egemenlerin göstermeye çalıştıkları gibi sadece imparatorların, kralların, şah ve padişahların yani iktidarcı ve devletçi güçlerin ellerinde şekillenmemiştir. Sermaye ve iktidar tekelleşmesinin damgasını vurduğu uygarlık tarihinin her aşamasında emekçiler, etnisiteler, dinsel ve mezhepsel direniş hareketleri de tarihin şekillenmesinde rol oynamışlardır.

Artık kabul edilmektedir ki ekolojik yıkım toplumsal yapıda ortaya çıkan bozulmanın ve sapmanın tarihsel süreç içinde derinleşmesiyle ve kapitalist sistemde bunun zirveye taşınmasıyla ilgilidir

Bu anlamıyla tarih egemen, devletçi iktidar güçlerinin olduğu kadar halkların, emekçilerin, etnik ve dinsel direniş hareketlerinin yani bizlerin yaşanan sorunları kavrayabilme ve bunlara müdahale gücümüzle bu günkü haline ulaşmıştır.

Toplumsal hakikatin yitimi ve ekoloji sorunsalı

"Şimdi yeryüzüne geri dön.
Aklın karışmış ve kalbin kararsızsa,
Yolu açıkça göreceğin yere,
En başa geri dönmelisin."

Toplumsallaşma bir insan yaratımı olarak tarih içinde sayısız kere değişikliğe uğratılmış, bu değişiklikler değişik felsefeler, dinler ve sosyal bilimlerce farklı adlandırmalara konu olmuştur. İlkçağ, ortaçağ, yeniçağ, ya da anaerkil dönem, kölecilik, feodalizm, kapitalizm gibi adlandırmalarla ifade edilen bu süreçlerde insan toplumsallığı farklı kurallar, farklı öncelikler çelişkiler ve sorunlar temelinde gelişme göstermiştir. Ezileni ve egemeniyle insan soyu kapitalist uygarlık aşamasına kadar insanlığın temel hakikatlerini yani toplumsallığını ve doğasını bir biçimde gözetmiş, zaman içinde artsa da yaşanan çelişki ve çatışmaların tüm insanlığı ve doğayı tehdit edecek bir boyuta ulaşmasına izin verilmemiştir. Ağırlıkla dinsel düşünüş ve inanç biçimleri temelinde temel hakikatler bir biçi-

miyle korunmuş, egemen sınıflar ve iktidar sahipleri bile yaşanan çelişkileri ve karşıtlıkları insan toplumsallığını ve parçası olduğu doğayı varlık yokluk sorunuyla karşı karşıya getirecek uygulamalardan ve yaklaşımlardan özenle uzak durmuşlardır. Ancak toplumsal krize paralel derinleşen ekolojik kriz kapitalist modernite ile birlikte ölümcül bir hal almıştır.

Doğal toplumun bağrında ve ona karşıtlık temelinde ortaya çıkan hiyerarşik ve devletçi uygarlığın başlangıcıyla birlikte başlatabileceğimiz ekolojik kriz bu anlamda toplumsal krizle ayrılmaz bir bütünlük içindedir. Doğal toplum olarak adlandırdığımız toplumsal sürecin her türlü yabancılaşmadan azade olduğu insan-insan, insan-doğa ilişkisini son derece eşitlikçi, özgürlükçü, dayanışmacı ve bütünsel bir kavrayış temelinde yaşadığı biliniyor. Bu muhteşem uyumun M.Ö. 4.000'lerden itibaren sorunlarla karşılaştığı buna paralel tahakkümcü ve iktidarcı bir eğilimin gittikçe kendini özellikle aşağı Mezopotamya topraklarında –kent merkezlerinde- gösterdiğini de artık biliyoruz. Sümer rahiplerinin tapınaklarda geliştirdikleri mitolojik öykülerle yeni bir zihni şekillenmeye gittikleri; doğal toplumun zihniyetini belirleyen doğal din, ana tanrıca kültü ve komünal yaşam kültürünün yerine yaratıcı tanrı fikrini, erkek tanrı bilincini ve sınıflaştırmaya dayalı devletçi hegemonik kültürü geliştirdikleri çeşitli bilimsel verilerle de kanıtlanmış bulunuyor. Bunun iki bin yıllık bir mücadele ve çatışma sonucu öncelikle Sümer şehir devletlerinde hakim zihniyet ve toplumsal biçimleniş haline geldiği ve diğer uygarlık alanlarına buradan taşındığı, günümüze uzanan gelişme öyküsünün başlangıcının ana hatlarıyla böyle olduğu iyice açığa çıkmış bulunuyor.

Devletçi ve sınıfa dayalı zihniyet yapılanmalarında insanın temel hakikati olan toplumsallığı nasıl ki ikinci plana itilmişse, doğası da aynı biçimde ikinci plana itilmiştir

İnsan toplumsallığının bu temelde içine girdiği yeni süreç öz itibariyle kendi toplumsallığına giderek yabancılaştığı ve ana/evlat ilişkisi içinde uyumu esas aldığı doğadan giderek koptuğu ve ters düştüğü bir süreç oluyor. Ana tanrıça kültürüne yönelik saldırganlığı içeren bu yeni kültürün esasında tanrıça kültürünün taşıyıcısı olan kadını hedeflediği, kadının toplumsal yaşamdaki öncü konumunu dayandırdığı doğal dine saldırganlık temelinde geliştiği yapılan araştırmalarla artık daha iyi anlaşılıyor. Bu anlamda kadının kaybedişi aynı zamanda toplumun ve tabi doğanın kaybedişi oluyor. Bu temelde kadınla başlayan sömürgeleştirme, kategorileştirme ve sınıflaştırma giderek tüm topluma ve doğaya yansıtılmış oluyor. Gerisi bunun derinleştirilmesi, daha gelişkin kuram ve kurumlara kavuşturulmasıdır.

Devletçi uygarlık süreciyle başlayan yaratıcı erkek tanrılardan alınan güçle topluma ve doğaya hükmetme, toplum ve doğa güçlerini hakimiyet altına alma yaklaşımı, kapitalist uygarlığın ulus-devleti, kar amaçlı üretimi ve endüstriyel gelişmeyi temel almasıyla en üst seviyeye çıkmıştır. Ulus-devlet çatışı altında Endüstriyel gelişimin ve kar amaçlı üretimin, toplumsal ilerlemenin başat ölçütü olarak görülmesi doğaya saldırgan ve talancı bir temelde müdahaleye neden olmuş, büyük tahribatlara yol açan bir seyir izlemiştir. Başlangıçta çevre kirliliği ve doğal dengenin bozulması sorunları olarak gündemleşen ekolojik bozulma kapitalist moderniteyle birlikte ölümcül bir küresel krize dönüşmüştür.

"Doğal toplum ekolojik toplumun kendiliğinden bir halidir. Ekolojik toplumun devlet toplumunun derinlik ve genişlik olarak gelişmesiyle adım adım geriletilmesi, günümüze kadar en temel toplumsal çelişkilerden biridir. Toplumun iç çelişkisi ne kadar gelişmişse, dış ortamla çelişkisi de o denli artmaktadır. İnsana tahakküm doğaya tahakkümü getirmektedir. İnsana acımayan bir sistemin doğaya her kötülüğü yapmaktan çekinmeyeceği açıktır. Zaten hakimiyet, fetih en gözde olgular olarak egemen sınıf ahlakında yer bulmaktadır. Doğaya hükmetmek insana hükmetmek kadar bir hak, soylu bir davranış olarak görülmektedir. Doğal toplumun doğa canlıcılığı, kutsaması yok sayılmıştır. Bir düşman gibi fetih konusudur. Devletçi toplumun zihniyet ve davranışlarına bu kavramlar egemen olunca, artık günümüzde dev boyutlara ulaşan çevre felaketlerine ardına kadar yol açılmış demektir."

Kadında temsilini bulan komünal, dayanışmacı ve eşitlikçi toplumsallığın zayıflatılmasıyla at başı giden doğadan uzaklaşmanın günümüzde geldiği boyutu "ekolojik kriz" olarak tanımlıyoruz. Buradan şu çıkarsamayı yapabiliriz, ekolojik sorunların gelişimi toplumsal sorunların gelişimiyle direkt bağlantılıdır. Bunu artık net bir biçimde söyleyebiliyoruz. Zira insan ve toplumu doğanın evrim zincirinin ortaya çıkardığı en üst canlı formudur ve ekolojik bir olgudur. Dolayısıyla doğanın işleyiş yasalarına tabidir ve varlığı bu yasalara bağlı kalmasıyla mümkündür. Ekolojiyi sadece çevrebilimi ya da bitkiler ve hayvanlar aleminin yaşam koşullarıyla sınırlı bir disiplin olarak ele alamayacağımız kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İnsan ve toplumu doğanın en gelişkin bir üyesidir ve onun gerek iç ilişkileri, gerekse doğayla olan etkileşimi ekolojinin temel

uğraşı olmak durumundadır.

Devletçi ve sınıfa dayalı zihniyet yapılanmalarında insanın temel hakikati olan toplumsallığı nasıl ki ikinci plana itilmişse, doğası da aynı biçimde ikinci plana itilmiştir. Hatta doğa üçüncü plandadır. Denklemi şöyle ifade edebiliriz; toprak bitkiler için, bitkiler hayvanlar için, hayvanlar insanlar için, insanlar ise tanrı ya da onun yeryüzündeki tezahürü olan devlet içindir. Doğa, bu durumda yaşamın bir parçası değil, sadece insanın üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabileceği, hoyratça kullanıp, sömürebileceği tükenmez bir kaynak deposu, ruhsuz bir araçtır. Bu yaklaşımların ardında devletçi uygarlığın mitolojik ve dinsel paradigmaları yatmaktadır.

Oysa biliyoruz ki, insan toplumsallığının var olması kadar var kalması da doğayla ilişkisine bağlıdır. Kapitalist modernite süreciyle birlikte ortaya çıkan kâra endeksli ekonomik etkinlik insanı ve toplumsallığını olduğu kadar doğayı da sınırsızca sömürmekte ve tahrip etmektedir. Doğanın insanın var oluş ve toplumsallaşmasında tali, araçsal bir öğe derekesine düşürülmesi insanın en temel hakikatlerden biri olarak doğadan kopmasına yol açmakla kalmamış onun toplumsallığını parçalayan bir olguya dönüşmüştür. Bozulan ve zayıf düşen toplum doğayı bozmuş ve zayıflatmış, doğa içine sokulduğu krize paralel toplumsallığın bozulmasını ve zayıflamasını derinleştirmiştir. Birbirini besleyen bu ikili handikap günümüzde toplum ve doğanın uçurumun kenarına gelmesiyle sonuçlanmıştır.

Çabaların yeterli olabilmesi evrensel düzeyde olduğu kadar yerelde de yaşanan ekolojik ve toplumsal sorunlara kuramsal-kavramsal ve kurumsal doğru yanıtların geliştirilmesiyle mümkündür

İnsanın toplumsallaşmasında doğa en az zihniyet yapılanmaları ve emek kadar etkilidir. Toplumsallığın her gelişme aşamasında doğanın dolayımsız etkisi söz konusudur. Toplumsallaşan insan toplumsallaşan doğa demektir. Toplumsallaşarak kendi farkına varan insan özünde kendi farkına varan, kendini insanda anlaşılır kılan doğa demektir. Dolayısıyla insan, toplumsallaştıkça doğayı da toplumsallaştırır, doğayı da dönüştürür. İnsanın toplumsallığı doğada yansımasını bulur ve bu karşılıklı bir diyalektik halinde işler. Doğa da kendi potansiyellerini, renklerini, dinamizmini insana ve toplumsallığına katar. Bozulan toplumsallık bozulan doğa demektir. Hem de dolayımsız bir bozulmadır bu. Doğanın en üst formu olan insanın ve onun yarattığı en büyük hakikat olan toplumsallığın tahribi doğanın da en can alıcı yerinden tahrip edilmesi demektir.

İnsanın en temel hakikatlerinden biri olarak toplumsallığın günümüz sosyal bilimi tarafından bilim adına bir kadavra misali parçalanması onun gerçekliğinin bütünlüklü kavranması önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Parçalı, bütünlükten yoksun devletçi ve sınıf eksenli bakış açılarının ortaya çıkardığı çevreci hareketler ve ekolojik akımlar insanlığın bu temel sorununa dönük belli bir duyarlılık oluşturmuş olsalar da gelinen noktada olumsuz bir rol oynamaktadırlar. Ekolojik sorunu toplumsal sorunlarla ilişkisi içinde değil yalnızca çevrecilik boyutunda ele almak artık kabulü mümkün olmayan bir yaklaşım durumundadır. Çevrecilikle uğraşmak, bir duyarlılık göstergesi olmasına karşın, son derece yetersiz kalan bir yaklaşımdır. Kendisini politika dışı veya ötesi görme çabasındaki çevreci yaklaşımlar ise gerçek dışı ve derinlikten uzak bulunmakta, ekoloji sorununa derinlikli yaklaşım ve köklü çözüm arayışlarını saptırıcı bir rol oynamaktadır.

Ekolojik sorunlar köklüdür ve acil çözümler gerektirmektedir. Ancak politika ötesi ve dışı ele alındığında tam bir çıkmaza saplandığı artık daha net görülmektedir. Bu temelde gittikçe politik bir anlam kazanmakta ve küresel, bütünlüklü bir toplumsal ideolojik kavrayış ve işbirliği içinde kendini ifade etmeye çalışmaktadır. Bu elbette ki doğası ve toplumsallığı imhayla karşı karşıya olan insanlığımız için sevindirici bir gelişmedir ancak yeterli değildir. Bu çabaların yeterli olabilmesi evrensel düzeyde olduğu kadar yerelde de yaşanan ekolojik ve toplumsal sorunlara kuramsal-kavramsal ve kurumsal doğru yanıtların geliştirilmesiyle mümkündür.

Günümüz dünyası toplumlar arası iletişim ve etkileşimin olağanüstü derecede arttığı bir süreci yaşıyor. Egemen sistem nasıl ki evrensel düşünüp evrensel bir hareketlilik içinde varlığını sürdürmeye çalışıyorsa demokratik uygarlık güçlerinin de aynı biçimde evrensel bir kavrayış ve hareket tarzı içinde toplumsallığına ve doğasına sahip çıkması, onu koruması ve geliştirmesi bir zorunluluktur. Çünkü hangi yerelde verilirse verilsin evrensel ölçekte ve evrensel bütünlükte yürütülen her mücadele hiçbir tarihsel süreçle kıyaslanamayacak kadar büyük bir hızla ve kapsamda bölgemizi ve dünyamızı etkiliyor. Bu yerel Ortadoğu olduğunda burada yürütülen her mücadelenin evrensel sonuçları dünyanın tüm yerellerinden daha etkili ve sarsıcı oluyor.

Yalnızca tek bir soruna odaklanan çabaların diğer sorunlarla ilişkisi kurulmadığında marjinalleştikleri ve giderek egemen ideolojinin ve iktidar tekellerinin güdümüne girdikleri Demokratik uygarlık güçlerinin özgürlük mücadelelerinin uzun tarihinden çıkarılması

gereken en önemli sonuçlardan biridir. Elbette, en öncelikli sorunlarımız bizim en yakınımızdakiler ve bizi en fazla etkileyenlerdir. Bunların yaşamımızı daha fazla çekilmez hale getirmesine engel olmalıyız. Ama perspektifimizi yalnızca bizi doğrudan etkileyen sorunlar değil, toplumsal sorunların tümü oluşturmak durumundadır. Yalnızca ekonomik eşitliğin sağlanması, yalnızca ulus devletin aşılması, küresel finans tekellerinin sınırlandırılması, cinsiyetçiliğin giderilmesi, dinsel-kültürel-siyasal kimlik farklılıklarından kaynaklanan dışlanmanın ortadan kaldırılması veya yalnızca ekolojik yıkımın ve ölümcül teknolojilerin durdurulması gibi haklı talepler, tek başlarına ekolojik krizin aşılması, toplumsal dönüşümün sağlanması ve demokratik özgürlükçü bir toplumun kurulması için yeterli değildir. Öte yandan, küresel kapitalizm çağında bu sorunlarla tek tek ilgilenmek de artık anlamsızdır. Bunlar, her birinin çözümü diğerlerinin çözümüne bağlı olan, tarihsel veya yeni toplumsal sorunlar olarak sürekli üst üste yığılmakta ve iç içe geçmektedir.

Dolayısıyla demokratik ve özgürlükçü bir toplum ve onun uygarlığını geliştirme yönündeki kavrayışımız, hiçbir saptırmaya düşmeden demokratik uygarlık tarihinin bize miras bıraktığı özgürlükçü düşünceleri aşmak, onların yetersizliklerini gidermek ve günümüzün ihtiyaçlarını karşılayacak kapsamda ve derinlikte olmak zorundadır. Bu ihtiyaç eğer tutarlı ve bütünlüklü bir evrensel düşünce tarafından karşılanamazsa, ya kapitalist modernizmin yenilgiye uğrattığı dogmalaşmış ve insanlığın ihtiyaçlarına yanıt oluşturamadıkları kanıtlanmış ideolojiler bu boşluğu dolduracak, ya da kapitalist modernizmin devasa propaganda mekanizmalarıyla hakim kılmaya çalıştığı umutsuzluk hakim olacaktır. Tarih bunun da çarpıcı örnekleriyle doludur.

Toplumsal Cinsiyetçilik, İktidar ve Kölelik Sorunudur

Meryem Toprak

Toplumsal cinsiyetçilik, iktidarcı devletli toplumun üretimidir. Toplumsal cinsiyetçilik sorunu, günümüzde oldukça ağırlaşmış bir sorun olmakla birlikte, dar mekân ve zamanların değil, 5 bin yıllık tüm devletli toplumların ana sorunudur. Kadın köleliği, erkek egemenlikli zihniyetin çok boyutlu sömürü sistemlerinin beslenme kaynağı kılınmıştır. Tüm eşitsizlik ve özgürlüksüzlerin temeline kadın köleliği yerleştirilmiştir. Egemenlikli sistem kendisini ailede temellendirir ve toplumsal dokuyu buradan bozarak iktidar ilişkilerini bütün hücrelere yedirir. Bu temelde iktidar ve devlet düzeninin gelişmesine bütün toplum ortak edilir. Bu anlamda cinsiyetçi zihniyet ve yapılanmaların çözümlenmesi ve geriletilmesi tüm toplumsal kesimlerin özgürlük ihtiyacının karşılanmasını sağlayacaktır.

Kadınlık ve erkeklik sorununu eril ve dişil doğasal ikilemini karşıtlaştırmak üzerinden ele almak son derece yanlış olur. Biyolojik olarak kadın-erkek ikilemi, evrensel ikilemli yasanın insan gerçeğindeki halidir

Kadınlık ve erkeklik sorununu eril ve dişil doğasal ikilemini karşıtlaştırmak üzerinden ele almak son derece yanlış olur. Biyolojik olarak kadın-erkek ikilemi, evrensel ikilemli yasanın insan gerçeğindeki halidir. Gece-gündüz, pozitif-negatif, sonlu-sonsuz, varlık-yokluk gibi ikilemleri sorgulamak ne kadar anlamsızsa, kadın-erkek ikilemini de sorgulayarak toplumsal cinsiyetçiliğe tanım aramak o kadar yanlış olur. Hayat dediğimiz şey, bu doğal ikilemlerin ilişki ve üretimlerinin eseridir. Bütün doğal gerçekliklerin temelinde bu doğru vardır. İçsel ve dışsal olarak yaşanan bu olgunun dengesi doğayla uyumu sağlar. Her kadının biraz erillik, her erkeğin biraz dişilik barındırması temelinde kurduğu iç dengesi, kadın ile erkeğin ilişkilerindeki dengenin de temelidir. Erkek varlığı kadınla anlam kazanırken, kadın da kendi varlığını erkek varlığıyla tanımlayabilir. İnsan türü eşeysiz olsaydı kadın ile erkek diye bir şey olmaz, sadece insan olurdu. İkilemli taraflar ne birbirinin aynılığıdır ne de tamamen bağımsız gerçekliklerdir. Biyolojik yapıya olumluluk veya olumsuzluk bahşetmek anlamlı bir sonuca götürmez. Her iki cins de doğanın kanunları temelinde karşılıklı farklı, tamamlayan kendine özgü özelliklere sahiptir. Dişinin üretken olması erilin rolünü önemsizleştirmez. Çeşitliliğin bir doğa kanunu olduğu açıktır. İnsan türünde çeşitliliği kadın ve erkek birlikte sağlar. Bu anlamda her iki cinsin kendine özgü, ama birlikte anlamlanma gerçeği vardır.

Kadın ve erkek için olumlu-olumsuz, iyi-kötü sıfatları toplumsal yaşam içerisinde şekillenir. "Kadın düşürür, kadın kanar-kandırır, kadın eksik akıllıdır; akıl erkek işidir, erkek yönetir, kadın yönetilir" deyimleri kadın-erkeğin biyolojik yapılarının gerçeğini ifade etmez. Tamamen erkek egemen zihniyetin toplumsallaşmış söylemleridir. Toplumsal cinsiyetçiliğin dayandığı iktidar ve devletli sistem, bu deyimlerin sahibidir. İyilik kötülük ölçüsü, erkek lehine kurulan iktidarcı düzenin ölçüleridir. "Kadın üzerinde iktidarlaşamayan erkek kötüdür, kılıbıktır." Buna karşılık, "erkek çocuk doğuran ve erkeğe her türlü hizmette kusur etmeyen kadın iyidir" ifadeleri cinsiyetçi toplumun toplumsal yaşamda pratikleşme biçimidir.

Toplumsal cinsiyetçilik, bir toplumsal sorundur; iktidar ve kölelik sorunudur. İktidar ve köleliğin zihniyete yerleştiği ve kurumlaştığı her yerde toplum, erkek lehine cinsiyetçidir. Cinsiyetçi toplumsal kural ve gelenekler, kadın köleliğini süreklileştirerek boyutlandı-

rır. Cinsiyetçi toplum, varlığını garantilemek amacıyla çocukluktan itibaren cinsiyetçilik üzerinden rollerini erkek ve kız çocuklarının zihnine işler. Erkek çocuk almaya, yönetmeye, hakim olmaya, güç gösterisi yapmaya yönlendirilir. "Aslan oğlum, koçum" şaşalarıyla büyüyen erkek çocuğun kişiliği, ailenin reisi, kadınla özdeşleşen namusun bekçisi olarak şekillenir. Cinsiyetçi toplum, kadın aleyhine erkeğe tanınan haklar üzerinden donanım sağlar. Yazılı olmayan, ama dünyanın hemen her yerinde geçerli olan bu yasalar erkeğe kadını öldürmekten, dövmeye; emeğini ve doğurganlığını sömürmekten, cinselliğini kendi tasarrufuna almaya kadar çok kapsamlı "haklar" verir.

Cinsiyetçi toplumun erkeğe tanıdığı kadın karşıtı "haklar"ın temelinde mülk anlayışı vardır. Kadın, aile ve evlilik bağları üzerinden erkeğin mülküdür. Toplumda "hem döverim, hem severim" deyimi bu nedenle çok geçerlidir. Mülküne nasıl yaklaşacağı erkeğin tasarrufundadır. Neredeyse günlük olarak yaşanan kadın katliamlarının altında yatan bu anlayış, çok güçlendirilmiştir. Kadınlara bile erkeğin mülkü olduğu anlayışı kanıksatılmış ve buna uygun davranışlar kazanması erdem sayılmıştır. Dışarıda ekonomik, sosyal, toplumsal sorunlarda yenilgili olan erkeğin iktidarlaşma hırsını kadın üzerinde tatmin etmesi toplumsal yaşamın bir parçası olmuştur. Neden bütün hırsını kadından alır? "Gücü gücüne yetene" anlayışına dayalı ataerkil iktidar sisteminde erkeğin elinin altında olan ve zorunlu kölesi olan kadınlardır. Bu nedenle erkeğin deşarj olmasının da zeminidir. En alt sömürge olan kadınların maruz kaldığı katmerli sömürü, baskı, şiddet, tecavüz, iktidarcı sistemin kendini her gün yeniden üretebilmesinin vazgeçilmez kurallarıdır. Erkekliğe, öncelikle kadın üzerinden iktidarlaşma duygusu tattırılır ve günlük olarak bu duygunun aynı kaynaktan beslenmesi sağlanırken, ataerkilliğin sistemleşmesi ve süreklileşmesi de sağlanmaktadır. Ezilen kadın, ezilen toplum olmuştur; yitirilen kadın, yitirilen ahlak ve özgürlük olmuştur. Tecavüze uğrayan kadın iradesi, tüm toplumun tecavüz kültürünün esiri olmasını getirmiştir.

Tecavüz kültürü o kadar derinleştirilmiştir ki, bundan başka bir yaşam tarzı olabileceğinin tasavvur bile edilmesi çok zorlaştırılmıştır. Yaşam ufku köreltilmiştir. Namus namus diye bağıran ataerkil zihniyet ve temsilcileri günlük olarak tecavüz kültürünü üretmişlerdir. Zorunluluktan koca evine gönderilen ve erkeğin her türlü hizmetini yapmak zorunda olan kadının durumu en ağır ve yaşam boyu tecavüzdür. Tersyüz edilen gerçeklerden biri olan evlilik olgusu, tecavüzün engellenmesini değil, kadınlar için tecavüze boyun eğmenin zorunluluk haline gelmesini sağlamıştır. İslamiyet'teki "kocası isterse devenin üstünde bile olsa kadın kendini sunmalıdır" kuralı bu gerçeği çok iyi ifade eder. Günümüzde reklam aracı olan kadının durumu da günlük olarak tecavüzü yaşamaktır. Sistemde yer alabilmesi, "kariyer yapabilmesi", "yükselmesi" ya da "yıldızının parlaması" için ruhunu, bedenini ve cinselliğini tecavüze açık tutmak zorundadır. Sisteme dahil olabilmek için benliğinden feragat eden kadın zaten tecavüze uğramıştır. Bu durumda sistemin tecavüzüne uğrayan kadının liberalizmin iddia ettiği gibi gelişkinliğinden, özgürlüğü ve eşitliğinden söz etmek mümkün değildir. Toplumun seçeneksizleştirildiği iktidarcı yaşamda tecavüz kültürünün içinde daha fazla yer alabilmenin rekabetine girilmesi durumun vahametini ifade eder. Ataerkil sistem tüm bunları kamufle etmenin yollarını da bulmuştur. Yine kendi üretimi olan paralı tecavüzü günah keçisi yapmıştır. İktidar ve köleleştirme üzerinden geliştirilen günlük tecavüz kültürünü namuslu kılmış, namussuzluğu da fuhuşla izah etmiştir. Fuhuş yapan kadınlar bütün kötülüklerin anası gösterilmiş, namuslu-namussuz çelişkisi üzerinden fuhuşa tepki olarak günlük yaşam içerisinde üretilen tecavüz kültürüne toplumun dört elle sarılması sağlanmıştır. Halbuki, fuhuş ve aile içi tecavüz aynı iktidarcı ataerkil sistemin farklı versiyonlarıdır. Devlet ekonomisinin temelinde genelevler vardır. Genelevi olmayan devlet yoktur. Kırsal alan gibi devletle mesafeli alanlar dışında devlet asla genelevsiz kalmaz. En büyük vergiyi genelevlerden alan Türkiye devleti, fuhuşu saatlik evliliklerle yasallaştıran İran İslam devleti (fuhuşu evlilikle yasallaştırması anlamlıdır) veya devlet ekonomisi tamamen kadın ticaretine dayanan Finlandiya devleti ve bir zamanlar Avrupa'nın genelevi olan, ama sosyalist rejime rağmen bu faaliyetini hala çok aktif olarak sürdüren Küba sosyalist devleti gibi. Kadın köleliğine dayalı namusu da namussuzluğu da ataerkil sistem üretir. Bunun da ötesinde, dizginlerinden boşaltılan cinsellik üzerinden porno kültürü, ensest, sapıklık, günübirlik kadın erkek ilişkileri üzerinden aşkın ve sevginin yozlaştırılması, iktidarcı ataerkil sistemin ayrı ayrı versiyonlarıdır. Özde hiçbir farkları yokken farklılık biçimseldir.

Neden kadınlar bu kadar aşağılanmayı kabul ediyorlar diye sorulabilir. Buna bir çırpıda yanıt vermek mümkün değildir. Teslim olan kadının hikayesi, binlerce yıllık kaybediş ve kayboluşun hikayesidir. Bu kaybediş ve kayboluş kadınların mevcut konumunun ötesini hayal etme gücünü zayıflatmıştır. Bilgeliği körelmiş, cesareti kırılmış, özgüvenini yitirmiştir. Kadınlar tabi olmaya, hizmet etmeye, tatmin etmeye, teslim olmaya, yani tümüyle benliğini sunmaya göre eğitilmiş, yönlendirilmiştir. Erkeğin mülkü olduğu anlayışı bütün iliklerine işlemiştir. Ötesi yoktur, varsa da 'güzel' değildir.

Halbuki tarihi bulgular, Ortadoğu'nun bir zamanlar ana-kadın değerleri etrafında kültürleşmenin mekânı olduğunu kanıtlamıştır. Uygarlık tarihinden daha uzun bir süre toplumsallaşma gerçeği ana kadın etrafında örülmüş, insanlığın en temel yaratımları bu süreçte ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayata geçiş, ilk ev ve barınaklar, ilk köyler, toprağın işlenmesi; günümüzde bile kullanmaya devam ettiğimiz bütün temel mutfak ve ev araçları, tarım ve orman araçları, tekerlek, dokumacılık, hayvan evcilleştirme ve onların ürünlerinden faydalanma; otlardan ilaç yapma, yiyecekleri geleceğe bırakma ve daha birçok keşif ana-kadın kültürünün insanlığa kazandırdığı değerlerdir. Toplumsallaşmanın ilk hali bile kadın etrafında örülmüştür. Bu nedenle toplumsallaşmanın çekirdeğinde kadın vardır. Evrensel işleyiş yasalarına en yakın ahlaki değerler ilk toplumsallaşmanın ilkeleridir. Topluluk için var olan bireyler, topluluğun güvenliği, verimi ve değerli bir üyesi olmanın şerefiyle yaşar. Haklar eşit, bireyler özgün, topluluk kutsaldır. Üretim ve tüketim kolektif olduğu gibi çocuklar da bu değerler temelinde kolektif bir ilgilenme ile topluluğun değerli ve iradeli üyeleri olarak yetiştirilir. Ana tanrıçaların çağı olan Neolitik çağ, kadının üretim ve verimliliğine şükretmenin ifadesi olarak şekillenmiştir. Kadın bereketi kutsal kabul edilmiş, yüceltilmiş ve bu toplumsal maneviyat heykeller ve resimlerle ölümsüzleştirilmeye çalışılmıştır. Kadın eksenli yaşam tarzında hiyerarşik yapılar ve iktidar tanınmamış, artı-değer, gasp, sömürü hiç bilinmemiştir. Kadın etrafında oluşan ilk toplumsallaşma egemenliğe değil, tamamen kadının doğurganlığı ve topluluğun yaşamasını sağlayan; bir arada olma, ahlaki anlayış ve kurallar oluşturma, uzun vadeli yiyecek bulma, yaşamsal araçları yaratma gibi verimli ve bereketli üretimine dayanmıştır. Topluluk için verimli ve kalıcı üretim yapabilme hayati önemdedir ve haklı olarak kutsanır, sadakat gösterilir. Çok uzun bir tarihsel zamanda hakim olan anaerkil zihniyet ve yaşam tarzı, uygarlığın çıkış aşamalarında da büyük direniş destanlarıyla mitolojilerde yer etmiştir.

İktidar ve devlet erkek egemenliğinin öncülüğünde varlık kazanmıştır. Sümerlerle başlayan uygarlık tarihi şaman, savaşçı erkek ve yaşlı erkeğin ittifakı üzerinden ana-kadın etrafında ortaya çıkan tüm değerleri gasp etmiş, kendine mal etmiştir. Hiyerarşik toplum, yitirilen kadın gerçeği üzerinden inşa edilmiştir. Köy toplumu olan Neolitik kültüre karşılık, kentlerde yüceltilen devletli toplum, özgür kadınların değil, kaçırılıp musakaddimlerde (ilk genelevler) Huri olan kadınların mekanı yapılmıştır. Dağlarda tanrıça olan Huriler, kent devlerinde genelevlerin ve dört duvar arası özel evlerin mülkü olmuştur. Uygarlığın bu dönemi başlangıç saydığı tarih böyle başlamıştır. Beş bin yıl süren başaşağı düşüş kadını özünden uzaklaştırmış, tanınmaz hale getirmiştir; benliği parçalanmış "yarı insan" kabul edilmiştir.

Kadının durumu beş bin yıldır süren ve derinleşen kaostur. Bu durumda sorumuza yeniden dönersek, kadınlar neden bu kadar aşağılanmayı kabul edebiliyorlar? diye sormak anlamlı değildir. Uygarlık tarihi kadınlara köleliği kabul edip etmemek gibi tercihler sunmamıştır ki reddetsin. İçsel olarak ve biraz da Neolotik değerlerin hafızalarda bıraktığı anılarla kadınlar şu veya bu düzeyde bilinçdışı da olsa içinde bulundukları koşullarla çelişmiş, çelişmektedir. Rahat ve özgür olmayan insan davranışlarıyla içsel refleksler sergilemişlerdir. Ancak ne objektif durum, yani toplumsal cinsiyetçi zihniyet koşulları ne de binyıllarca özgücünün köreltilmesi başkaldırmaya imkan vermiştir. Ataerkil zihniyet ve yapıları kadınların toparlanmasına hiç fırsat sunmamıştır. Açık ki, kadınların güç kazanması ataerkil zihniyet ve yapılanmaların geriletilmesini getirecektir. Kadının özgürlük koşullarını yaratması tüm toplumun özgürleşmesinin, dolayısıyla iktidar ve devlet düzeninin altının boşalması demektir. Sistemin kadın köleliğindeki ısrarı iktidar ve devlet düzeninin garantilenmesi amacıyladır. Bu nedenle toplumsal cinsiyetçilik, egemen sistemin temeli ve tüm köleliklerin kaynağıdır.

Kadının özgürlük koşullarını yaratması tüm toplumun özgürleşmesinin, dolayısıyla iktidar ve devlet düzeninin altının boşalması demektir

Kapitalist liberal sistemde kadının göreceli olarak daha fazla özgürlük imkânına sahip olması sistemin ilericiliğinin sonucu değil, kadınların yeni metalar olarak toplumsal yaşama katılmalarının, kaçınılmaz olarak karşıt sonuçlar da doğurması gerçeğine dayanır. Kapitalist sistem, eskiden genelev ve özel ev ile sınırlı olan kadın sömürüsünü kapsamlılaştırıp tümden meta olarak kullanmıştır. Üretime katılanların emeği ucuz iş gücü olarak, doğurganlığı ve analık emeği sosyal yaşamın garantilenmesi olarak ve cinselliği toplumun güdükleştirilmesinin temel aracı olarak sömürülen kadınlar, uygarlık tarihinin hiçbir döneminde bu kadar düşürülememişti. Üstelik hiç bu kadar yaşadığı kölelikten bihaber olmamış, kendini özgür sanma yanılgısını yaşamamıştı. Liberalizmin bu yanıltıcı karakteri en fazla kadınlar üzerinde etkili olmuştur. Kadınların yaşama dahil olmaya dair ekmek ve su kadar acil olan ihtiyacı liberalizm tarafından çok feci

bir biçimde suiistimal edilmiştir. Ne yaşadığını bilmez olmuştur. Böylece örgütsüz ve bilinçsiz kadınların minneti ve sadakati sağlanmıştır.

Diğer taraftan toplumsal yaşama katılma ve bilinçlenme imkanları da kendini özgürlükçü ilan etmiş liberalizmin lütfü değildir zaten. Kadınların toplumsal yaşama katılım hakkını kapitalistler vermemiştir. 1800 sonları 1900 başlarına kadar bile yüksek eğitim, seçme-seçilme, meslek edinme hakkı olmayan kadınlar bu hakları fabrikalarda yakılma, giyotine gitme, işkence, saldırı ve hiç ciddiye alınmama koşullarında ölümüne direnerek aldılar. Büyük direnişler sonunda kazanılan bu haklar da her zamanki gibi ataerkil iktidarcı sistem tarafından kendine mal edilerek özünden boşaltılıp verimli bir kullanım aracı haline getirildi. Kadınlar sistemin araladığı kapılardan geçmek zorunda bırakıldı. İktidarcı sisteme hizmet etmek, işleyen iktidar çarkına dahil olmak temel ölçü oldu. İktidar siyasetinde en ön saflara çıkan kadınların kendini kanıtlama anlayışıyla iktidar düzenini dört dörtlük işletmeye çalışması ve kadın özgürlük sorunlarından uzak durması bunun ifadesidir. Yaşamın her alanında kadınların öz kimliğine sahip olmaması, sistemi güçlendirme posizyonunda olması da bunun içindir. Sanat ve basın alanında tutunabilmesi için cinsellikle yoğrulmuş kadınlık rolünü oynaması gibi. Bilim alanında hala kadın olamayıp bilim adamı olması ve cins kimliğinden feragat etmesi, kadın bilimini üretmekten uzak durması ve analitik zekâ üzerinden akılcılıkta derinleşip duygusal zekayı önemsizleştirmesi gibi. Cinselliğin yaşamın merkezine yerleştirilerek tatminsiz toplumun düşürülmesinin süreklileştirilmesi için kadının günlük olarak donatılması gibi. Seks sektörünün ve fuhşun toplumsal yaşamın etkin ve doğal bir parçası kılınması gibi. Erkeklerle rekabete girip kadın özgünlüğünün her an tahrip edilmesi gibi. İş hayatında aynı işten hala kadınların erkeklerden daha az karşılık alması gibi… v.b. Özgür olduğunu sanıp köleliği iliklerini kadar yaşamak mı kötüdür, yoksa köle olduğunu bilip hiçbir hakka sahip olmamak mı?!. Ölümlerden ölüm beğen meselesi!..

Bununla beraber bilinçli ve örgütlü kadınların marjinal düzeyde bırakılması için her yol denenmiştir. (feminist hareketin marjinal kalması subjektif durumlarıyla da bağlantılıdır) Kuşkusuz alınan haklar çerçevesinde sisteme rağmen kadınlarda bir hareketlenme olmuş, bir kadın özgürlük literatürü yaratılmıştır. Marjinallikten kurtulma, politikleşme, toplumsal dokuya işleme, sistemin zihinsel ve yaşamsal alışkanlıklarından kurtulma gibi bir sorunları olsa da yaratılan mücadele değerleri ve birikim önemlidir. Toplumsal cinsiyetçi zihniyet karşısında kadın hareketleri giderek sorunlarını daha fazla tartışmakta ve gelişmektedirler. Sistem karşısında duyarlı kadınların umudu olmaya devam etmektedirler.

Ortadoğu'da ve Kürdistan'da aşılmamış birikmiş zihinsel sistemlerle birlikte toplumsal cinsiyetçilik çok daha katmerli yaşanmaktadır. Bir yandan feodal namus anlayışı, diğer taraftan liberalizmin cafcaflı göz alıcı kadın metalaşması… Ortada cehalet ve toplumsal sıkışmanın yarattığı bunalım... Sonuç; "cinnet geçirdi, karısını ve çocuklarını vurdu", "sevgilisinin kafasını keserek öldürdü", "küçük kızını yüzlerce kez polis, asker ve siyasetçilere sattı", " bir görüşte aşık oldu ve kaçtı", "artist ve ya manken olmak için evini terk etti", "öz kızına tecavüz etti".. v.b... Cinsiyetçi toplumun Ortadoğu ürünleri. Günümüzde toplumsal başaşağı düşüşün dibine gelinmiş görünüyor. Bununla bağlantılı olarak toplumsal kaos da had safhada yaşanıyor. İnsanlık adına alarm zilleri çalıyor demek yerinde olur.

Buna karşılık özgürlük ihtiyacının en fazla açığa çıktığı, dillendirildiği ve arayışların geliştiği bir süreç de oluyor. Bu durumda toplumsal cinsiyetçiliğe karşı kadın özgürlük hareketlerinin ideolojik derinliği ve radikalliği, örgütlenme gücü ve mücadele yöntemleri önem kazanıyor. Kürdistan kadın özgürlük hareketinin Ortadoğu'da toplumsal cinsiyetçiliğe karşı etkin duruşuyla dikkatleri üzerine toplaması, umudun kaynağı olmasını da sağlamış durumda. Dünya kadın hareketlerinin bile "paradigması yaşamsallaşan tek kadın hareketi" olarak gördüğü Kürdistan kadın özgürlük hareketi, toplumsal cinsiyetçiliği geriletmeyi günlük olarak geliştirmeye çalışmaktadır. Abdullah Öcalan'ın öncülüğünü yaptığı özgürlük paradigması temelinde kadın özgürlük ideolojisi Kürt kadınlarının bilinç kazanma zemini olurken, siyasal, kültürel, sosyal, eğitimsel alana yeniden ve yeni bir tarzla katılmalarını da sağlamıştır. Serhildanlarda, meşru savunma alanında, siyasette ve sanatsal alandaki katılımlarıyla toplumsal yaşama ve mücadele zeminlerine yeni bir öz ve biçim kazandırılmıştır. Bu anlamda Kürdistan kadın özgürlük hareketi Ortadoğu'daki toplumsal sorunlara ve özellikle cinsiyetçi toplum bakış açısına karşı özgür duruşun temsilini yapmaktadır. Özgür yaşama ulaşmadaki iddia düzeyi toplumsal cinsiyetçiliği aşma kapasitesindedir. Kuşkusuz bu çok uzun vadeli bir mücadeledir. Ancak özgürlük ihtiyacının aciliyeti dikkate alındığında Ortadoğu'nun demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü toplum paradigması öncülüğünde devrim nitelikli gelişmelere açık olduğu da bir gerçektir. Kadın hareketinin bu amaçla sonuna kadar mücadelesini her zeminde geliştirme kararlılığı tamdır. Toplumsal cinsiyetçi zihniyet aşılmakla yüz yüze bulunurken, kaybetmeye de mahkumdur.

Toplumsal Sorunlarda Sınıf ve Bürokrasinin Rolü

H. Yasin Doğan

"…Tarih bilinci olmayanların toplumsal yaşamlarının bir anlam ifade edemeyeceği çok iyi bilinmelidir. Ne kadar tarih bilinci varsa o kadar anlamlı bir toplumsal yaşama tekabül edeceği unutulmamalıdır. Sadece bu kadar da değil" Anlam kadar maddi yapılar, kültürler olarak da tarih yaşandıkça toplumsal yaşamın değerli olduğu ifade edilebilir…"

Günümüzde yaşanan ister ulusal, ister bölgesel isterse dünya ölçeğinde olsun ekolojik, sosyolojik, ekonomik, siyasal, kültürel vb. gibi cinsiyetçilikten kaynağını alan tüm sorunları, tarihsel kökleriyle birlikte ele alıp değerlendirmek önemlidir. Çünkü bugün, tarihin başlangıcında gizlidir. Diğer yandan son beş bin yıllık tarihle öncesini ayrıştırmak, bizi kök hücrelerin toplumsal sorunların çözümündeki rolünü daha iyi anlamaya götürür. Ki, ancak bu bağlamda toplumun sınıf ve bürokrasi sorununu doğru temellerde çözmek için ele alabiliriz.

Bürokrasi denilince hastalıklı bir toplumsal yapının sürdürülmesinin yol-yöntemi akla gelmelidir ve iktidar-devlet gibi olgularla da mutlaka bağlantısı kurulmalıdır

Bugün sınıf ve bürokrasi denilince önemli oranda kaçınılmaz bir olgu olduğu ve toplumsal gelişim tarihinin zorunlu sonuçları olarak günümüze ulaştığı varsayılır. Doğal olarak da bu bakış açısı nedeniyle de halen yaşanan birçok sorun sanki doğalmış gibi değerlendirilir. Hâlbuki durum hiç de böyle değildir. Bugün normalmiş gibi görünen olguları, insanlık tarihinin başından beri bağrında taşımadığı rahatlıkla söylenebilir. Hatta son beş bin yılda gelişerek normalleşen ve bir kanser uru gibi büyüyerek tüm toplumsal hastalıklara kaynaklık eden sapkınlıkların, uygarlık öncesi topluluklara yabancı olduğu bilinmektedir.

İnsanların üretim araçları karşısındaki durumu, onların yerini ve konumunu, emek ürünlerinin dağılım şeklini ve toplum yönetimindeki yerini belirler. Ya da hiyerarşik dönemden bu yana insanların yönetimdeki konumu, üretim araçları karşısındaki yerini ve konumunu, emek ürünlerinin dağılım şeklini belirlemeye yarar. Yani herhangi bir kişinin herhangi bir sınıfta yer alması için öncelikle mutlaka üretim aracına sahip olması gerekmemektedir. Özellikle kamu yararı ve güvenliği adına birileri topluluk adına işlere el atmaya başladığı andan itibaren bu işin böyle geliştiğini görmek gerekir. Devletçi toplumların karakteri gereği önce topluluğa ait olan her şey, sonra topluluk adına devletlülerin eline oradan da tüccarların vb.lerinin eline geçer. İşte bu temellerde üretim ve tüketim sürecinde aynı konuma gelen yani belirli ölçüde aynı maddi-manevi yaşam koşullarına sahip olan insanlar grubundan oluşan sınıf, sözcük olarak Arapça kökenlidir. Sözlüklerde sınıf, sosyolojik olarak"…bir toplumda, aynı görevi yapan, aynı menfaati sağlayan, aynı şartlarda yaşayan büyük insan grubu" diye tarif edilmektedir. Bir başka yerde de sınıf için "yaşam biçimi, eğitim, saygınlık gibi özellikler bakımından birbirine benzeyen ve bunun bilincinde olan insanlar tarafından oluşturulan bütün" denilmektedir. Yani hangi bakış açısından ve hangi dil grubundan bakarsak bakalım sınıf denilince ilk önce toplumda bir ayrışma olduğunu anlıyoruz. Eğer bu ayrışma sadece bir farklılaşma biçiminde olsa, bu durum için belki toplumsal yaşamın zenginliğine katkıda bulunan bir işbölümüdür diyebiliriz. Ama sosyolojik ya da ideolojik ciddi bir derinliği olmayan her iki tanımdan yola çıktığımızda

bile, durumun hiç de sıradan ve toplumsal yaşama zenginlik katan farklılık biçiminde değerlendirilemeyeceği açıktır. Bu iki tanımda derin bir toplumsal yarılma olduğu hemen görülmektedir. Örneğin birinci tanımda menfaatlerin aynı olması ve aynı şartlarda yaşanılması sınıf olmak için gereklidir sonucu çıkmaktadır. Burada söz konusu olan toplumsal çıkarların bir anlam ifade etmemesi ve bir tarafa atılmasıdır. Yani bir grup insanın çıkarları ve yaşam koşullarının esas alınmasıdır. İkinci tanımda ise eğitim ve saygınlık gibi özellikleri aynı olan insanların bir araya gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Yani insan, topluluğun eşit ve özgür üyesi olarak saygı görmemektedir. Yaşamsal ihtiyaçları buna göre karşılanmamaktadır. Sadece içinde yer aldığı sınıfa göre değerlendirilmektedir. Kısacası sarayda yaşayana saygı duyulacak kulübedekinin de yüzüne tükürülecektir. Bu nedenle her iki örnek tanımın açılımından sınıflılık ilişkisi denilince,çıkarları farklılaştığı için birbirleri karşısında ya da dışında konumlanmış insan kümelerinin yaşadığı sorunlu-hastalıklı toplum akla gelmektedir.

Diğer yandan Fransızca kökenli olan ve "kırtasiyecilik" ya da "kamu yönetimi" anlamına gelen bürokrasi sözcüğü ile toplumun sınıflara bölünmesi arasında direkt bağlantı kurulabilir. Doğal olarak bürokrasi tanımından da anlaşılacağı gibi sınıflar üzerinden ayrışan ve çatışmalı hale gelen toplumun yönetilmesi ve bunun için de bir takım kurallara bağlanması gündeme gelmektedir. Yasa-kanun ya da tüzük-yönetmelik gibi kuralları anlatan hukuk, yani ahlakın yerine ikame edilen kurallar bütünlüğü, aynı zamanda kırtasiyecilik anlamına da gelmektedir. Doğal olarak ahlak ve politika yerine konulan kamu yönetimi ile de toplum adına, hatta ona rağmen toplumu yönetme gücüne sahip bir erk anlatılmaktadır. Böylesi bir yönetim erki de, toplumun farklı çıkar gruplarına yani sınıflara bölünmesini gerektirmektedir. Yani bürokrasi denilince hastalıklı bir toplumsal yapının sürdürülmesinin yol-yöntemi akla gelmelidir ve iktidar-devlet gibi olgularla da mutlaka bağlantısı kurulmalıdır. Aynı durum sınıf için de geçerlidir. İktidar-devlet ikilisi hiçbir zaman sınıf gerçekliğinden ve mekan olarak da kentten bağımsız olarak ele alınmamalıdır.

Bu temelde konu başlığı itibarıyla ele alınan sınıf-bürokrasi virüsünün hiyerarşi ile doğduğu, sınıfsal parçalanmanın simgesi olan kentlerde büyüdüğü ve devlet-iktidar ikilisinin koruması altında günümüze ulaşarak toplumu-toplumsallığı tümden kemiren kanserli bir hastalığa dönüştüğü rahatlıkla belirtilebilir. Kısacası sınıf ve bürokrasi, ahlaki-politik toplumun inkârı demektir.

Sınıf ve bürokrasinin daha ortaya çıkmadan önce insanlığın nasıl yaşadığına ilişkin tarihsel bir perspektif oluşturmak için F. Engels'in Karl Marx'ın ölümünden önce tuttuğu bazı notlardan ve Amerikalı bilim insanı Lewis Morgan'dan esinlenerek yazmış olduğu "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eseri, hem tarihe ışık tutmakta ve hem de bilimsel sosyalist öğretinin, her yeni veri karşısında kendisini derinleştirme ve geliştirme temelinde gözden geçirme özelliğine sahip olduğunu da göstermektedir.

"…Her gens, kendi saşem (barış zamanında şef) ve şefini (askeri komutan) seçer. Saşem'in gens içinden seçilmiş olması gerekirdi ve buradaki görevleri soydan geçmeydi (héréditaire); şu anlamda ki, görevin boşalması halinde, hemen yeni bir saşem seçilmeliydi; askeri komutan, gensin dışından da seçilebilirdi ve bir zaman için olmasa da olurdu. Bir önceki saşemin oğlu asla saşem seçilmezdi.

"Gens, istediği zaman, saşemi ve askeri şefi görevinden alır. Bu iş de erkeklerle kadınların bütünü tarafından kararlaştırılır. Görevden alınan büyükler, artık öbür insanlar gibi, basit savaşçılar haline gelirler.

Kamusal işlerin günümüzdekilerden çok daha büyük sayıda olmalarına karşın - ev ekonomisi, bir dizi aile içinde ortaklaşa ve komünist bir niteliktedir

"Gensin bir konseyi, kadın-erkek, herkesin oy hakkına sahip bulunduğu, bütün ergin gens üyelerinden kurulu demokratik bir meclisi vardır. Saşemleri ve askeri şefleri bu konsey seçer, bu konsey görevden alırdı; öbür 'iman koruyucuları' için de durum aynıydı…" .

"…Ve bütün saflığı ve yalınlığıyla, bu gentilice örgütlenme, ne hayranlığa değer bir yapılaşmadır! Askersiz, jandarmasız, polissiz, soylular sınıfı yok, ne kral, ne hükümet, ne vali, ne yargıç, hapissiz, davasız, her şey düzenli bir biçimde gider. Bütün kavgalar, bütün çekişmeler, ilgili kimselerin topluluğu, gens ya da aşiret ya da kendi aralarında çeşitli gensler tarafından bir sonuca bağlanır, -aslında bizim ölüm cezamızın, uygarlığın bütün üstünlük ve bütün sakıncalarıyla, uygarca biçiminden başka bir şey olmadığı kan davası (vendetta)tehdidi, yalnızca son ve ender uygulanan bir çare olarak işe karışır. Kamusal işlerin günümüzdekilerden çok daha büyük sayıda olmalarına karşın - ev ekonomisi, bir dizi aile içinde ortaklaşa ve komünist bir niteliktedir; toprak, aşiretin mülkiyetindedir: yalnızca küçük bahçeler, geçici evleklere bırakılmıştır-gene de bizim geniş ve karmaşık yönetim aygıtımıza hiçbir gereksinme duyulmamıştır. Her şeyi ilgililer kararlaştırır ve çoğu durumda, yüzlerce yıllık bir töre, her şeyi önceden düzenler. Yoksul ve gereksinenler bu-

lunamaz -komünist ev ekonomisi ve gens, yaşlılar, hastalar, savaş sakatları karşısındaki görevlerini bilir. Herkes eşit ve özgürdür- kadınlar da dahil. Henüz genel olarak yabancı aşiretlerin köleleştirilmesi için olduğu gibi, köleler için de yer yoktur…"

Engels'in belirtmiş olduğu bu toplumsal gerçeklik, insanlık tarihinin yaklaşık yüzde 99'unda hakimdir. Yani insanlık özel mülkle-sınıfla, asker-sivil bürokrasiyle doğal olarak da devlet ve iktidarla tanışmadan Engels'in de hayranlıkla bahsettiği bir şekilde yaşamını sürdürmeyi başarmıştır. Bu hayranlık verici dönem, neredeyse üç milyon yıla yakın sürmüştür. Bugün de tarihe hakim olan bu toplumsal yaşam kökü, dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi bölgemizde de hem gelenekler biçiminde varlığını sürdürmekte ve hem de halkların özgürlük umutlarını mayalamaktadır. İşte bu umut mayalayan özelliklerin ortadan kalkmasını insanlık açısından bir düşüşün başlangıcı olarak değerlendiren Engels, aynı zamanda bu toplumsal özelliklerin "gücünün kırılması gerekiyordu" diyerek de sanki insanlığın önünde başka bir seçenek yokmuş gibi bir düz-çizgisel yaklaşım içine girmektedir. Bu determinist yaklaşıma rağmen "ilkel" klan-kabile ya da gentilice toplumlara karşı hayranlığından bir şey kaybetmemektedir. Onları "yürek temizliği ve ahlak yüksekliği"nin simgesi olarak göstermektedir.

Bu aşamadan sonrası için de Engels aynı eserinde uygarlığın başlatıcısı özellikler için şunları söylemektedir:

"Yeni uygar toplumu, sınıflı toplumu başlatan şeyler, -açgözlülük, zevk düşkünlüğü, cimrilik, ortak mülkiyetin bencil yağması gibi- en aşağılık çıkarlardır; eski sınıfsız toplumu kemiren ve yıkılmasını sağlayan şeyler, -hırsızlık, zor, kalleşlik, ihanet gibi- en utandırıcı araçlardır. Ve bizzat, yeni toplum, varlığının iki bin beş yüz yıllık süresince, küçük bir azınlığın, büyük bir sömürülenler ve ezilenler çoğunluğu zararına gelişmesinden başka hiçbir şey olmadı ve bugün, her zamandan da çok, böyledir."

Engels'ten neredeyse 2300 yıl önce yaşamış olan Grek şair Askralı Hesiodos'un yazdığı bir şiirinde aynı Engels gibi düşündüğü ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Yazar Orhan Hançerlioğlu, Düşünce Tarihi adlı kitabında Hesiodos'un özleminden bahsediyor. Bu özlem için "…Yüzyıllarca önce, kuzeyden gelerek Balkan yarımadasının güneyine inen İyon, Dor ve Eolya boyları, buraları ele geçirerek yerleştiler. Çobanlıkla geçiniyor, eşitlik ve özgürlük içinde yaşıyorlardı. Kimsenin kimseye üstünlüğü yoktu. Herkes doğadan ortakça ve eşitçe payını alıyordu. Bolluk vardı ve yoksulluk bilinmiyordu. Düzeni, doğal yasalar sağlıyordu. Devlet, yasa, dış ve iç baskılar yoktu. Hemen hiçbir suç işlenmiyor, buna karşı da hiçbir ceza düşünülmüyordu. Mutluydular..." demekte ve devamla" …İşte Askralı Hesiodos, bu çağın özlemini çekmektedir. Çiftçi çocuğudur. Kardeşi Perses, soylu kişilerden seçilen yargıçlara para yedirerek mallarının üstüne oturmuştur: Şiirinde kardeşine seslenirken o dönemin temel özelliklerini de ortaya koymaktadır."

" Ey Perses, kulağına küpe et diyeceklerimi:
…………
Artık üleştik mirasımızı, ama çok şeyleri
Çalıp götürdün, hediye yiyici baylara
Yaltaklanıp iyice, gönüllüdür onlar böyle işlere.
Budalalar bilmiyorlar yarımın bütünden
ne kadar çok olduğunu
Ebegümecinde ve çiriş otunda ne büyük
yarar bulunduğunu.
Çünkü artık mal kavgaları vardır, yasalar vardır. …
Bir sürü dalavereler dönmektedir.
Eşitlik bozulmuş, insanların kimi güçlenirken
kimi güçsüzleşmiştir.
İnsanlığı utanç ve pervasızlık kaplamıştır:
Kötü bir utanç yoksula yoldaşlık eder.
Utanç insanlara hem dokunur hem de yarar.
Utanç yoksullarda, pervasızlık zenginlerde bulunur.
Malın çalınmışı değil, Tanrı vergisi olanı hayırlıdır.
Bir kimse büyük varlık toplarsa yumruk gücüyle
Ya da diliyle, yağma ederse çok kez olduğu gibi
Kazanç hırsı aklını yanıltınca
İnsanları, utanmazlık utancı susturunca."

Şiirde de görüldüğü gibi Askralı Hesiodos esas olarak sınıflaşma-bürokrasinin ve buna bağlı olarak gelişen zor- rüşvet, istismarın tarihte nasıl bir rol oynadığını kısaca izah etmiş oluyor.

Toplumun Sınıf ve Bürokrasi Sorunu

Tarihi yalnızca sınıf mücadelelerine indirgeyerek izah etmeye çalışmak doğru değil. Ama tarihin yazımında sınıf mücadelelerini de görmezlikten gelmek bir o kadar yanlış. Hangi biçimde olursa olsun sınıflılığı olumlu görmek kadar, sınıfın tarihsel bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını varsaymak da bir anlamda tarihe kör bakmak anlamına gelir. Bu kör bakış yani tarihin determinist yorumundan yola çıkılarak sınıf tahliline ulaşmak, doğal olarak da en büyük ve kapsamlı bürokratik aygıt olan devletin ortaya çıkışı ve varlığını sürdürmesine olumlu misyonlar yüklemek demektir. Halbuki tarihsel gelişim içinde sınıflılık ve devlet yani bürokrasi, toplumsallığın parçalanmasında en önemli rolü oynayan olgular olmuşlardır. Öyle ki özellikle de 20. yy. boyunca ve halen, bürokratikleştiği oranda devlet yapılanmalarıyla uyumlu hale gelen dev şirketlerin de katkısıyla devlet ve iktidar üzerinde asker-sivil bürokratik organlar ya da kişiler yoluyla, el

değiştirme mücadeleleri veya kanlı savaşlar yürütüldüğü hiç de sır değildir. Bu sır olmayan gerçeklik, sınıflar arası değil de iktidar güçleri arası savaşımın yöntemi olmaktadır. Örneğin yakın tarihimiz veya güncelde yaşanan askeri darbeler, ya da suikastlar, komplolar bunun tipik örnekleridir. 1960'lı yıllarda ABD'de yaşanan Kennedy ailesine yönelik suikastların arkasında, yine bir ABD emniyet ve istihbarat örgütü olan CİA ya da FBİ, ordu ve diğer bürokrasinin önemli bir kesiminin olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. Birçok ülkede devlet kademelerindeki üst düzey görevlilere (başbakan, Cumhurbaşkanı ya da bakan vb.) ilişkin gündeme getirilen yolsuzluk iddiaları, sesli ya da görüntülü belgelerin bir biçimde deşifre edilmesinde istihbarat-emniyet ya da ordu veya farklı bürokratik örgütlenmelerin yer aldığı bilinmektedir. Bu nedenle de böylesi durumlar görüldüğünde devlet içi güçlerin, dış güçlerle ittifak halinde ya da onların çıkarları doğrultusunda iktidar savaşımı verdiğinden rahatlıkla bahsedilmektedir.

Özellikle son 50 yıl açısından düşünüldüğünde bölgemizde Türkiye ya da Suriye, Irak veya İran'da yaşanan darbeler, iktidar güçleri arasında bürokratik alanların devreye sokulmasıyla nasıl bir savaşım yürütüldüğünü açık bir şekilde göstermektedir. Son yirmi yılda Türkiye'de yaşanan suikastler, (Özal, Eşref Bitlis, Adnan Kahveci, Bülent Ecevit, çeşitli rütbeli subaylar vb.ne karşı gerçekleştirilen öldürme olayları) ve en son Ergenekon davaları ve MİT, Emniyet-yargı arasında yaşanan çatışmanın Cemaat-AKP çelişkisi diye yorumlanması, bürokratik aygıtların farklı çıkar grupları adına nasıl bir rol oynadıklarını ortaya koymaktadır. Bir anlamda gelinen bu aşamada yaşanan bu örnekler sayesinde bile sınıf ve bürokrasinin tarihte de nasıl bir rol oynadığını rahatlıkla anlayabiliriz. O zaman bu bakış açısı ışığında sınıf ve bürokrasinin oluşum ve gelişim sürecini ele alabiliriz.

Engels'in de belirttiği gibi, tarihin klanlar ya da kabileler döneminde sınıf ya da bürokratik özelliklere rastlamanın koşulları yoktur. Çünkü o topluluklarda mülk topluluğa aittir ve topluluğun tüm üyeleri ortaklaşa kararlara ulaşmaktadır. Her topluluk aynı zamanda birer meclis gibi çalışmaktadır. Geçici ya da kalıcı olarak askeri, sivil ya da inanç öncüleri, topluluğun iradesi ile seçilmektedir ya da görevden alınmaktadır. Gençyaşlı, kadın ya da erkek olmak bir avantaj ya da dezavantaj değildir. Rahip, askeri şef ya da kabile reisi olmak o kişi ya da yakın çevresine maneviyat dışında maddi bir yarar sağlamamaktadır. Her şey topluluğun ortak çıkarlarına uygun olarak belirlenmektedir. Kamu yararı ya da güvenliği konusundaki sorunların çözümünde ahlaki değer yargıları ya da gelenekler hiç bir bürokratik kurala bağlı olmaksızın devreye girmektedir. Bu özellikleri ile tarih, hiyerarşik döneme kadar ya da etnisite (aşiret) örgütlenmelerinin aşılmasına yani kavimler kapısına kadar devam etmiştir.

O zaman nedir etnisite ya da aşiret?

Etnisite veya aşiret, klan-kabile gibi yerleşik olmayan topluluk örgütlenmelerinin aşılması ve toprağa yerleşiklikle de belirginleşen soylara dayalı olarak çıkarların farklılaştığı topluluk örgütlenmesidir. Bu özelliği ile etnisite kimlik bilincinin en üst düzeyde gelişmesini de anlatmaktadır. Çünkü ortak inanç, dille daha da şekillenen ortak üretim, etnisitelerle birlikte ortak yurt üzerinde kalıcı kimliğe dönüşmüştür. Bu durum, topluluğu birbirine daha çok bağlamıştır. Özellikle farklı çıkarlar üzerinde de şekillenen bu topluluklar yani etnisiteler, dış saldırılar karşısında daha da güçlü aidiyet ve dayanışma bilincine ulaşmıştır. İşte bu bilinç aynı zamanda etnisitenin varoluş tarzını da belirlemektedir. O tarza bugün kısaca demokrasi denilmektedir. Kimlik bilinci ile donanmış etnisitelerin demokrasisi klan ve kabilelerinkinden daha da gelişkindir.

Bu nokta üzerinde Engels de oldukça kapsamlı durmuş

"…İrokualılar,1651'e doğru Erielileri, "tarafsız ulus"u yendikleri zaman, onlara eşit haklarla konfederasyona girmeleri önerisinde bulundular; ancak yenilenler bu öneriyi kabul etmedikleri zamandır ki, topraklarından kovuldular. Ve böylesine bir toplum, ne [yaman-ç.] erkekler, ne [yaman-ç] kadınlar yetiştirir; buna, bozulmamış yerlileri tanımış bulunan bütün Beyazlar, bu barbarların kişisel onur, doğruluk, karakter gücü ve yiğitliği için duydukları hayranlıkla tanıklık ederler."

Engels'in farklı soylar olarak Amerikan yerlilerinin çıkarları gereği birbirleriyle giriştikleri çatışmalarda mutlaka egemenlik ya da kölelik ilişkisi ve buna bağlı olarak da bir egemenlik aracı olan devlet örgütlenmesini ortaya çıkarmadığını görmekteyiz. Bu durum da gösteriyor ki, kadın ve toprak üzerinde erkek egemen özel mülk ilişkisinin kurulmadığı topluluklarda sınıf-devlet ya da bürokrasi olmazsa olmaz gibi bir sonuç değildir.

Diğer yandan bir kabile ya da aşiretin savunma gücü mutlaka onun düzenli-donanımlı-eğitimli ordusu ile de ilgili değildir.

… Birkaç yıl önce Zulular,(1879-87) birkaç ay önce de Nubiyenler(1881-84)-gentilice kurumların henüz ö1memiş bulunduğu iki aşiret- hiçbir Avrupa ordusunun yapamayacağı şeyi yaptılar. Ateşli silahlardan yoksun, yalnızca kargı ve mızraklarla, -meydan savaşında dünya birincisi olarak tanınan- Britanya piyadesinin çabuk atışlı tüfeklerinin kurşun yağmuru

altında, silahların arasındaki büyük farka karşın ve askeri hizmet nedir, talim nasıl yapılır bilmedikleri halde, İngiliz süngülerinin ucuna kadar ilerlediler ve onları birkaç kere sarstılar, hatta püskürttüler. Nelere katlanıp neler yapabileceklerine, bir Kafr'ın, yirmi dört saatte, bir attan daha çok yol alabildiğinden yakınarak, bizzat İngilizler tanıklık ediyorlar; bir İngiliz ressamı, [bu adamlarda -c.] en küçük kasın bile kabarık, bir kamçı kayışı gibi sert ve gergin olduğunu söylüyor."

Ve Engels sınıflar-bürokrasi devlet nedir ortaya çıkmadan önceki insanlığı hayranlıkla incelemeye devam ederken kendi zamanıyla da bir kıyaslama yapıyor:

"… Eğer onların durumunu, günümüzdeki uygar insanlardan büyük bir çoğunluğun durumuyla karşılaştırsak, bugünün proleter ya da küçük köylüsüyle, gensin eski özgür üyesi arasındaki farkın büyük olduğunu görürüz."

Belki konu bağlamı açısından oldukça uzun bir alıntı ile Engels'ten aktarmaya devam etmek zorunda kalıyoruz ama bilimsel sosyalist öğretinin sınıf-devlet-kent öncesi insanlıkla oldukça ilgili olduğunu görmek önemli olmaktadır. Engels aşiret konfederasyonlarından ötesini uygarlık döneminin hanesine yazıyor. Ve soylu insanlık değerlerinin bu aşamadan sonra sınıf-bürokrasi(devlet)ekseninde nasıl ayaklar altına alındığını ortaya koymaya devam ediyor.

…Ama, bu örgütlenme aşiretten öteye geçmedi; …, aşiretler konfederasyonu, …gerilemenin başlangıcını oluşturur. …Aşiret, insan için bir sınır olarak kalıyordu: yabancı karşısında olduğu kadar, kendisine karşı da: aşiret, gens ve kurumları, kutsal ve dokunulmazdı; bireyin duygu, düşünce ve eylemlerini tamamen egemenlikleri altında bulunduran, doğa tarafından verilmiş üstün bir güç oluşturuyorlardı….

İkinci olarak, bizzat silahlı güç halinde örgütlenen halkla artık doğrudan doğruya ayni şey olmayan bir kamu gücünün kuruluşu gelir. Bu özel kamu gücü zorunludur; çünkü sınıflara bölünmeden sonra, halkın özerk bir silahlı örgütlenmesi olanaksız duruma gelmiştir. ..Atina demokrasisinin halk ordusu, boyunduruk altında tuttuğu kölelere karşı, aristokratik bir kamu gücüydü; ama, yurttaşlara da söz geçirebilmek için, …,bir jandarma kuvveti zorunlu oldu. Bu kamu gücü, her devlette vardır; yalnızca silahlı adamlardan değil, ama maddi eklentilerden de, gentilice toplumun bilmediği hapishaneler ve her türlü ceza kurumlarından da bileşir. Bu güç, sınıf karşıtlarının henüz gelişmemiş bulunduğu toplumlarda ve ücra bölgelerde, hemen hemen yok denecek derecede önemsiz olabilir; ... Ama, devlet içindeki sınıf çelişkileri belirginleştiği ve sınırdaş devletler daha büyük ve daha kalabalık bir duruma geldiği ölçüde, onun da gücü artırılır; - …

Bu kamu gücünü yaşatmak için, devletin yurttaşlarının katkıda bulunması gerekir - vergiler. Bu vergiler, gentilice toplumda hiç bilinmeyen şeylerdi. … Uygarlığın ilerlemeleri ile, …; devlet, gelecek üzerine poliçe çeker, ödünç paralar alır. -devlet borçlan. …

Kamu gücünü ve vergileri ödetmek hakkını kullanan görevliler, toplumun organları olarak, toplumun üzerinde yer alırlar. … topluma yabancılaşan bir gücün dayanakları olarak, onların otoritesini, onlara bir kutsallık ve özel bir dokunulmazlık kazandıran olağanüstü yasalarla, sağlama bağlamak gerekir. Uygar devletin en bayağı polis memuru, gentilice toplumdaki bütün organizmaların bir arada sahip olduklarından çok "otorite" sahibidir; ama en güçlü prens, en büyük devlet adamı, ya da uygarlığım en büyük askeri şefi, en küçük gentilice şefin mazhar olduğu içten gelme ve söz götürmez saygıyı kıskanabilir. Bunun böyle oluşu, [bunlardan -ç.] birinin toplumun bağrında yaşarken, öbürünün, toplumun dışında ve üstünde [olan -ç.] bir şeyi temsil etme durumunda bulunmasındandır."

Bu alıntılar aynı zamanda sınıflararası dengesizlik oranı ile devlet-bürokrasi arasında bir paralellik bulunduğunu göstermektedir. Buraya kadar ki anlatımlardan da anlaşılacağı gibi sınıf ve bürokrasiye toplumsal varlığın gerekleri olarak bakmak doğal olarak da bu konuda yaşanan sorunları doğru temellerde değerlendirmemek anlamına gelir. Bu yanlışlık, esas olarak sınıf ve bürokrasinin kendisinin sorun olmadığı ama pratik olarak sorun çıkartabileceği şeklinde bir değerlendirme yanılgısına götürebilir.

Bu yanılgılı duruma düşmemek için doğru bir tarih bilincinin gerekliliği kadar doğru bir toplum ve toplumsallık tanımı da zorunlu olmaktadır. Bu nedenle de yazı içinde Engels'ten ve onun tarih yaklaşımından oldukça geniş alıntı yapıldı. Bu alıntılarda da görüldüğü gibi toplum ve toplumsallık varlığını hiçbir zaman sınıf- bürokrasi, kent, devlet gibi olgular üzerine kurmamıştır. Belki bu toplum dışı oluşumlar uygarlığın başlangıç dönemlerinde kent örneğinde de yaşandığı gibi insanlık için ciddi bir ağırlık teşkil etmemiştir. Ama günümüze doğru devasa sorunları açığa çıkmıştır. Tarihin başlangıcında ya da günümüzde toplum açısından ne anlam ifade etmiş olursa olsun sınıf ve bürokrasi, ahlaki-politik toplum yapısı açısından tümüyle gereksiz ve ona karşı oluşmuşlardır. Eğer tarih ciddi bir anlamlandırma temelinde gözden geçirilirse, tarihte toplumsal ögelerle sınıf ve bürokratik yapılanmalar arasında geçen şiddetli savaşımlara sıklıkla tanık oluruz. Halkların ve esas olarak da etnisitelerin sınıflı-devletli ve kent merkezli bürokratik yapılanmalara karşı amansız bir direniş içinde olduklarını görürüz.

Belki bu konu ele alınırken toplumsal doğanın farklılaşma üzerinden nasıl bir gelişim seyri geçirdiği

ortaya konulabilir.

İnsan topluluklarının evrimsel gelişim seyri içinde doğal olarak bir çeşitlenmenin ortaya çıktığını görürüz. Kadınla erkek arasındaki doğal iş bölümü gibi tarımla hayvancılık arasındaki ayrışma ya da madenlerin kullanımına bağlı olarak da yetkinleşen zanaatçılık bir toplumsal zenginleşme ve gelişmeyi anlatmaktadır. Diğer yandan farklı klanların bir araya gelmesinden oluşan kabileler ya da bu kabilelerin oluşturduğu aşiretler(etnisiteler) çeşitlilikten beslenen çok zengin bir inanç dünyasına sahiptir. Bir anlamda devletçi topluma geçişin şafak vakti de olan Aşiretler konfederasyonu, diğer zenginliklerin dışında aynı zamanda bir diller mozaiği gerçekliğini ifade eder. Dikkat edilirse bu zenginleşmenin devlet-iktidar ya da sınıfla bir bağlantısı yoktur. Özel mülk, egemenlik, memurlar, düzenli askeri güçlerin olmadığı bu toplumsal örgütlenmeler çatısı altında tüm farklıkları ile topluluklar kendi kendilerini doğrudan demokrasi ile yönetmektedir. Her şey topluluk yararı ve güvenliği için tüm topluluk üyelerinin eşit katlımı ile çözüme kavuşmaktadır. Bu zengin bileşim içinde belki kentlere de rastlanmaktadır. Yani kentler kadar pazarlar da topluluğun çıkarlarının esas alındığı merkezler olarak oluşmuştur. Bu oluşum içinde kar yoktur. Topluluk adına yönetme gücünü elinde bulundurma yoktur. Mülk halen topluluğa aittir. Topluluk çıkarına çalışması gerekenler seçilmekte ve gerektiğinde görevden alınmaktadır. Yani atama yoktur. Seçilme esastır. Kanun yoktur. Yargıçlar yoktur. Hapishaneler, vergi memurları yoktur. Yani daha sonradan sanki doğalmış gibi kabul edile gelen bu olgular toplumsallığın değil toplumsal hakların gaspı üzerinden şekillenmiştir. Doğal olarak da bir zenginleşmenin değil çölleşmenin nedenleri olmuştur. Bu çölleşmede diller, inançlar giderek tekleşmiş. Ulus-devletler çağıyla birlikte tarihin temel devindirici güçleri ve demokrasinin teminatı olan etnisiteler neredeyse tarih sahnesinden silinme noktasına gelmişlerdir. Bu nedenle tüm bu olumsuz gelişmelerin arkasında olan ve özellikle ulus-devletler dönemiyle birlikte azgınlaşan sınıf ve bürokrasiyi bir zenginlik ya da doğal gelişme sonucu olarak görmek mümkün değildir. Bunlar uygarlıkla birlikte toplumların tüm hücrelerine kadar sızmış olan kanser urları gibidir.

Kendisi özne olamadığı için ezilen sınıflar efendilerini devirme ya da ortadan kaldırma gücünü gösterememişlerdir

Diğer yandan burjuvazi son beş yüz yıllık tarihte 5000 yıllık uygarlık tarihinin toplamından daha fazla sınıfsal yarılma ve bürokratikleşmeye yol açmıştır. Toplumsallık karşısındaki bu sınıfsal ve bürokratik aşırı yüklenme sonucunda aşırı bir toplumsal çözülme ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de son beş yüz yıllık tarih toplumsallığın her alanda çözülme tarihi olmuştur. Diğer yandan toplumun kendini savunma refleksi de bu yüzyıllar içinde daha fazla gelişmeye başlamıştır. Tarih içinde ortalarda yürüyen ama son yüzyılların egemeni olan burjuvazinin hegomonik yoğunlaşması megakentleri ve faşizmi doğururken, sanat ve spor dahil olmak üzere yaşamsal tüm alanlar endüstriyalizmin metası haline getirilmiştir. Sonuç olarak da bütün bu gelişmelere bağlı olarak insanlık neredeyse ekolojik yıkım makinası haline gelmiştir.

Bu nedenle de insanlık değerlerinin en çok çiğnendiği bu dönemler aşırı bürokratlaşma ve sınıfsal derinleşme ve çevresel yıkım yüzyılları olmuştur. Yine bu yüzyıllar, yıkımla karşı karşıya kalan toplumun kendini bulma anlamında ideolojik- politik ve eylemsel arayışlarının olduğu dönemler olmuştur.

Bu arayış faşizme karşı mücadeleleri, çevre hareketlerini, feminist mücadeleleri, etnisitelerin yeni yorumlarla direnişlerini, inanç ya da bölgesel kültür hareketlerini ortaya çıkardı. Anarşizmi, bilimsel sosyalizmi, ulusal kurtuluş hareketlerini de bu arayış ortaya çıkardı. Demokratik-ekolojik, cinsiyet özgürlükçü toplum paradigması da bu arayışın en kapsamlı sonucu olarak şekillendi.

Bu paradigmasal gelişim tarihin ve sınıflılığın değerlendirilmesinde de yeni bir dönemi başlatmıştır.

Buna göre nasıl burjuvazi ve bu sınıf temelli olarak her zamankinden fazla güçlenen bürokrasi, toplumsal yıkımda her alanda bir doruk noktası olarak değerlendiriliyorsa, işçi ya da köylü sınıf öncülüğü gerçekliği temelinde de bu yıkımı durdurmak mümkün görünmemektedir.

Burada Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın yapmış olduğu orta sınıf tanımına ve buradan yola çıkarak geliştirdiği burjuva değerlendirmesine bir bakmak gerekecek.

. "Orta sınıf zihniyet bakımından pozitivisttir. Yani özden, derinlikten en yoksun, yüzeysel, olguları ölçüp biçmekten ötesini görmeyen, çıkarları gereği görmek istemeyen yapıdadır. Pozitivizmi 'bilimcilik' kılıfıyla sunmasına rağmen, tarihin en putperest (Heykel bolluğu, bu sınıf döneminde çığ gibi büyümüştür) sınıfıdır. Görünüşte laik ve dünyevidir, özde en dinci ve hayalperesttir. Buradaki dinciliği, bağnazlık derecesinde 'olgucu' inanç ve düşünceleridir. Olguculuğun asla gerçeğin bütünlüğü olmadığını biliyoruz. Sözde laikliği, özde ise laiklik karşıtlığı en hayali projeleri (bir nevi ahiretlik projeler) toplumun önüne utanmadan habire sunmasıdır. Sermayenin ekonomik, politik, askeri, ideolojik ve bilimsel tekelciliğini küresel çapta ge-

liştiren sınıftır. Dolayısıyla toplum karşıtlığı en gelişmiş sınıftır. Toplum karşıtlığını iki yolla, yani toplum kırım ve soykırım tarzında yürütür. Bir halkı, bir topluluğu soyundan, ırkından, dininden ötürü ortadan kaldırması, burjuva sınıf karakteriyle mümkün olmuştur. Daha da vahimi, toplum kırımcılığıdır. İki yolla toplum kırımcılığı yürütür: Birinci yol, ulus-devlet ideolojisi ve iktidar kurumlaşmasıyla kendisini toplumun tüm gözeneklerine kadar militarizm ve savaş olarak dayatmasıdır. İktidarın devletle bütünleşerek topluma karşı yürüttüğü topyekûn savaşıdır bu. Burjuvazi başka türlü toplumu yönetemeyeceğini deneyimleriyle iyi bilir. İkincisi, 20. yüzyılın ikinci yarısında patlama gösteren 'medya ve bilişim' devrimiyle birlikte hayata geçirilen hakiki toplum yerine hayali, sanal toplum yaratma eylemidir. Daha doğrusu, medyatik bilişimsel bombalama savaşıdır. Son yarım yüzyıl bu ikinci savaş biçimiyle başarıyla yönetilmektedir. Hayali, sanal, simülakr toplum gerçek toplumsal doğa yerine geçtiğinde, öyle sanıldığında toplum kırım rolündedir. "

Bu anlatımdan sonra Kürt Halk Önderi, köle-serf ve işçi sınıfı gibi ezilen sınıfların değişik ele alınmasından yana olduğunu belirtir. Öcalan'a göre bu sınıfların özne olması ve toplumsal gelişmede demokratik rol oynaması çok sınırlıdır. Çünkü bu sınıflar aynı zamanda karşıtı diye gösterildikleri efendilerinin zihin yapısını taşımaktadırlar. İktidar, egemenlik ya da mülkiyet gibi konularda efendileri gibi düşünmektedir. Bu yönüyle de onun adeta bir uzantısı rolünü oynar. Ki, ulusal kurtuluş ve reel sosyalizm gerçekliği bu durumu açık olarak ortaya koymuştur. Ortaya çıkan bu gerçeklik ve tarihteki örnekler de göstermiştir ki, kendisi özne olamadığı için ezilen sınıflar efendilerini devirme ya da ortadan kaldırma gücünü gösterememişlerdir. Aksine egemen sınıfların iktidar ağaçlarını güçlendiren gübre rolünü oynamışlardır.

Bu nedenle de Kürt Halk Önderi, "toplumu köle, efendi, serf, aristokrasi, işçi veya burjuvazi toplumu şeklinde adlandırmak, yanlış bir terminoloji üretmeye çok açıktır. Sosyal bilim bu konuda yeni bir adlandırma ve tanımlama geliştirmek durumundadır. Ağacı nasıl dalla tarif edemezsek, toplumu da bağrından çıkan sınıflarla adlandıramayız. Ayrıca ve daha önemlisi, köle, serf, işçi, küçük burjuva gibi sınıfları özneleştirme, övme ve kendilerine önemli devrimci rol yükleme yaklaşımlarının, reel sosyalizm ve anarşizm tarihinde de örnekleri bolca görüldüğü gibi sonuç alıcı olmadığı, bunun temelinde bu sınıflara yanlış bir özne değeri biçme ve devrimci rol yüklemenin yattığı kanısındayım. Doğru tutum her tür sınıflaşmaya karşı olmaktır. Belki köle, serf ve işçi sınıfı da başlarda, geçiş aşamasında yarı-toplumda iken (çoğunlukla yarı-köylü, zanaatkâr) olumlu öznel, devrimci rol oynamış olabilirler, oynamışlardır. Ama o da kalıcılaştığı, büyüdüğü oranda yozlaşmış, üst sınıflarla uzlaşmış ve işlevsizleşmiştir." demektedir.

İşte bunun içindir ki, sınıflaşmayı toplumsal doğaya ve toplumsallığa karşıt olarak görüp ona karşı mücadele etmek demokrasi mücadelesinin esasını oluşturmaktadır. Bu nedenle verili zaman içinde iktidar ve devlet zoruyla egemen ideolojilerle gerçekleşmiş olan bu sınıflaşma olgusunu her şeyden önce kesilip atılması gereken bir ur gibi görmek gerekir. Bu nedenle Öcalan'ın da belirttiği gibi " Özne olamayacağı halde kendisine özne payesi verilen, devrim yapamayacağı aşikâr iken kendisine devrimci rol yüklenen, bu tip sosyal mücadeleler tarihinde örneği bolca görüldüğü gibi yenilmekten kurtulamaz. Yenilginin nedeni sorunu doğru anlamamak, sınıflaşmaya yanlış rol atfetmektir. Yeni dönem, 21. yüzyıl sosyal mücadeleleri bu köklü yanlışlıktan döndükleri oranda başarılı olabilir."

Diğer yandan bürokrasi konusunda da yine Kürt halk Önderi Abdullah Öcalan'dan bir alıntı yaparak konuyu kapatalım:

"Bürokrasinin her ne kadar tarih boyunca egemen sınıfların kurumsal uygulama aleti olduğu doğruysa da, günümüze doğru son iki yüzyılın ulus-devlet biçimlenmesiyle daha da boyut kazandığı, adeta bağımsız sınıf rolü oynadığı, iktidardaki ve devletteki ağırlığını arttırdığı, kendini bizzat devlet saydığı da rahatlıkla söylenebilir. Toplumu demir kafese alan ağırlıklı bir güç haline geldiği ve tüm toplumsal alanlara (eğitim, sağlık, yargı, ulaşım, ahlak, politika, çevre, bilim, din, sanat, ekonomi) el atarak bu rolünü pekiştirdiği de reddedilmesi zor bir gerçekliktir. Günümüz toplumunda (kapitalist modernite) sadece devlet bürokrasisi azmanlaşmamıştır; adeta onun izinde tüm tekel dünyası "Aile şirketi olmaktan çıkıp, profesyonellerce yönetilen şirketler haline gelelim" adı altında kendi bürokrasilerini çığ gibi büyütmüşlerdir. Bürokrasinin aşırı büyümesi şirketlerin bu yeni gerçekliğiyle bağlantılıdır. Bir nevi şirketlerin 'devletleşmesi' de denebilir. Gerçekten ulus-devletin artık yetersiz kaldığı, yeni devlet inşasının gündemde olduğu koşullarda küresel ve yerel şirket devletleşmeleri hâkim bir eğilim olarak gelişim göstermektedir.

Toplumun bu iki kıskaçtan kaynaklanan sorunları günceldir. Adeta tüm tarihin 'şimdisi'dir. Hatta daha da ileri giderek, bu ikilinin toplumsal doğayı (geleneksel toplumu) ahtapot gibi kolları arasında tutup boğduğu ve erittiği de söylenebilir. Buradan çıkarılacak sonuç en bunalımlı kaotik bir sürecin yaşandığı, toplumsal özgürlük, eşitlik ve demokratikliğin ancak demokratik uygarlık yapılı bir sistemle mümkün olduğu, bunun da doğrultulmuş bilimle inşa etme mücadelesini gerektirdiğidir."

Toplumun Güncel Mücadele Sorunları

Aydın Saka

"Toplum" ve "toplum dışılık" tanımları, toplumsal hareketlerin hareket noktalarının tespiti açısından büyük önem taşımaktadır. Bu, toplumsal hareketin kendisini tanımlaması ve konumlandırılması sonucunu doğurur. Diğer bir deyişle ret ve kabul ölçülerini oluşturarak mücadele çizgisini, siyasetini, yöntemini ve örgütünü belirler. Ne kadar sistem içi veya sistem karşıtı olduğu bu ölçüler üzerinden ve mücadeleyi yürütecek hareketin kendisine biçtiği misyonlar belirlenir.

Nasıl ki uygarlık tarihi beş bin yıllık bir tarihsel birikime sahipse demokratik komünal toplum ondan çok daha uzun ve derin bir tarihselliğe sahiptir

Fakat bu yazıda bu noktaya fazla girmeden, ama işlenen konuya içerimleyerek, günümüzde toplumsal mücadele dinamikleri olarak ifade ettiğimiz alanlarda toplumsal mücadele üstlenmiş, kendisine misyon biçen; ezilenler ve sömürülenler adına hareket edenler nazarında çeşitli yaklaşım sorunları ve mücadele çıkmazları belirmektedir. Toplamsal mücadele dinamiklerinin aktif unsurları olan toplumsal hareketlerin yaşadığı bu sorunların bazıları zihniyetle ilgiliyken, bazıları da vicdanla, yani mücadele-direniş konusundaki tercih ile ilgilidir. Zihniyet sorunları sistemin tam çözümlenememesi ve eskinin zihniyet kalıplarından-dogmalarından kaynağını almaktadır. Vicdan sorunları ise daha çok pratikleşme konusunda yaşanan direnişi sergileyip sergilememe konusundaki karar zayıflığı, yani oportünizmdir. Her iki noktada da yaşanan sorunlar kendini teorize ederek günümüzün toplumsal hareketlerine damgasını vurmuş ve olağanüstü bir dağılmışlık, güçsüzlük, mücadelesizlik açığa çıkarmış durumundadırlar. Mevcut yargılı yaklaşımlar aşılmadığı sürece sistem karşısında alternatif bir güç oluşturamayacağı anlaşılmış durumundadır. Şimdi bu yanılgılara bakalım:

1- Kendini tanımlayıp konumlandırma ve "tarihsizlik" sorunu

Kendini tanımlama var olmanın "amaç ve biçimini" belirlemedir. Yani aslında kendini anlamlandırmadır. Kendini anlamlandırma "bilme" ile gerçekleşir. "Bilme alanında meşruiyet sağlamamış hiçbir üretim, birikim, iktidar yargılanması varlığını sürdürmez." (Ali Fırat) Bu gerçeklik iktidar dışı toplumsal hareketler için de geçerlidir. Bu durum aynı zamanda sistemi tanımayı da gerektirir. "Sistemi tanımadan, istediğimiz kadar eşitlik-özgürlük hayalimiz olsun, hâkim toplumsal sistemin değirmenine su taşımaktan kurtulamayız." (Ali Fırat)

Günümüzdeki toplumsal hareketlere baktığımızda kendini tanımlama konusunda büyük açmazlar yaşamaktadırlar. "Toplumsal hareket" söyleminin kendisi bile nitelik, kimlik bildirir. Topluma işaret eder. O zaman sorgulanması gereken ne kadar toplumsal olduğudur. Ne kadar toplumsal ise o kadar sistem dışı, ne kadar sistem içindeyse o kadar toplum dışıdır. Bu çok keskin bir ayrışma gibi görülebilir, ama dikkat edilirse niteliğin ortaya çıkardığı bir belirlemedir. Günümüzde birçok hareket, özellikle sivil toplum örgütü olarak tanımlananlar kendilerini hem klasik devletin dışında hem de geleneksel toplumun dışında konumlandırmaya çalışırlar. Devletin klasik, toplumun geleneksel yapısı dışında yer alma çabası söz konusudur. Ama her ikisinde tümden bir reddiye yoktur. Gelenek-

sel toplum karşıtlığı bir anlam ifade etmektedir. Toplumun, bireyin gelişimi karşısındaki statükocu-muhafazakâr yapısı, demokrasiyi çok fazla kabul etmeyen gelenekselliği, bireyin özgürlüğünü yeterince tanımayan toplum yapısı kastedilmektedir. Toplumun özü olan komünalite, ahlaki ve politik karakterine bir karşıtlıktan bahsedemeyiz. Ancak klasik devlet karşıtlığı muğlak bir duruştur. Belki devletin demokrasiye duyarlı kılınıp daraltılması bakımından bir anlam taşıyabilir. Elbette devletin değiştirilmesi ve daraltılması önemlidir. Zaten hegemonik sistem de önüne bu hedefi koymuş durumdadır! Bu anlamda klasik devlet karşıtlığı güçlü bir anlam taşımamaktadır. Çünkü özü itibarıyla devlet varlığını korumaktadır. Dolayısıyla toplumsal olduğunu iddia eden bir hareket, devletin sadece "klasikliğine" değil, ideolojik ve felsefi olarak devlet ve benzeri/türevi araçlarının tümüne karşıtlık sergileyebilirse devlet dışı bir gerçekleşme olarak anlam kazanır. Oysa mevcut toplumsal hareketlere baktığımızda bu "sivil toplumcu" karakterin çok hâkim olduğunu görürüz. Revizyonist komünizmin, sosyalist parlamentarizmin, sosyal demokrasinin ve liberalizmin çok yoğun olarak iç içe geçip birbirlerini beslediklerini ifade edebiliriz. Kapitalist modernite de bu yönlü çok büyük yönlendirmeler yapmakta, toplumsal hareketleri yapabildiğince sistem içinde tutma, bunu başaramaz ise ezerek yok etme politikası gütmektedir.

Kendini tanımlamanın sorunlu olması eyleme de yansımaktadır. Örneğin feminist ya da çevreci bir hareket çoğunlukla kendi olanıyla sınırlı kalmaktadır. Bir çevreci için feminizm, bir sosyalist için ekoloji, bir köylü için savaş karşıtlığı, bir işçi için işsizlik çok fazla anlam taşımayabiliyor. Sorun sadece birbirinin farkında olup ortak eylem yapmak değildir. Bu da önemlidir. Ama daha da önemlisi ortak bilinç yaratma çabası zayıftır. Yani tarihsel ve toplumsal teori yapılamamaktadır. Teori olmadan ne ortak bilinç oluşturulabilir, ne birbirinin farkına varılabilir, ne de ortak eylem konulabilir. Belki bu yönlü arayışlar vardır. Ama tarihsel bilgi birikimi ve toplumsal-sistemsel çözümleme, teori geliştirme zayıftır. Çatışan, polemikçi, sığ, umutsuzluk üreten, çözüm yaratmayan günübirlik bir tartışma düzeyi söz konusudur. Teori geliştirmek sadece teknik bir bilgilenme değildir. Teori geliştirmede ciddi bir yüzeysellik ve fırsatçılık olduğu açığa çıkmaktadır. Teorisiz olmak, kendini tanımsız bırakmak ya da başka tanımlar içerisinde yer almaktır. Günümüzde toplumsal hareketlerin içinde bulundukları durum, daha çok başkalarının teorik tanımları içerisinde yer almak veya yarım, eksik, yanlış teorilerle hareket etme konumundadırlar. Tüm bunlar tanımlama-teori konusunu ciddi bir sorun haline getirmektedir. Sistem tanımlamamızdan biliyoruz ki, toplumsal sorunun kaynağı uygarlıktır. Nedir bu sorunlar? "Kapitalist sistemin kanser türleri, aşırı rekabet, kâr, azami kâr, işsizleştirme, açlık, yoksulluk; ırkçılık, milliyetçilik, faşizm, totalitarizm, demagoji sanatı; ekolojik yıkım, aşırı finans, devletten daha zengin şahıslar; atom bombası, kimyasal silahlar, aşırı bireycilik, savaşlar; cinsiyetçilik, demokrasisizlik, devlet, iktidar, hiyerarşi…" Bu liste daha da uzatılabilir. Bunları birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü tüm sorunlar aynı sistemden kaynaklanmaktadır. Bunun için toplumsal hareketler kendilerini tanımlarken, bunlardan birisine değil tümüne karşıtlı; bunlardan birisiyle değil tümüyle mücadele içinde olabilirse güçlü bir mücadele duruşu ortaya çıkarabilirler. Burada her hareketin aynı oranda her konuya karşı mücadelede eşit katılımından bahsetmiyoruz. Elbette her hareket çıkış noktasına karşı daha duyarlı ve özgünlük taşıyan bir yapıda olacaktır. Fakat özgünlük diğer sorunlara karşı duyarsızlığa dönüşmemelidir. Bu da bilinçle teoriyle olur. Ortak hafızadan kasıt budur. Öncesi çevreci bir hareketin cinsiyetçiliğe karşı kayıtsız kalmaması gerektiğini ifade ediyoruz. Böyle olursa işsizleştirmeye karşı çevreciler, atom bombasına karşı köylüler de karşıtlık içerisinde olurlar.

Tanımsız kalma veya kendini uygarlık dışı tanımlayamama tarihsel birikimden yoksulluktan kaynağını almaktadır. "Tarihsizlik" günümüz toplumsal hareketlerinin en temel sorunlarındandır. Uygarlık sisteminin tarihsizlik dayatması çoğunlukla kanıksanmıştır. Tarihsizlik iki şekilde gelişmektedir: Birincisi, kaynakların sistem denetiminde olmasından dolayı –ki, çoğu yok edilmiştir- tarihsel bilgi birikiminden yoksun kılınması; ikincisi de inkârcılık tarzında gelişmektedir. İkinci husus, ilkin uygarlık tarafından gerçekleştirilmektedir. Uygarlık yapıların her şeyi kendinde başlatan benmerkezci yaklaşımından doğmaktadır. İnkârcılığın veya görmezden gelmenin diğer bir niteliği kendi kendine dönük olmasıdır. Bu bir anlamda içsel tepkiselliktir. Tepkisellik, günümüz toplumsal hareketlerinin önemli özelliklerinden birisidir. Bu, sistemin kendisini süreksiz kılmayı başarması ve birçok alanda yüksek düzeyde meşrulaştırabilme gücüne karşı ve ezilenler, sömürülenler adına hareket edenlerin ya çözüm gücü olamamaları ya da sistem içine geçişlerine karşı gelişen bir tepkiselliktir.

Toplumsal hareketlerin, var olan tarihsel birikimi teorileştirerek tarihsizlik sorununu aşma zorunlulukları her gün biraz daha yakıcı bir ihtiyaç olarak gündeme gelmektedir. Bu birikim, demokratik doğal toplumun mücadele-direniş tarihidir. Nasıl ki uygarlık tarihi beş bin yıllık bir tarihsel birikime sahipse demokratik komünal toplum ondan çok daha uzun ve derin

bir tarihselliğe sahiptir. "Kendini bilme tüm bilmelerin temelidir" derken bir boyutuyla tarihselliğin önemine vurgu yapmaktadır. Kendini bilme, tarihini, tarihte ne olduğunu bilmedir. Tarihte toplumsallık neydi? "İnsan türünün toplum olarak gelişimi, uzun süre hâkimiyet ilişkilerine değil, dayanışma ilkesine dayanır. Sağlıklı bir toplum doğal çevreye ve kadın gücüne dayanır. Sömürüsüz, baskısız ve güçlü bir dayanışma örneği. İnsanlık bir anlamda bu tarihsel değerlerin bileşkesidir. Günümüzde eşitlik ve özgürlük kavramları halen en temel kavramlar olma değerinde olmalarını klan yaşam gerçekliğine borçludur. Eşitlik ve özgürlük bilinç halinde kavramlaşmadan, doğal haliyle klanın yaşam tarzında gizlidir." (Ali Fırat) Günümüzün eşitlik ve özgürlük kavramlarının tarihten ve toplumsallıktan kopuk ele alınması, toplumsal tarihselliğin doğru ele alınmamasıyla ilgilidir. Sanki tüm insanlık tarih boyunca derin bir uyku içersindeymiş de, son iki yüz yıldır uyanmaya başlamıştır! Bu, toplumun tarihin öznesi olmaktan çıkarılması çabasının yol açtığı bir bilinçtir. Tarih yoksa özne de olunmaz, çözüm de geliştirilemez. Oysa tarih, çözümün içinde barındırdığı birikimdir. "Halklar çözümlerini tarihten nasıl gelmişlerse öyle geliştirirler. Tarihsellik, gelenek, kültür her ne denilirse denilsin her halk grubunun bir tarihi vardır." (Ali Fırat.)

Bugün "doğal toplum" olarak andığımız toplumsallık, hemen hemen birçok toplum kuram teorisinde, aşılmış ve geride kalmış bir "ilkellik" olarak anılır. Hâlbuki doğal toplum temel insanlık değerlerinin oluştuğu kök hücredir. Bu insanlık değerleri halen varlığını sürdürüyorsa, bu toplumsallığın bir tarihselliğinin olduğunu ve kedisini günümüze kadar taşıdığını gösterir. İlkel, yaban, vahşi vb. yakıştırmalar, uygarlık sisteminin ideolojik çarpıtma argümanlarıdır. Uygarlık, sadece doğal toplumu ve mücadelesini karalamakla kalmaz, onun tüm değerlerini de kendine mal eder.

Doğal toplum tüm baskı, yok sayma ve katliamlara rağmen varlığını sürdürmüştür. Doğal toplumun yok olup gittiğini düşünmek, egemenlerin tarihsizleştirme yoluyla yapmak istedikleri "köksüzlük" tuzağına düşmek olur. Oysa toplum varlığını korumak için hep direnişi örgütlemiştir. "Tüm Er-Tarihin yegane insani öğesi direniştir. Geri kalan her şey ise Leviathan'ın gelişiminden ibarettir." (Perlman). Bu direniş tek bir direniş değildir. Özgünlükleri olan, ama tariksel bir birikimi de sağlayan, kendisinden öncekinden beslenen insan olmakta ısrar geleneğidir. Toplumsallığın direnişi olmasaydı insanlıktan geriye ne kalırdı ki! Bu anlamda direnişten vazgeçmek insanlıktan, toplum olmaktan vazgeçmektir. Her direniş kendisinden öncekinden esinlendiği gibi, kendisinden sonrakini de koşullar. O halde Oscar Wilde'nin dediği gibi "Tarihe borçlu olduğumuz görev onu yeniden yazmaktır." Çünkü direniş, ezilen ve sömürülenler tarihsiz kılınmıştır. Tarihleri yoktur demiyoruz, ama tarihleri ya dipnotlarla ya önemsizmiş gibi ya da karalanarak-terörize edilerek –ki, güncel bile aynı saldırıya maruz kalmaktadır-, dönemin egemen iktidar yapısını aklamak ve meşrulaştırmak için yazılmıştır. Böylece tarih egemenlerin kılındı. Nasıl ki insanlık tarihsizleştirme saldırısına uğruyorsa, tarih de insansızlaştırılmıştır.

Ama bu, insanın/direnişin tarihselliğini ortadan kaldırmaz. O halde tarihimizi nerede aramalıyız? "Esas almamız gereken tarih, hiyerarşik ve sınıflı toplumsal gelişmede zıt kutbu yaşayanların tarihidir… Tarihimiz doğal toplumdan başlayarak hiyerarşiye ve siyasi iktidara karşı duran etnisite, sınıf, cinsiyet mahkûmlarının her türlü düşünce ve eylemlerine dayanarak anlam bulabilir." (Ali Fırat) Demek ki ezilenler ve sömürülenler kendi tarihlerini, hiyerarşi ve iktidara karşı "zıt kutbu oluşturarak arayacaklar. Etnisite, aile, klan, çöl, dağ ve ormandaki kabileleri, aşiretler, özgür köylüler, kültürel ve dini hareketler, anaerkil-doğacıl yaşam formları ve uygarlık sistemi karşısında direnen herkes, her direniş bu tarihselliği oluşturmaktadır. Zerdüşt'ten Spartaküs'e, Bruno'ya, Hallac'ıdan Mani'ye, Mazdek'ten Sühreverdi'ye, Nesimi'ye, Şeyh Bedrettin'e ve daha sayılamayacak kadar çok özgürlük filozoflarına; feodal merkezi uygarlık karşısında isyan eden özgür köylü hareketleri serflerden, kilise tarafından cadı ilan edilerek diri diri yakılan özgür kadın temsilcilerine, komünal manastır ve tarikat inşacılarına, ütopik sosyalistlerden Paris komünarlarına, barikatçılara, işçi direnişçilerine, ulusal kurtuluş hareketlerine, özgürlükçü ve demokratik sosyalizm mücadelelerine ve daha sayılamayacak olan bir bütün insanlığın direniş geleneğine sarılacağız. Ezilenlerin savaşı iktidardakilere karşı toplumu savunmayı amaçlayan kurucu hareketlerdir. Nasıl kimileri, tarihi olan halkların tarihi sınıf mücadelesinin tarihidir diyorsa; biz de aynı kararlılıkla, tarihi olmayan halkların tarihi de devlete karşı mücadelenin tarihidir demeliyiz." (A.Clastres)

Doğal toplumun yok olup gittiğini düşünmek, egemenlerin tarihsizleştirme yoluyla yapmak istedikleri "köksüzlük" tuzağına düşmek olur

2- İdeolojiden kaçış ideolojisizliği sorunsallaştırma

Her davranışın arkasında bir ideoloji vardır. Çünkü her ideoloji kendi davranış biçimini oluşturur. İdeoloji

oluşturmanın temel amacı toplumu tasarlamaktır. Hiçbir ideoloji sadece bir düşünceye endekslenmez. "Düşüncelerin sistemlileştirilmesi" derken birçok düşünce vurgulanmaktadır. Düşüncelerin tasarlanması toplumu şekillendirme çabasının sonucudur. Bu, her ideolojinin toplumcu olduğu anlamına gelmez. Toplumcu ideolojiler "toplum mühendisliğinden" ziyade toplumsallığı esas alırlar. Yani toplumun özünün, özgürlüğünün korunmasını ve geliştirilmesini tasarlarlar. Toplum dışı, karşıtı ideolojiler ise toplumun dağıtılması ve sömürünün derinleştirilmesini sağlamak için zihni tasarımlar geliştirirler. Demek ki ideolojiyi tasarlayan zihniyet, ideolojinin karakteri konusunda belirleyici olmaktadır. Her zihniyet kendi ideolojik tasarımını oluşturmaktadır.

Zihinsiz "insan" gerçekleşmesi olamayacağına göre, hangi yönde olursa olsun (olumlu ya da olumsuz) hiçbir toplumsal gerçekleşmeyi ideolojiden kopuk ele alamayız. "Yediğiniz ekmek, içtiğiniz su bile ideolojidir"

(Ali Fırat)

Toplumun-yaşamın ideoloji ile bağı bu kadar açıkken, ideolojiden kaçış, toplumsal hareketlerin kendisini "ideolojisizleştirme" nedeni nedir? Çokça görülmektedir. Bazen çeşitli toplumsal hareket sözcülerinin "bizim yaklaşımımız ideolojik değil, biz insani yönden yaklaşıyoruz" türünden söylemleri olmaktadır. "İnsani" yaklaşım ne kadar ideolojinin dışındadır? İnsanı esas alma hangi düşünceden doğmaktadır? Bir düşünce hangi zihni, ahlaki, felsefi yaklaşıma dayanmaktadır? Bu, acaba sadece duygusal bir tepki midir? O zaman duygularımız ile düşüncelerimiz arasında bir kopukluk mu vardır? Ve en önemlisi de gerçekten ideolojisizlik mümkün müdür? Açık ki bu yönlü büyük bir kafa karışıklığı vardır.

Bu kaçışın ilk nedenlerinden birisi politik baskılardır. Çünkü sistem güçleri ideolojik olmayı, bilinçli olmayı kendisi açısından risk olarak görmektedir. Bu yönlü gelişi önlemek için düşünsel politik ve her tür zor aygıtını kullanmaktadır. Sistem, yapılan bir işi, bir eylemi sadece pratikleşmeyle ve o an, o mekânla sınırlamak ister. Yani eylemi düşünceden, tüm zamandan ve mekândan, tarihten ve toplumdan koparmayı amaçlar. Dolayısıyla yapılacak olan eylemi "kendi sınırları içinde" olduğu ölçüde kabul etmektedir. Eylem, düşünceye-duyguya dayanıyorsa ve zaman-mekân bütünlüklerine hitap ediyorsa ve bu düşünceden doğan pratikleşme sistemi sorguluyorsa, sistemin zor aygıtları devreye girmekte. Politik baskı, susturma, bastırma, karalama, marjinalize etme, terörize etme vb. yaklaşımları sergilemektedir. Bu baskı çemberinden dolayı, günümüzde toplumsal hareketler genelde sistemin izin verdiği sınırlar içinde kalmayı (üstelik bunu teorize ederek) tercih etmekte, kendisini ideolojisiz kılmaya yönelmektedir.

İkinci bir sorunda ideolojinin ne olduğuna dair kafalardaki belirsizliktir. İnsanı ideolojisiz olarak tanımlamak bir makine ya da hayvan imgelerine dönüştürmek olur ki, zaten sistem bunu yapmaya çalışmaktadır. Oysa biliyoruz ki tüm toplumlar açısından ideoloji "toplumun zihinsel düzeyi ve tasarımlarını" ifade eder. "Hem toplumsal geçmişin hafızası hem de gelecek ütopyasının tasarımı olarak ideolojik kimlikler toplum beyni olarak rol oynamaktadır. Kaba bir benzetmeyle el ve ayaklar nasıl ki ekonomi ile bağlantılıysa, beynin esas işlevi de zihni tasarımdır… Değişik bir biçimde de olsa toplumsallık bir varlık olarak şekillenince beyin sorunu ortaya çıkar. Bunun adına ideolojik kimlik kazanmak demek doğru bir tanımlamadır." (Ali Fırat)

İdeoloji tanımımızı, rolünü, işlevini böyle belirlediğimizde, toplumsal olarak kendi bilincine varmanın, varlık olmanın ideolojiyi oluşturduğunu ifade edebiliriz. Ve toplumsal varlık sona ermeden ideolojisizlikten bahsedilemez. Toplumsal "beyin, hafıza" vurgusu tarihselliğini ortaya koymaktadır. O halde toplumun doğuşundan günümüze kadar ideolojisi olmuştur ve bundan sonra da olmaması için hiçbir neden ve koşul oluşmuş değildir. Bu bir yanılsamadır. Daha doğrusu sistemin geliştirdiği bir saldırıdır. Toplumu dağıtmak için ideolojisiz kılması, sürü halinde tutması gerektiğini bilmektedir. İdeolojisizlik toplumsallığın bitirilmesi anlamına gelir. "ideolojilerin sonu" ifadesi tam da toplumsallığı dağıtma ile bağıntılıdır.

Toplumsal hareketlerin ideolojiden kaçışlarının bir diğer nedeni de II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan "dünya sistemi" yapısının insanlarda umutsuzluk, kırılmışlık, mücadelesizlik ve kötümserlik yaratmış olmasıyla ilgilidir. I. Dünya Savaşı öncesinde sosyalist hareketlerde biriken, sembolleşen insanlık vicdanı sosyalistlerin, anarşistlerin savaş karşıtlığı yapmak yerine kendi ulus devletlerine taraf olup savaştan yana tavır almaları; savaş kredilerine olur vermeleri ve savaş bütçelerini onaylamaları sosyalist ideoloji açısından büyük bir darbe olmuştur. Bu ideolojiyi vicdani bir seçim olarak tercih edenler de büyük bir kırılmaya yol açmıştır. Yenilen devletlerin sosyalistleri, işçi partileri çoğunlukla hükümetlere yerleşmiş ve çeşitli reformlar karşılığında sistemiçileştirilmişlerdir. Parlementerist sosyalizm özellikle Bolşevizm'e dayanan radikal sosyalistler, komünistler ve anarşistler üzerinde büyük bir terör estirdi. Yine sosyalist söylemlerle iktidardan nemalandırılan bu sistemiçileşmiş güçler, işçi eylemleri ve grevlerine karşı büyük bir şiddet uygulayarak bastırılmasında rol oynamış; halkın, işçilerin yapılan reformlarla yetinmeleri istenmiş ve bu durum 1929'daki büyük krizde başarısızlığa uğramalarına kadar devam etmiştir. Nitekim faşizmin gelişiminde bu ortam ve başarısızlığın, sistemiçileşmenin büyük bir payı olmuştur. Faşizmin gelişimi hem sosyalist tabanda

hem de sosyalist entelektüellerde kırılmalara yol açtı. Savaşın öncesinde "Faşizme Karşı Halk Cephesi" örgütlemeye çalışıldıysa da ne faşizmin yükselişi durdurulabildi ne de II. Dünya Savaşı'nın çıkışı engellenebildi.

Tüm bu gelişmeler o döneme kadar insanlık için en gelişmiş ve umut verici olan sosyalizm şahsında yaşanınca ve alternatif ideolojiler geliştirilemeyince hem bir kırılma olmuş hem de kitlelerin sistemiçileşmesi hız kazanmıştır. İdeolojinin sorgulanması bu gelişmelere denk gelir. Ve Almanya faşist pratiğinden sonra ideolojinin sorgulanması trendi yükselişe geçer. İnsanlar bir yandan kendi vicdanlarını sorgular, diğer yandan ezilenler, sömürülenler adına gelişen ideolojileri ve pratiklerini sorgular. Sorgulamaların olumlulukları olmakla birlikte kırılma ve inançsızlık daha baskın bir duygu olarak yer bulur.

"Tek ülkede sosyalizm" anlayışı, hem sosyalistleri hem de ülke komünist partilerini sosyalist gerçekleşmeden alıkoymuştur. İçerde anti-demokratizm, dışarıda "Moskova çıkarları" güdümlü politikayla içerdeki sosyalizmin inandırıcılığını yitirilmesine, dışarıdaki sosyalistlerin çoğunun adeta merkeze kurban edilmesine yol açmıştır. Üstelik 1939'da Stalin ve Hitler arasında saldırmazlık anlaşması imzalandı. Savaştan sonra benzer bir anlaşma -daha emperyal amaçlarla- Yalta'da İngiltere ile imzalandı. Yatla konferansı, her ne kadar Komüntern'e bağlı komünist partiler tarafından sorunlaştırılmasa da Sovyet gerçekleşmesine karşı güvensizlikle tepkisizliklere neden oldu. Moskova merkezlilik soğuk savaş döneminde de oldukça katı bir politika olarak alındı.

1968'lere gelindiğinde Avrupa merkezli öğrenci hareketlerinin öncülük ettiği yeni dalga devrimcilik ve radikalizm, bir bütün olarak "dünya sistemi" statükosunun kabul edilmezliğini yansıtıyordu. Çünkü sistem, sağı ve solu ile bir bütün olmuştu. Bu dalga, faşizme liberalizme, sosyal demokrasiye, sosyalist parlamentarizme, ulus-devlete, Sovyet totalitarizmine, savaşa, cinsiyetçiliğe vb. sistemi ayakta tutan tüm ideolojilere karşıydı. '68 hareketi çok büyük bir tepki hareketiydi. Dönemin hegemonik yapıdaki kapitalist modernite ve reel sosyalizmin çeşitli versiyonlardaki yapılarına karşı toplumsal bir tepkiydi. Özellikle reel sosyalist uygulamanın pratikte sosyalizmi getirmemesi kadın, işçi, köylü, öğrenci ve çevre sorunlarına duyarlı kimselerin hassasiyetlerini göz ardı etmesi, totaliter bir pratikleşme ile demokrasizasyonu sağlayamaması, o döneme kadar bir umut hareketi olan sosyalizm ideolojisini iyice gözden düşürmüştür.

Bağımsız karakterdeki benzer çevreler kendilerini hem reel sosyalizmin hem de kapitalist modernitenin dışında konumlandırmak istemişlerdir. Fakat bir çözüm gücü olarak değil de bir tepki hareketi olarak gelişmeleri yeterli bir tarihsel birikime sahip olmamaları, her iki bloktan gelen aşırı politik baskılar ve en önemlisi de sistem dışında hareket etmeyi göze alamamaları onları bir bütün olarak pratikleşmekten alıkoymuştur. Yani hâkim ideolojilerden kurtulmayı hedeflerken kendi ideoloji yapılarını oluşturamadıkları için, hem sistemi aşamamışlardır hem de kendilerini etkisiz kılmışlardır. Bu duruşların tepkisel bir tavır olarak kalmaları, toplumsal hareketlerin parçalılığına yol açmıştır. Her biri kendi dinamiği bağlamında kendisini yerelleştirmiştir. Sisteme olan tepki doğru kanalize olmadığı için hem sistem içinde kalınmış, hem de kendi başının çaresine baksın edasıyla toplumsal tepki parçalara ayrılarak zayıflamıştır. Örneğin; feministler ayrı, çevreciler ayrı, ulusal kurtuluş mücadeleleri (UKM) ayrı teorik düzlemlere geçmişlerdir. Bunların her biri de kendi içinde onlarca ayrışmaya uğramıştır. Tüm bu süreç, ideolojik savrulmalara yol açmıştır.

Günümüzde ideolojisizlik veya ideolojiden kaçışın bir diğer önemli nedeni de post-modernitenin kendisine geniş bir yayılma alanı açmış olmasıdır. 1970'lerde başlayan yeni entelektüel çıkış, post-yapısalcı, yapı sökümcü vb. eleştirel düşünme akımları var olan bir dünya sistemini statükosunun ideolojik yapılarını sorgulamaya tartışmaya başlamışlardır. Genelde bu tartışmalara şüpheyle bakılıp liberalizme içermektedirler. Böyle yönlerinin olduğu da açıktır. Ancak bu tartışmaların tümden olumsuzlanması gerektiği de söylenemez. Çünkü bu tartışmalar önemli ölçüde devlet, sistem, iktidar, hiyerarşi, cinsiyetçilik, doğa düşmanlığı vb. çözümlemelere dayanıyorlar ve eski ideolojik yapıları ya kısmen ya da tümden reddediyorlar. Belki örgütsüzlük, çözümsüzlük ve belirsizlik, mücadelesizlik yaratmaları dolayısıyla eleştirilebilirler, ama sistemin sorgulanmasında çok önemli bir tartışma dönemi başlattıkları açıktır. Eleştirilen noktada, aynı zamanda ideolojisizlik ön kabulüne dayanmaktadır. "Büyük anlatılara karşı tavır alma olarak bunu ifade etmektedirler. Müthiş bir sistem çözümlemesi vardır, ancak tarihsellik ve toplumsallık konularındaki çözümsüzlük, belirsizlik, kendilerini hiçbir ahlaki-politik sorumlulukla bağlamamaları bu yaklaşımları sorgulanır hale getirmiştir. Dolayısıyla bu tutumları, sanki ne yapılırsa yapılsın sistemin dışına çıkılmayacağı havasını oluşturmuştur. Bu yönüyle ideolojisizlik yapma konusunda neo-liberalizmle buluşan bir pratik söz konusudur. Zaten çoğu eleştirmen post-moderne liberalizmin bir biçimi kapitalist modernitenin yeni ideolojik formasyonu olarak yargılanmaktadırlar. Düşünce gücüne katkılarıyla yok açtıkları pratik sonuç arasında tezatlık vardır.

İdeolojisiz kılmada veya toplumsal yaşamın ideo-

lojiden yoksunlaştırılmasında liberalizm ve onun yeni türevi olan neo-liberalizmin de yoğum etkileri olmuştur. "İdeolojinin sonu" sloganının kullanımı reel sosyalist ideolojinin çöküşünü "müjdelemek" için liberalizmin sarıldığı bir slogandı. Sloganın altında yatan mantık; ezilenler adına en ileri ideoloji sosyalizmdi. Sosyalizm de yıkıldı zafer kapitalizmin oldu. Artık başka ideolojilere gerek yok, çünkü kapitalizmin doğruluğu ispatlandı, ideolojiler dönemi bitti; bir ideoloji var, o da kapitalizmdir. Daha doğrusu ideolojisizliktir! Hatta bunu yaparken sanki kapitalizm bir ideoloji değilmiş de, doğal bir gerçekleşme, tarihin zorunlu bir evresiymiş gibi gösterilmektedir. Şimdiye kadarki çatışmaların sebebinin ideolojiler olduğunu, ideolojiler olmayınca da bu çatışmaların asgariye ineceğini, ideolojinin ilerlemeyi/gelişmeyi engellediğini ve bunun en somut örneğinin reel sosyalizm olduğunu söylediler. Aslında toplumda yaratmak istedikleri yanılsamanın pek başarısız olduğu söylenemez.

İdeolojinin sonunu ilk ilan edenler Daniel Bell ve Saymur M. Lipset olmuştu. Bu "ideologlar" ekonomik refahın geliştiğini, reformların fazlalaştığını, adil paylaşımın geliştiğini; var olan politik sistemin sorunları önleyebilme ve çözme kapasitesinin olduğunu, işçi sınıfının demokratik katılımının geliştiğini ve tüm bunlardan dolayı ideolojiye gerek olmadığını, mevcut politik sistemin yeterli olduğunu dile getirmişlerdir. Bunların hiçbirisinin doğru olmadığı somut olarak açığa çıkmış bulunmaktadır. Tuhaf olan ise bu ideologlar tüm bu belirlemeleri yaparken bir ideolojiye, yani kapitalist moderniteye dayanıyorlardı. Yani bir ideolojik pencereden seslenerek "ideolojinin sonu"nu ilan ediyorlardı! Nitekim Fukuyama daha açık davranarak, kendisini gizleme gereğini duymaz ve liberalizmin küresel politik savaşı kazandığını ilan eder. Çünkü reel sosyalizm çökmüştü. "Tarihin sonunu" ilan eden Fukuyama, belli ki bundan sonra kapitalizm karşısında hiçbir ideolojinin duramayacağını, "son"un sadece ezilenlerin mücadelesi ve zafer umudu açısında geçerli olduğunu iddia etmekteydi. Ve farkında olmadan toplumun tarihsel gelişmedeki rolünü itiraf ediyordu. Reel sosyalizmin çöküşünü, bir bütün olarak toplumsallığın çöküşü olarak görüyordu. Geriye kalan ise kapitalist moderniteydi! Bugün eğer hâlâ "ideolojiler dönemi bitti" gibi iddialar tartışma konusu oluyorsa bunun sebebi kapitalist modernite ideologlarının yarattığı bir yanılsamadan dolayıdır. "Kapitalist modernitenin asıl gücü ne parasından, ne silahından kaynaklanmaktadır. Sonucu ve en güçlü olan sosyalist ütopya da dâhil tüm ütopyaları, her renge bürünen, en değme sihirbazlara taş çıkartan kendi liberalizminde boğması asıl gücünü oluşturmaktadır. Tüm insanlık ütopyalarını kendi liberalizmin de boğması çözümlenmedikçe kapitalizmle mücadele şurada kalsın, en benim diyen düşünce ekolü bile en iyisinden bir hizmetkârı olmaktan kendini kurtaramaz."

(Ali Fırat)

Zihinsiz "insan" gerçekleşmesi olamayacağına göre, hangi yönde olursa olsun (olumlu ya da olumsuz) hiçbir toplumsal gerçekleşmeyi ideolojiden kopuk ele alamayız. "Yediğiniz ekmek, içtiğiniz su bile ideolojidir"

Tüm bunlardan sonra, ideolojiden kaçışın, kendini ideolojisiz kılmanın büyük bir yanılgı olduğunu söylemek mümkündür. İster böyle bir yakıştırma yapılsın, ister toplumsal hareketler kendilerini böyle tanımlasın, kapitalist modernite kendi ideolojik duruşunu dayatırken, ideolojisizliğin ilanı en basitinden bilgisizliktir. Sistemin değirmenine su taşımaktadır. Yaşam komple ideoloji ile sarmalanmışken kendini bunun dışında görmek olsa olsa simülasyon olabilir. Eagleton; "İdeoloji posta kutularımızın bile rengini belirler" derken ideolojinin yaşam üzerindeki hâkimiyetini açıkça ifade eder. O halde kendisine toplumsal mücadelede misyon biçenlerin, ideolojisizliği bir sistemiçileşme olarak değerlendirmeleri gerçeklik gereğidir. Bizim ideolojimiz demokratik sosyalizmdir. Demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü paradigmaya dayanmaktadır. Doğru olanın bu olduğunu düşünüyoruz. Yaptığımız tarihsel-toplumsal çözümlemeler ışığında bu sonuca ulaşıyor ve bunun araçlarını oluşturarak kendimizi öğütlüyoruz. Kimseye "şu ideoloji doğrudur, şu ideolojiye gir, buna girme" diyemeyiz. Ama herkesten tolumun varlık tarzına saygılı olmasını talep edebiliriz. Bu, aynı zamanda toplumsal hareketlerin buluşma noktasıdır. Ahlak, demokrasi, eşitlik özgürlük, cinsiyet özgürlüğü, ekoloji ve anti-kapitalizm asgari-ilkesel düzlemlerdir. Toplumsal hareketlerin bu asgari-ilkesel düzlemde kabul ve ret ölçülerini oluşturarak kendilerini yeniden konumlandırmaları can alıcı bir aciliyettir. Uygulamada, öncelikte, örgütlenmede, pratik politikada farklılıklar ve özgünlükler olabilir. Ama ideolojik parametrelerde buluşmak ve toplumsal hareketlerin ideolojiyle barışması, ideolojisizlik dayatmasını reddetmesi tarihsel ve ahlaki bir zorunluluktur. Kabullerimizin tespiti kadar, retlerimizi de belirlemek ideolojik olmanın bir gereğidir. "Kapitalizmin niyet duaları" olan milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik, sınıfçılık, ekolojik talan, ulus-devletçilik, liberalizm, devletçilik, iktidarcılık, endüstriyalizm vb. tüm ideolojik dayatmaları reddetmeliyiz. Bu kabul-ret netleşmesi ideolojiyle buluşmanın ilk adımıdır.

3-Siyasal Alandan Kaçış Siyasetsizliği Sorunsallaştırmak

2009 yılında yapılan Avrupa parlamentosu milletvekili seçimlerinde 27 ülkeden 736 milletvekili seçimi için seçmenler sandık başına gitti. 27 ülkede 375 milyondan fazla seçmenin sadece yüzde 43'ü sandık başına gitti. Yine Avrupa'nın birçok ülkesinde ulusal meclis seçimlerinde seçmenlerin yarıya yakını sandığa gitmemektedir. Dünyanın diğer alanlarında bu katılımsızlık oranı biraz daha düşük olsa da dünyanın birçok yerinde "politikanın öznesi" olmama eğilimi yükselіştedir. Günümüzde de durum üç aşağı-beş yukarı aynıdır. Bunun konjonktürel ve çağsal birçok nedeni sayılabilir. Ancak her halükarda toplumun siyaset dışı kalma eğilimi sonuç olarak açığa çıkmaktadır. Siyaset dışı kalmak sistem dışı kalmakla aynı sonucu doğursaydı bu eğilim anlaşılabilir ve anlamlı olabilirdi. Ama asgari bir katılım gelişse bile seçilecek olanlar tüm seçmenleri yönetecektir. Dolayısıyla katılımsızlık pratikte bir anlam ifade etmemektedir. Katılımsızlığın ana nedenlerinden birisi seçmen, sandığı çözüm gücü olarak görmüyor. Kendisinin ve tabii diğer genel sorunların çözüleceğine/çözülebileceğine inanmıyor. Bu aslında verili olan tüm sisteme karşı bir güvensizlik ve umutsuzluktur. İkincisi de kendi görüşünü, siyasi, ideolojik ve toplumsal eğilimini temsil edecek bir örgütü yoktur. Var olan tüm siyasi parti ve örgütler sistem içidirler. Toplumun kendisi de sistem karşıtı parti ve örgütlerden kendisini uzak tutmuş, kendi kendisini örgütsüz kılmıştır. Dolayısıyla siyasal alanı kendi ilgi alanının dışında başkalarının işi olarak görmektedir. Özellikle Avrupa'daki işsizliğin bireycilik ile arasındaki bağ da çarpıcıdır. Avrupa'da bireycilik sorumsuz, kontrolsüz, topluma rağmen, toplumu dağıtma temelinde ve toplum karşıtı olarak yükseliş trendi sergiler.

Siyaset dışı kalmanın bireycilikle atbaşı bir seyir izlemesi sorunu daha derinlikli ele almayı gerektirmektedir. Toplumdan uzaklaşan birey siyasetten de uzaklaşmaktadır. Bireycilik siyasetsiz toplumlarda gelişmektedir. Sistem bireyciliği geliştirdikçe, adeta bir salgın hastalık gibi, toplum siyasetten, yani aslında kendi toplumsallığı içinde özne olmaktan uzaklaşmaktadır. Oysa biliyoruz ki, politika toplumun gerçekleşme tarzıdır. O halde topluma dayatılan siyasetsizliği, toplumsal yaşamın gerçekleşme tarzının geriletilmesi olarak tespit etmek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde politik olanın genelde iktidar alanı kılınmasından dolayı mevcut siyasi alandan uzaklaşmanın mantıklı gerekçeleri oluşturulabilir. Fakat bu uzlaşma halinin egemen güçlerinin bir dayatması olduğunu, bunun gelişmesi için yoğun çaba harcadıklarını bilmekte de fayda vardır. Egemenlerin politik alana hâkim olması politika yaptıkları anlamına gelmez. Çünkü politika toplumsallıkla ilgilidir, iktidarla değil. Eğer bugün daha çok iktidarla ilgili kılınmışsa, bu kapitalist modernitenin toplumu politikadan uzaklaştırabilme gücünde, yani toplumsallığını yıkabilme düzeyinde aranmalıdır. Toplumsallık ne kadar dağıtılmışsa, toplum o kadar siyaset dışı kalmıştır. Gerçekten de "Kapitalist dönemde gerçek anlamda politika ölmüştür." (Ali Fırat)

Politikadan kaçışın elbette ideolojisiz kalmayla bağı vardır. Yani toplumsal hafızanın boşaltılmasının, ekarte edilmesinin sonucu olarak toplum politikadan uzaklaştırılmıştır. Toplumsal hareketlerin bu fasit daireyi kırarak politik alana yönelmeleri önemli bir aciliyet durumudur. Zira siyaset yapmayan bir toplum kendi varlık tarzını, dolayısıyla özgür yaşam duruşunu kaybeder. Politikasızlık ve özgürlüksüzlük arasındaki paralellik bunu göstermektedir. "Politika geliştirmemek demek, kendi vicdanını, hayatı çıkarlarını ve öz kimliğini tanımamak demektir… Politikasız özgürlük istemeleri vahim bir yanılgıdır… Özgürlük istiyorsak en başta toplumun kolektif vicdanı olan ahlakı ve ortak aklı olarak politikayı tüm yönleriyle ve entelektüel gücümüzle yenide ayağa kaldırıp işlevsel kılmaktan başka çaremiz yok gibidir. (Ali Fırat)

Yani politik alan, kaçılacak değil, kurtarılacak bir alandır. Bunun için politikaya bir iktidar aracı olarak değil, toplumun günlük işlerini yürütmesini sağlayan "ortak akıl" olarak yaklaşmak daha gerçekçidir. O halde politika kavrayışımız mevcut anlamının ve işlerliğinin dışında, hatta karşısında konumlanacaktır. Bunun en somut şekli ise demokratik siyasettir. Tarihin tüm dönemlerinde iktidar/devlet dışı toplumların geliştirdikleri üretim araçları ve güvenlik yöntemlerini demokratik siyaset olarak tanımlanabilir.

Günümüzde toplumsal hareketlerin karşı karşıya kaldığı, siyaset yapamama, siyasetten kaçış ve siyaset dışı bırakılma durumunun aşılabilmesi bu tarihsel miras üzerinden yükseltilerek aşılabilir.

Demokratik siyaset tarihinde bir politik duruş, bu alanı iktidar alanı olmaktan çıkarabilir. Bunun için toplumsal hareketler ilkesel olarak "devlet odaklı olmamak kaydıyla" kendi siyasetlerini amaç ve örgütlerini oluşturmak durumundadırlar. Aksi halde günümüzde olduğu gibi, belki "baskı" pozisyonunda olabilirler, ancak sistem karşıtı toplumsal mücadelelerin yumuşak karnı olmaktan kurtulamazlar.

4- Biçim arayışı ve örgütlenmekten kaçış paradoksu

Toplumsal mücadele güçlerinin karşı karşıya bulunduğu en somut ve en can alıcı sorunlardan birisi de "biçim/örgüt" sorunudur. Ya da kendini somut örgütlenme biçimlerinden yoksun kılarak biçimsiz

kalma durumudur. Daha doğrusu bu konudaki kafa karışıklığı ve muğlaklıktır. Klasik örgütlenme anlayışı daha çok hiyerarşik bir yapıdadır. Dikey örgütlenmeyi esas alır. Hiyerarşinin dayandığı temel kurumsal yapı devlettir. Ve devlet kesinlikle hem kendi içinde hem de dışa karşı sınıflandırılmış ve bölüştürülmüş bir çıkarlar koalisyonudur. Dolayısıyla varlığını bu çıkarlar bütününün korunması ve derinleştirilmesi temelinde sürdürür. Devleti bürokrasiden ibaret görmemek gerekir; tüccarı, burjuvası, aristokratı, spekülâtörü, tefecisi, ordusu, ekonomik tekeli, ataerkil yapısı vb. daha birçok unsuruyla ele almak, gerçeği yakalamada daha faydalı olacaktır. Üstelik tüm bu unsurlardan her biri bu bünyeden çıkıp yer değiştirebilir, ama kalıcı olan sadece kurumsal bir yapı olarak devlettir. Devleti farklı sıfatlarla tanımlamak da mümkündür. Ama özü aynıdır, değişmez. Bu öz, çıkar gruplarının toplum karşısında örgütlendiği baskı ve zor aygıtı olması gerçeğidir. Niteliğin değişmesi devleti demokrasiye duyarlı kılabilir. Fakat bu "duyarlılık" gönüllüce bir kabule dayanmaz. Çünkü devlet özünde demokrasi karşıtlığıdır. "Ne kadar az devlet o kadar çok demokrasi, ne kadar az demokrasi o kadar çok devlet" formülasyonu bu gerçeği ifade eder.

Devletin gerçekliğini bu kadar net belirlemek önemlidir. Çünkü geçmişte ve az da olsa günümüzde, toplumsal kurtuluşu devlet olmakta gören anlayışlar ezilenlerin mücadelesine damgasını vurmuşlardır. Fakat bu, daha çok devletin doğru tanımlanıp çözümlenememesiyle ilgili bir sorundur. Hatta çoğunlukla devletin aşılması gerektiği ve bir gün mutlaka aşılacağı "tarihin çöp sepetine" atılacağı ön tespitleri yapılmıştır. Buna rağmen devletin "geçici" olarak kullanılabileceği, hatta kullanılması gerektiği yönünde de tespitler vardır. Bu daha çok devleti bir güç olarak görüp, o gücü ele geçirerek kendi toplumsallığını kurmak için kullanma yanılgısına yol açtığı bir yanılsamadır. Bir anlamda devlete bir örgütlenme biçimi olarak yaklaşılmış, ezilenlerce idare edilirse sömürücü karakterini yitirebileceği sanılmıştır. Fakat tarih devletin bir biçimden ibaret olmadığını, kendi başına bir özne olabileceğini (hegemonik) ve bu niteliğinden dolayı onu ele geçirenlerin, aynı zamanda onun tarafından ele geçirildiğini göstermiştir. Çünkü devlet her zaman göründüğünden daha fazlası olmuştur. Bunun için devlet odaklı her türlü örgütlenme anlayışı toplumsal güçlerin sistem içileşmesine yol açmıştır hep. Devletin toplumsal kurtuluş için araç olamayacağı artık netleşmiş durumdadır.

Fakat bu, devlet özelliklerinin toplumsal örgütlenme biçimlerine yansımadığı, toplumsal hareketlerin kendilerini bu özelliklerden kurtardığı anlamına gelmez. Bu yönlü biçim arayışlarının karşıtı olarak bir de örgütlenmeden kaçış sorunu vardır ki, bu da "devlet, iktidar ve hiyerarşiden" kaçalım derken, toplumsal alanı devlet ve türevi örgütlere bırakarak onları daha uzun ömürlü kılamaya yaramaktadır. Bu konuda en çok kavramlar sorunsallaştırılır. Fakat kavramların tarihsel-toplumsal gerçekliğini çözümlemek yerine mevcut anlamlarıyla ve devlet-iktidara mal olmuş haliyle ele alıp var olan sorumluluktan kaçma, ama yeniyi de oluşturmama durumu hakim anlayış durumundadır.

Hiyerarşi ancak bir iş ve rol koordinasyonuysa iktidara yol açmaz. Nitekim doğal toplumun hiyerarşik yapısının özü "yararlılığa" dayanıyordu. Hiyerarşinin olmamasını, ortadan kalkmasını düşünmek/istemek özgürlükçü bir düşüncedir. Fakat toplumsal örgütlenmeyi devlet-iktidar örgütlenmesi ile karıştırmamak gerekir. Toplumun kendisi bir örgütlenmedir zaten. Toplumun örgütlülüğünü ortadan kaldırmak, toplumsallığı ortadan kaldırmaktadır. Demek ki hiyerarşi iktidara bulaşmadan toplumsal alanda özgürlüğü zedelenmeden var olabiliyor. Kaldı ki dağıtılmış toplum gerçekliği bugün Avrupa'da vardır ve sonuçları ibret vericidir. Neo-liberal propagandayla pompalanan bireycilik, bireyin özgürleşmesi amacıyla değil, toplumun dağıtılması için yükseltilmektedir. Toplumsuz birey, toplumu ortadan kaldırmış birey, insan; duygu ve duyarlılığını yitirmiş, robotlaştırılmış ve köleleştirilmiş bireydir. Her düşünce ve davranışıyla sistemi besleyip büyüten bir pozisyondadır, toplumsallıktan uzaklaşmanın en çarpıcı sonuçları özellikle batılı ülkelerdeki intihar olayları, uyuşturucu, fuhuş, holiganizm vb. toplumsal kanser olarak adlandırılabilecek durumlar da görülebilir.

Bireyin toplumsallığı aynı zamanda onun örgütlülüğüdür. "Örgüt" kavramı, günümüzde toplumsal dinamiklerde adeta bir "öcü" olarak algılanmakta, sanki bir örgütlülüğe girdiği zaman ya devletli/iktidarlı olacağından korkmakta ya da özgürlüğünü kaybedecekmiş gibi hissetmektedir. Pratik olarak bu özgürlüğü getirseydi anlamlı olabilirdi, fakat öyle olmamaktadır. Bu sorun daha çok genelde örgütlü yapıların hiyerarşik devletçi karakterinden kaçmakla ilgili bir düşünüşken, yani haklı dayanakları varsa da, öbür taraftan toplumsal örgütlenmenin sağlanmasının önündeki en büyük sorundur.

Demokrasi örgütsüz gerçekleştirilemez, tarihteki tüm direniş güçleri kendi örgüt formlarını oluşturmuşlardır. Bu kimi zaman çekirdek kadrolardan oluşan merkezi bir yapı, çoğu zaman da toplumsal gerçekleşme biçiminde olmuştur. Hiçbir toplumsal hareket kendisini örgütlü kılmadan amaç doğrultusunda pratik geliştiremez. Sitsem bir örgütsüzleştirme örgütüdür. Kendi özgürlüğü olmayanlar başkalarının örgütlülüğü içindedirler. Çünkü hem sistem hem de

toplum açısından örgütsüz gerçekleşme yoktur. Nitelik değişkendir, varlık asıldır. Demek ki ne özgür kalmak için ne de devlet ve iktidara bulaşmamak için örgütlenmeden kaçınmanın hiçbir tarihsel-toplumsal zemini yoktur. Üstelik kendini sistem karşıtı konumlandıran kesimlerin durumu açısından bu çok daha can alıcı bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı böyle tespit edip ortaya koyduktan sonra, hemen akla gelebilecek "nasıl bir örgüt" sorusu da cevaplanmayı beklemektedir. Günümüz toplumsal hareketlerinin en çok cevap arayışı içinde olduğu soru budur. Çünkü tarihte devlet ve iktidar tüm örgütlenmelere sızmayı bilmiştir. Ya örgütler devlet olmuş, ya da örgütün üst yapıları iktidarlaştıklarında kendi amaçlarından uzaklaşarak var olan örgütlülüğün içi/özü boşaltılmıştır.

Örgüt-biçim arayışımızın cevabı toplumun kendini var etme tarzından gizlidir. Yani komunalitede. Komunalite her anlamda paylaşım ve işbölümü demektir. Birlikte tartışma, birlikte karar, birlikte pratikleşme kombinasyonudur. Bir örgüt ne kadar tabandan yönetiliyorsa, taban ne kadar söz ve karar hakkına sahipse, yani toplum iradesi ne kadar belirleyiciyse o kadar demokratiktir. Teorik olarak örgütlenme şemamız tabandan örgütlü yapılara dayanan, üste çıktıkça yetkiyi azaltan ve sorumluluğu arttıran, en üstte çıkıldığında ise sadece hizmet amaçlı rol kondisyonuna indirgeyen bir yapıdır. Örgütlü yapı, seçtiği temsilci üzerinde her an ve mekanda geri çekme, görevden uzaklaştırma, hesap sorma vb konularda örgütü işletebilen karar tasarrufuna sahiptir. Örgüt siyasetini yapan da tabandır. Tartışma, düşünce geliştirme, politika belirleyip karar oluşturma tabanın gücüdür.

Benzer bir demokrasizasyon farklı örgütlenmeler arasındaki ilişkiler açısından da vazgeçilmezdir. Önemli olan ortak yararda birleşmektir. Demokratik toplum güçleri için bu ortak yarar sistem dışılıktır. Her hareketin ortak amacı, kapsamı farklılıklar taşıyabilir. Ama toplumsallık, eşitlik, özgürlük ve demokrasi ortak buluşma zeminlerini ifade eder. Toplumsal hareketlerin çıkarları kesinlikle birbirleriyle çatışmaz. Eğer böyle bir çatışma çıkıyorsa orada devlet ve iktidar zihniyeti vardır. Bunu aşan toplumsal hareketlerin temel ölçüsü, özgünlükleri temelinde farklılıkların eşitliği ve toplumsal ahlak temelinde adaletliliktir. Pratik olarak bu herkesin özgürlüğüdür. Yani kimsenin başkasının özgürlüğünü kısıtlamadan, ama kendi özgürlük duruşunu da ahlaki ölçülerle sınırlandıran karşılıklı bağımlılık, saygı ve demokrasizasyon durumdan bahsediyoruz. Hiçbir işçinin çıkarı bir feministin, hiçbir çevrecinin çıkarı bir çiftçinin çıkarını zedelemez – bu, herkesin herkesi yönettiği- (Hardt, Negri) bir sistemdir. Örnek bağlamında, yetersizlikleri olsa da halkların demokratik kongresine dikkat çekebiliriz.

Günümüzde çok çeşitli örgütlenme biçimleri vardır. Bunların çoğu ya sistem içinde, sistemin izin verdiği çerçevede hareket etmektedirler ya da iktidar aracı kılınmışlardır. Bu durumu aşmak için demokrasi ve özgürlük esasına dayanan ve bu her iki ilkeyi de kendi örgütsel yapısı içinde işleten yeni örgütsel model veya yapılara ihtiyaç vardır. Hiçbir araç kendi başına iktidar değildir, bir hareket iktidar arcı değilse, örgütlenmekten kaçarak değil, örgütünün iktidar aracına dönüşmesinin önüne geçerek pratik sonuç yaratılabilir. O halde yeni yapıları oluşturmak kadar, eskilerinde demokratik dönüşüme uğratmak kaçınılmazdır. Örgütlenmeden kaçmak kimsenin ruhunu temiz kılmaz, sanılmamalı ki örgütlenmenin dışında kalındığında iktidarın da dışında kalınabilir! Bu bir nevi bilerek ya da bilmeyerek toplumu zayıflatarak sistemin güçlenmesini sağlamaktır. Kaldı ki kapitalist modernitenin kendisini örgütlemediği hiçbir alan kalmamış gibidir. Eğer özgürlük o kadar yararlı olsaydı ve tersi olarak örgütlenmenin gücü bu denli sonuçlar yaratmasaydı, "kâr" esaslı kapitalizm, bu alanın yalnızca kendi hâkimiyetinde olmasını ister miydi? Yani toplumsal örgütlülüğü dağıtıyor ve yerine kendisini örgütlüyor.

Örgütlenme bağlamında küresellik ve yerellik ikileminin yaratmış olduğu bir tartışma da söz konusudur. Bu özü itibarıyla yapay bir tartışmadır. Biçimin niteliğiyle ilgili değil, karşılaştırılmasından doğan bir tartışmadır. Sistemin dayattığı küreselleşme de yeni değildir, insanlık ve toplumsallık da tarihin tüm dönemlerinde küreseldir. Yerellik ve küresellik birbiriyle bağımlılık içindedir. Karşıtlığı körükleyen kapitalist modernitenin ulus-devletçi, cinsiyetçi ve sınıfçı karakteridir. Nasıl ki toplum bu dayatmalarla kendi içinde parçalara ayrıştırılarak zayıf kılınmışsa, aynı uygulama küresel düzeyde de ezenler tarafından tüm ezilenlere dayatılmaktadır. Toplumsal güçlerin böyle bir tartışması olmamalı, yerel örgütlenmeler kendisini küresel örgütlenmelerde ifade edebilmeli, küresel örgütlenmeler de yerelleri bu özgünlüklerine duyarlı yaklaşabilmelidir.

Birleşim ve iletişim çağında yaşıyoruz, örgütlenme araçlarının en başında gelen iletişim araçları tarihte hiç olmadığı kadar ezilenlerin kullanımına açılmış durumdadır. Hatta bu gerçeklikten hareketle bazı toplumsal hareket sözcülerinin örgütlenmeye gerek olmadığı, istenildiği zaman iletişim araçları kullanılarak herhangi bir sorun karşısında toplumsal duyarlılık ve tavrın oluşturulabileceği iddiasındadırlar. Gerçekten de etkili kullanıldığında iletişim araçlarının yarattığı sonuçları Seatle, Porto Allegre, Arap Baharı hareketi vb. meydana gelen toplumsal hareketlerde görmek mümkündür. Fakat mevcut imkânların örgütlenmeyi gereksiz kıldığı yönündeki çıkarsama, hem

toplumsal hareketlerin dağıtılmasını içermekte hem de sistem gerçekliği çözümlemiş olmaktan uzak bir değerlendirmedir. Nitekim adı geçen hareketlerin zayıf karnı örgütsüz olmalarıdır. Dolayısıyla var olan imkânları kullanarak daha güçlü örgütlenmelere gitmek yerine, örgütsüzlüğü bu şekilde gündeme taşımak örgütlenmenin ideolojik ve toplumsal boyutlarını görmemeyle ilgilidir. Teknoloji örgütlenmenin bir aracıdır, kendisi değil. Bunun için iletişim araçlarını komple bir örgütleme biçimi olarak değerlendirmek yanlıştır. Kaldı ki o bile örgütlenme gerektirir.

5- Bir paradoks daha öldüren şiddet diğer yanağını çevirmek

Uygarlık tarihi savaşlar ve katliamlar tarihidir. Savaştan, şiddetten, acıdan, zor ve baskı olaylarından, kan göz yaşı ve tecavüzden bağımsız bir uygarlık tanımı geliştirmek zordur. Savaş ve zor uygulamaları ideolojik kılıflarla meşrulaştırılan uygarlığın kendini var etme biçimleridir. Uygarlık tüm diğer alanlarda olduğu gibi "zor" tekelidir. Günümüzde de zor ve şiddetin kullanımı devlet tekeline haizdir. Devlet dışındaki diğer tüm zor uygulamalar meşruiyet dışı ve terörizm olarak ilan edilir. Devletli uygarlık zor kullanımına en çok "kamu düzeni" adı altında meşruluk kılıfı giydirilir. Bunun ideolojik dayanağı da insanların doğuştan "kötü"ye meyilli oldukları "düzeni" bozma potansiyeli taşıdıkları tespitleridir. Ve zaten "doğada zor evrensel bir yasa olarak vardır" denilir. Bunu için doğa dünyasının, hayvanlar âleminin tüm doğal-evrimsel girişimleri alabildiğine toplumsallığa uyarlanır. Sonuçta " zayıf olanın güçlü olan karşısında ezilip yok olmaktan başka çaresi yoktur!" Doğal seleksiyon dedikleri olay bu oluyor. Ölüm ve öldürme üzerine, kendi uygulamalarını meşrulaştırmak için tüm dinler ve ideolojiler seferber edilir. Kutsal savaşların cennet vaatleri, milliyetçiliğin vatan-bayrak sloganları, her savaşın kadın-para-ganimet vaatleri vb. uygulamalar, bu seremoniye katılanları hiçbir zor uygulamasından çekinmemesi için maddi sunumlardır. Ve direnenler hep haksız, dinsiz, yoldan çıkmış, barbar vahşi ve terörist ilan edilir.

Tüm bu hikâyeler günümüzde deşifre edilmiş olsalar da, farklı biçim ve ölçülerde varlığını sürdürmektedirler. Zor ve şiddette biçim ve yönelimini makyajlamıştır. Zorun ve şiddetin kaynağı olan uygarlığın aynı zor ve şiddetle kendisini sürdürmesi imkânsız hale gelse de, uygarlığın bundan vazgeçtiğini söylemek de yanlıştır. Nitekim bugün dünyanın dört bir tarafında uygarlık sistemi halklarla savaş halindedir.

Doğadaki diyalektiğin zıtların birbirini yok etme temelinde değil, yeni biçimlerle sürdürme tarzında geliştiğini biliyoruz. Dolayısıyla zor ve şiddete içerilen "doğa durumu" bir saptamadır. Yine kutsallık ve zorunluluk altında yürütülenlerin de talan ve sömürü gayesiyle yapıldığı açığa çıkmıştır. Tüm bu argümanların sömürüyü gizlemek amacıyla yapıldığı sağlanmayacak gerçekler haline gelmişlerdir. Şiddeti tanımlarken biyolojik ve hatta doğasal tezlere dayanmayı anlamsız buluyorum. Şiddetin toplumsal kökeni açıktır. "Şiddetin en yoğunlaşmış ifadesi olarak savaşların hiçbir hayvan topluluğunda gözlemlenmeyen bir vahşet olduğunu belirtmeliyiz. Hep neden gerekli olduğuna dair gerekçeler uydurulur. Savaşın tek gerekçesi zorunlu nefsi savuma, varlığını koruma ve özgür kılma dışında, toplumsal birikim değerlerine el koyma, talan etme, egemen olma ve sürekli devlet iktidarı olmayla topluma hükmetme ve çıkarlarına göre ona biçim vermedir." (Ali Fırat)

Yani şiddetin dayandığı kökenler kesinlikle iktidarcı/devletçi uygarlık sistemidir. Toplumsal hareketler bu bilinçle yaklaştığında, kendi zor aygıtlarını seçerlerken kabul ve ret ölçülerini oluşturmada kolaylık sağlarlar. Zira "Özgürlük amacı araçlarının da temiz olmasını gerektirir." (Ali Fırat) Bu ilkeden haretle zora içerdiğimizi anlamın kapsamı "zorunlu nefsi savunma, varlığını koruma ve özgür kılma" çerçevesinde somutlaşır. Dikkat edilirse zoru tümden reddetmiyoruz. Çünkü birincisi; uygarlık sistemi vahşi saldırgan bir zor sistemdir. Zorun bu tarzda örgütlenen ve hareket eden bir sistem karşısında tümden reddi yok olmayla yüz yüze kalmak demektir. Eğer uygarlık güçleri bu yok etmeyi şimdiye kadar başaramamışsa ve bugün de bunu tümden göze alamıyorsa devrimci karşı şiddetin potansiyel gücünden, ezilenlerin mutlak direnişinden dolayıdır. Nitekim uygarlık tarihi aynı zamanda soykırımlar tarihidir. Günümüzde de fırsatını bulursa bundan geri durmayacağı karakteri gereğidir. İkincisi, direniş esnasında kullanılarak zorun ölçüsü, sınırları ve kullanılacak araçların tarzı, miktarı vb. noktalardaki niteliksel niteliksel ayrışmadır. Fakat bu konu toplumsal güçlerin çok tartışarak netliğe ulaştırdıkları bir konu demektir. Ya tümden devletli uygarlık araçlarını kullanarak ve eşitlik getirebileceği söylenemez. Ancak meşru ya da öz savunma zaten sadece zorun örgütlenmesi anlamına da gelmiyor. Bu bakımdan yöntem arayışımızı ne klasik devlet zoru, ne devrimci şiddetin tarihsel yorumlanma tarzı, ne de pasifizm ile doğru bir tanıma kavuşturabiliriz.

Öncelikle savaş ve şiddeti ideolojik ve felsefi olarak reddetmek, bunları "zorunlu nefsi savunma, varlığını koruma ve özgür kılma" dışında cinayet olarak, ilke düzeyinde tespit etmek önemlidir. Bu ilkesellik elbette şiddeti tümden reddetmiyor. Çünkü uygarlık güçleri yaşam fırsatı tanımamaktadır. Sistem dışı kalmak sanıldığı kadar kolay değildir. Toplum "ya özgürlük ya

teslimiyet" tercihiyle yüz yüzedir. Teslimiyet toplumsallığından, özgürlüğünden vazgeçme, yani anlamsal intihardır. Özgürlük tercihi ise ölümle yüz yüze kalmadır. Ali Fırat bu dayatma karşısında ezilenlerin direniş felsefesini şöyle özetlemiştir: "Dünyayı yenecek gücümüz olsa dahi hiç kimseye saldırmayacağız; tüm dünya birleşip üzerimize gelse bile meşru savunma hakkımızdan asla vazgeçmeyeceğiz."

Burada önemli olan husus şiddet aracının "savaşın kaçınılmaz bir noktaya gelmesi halinde" devreye girmesidir. Bu noktaya gelmeden önce yapılacak çok iş vardır. "Anlam gücüne güvenmek, şiddeti ancak zorunlu ve sonuç alıcı koşullarda vurgulamak başarılı olmak için esastır. Sadece savaş, devrim ve karşı devrim şiddeti değil, her alana ilişkin şiddetin kapsamını doğru değerlendirmek, ona karşı çıkarken doğru ve sonuç alıcı şiddeti hazırlamak, uygulamak büyük ustalık ister. Binlerce yıllık şiddet geleneğiyle kavrulmuş bir toplumu adeta yeniden diriltirken, çok zorunlu ebelik rolü dışında şiddete güvenmemek, anlamı diyalog ve örgütlenme gücüne daha çok yer vermek kaostan çıkışta çözümleyici yöntem olarak düşünülmeli ve uygulanmalıdır. (Ali Fırat)

Avrupa'da bireycilik sorumsuz, kontrolsüz, topluma rağmen, toplumu dağıtma temelinde ve toplum karşıtı olarak yükseliş trendi sergiler

"Anlam gücü, diyalog ve örgütlenme" demokratik rejimlerde mümkündür. Demokrasi meşru olanların siyaseti ve rejimidir. Demokrasiye, toplumsallığa saldırıları önlemek için, meşru savunmayı ideolojik ve felsefi temelleriyle ele alarak, ona taktik değil, stratejik yaklaşmak gerekir." (Ali Fırat) Meşru savunmanın demokrasiyle bağı bu kadar açıktır. Elbette "hiç kimse savaşı barışa tercih edecek kadar akıldan yoksun değildir." (Heredotos) Bu aklı veren demokrasidir. Meşru savunmanın sadece şiddetle ilgili olmadığını ifade etmiştik. Ancak konu bağlamımız toplumsal hareketlerin "şiddet algısı" olduğu için sadece bu boyuta değinilmektedir.

Günümüzde şiddet olgusu ya tümden mücadelenin asli unsuru, ya da el atılmaması gereken bir araç olarak görülmektedir. Ki baskın tercih çoğunlukla el atmama yönündedir. Bunda, şiddetin "devlete mahsus" görülmesi kadar, meşru savunma kapsamındaki şiddetin devlet şiddetiyle özdeşleştirilmesi de büyük rol oynar. Oysa "zorun ve şiddetin demokratik kullanımı egemenlerin açtığı savaşın ne aynısıdır ne de zıddı, ondan farklıdır." (Hardt-Negri)

Devletçi uygarlık sistemi tüm hatlarıyla bir saldırı halindedir. Ve şiddet en çok kullanıldığı yöntemlerin başlangıcında gelmektedir. Demokratik alanın elde ettiği mevzilenme, devletin geriletildiği düzey, zor kullanmasının engellenmesi seviyesinde değildir. Zaten demokratik sistemdeki meşru savunmaya, devleti yıkmaya yönelik bir şiddet anlayışı değil, sadece savunma amaçlı bir yol biçilmiştir. Yani şiddete kurucu bir rol atfedilmiyor. "Demokratik şiddet toplumu sadece savunabilir, yaratmaz." (Hardt-Negri) Ama bir saldırı mevcuttur. Çoğu zaman kaçmak gerekebilir. Fakat Deleuze'nin dediği gibi "Kaçın, ama kaçarken bir de silah kapın." Demokratik toplumsal hareketlerin şiddet karşıtlığı elbette önemlidir. Ancak sistem gerçekliğinin kendisini dayatması karşısında pasif direnişle karşı çıkış çok ağır bedellere yol açar. Bir de toplumsal güçlerin sadece kendini savunma sorumluluğu yoktur. Bu sistemden çıkılması gerekmektedir. Yani mücadelenin yükseltilmesi gerekir. "Çıkış asla tamamen barışçıl ve uzlaşımsal olamaz… Her çıkış aktif bir direniş, hükümdarın gönderdiği takip birliklerine karşı bir savaş gerektirir." (Hardt-Negri)

Dayatılan savaşa karşı "kaçınılmaz şiddet" kapıya dayandığında toplumsallığını, varlığını, özgürlüğünü korumak, öz savunma dediğimiz olgudur. Toplumsal hareketler açısından şiddetin kullanımının kaçınılmazlığı kendini dayattığında, elbette uygulanan şiddet kimi ölçüler taşıyacaktır. Aksi halde benzeşme kaçınılmazdır. "Şiddet ahlaki ve haklı bir temeli varsa meşrudur. Ahlaki olamayan ve haksız bir temeli varsa gayri meşrudur… Bugün şiddetin meşrulaştırılması en etkili biçimde ahlaki ya da yasal bir apriori çerçeveye göre değil, aposteriori olarak, yani şiddetin sonuçlarına göre gerçekleşiyor." (Hardt-Negri) Yani meşruiyet, elde edilecek sonucun ahlaki ve vicdani ölçülere uyması halinde sağlanmaktadır. Toplumsal hareketlerin esas ölçüsü bu olabilir. Günümüzde toplumsal hareketlerin "İsavari" bir tarzı esas alma yaklaşımı değerli olmakla birlikte, ne sistem gerçeğini ne de toplumsal tarihin varoluş tarzını yansıtmaktadır. İsavari yaklaşım, devlet zoruna içerilen meşruiyet ortadan kaldırılmadan, demokratik eylem ve örgüt yaratma koşulları oluşmadan geçerlilik sağlayamaz. Her toplumsal hareket mutlak olarak şiddeti esas almalı demiyoruz. Ya da şiddeti kutsama pozisyonunda değiliz. Ancak öz savunmanın varoluşsal olduğunu, hele hele günümüz koşullarında öz savunma araçlarını geliştirememenin, meşru savunmayı yapamamanın öldürücü etkisi göz ardı edilemez. Bugün birçok toplumsal hareket "şiddet karşıtlığı" adı altında öz savunmasından vazgeçmiştir. Üstelik bunu başka mücadele dinamiklerine de dayatabilmektedir. Sonuçta ya sistemle birleşmiş ya da tüm bir trajediyi yaşamak durumunda kalmıştı.

Cinsiyetçilik, Aile, Kadın ve Nüfus Sorunu

Mehmet Durak

Toplum olma/toplumsallaşma insanın kendinden önceki primat türünden koparak insanlaşmasıyla ortaya çıkan bir gerçekliktir. Bu gerçeklik toplumsallaşma düzeyiyle de paralel gider. Bu açıdan toplumsallığın insan türünün varlık koşulu, onsuz olmayacağı bir hakikat olduğunu öncelikle belirtmek gerekir. Bazılarınca dile getirilen birey/toplum olma, bunları birbirinden ayırma, soyutlama gerçeği yansıtmamakta, teorik ve pratik olarak ispatlanamaz bir olgu olarak kalmaktadır. Çokça bilinen Robinson Cruse örneği, her ne kadar bireyin toplum olmadan yaşayabileceği kurgusu üzerine kurulmuşsa da, sonuçta ortaya çıkan gerçeklik, bireyin toplum olmadan yaşamını sürdürmesinin zorluğu, imkansızlığıdır.

İnsan türü ancak toplumsallık/toplumsal düzeyle kurduğu ilişki ile güç kazanmış, güç haline gelmiştir. Kölelik ile toplumsallıktan koparılma arasında derin bir ilişki vardır. Kişiye dayatılan yalnızlık düzeyi, yaşadığı tecrit bireyi zayıflatmış, bu da köleleştirmenin en vahşi tarzını ortaya çıkarmıştır.

Nasıl ki kadın doğası karanlıkta kaldıkça tüm toplum doğası aydınlanmayacaksa, kadın sorunu çözümleme ve çözüme kavuşmadıkça toplumsal sorunlar da aşılamayacak, çözüme uğramayacaktır

Uygarlıkla birlikte ortaya çıkan hiyerarşik, devletli ve iktidara dayalı toplum yapısından önce doğal toplum dediğimiz bir oluşum söz konusudur. Doğal toplum, adından da anlaşılacağı üzere doğa ile toplum arasındaki ilişkiye dayalı bir toplum oluşumudur. Devlet ve iktidara dayalı toplumlarda, özellikle de son aşaması olan kapitalist modernist toplumda temel parola doğaya hakim olmak, üzerinde her türlü tasarrufta bulunmak, kaynakları ele geçirmek, sömürmek iken, doğal toplumda tam tersi bir olgu geçerlidir. Doğa ile toplum arasındaki uyum ve dengenin ortadan kalkması, sistemlerin doğaya tehlikeli bir biçimde ters düşmesi sorunun asıl kaynağıdır.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Doğal toplum, toplumsallaşmanın doğal, normal haliyken, devlet ve iktidara dayalı toplum biçimi anormal halidir. Özünden, anlamından uzaklaşmış, bozulmuş toplum biçimidir. Yaşanan, reel tarihe göre bu da bir gerçekliktir ve yaşanmıştır. Ama bu, onun toplumsallaşmanın doğal/normal hali olduğunu göstermez. Yaşamda, toplumda birçok olgu bozulmuş haliyle de kendilerini sürdürebilirler. Bu, tıpkı vücutta ortaya çıkan kanserli hücrelere benzer. Kanser hücreleri de vücudun bir parçasıdır. Ancak vücudun doğal, normal hali değildir. Zaten normal hali olsalardı, vücuda zarar vermez, vücudun daha sağlıklı gelişmesine yardımcı olurlardı. Oysaki kanserli hücreler vücut üzerinde, vücudu oluşturan diğer organlar, dokular, hücreler üzerinde tahribatlara, yıkımlara, acılara neden olur ve eninde sonunda fizyolojik ve biyolojik tüm sistemin iflasına, ölümüne yol açarlar. Uygarlığa dayalı devletli ve iktidarlı yapıların toplumsal organlar, dokular ve hücreler için bu anlamı ifade ettiğini söylersek, yanlış bir değerlendirmede bulunmuş olmayız. Bu açıdan hiyerarşiye, devlete ve iktidara dayalı oluşum, sağlıklı bir oluşum, normal/doğal bir oluşum değildir. Toplum için urdur/kanserdir, tüm toplumsal doğayı ve toplumsal doğayla birlikte Birinci Doğa'yı da yıkıma, tahribata, felakete, krize ve ölüme götürmektir.

Doğal toplum yapısına bakıldığında, toplumsal doğa tanımına göre ahlaki ve politik bir toplum olduğu görülecektir. Doğal toplumun ilk oluşum biçimi olan klan toplumu incelendiğinde basit de olsa bir ahlak ve politikanın olduğu (yine diğer bazı toplumsal dokular olan demokrasi, komünalite, cinsiyet özgür-

lüğü, ekolojik bakış vb.) ortaya çıkacaktır. Toplumun temel dokularına göre yaşamak, iş yapmak varoluşun olmazsa olmaz koşuludur. Bunlar toplumun doğal, normal halidir. Uygarlıkla birlikte bu doğal hal çarpıtılmış, saptırılmış, özünden boşaltılmış; yerine toplum için hastalık anlamına gelecek yeni toplumsal dokular oluşturulmuştur. Yeni anlamlar, yeni yapılar inşa edilmiştir. O halde toplumu köleci, feodal, kapitalist, sosyalist gibi isimlendirmelerle ifade etmek yerine, toplumu ahlaki ve politik olan ile devlete ve iktidara dayalı toplum olarak adlandırmak gerçeğe daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Devlet ve iktidara dayalı toplumu, ahlaki ve politik olmayan toplum olarak da ifade edebiliriz ve köleci, feodal, kapitalist sistemleri/toplum biçimlendirmelerini, bunlara dayalı diğer isimlendirmeleri, hatta gerçekleşen sosyalist sistem ve toplum yapılanmasını bu toplum içinde ele alabiliriz. Ve bu toplum, iktidardan devlete, ahlaktan politikaya, ekonomiden ekolojiye, toplumsal cinsiyetçilikten demografiye, kentleşmeden sınıf ve bürokrasiye, eğitimden sağlığa birçok toplumsal soruna yol açmıştır. Burada devlet ve iktidara dayalı veya ahlaki ve politik olmayan toplumun yol açtığı tüm toplumsal sorunları değerlendirmeyeceğiz. Sadece birbiriyle bağlantılı olan toplumsal cinsiyetçilik, kadın, aile ve nüfus sorununu ele alıp, genel hatlarıyla ele alıp değerlendireceğiz.

Konuya veya bahsedilen soruya geçmeden önce bir hususu dile getirmek faydalı olacaktır: İlk önce toplum oluşumu ile ilgili yaratılan ezberleri bozmakla işe başlamak gerekiyor. Toplum, bugüne kadar anlatılanlardan farklı oluştuğu bir hakikat olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikat farklıdır. Toplumsal hakikat Avrupa merkezli sosyal bilimlerin dile getirdiği, doğru diye hakikat rejimi olarak sunduğu gibi değildir. Söylemler, bu konudaki bilgi inşa etme yöntemleri/açıklamaları ile gerçek arasındaki farkı görmek, yine bu söylem ve açıklamalarla hâkim merkezi uygarlık arasındaki ilişkiyi fark etmek önemlidir. Sunulan ve tartışmasız hakikatler olarak kabul ettirilen değerlendirmelerin propaganda amaçlı olduğu, gerçeği perdelediği de ortada bir gerçektir. Bu gerçek, kapitalist modernist sistemin bir amacı, destekçisi konumuna gelen sosyal bilim için de, bilimsel sosyaliz adına sunulan diğer sosyal bilgi ekolleri için de geçerlidir. Hepsi de liberalizmin ağır etkisi altında kalmıştır ve çözüm için sundukları, cevap diye verdikleri hakikat arayış, araştırma ve açıklamaların hata payı yüksektir. Neyin, nelerin sorun olarak kabul edildiği/kabul edilmesi gerektiği de önemli bir husustur.

Toplumsal sorunu, toplumun temel dinamiğini çiğnemek, toplumu toplum olmaktan çıkarmak şeklinde sunmak daha anlamlıdır. Ve doğru bir yaklaşımı da beraberinde getirecektir. Eğer bir toplumu belirleyen temel dinamikler/toplumsal varlığı inşa eden değerler ile bu varlığı kendisi olmaktan çıkaran, ortadan kaldıran hususlar iç içe yaşanıyorsa, toplumsal sorunun var olduğu ve bu sorunun büyük olduğu anlamına gelir.

Tüm toplumsal sorunlar devlet ve iktidara dayalı toplum biçimlenişlerinin ağır etkisini taşımaktadır. Daha doğrusu, devlet ve iktidarlar toplumsal sorunların sorumlusu ve suçun sahibidir. Bu suçlardan önemli biri de toplumsal cinsiyetçi yaklaşımı, kadına bakışıdır. İktidarcı ve devletçi sistemlerden farklı bir yaklaşım beklemek de saflık olacaktır. Zira erkek egemen/eril hiyerarşik devletsel düzen kadını köleleştirerek sistemini kurmuştur. Kadının köleleştirilmesiyle toplumun diğer kesimlerinin köleleştirilme yolu da açılmış; doğa üzerinde de tahakkümünü kurmuştur. Devlet ve her türlü iktidarın gelişiminde erkeğin öncü rolü bilinmektedir. Ancak kadın otoritesinin kırılması, aşılmasıyla iktidarını tesis ettiği de bir hakikattir. Yine uygarlık tarihinin kadının kaybedişi ve kayboluş tarihi olduğu da yadsınamaz bir başka gerçekliktir. Bu hakikat/gerçeklik öyle kolay inşa edilmemiştir. Kadın dünyasının/doğasının zorla, hileyle, komplo ve entrikayla; kısacası her türlü yol ve yöntemle yıkılması sonucu bu hakikat inşa edilmiş, zihinlere yedirilmiş, bu yönlü geliştirdiği kodlamalar, söylemler, argümanlar ve her türlü hakikat rejimleriyle topluma kabul ettirilmiş, bugüne kadar daha da derinleştirilerek sürdürülmüştür. Her uygarlık aşaması bir öncekine eklemeler yapmış, en son aşaması olan kapitalist modernite dört başı mamur uygulama ve yöntemlerle sorunu daha da derinleştirmiştir. Gerçekler de karanlıkta bırakılmıştır. Şunu açık bir şekilde dile getirmek gerekir: Nasıl ki kadın doğası karanlıkta kaldıkça tüm toplum doğası aydınlanmayacaksa, kadın sorunu çözümleme ve çözüme kavuşmadıkça toplumsal sorunlar da aşılamayacak, çözüme uğramayacaktır. Toplumsal doğanın gerçeğe/hakikate uygun aydınlanmasını mı istiyorsunuz; o halde kadın doğasının gerçekçi aydınlanmasıyla bunun mümkün olacağını bileceğiz. Ali Fırat bu konuda "Kadının sömürgeleşme tarihinden ekonomik, sosyal, siyasal ve zihinsel sömürgeleştirilmesine kadar konumunun açıklığa kavuşturulması, tarihin diğer tüm konularının ve güncel toplumun her yönüyle açıklığa kavuşmasında büyük katkıda bulunacaktır" demektedir.

Kadın sorunu toplum açısından tam bir kördüğüm haline gelmiş, ancak bu kördüğümü Gordion düğümü gibi bir kılıç darbesiyle çözmek de mümkün değildir. Hem bir kördüğüm hem de bin bir bağla sisteme her yönüyle bağlanmış bir gerçeklik söz konusudur. Yine sistem kendi çıkarları çerçevesinde bir kadın gerçekliği inşa etmiştir. Bu açıdan toplumsal olarak inşa edilen

kadını çözmek, toplumu, özellikle de devlet ve iktidarını çözmek/çözümlemek anlamına gelecektir. Zira erkek egemenlikli devletin, iktidar ve sermaye tekelinin ilkin sömürü gerçekleştirdiği kadındır. Köleleşme ile birlikte sömürgeleşmesi de at başı gitmiştir. Toplumsal cinsiyetçi yaklaşımla kadın sorunu yaratılmış, diğer toplumsal sorunlar da bu sömürü zihniyeti bağlamında geliştirilmiştir.

Uygarlık aşamasının başlangıcına ve daha sonraki aşamalara baktığımızda kadının büyük kaybettiğini ve her yönüyle bir bağlanmayı, köleleşmeyi yaşadığını göreceğiz. Sümer mitolojileri incelendiğinde, bu mitolojilerin kaybeden ve toplumsal yaşamdan kopan kadının ağıtları ile dolu olduğunu rahatlıkla gözlemleyebileceğiz. Duyguları, davranışları, giyim-kuşamı ve konuşması bu kölelik tarzıyla ilişkilidir. Daha doğrusu erkek egemenlikli sistem, bu kölelik tarzıyla kadını kendine göre yeniden yaratmış, bağımlı hale getirmiş, ideolojik olarak da hiçleştirmiştir. Değerlerin yaratıcısı ve sahibi kadının kendisi bir mal haline getirilmiştir. Erkek köleyle de daha çok ekonomik içerikli bir kölelik ağır basarken, kadın ise tüm bedeni, ruhu, duygusu ve düşüncesiyle köleleştirilmiştir. Biliniyor; esnek insan zihnine kelepçe vurulduktan, o insan ve toplumu üzerine her türlü tasarrufta bulunmak, aldatmak, sömürüye, köleliğe açık hale getirmek kolaylaşır. İnsanın ellerine, ayaklarına zincir, kelepçe vurularak bir mahkûm, köle haline getirilebilir; bu şekilde insanın özgürlüğü elinden alınabilir. Ancak insan o ellerindeki, ayaklarındaki zinciri, kelepçeyi kırabilir; o zincirle elleri bağlıyken egemenler ondan yeterince yararlanmayabilir. Fakat insanın zihnine zincir vurulmuş, kelepçe takılmışsa, insanın o zincirleri, kelepçeleri kırması çok zordur ve egemenler istediği kadar ondan yararlanabilir, kullanabilir, köle haline getirebilir. En tehlikeli kölelik, en kötü özgürlük yoksunluğu budur. İnsan zihnindeki kelepçeler açılmadan, zincirler kırılmadan insanın kölelikten kurtulması ve özgürleşmesi imkansıza yakın bir gerçekliktir. Tüm uygarlık aşamalarında devlet ve iktidar güçleri bunu bildiklerinden ve gördüklerinden hep uygulayabilmişlerdir. Merkezi uygarlığın son aşaması olarak kapitalist modernite ise sanal özgürlük alanları ve söylemleriyle, liberal sistemlerle kadında özgürlük yanılsamaları yaratarak kadındaki köleliği daha da boyutlandırmış ve derinleştirmiştir. Daha önceki devlet ve iktidar dönemlerinden kalma kadın statüsünü daha eşit ve özgür bir düzeye getirmediği gibi, kadına ek görevler yükleyerek bu statüyü daha ağır bir duruma getirmiştir.

Ailede, erkek yönetiminde veya eril zihniyet iktidarında en derinlikli ve süreklilik kazanmış bir kölelik altına alınmıştır. Bu kölelikle bağlantılı olarak erkeğin küçük devleti olarak inşa edilmiştir. Tüm uygarlık tarihinde ve aşamalarında ailenin bu rolü/misyonu ve uygulama yöntemleriyle yetkinleşmesi, sürdürülmesi, devlet ve iktidar aygıtlarına verdiği güçten dolayıdır. Ailenin erkek etrafında iktidarlaştırılarak devlete dayalı toplumun hücresi haline getirilmesi, kadının sürekli, sınırsız ve karşılıksız çalışan ücretsiz işçi, ev işçisi konumuna düşürülmesi ve bu işçi statüsünün "güvence" altına alınması, tüm uygarlık aşamalarının iktidar aygıtlarının emniyet supabı, kadın açısından da bir kafes durumundadır. Ailenin bir ideoloji olduğu da açık ve ortadadır. Kadın için kafes, cendere, siyasal-sosyal-kültürel vb. kırım anlamına gelen bu ideoloji, devlet ve iktidar kesimlerince uygarlığın her aşamasında çok yaygın ve etkin bir şekilde sürdürülmüştür. Ali Fırat aile kurumunun bu kadar etkin sürdürülmesinin altında yatan gerçekliği hanedanlık ve iktidar ideolojisi ile bağlantılı olarak değerlendirmekte, çözümlemektedir. Ne kadar çok kadın ve çocuk, erkek açısından o kadar güvence, güç, kendi çapında iktidar ve onur anlamına gelir. Gerçekten de kadın ve aile, iktidar ve devletin altından çekildiğinde geriye düzen anlamında pek bir şey kalmayacaktır. Nasıl ki iktidar ve sermaye tekelleri tüm uygarlık aşamaları boyunca toplum üzerinde bir tekel zinciri tesis etmişlerse, benzer ve paralel bir tekel zinciri de kadın üzerinde oluşturulmuştur.

Toplumsal olarak inşa edilen kadını çözmek, toplumu, özellikle de devlet ve iktidarını çözmek/çözümlemek anlamına gelecektir

Nüfus sorunu da ciddi bir toplumsal sorun olarak kendini ortaya koymaktadır. Cinsiyetçilik, aile ve kadınla yakın ilişkili ve bunların bir sonucu olarak kendini hissettiren bir sorundur. Daha çok nüfusun iktidar ve devlet için ifade ettiği anlam veya mantık daha çok sermayedir. Ev kadınlığını, aileyi nüfus fabrikası olarak görmedir. İktidar ve devlet açısından aile ve kadın, döl üretme fabrikası ve bunu gerçekleştiren ucuz veya ücretsiz işçidir. Devlet ve iktidar tekelleri için bu anlamı ifade ettiğinden, aile böyle bir duruma sokulmuş, kadına böyle bir rol ve misyon yüklenmiştir. Nüfus patlamasının altında yatan neden, sermaye ve erkek tekellerinin hayati çıkarlarıdır. Kadının mahvı umurlarında değildir. Her türlü zorluk, kahır, acı, hakaret, yoksulluk kadına; keyif ve kazanç da kocasına/erkeğine ve tabii ki sermaye sahiplerinedir. Kapitalist uygarlığın kadına verdiği "özgürlük" budur. Tarihin hiçbir uygarlık aşaması kadını bu kadar istismar aracı olarak kullanma gücünü ve deneyimini gösterememiştir. Ali Fırat, "Bir kez daha Birinci ve İkinci

Doğa'ya ters sermaye ve erkek tekelinin büyük ahlaksızlığı, çirkinliği ve yanlışlığıyla karşı karşıya olduğumuz inkâr edilemez" diyerek, tarihi ve güncel bir gerçekliği dile getirmiştir.

Sorunu iktidar ve devlete dayalı toplum (veya ahlaki ve politik olmayan toplum) bağlamında ve onunla bağlantılı olarak ele alıp değerlendirdik. Doğalında olması gereken de budur. Zira cinsiyetçilik, kadın, aile ve nüfus sorununa yol açan, bunun müsebbibi olan iktidar ve devlete dayalı toplumdur. Çözümü de ahlaki ve politik toplum çerçevesinde ele alıp değerlendirmek durumundayız.

Hiyerarşik ve uygarlığa dayalı devlet/iktidar oluşumları ataerkil/erkek egemenliklidir. Öncelikle kadın üzerinde, daha sonra tüm toplum ve çevre/doğa üzerinde egemenlik kuran bu oluşumlar toplumsal cinsiyetçidir. Buna karşılık ahlaki ve politik toplum özellikle kadının özgürlüğünü gerçekleştirmeyi hedefleyen, kadının özgürlüğü ile erkeğin ve bir bütün olarak toplumun/tüm toplumsal kesimlerin özgürleşmesini sağlayacak olan cinsiyet özgürlükçü bir toplumdur. Devlet ve iktidara dayalı toplumun yol açtığı toplumsal sorunlar bağlamında toplumsal cinsiyetçiliğin ve kadının bu toplumda maruz kaldığı uygulamaları, kadın şahsında oluşturulan/inşa edilen olumsuz statüyü genel hatlarıyla değerlendirmiştik. Burada daha çok cinsiyet özgürlüğü ve buna bağlı olarak kadını, aileyi, nüfus sorununa çözümü ele alacağız. Daha doğrusu ahlaki ve politik toplumda kadın ve aile gerçekliği ile cinsiyet özgürlüğünün ne anlama geldiğini irdeleyeceğiz.

Bu konuda ele alınması gereken boyutlardan biri, kadın için oluşturulan, yaratılan olumsuz statünün açıklığa kavuşmasıdır. Bu da yetmez; bir diğer boyut olarak kadının bir zihniyet devrimi ile gerçekleştireceği kurtuluş ideolojisinin esas alınmasıdır. Bu, sorunun çözümünü de beraberinde getirecektir. Mademki toplumun özgürlük düzeyi kadının özgürlük düzeyi ile bağlantılıdır veya kadının özgürlük düzeyi ile toplumun özgürlüğü arasında bir orantı söz konusudur; o halde bu tespitin içinin doldurulması gerekmektedir. Mademki, kadının eşitliği, özgürlüğü toplumsal özgürlük ve eşitliği koşulluyor; yine kadınsız demokratik siyasetin olmayacağı, barışın ve çevrenin geliştirilip korunmayacağı gerçeği kendini dayatıyor; o halde kadının o statüyü kırıp özgürleşmesi demek, gerçek anlamda özgürlüğün, eşitliğin, demokratik siyasetin, barışın ve çevre sorunlarının aşılmasının gerçekleşeceği anlamına geliyor. Böylesine önemli ve can alıcı bir konu ve ahlaki-politik toplumun inşa çalışmalarında temel bir perspektiftir. Hangi ahlaki-politik toplum parametresini ele alırsak alalım; ister ahlak, politika, ister demokrasi, komünalite, ekonomi veya ekoloji, hepsiyle bağlantılı ve bunların gerçekleştirilmesinde, hayata geçirilmesinde, inşasında kadının özgürlüğü temel bir husus ve belirleyici bir özelliğe sahiptir.

Kadın olgusunun bir sorun haline getirilmesi, sadece kadın açısından değil, tüm toplumsal doğa, ekonomi, ekolojik çevre; demografi üzerinden de vahim sonuçlara yol açmıştır. Bu gerçeklikten hareketle, ekonomi biliminin de kadın biliminin (jineoloji)) bir parçası olarak ele alınması, geliştirilmesi çözüm açısından daha sağlıklı olacaktır. Zaten ekonomi, çıkışı itibariyle kadının esas rol oynadığı bir faaliyettir. "Ev yasası, evi geçindirme kuralları" demek olan ekonominin tanımından da kadınla ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu konunun toplumsal sorun haline gelmesi de, ekonominin kadının elinden alınıp iktidar/devlet tekellerine, bu tekellerin işbirlikçilerine verilmesi ile başlamıştır. Ekonomiye darbe veya ekonomideki sapma da bu noktada ortaya çıkmıştır. Normal/doğal olan işleyiş sekteye uğratılarak anormallik norm haline getirilmiştir. Yapılması gereken, norm haline getirilen sapmanın düzeltilerek doğal durumun yeniden işlemesini, işlevli hale getirilmesini sağlamaktır. Ahlaki-politik toplumun başarısı buna bağlıdır; hem de acil görevlerinden biridir.

Demografik, yani nüfus sorunu da kadın sorununun çözülmesi temelinde ortadan kalkacaktır. Tabii, nüfus sorununun çözümü ekolojik yıkımı önlemeyi de beraberinde getirecektir. Daha önce iktidar ve devlet aygıtlarının kadını bir çocuk doğurma makinesi olarak gördüğü, kendi varoluşu için kadını çok çocuk doğurma aracına dönüştürdüğünü dile getirmiştik. Bunun nedenleri biliniyor. Bu yaklaşımın bir nüfus patlamasına yol açtığı, demografi sorunun boyutlandırdığı, toplumu ve çevreyi yutacak bir düzeye getirdiği bir gerçektir. Bu sorunun çözümünde temel sorumluluk yine kadına düşmektedir. Daha doğrusu, sorumluluğun kadına düşmesinin ötesinde, sorumluluk onda olmalıdır. Bu sorumluluğu yerine getirmesi, başarması için ilk önce kadının özgürlüğünü, tam eşitliğini gerçekleştirmesi, demokratik siyaset yapma hakkını elde etmesi, cinsellikle ilgili tüm ilişkilerde söz ve irade sahibi olması gerekmektedir. Burada cinsellikle ilgili ilişkilerde söz ve irade hakkının kadında olması hususunda bir ayraç açarak konuyu açmakta yarar var. Aile kurumunda tüm bireyle özgür iradeyle ortak işlerle ilgili tüm tartışma ve karar alma süreçlerine katılmalıdır. Aileyi ilgilendiren işlerde ortak irade ve karar olmalıdır. Demokratik bir ortam içerisinde herkesin katılımı esas alınmalı, kararlar ortak bir iradeye göre şekillenmelidir. Sadece bir husus bunların dışında tutulmalıdır. O da çocuk yapma ve doğum kararıdır. Zira doğumda tüm emek, acı, yorgunluk vb. kadının payına düşmektedir. Çocuğu karnında taşıyan, bun-

dan dolayı sosyal-ekonomik yaşamdan alıkonulan, ağrı kategorisinde ilk üçe giren doğum sancısını çeken, doğumdan sonra çocuğun bakımıyla ilgilenen kadının kendisidir. Erkeğin bu konuda hiçbir emeği yoktur; acıyı, ağrıyı o çekmemektedir. Sosyal yaşamdan da kopmamaktadır. Ve çocuğun bakımı ile o ilgilenmemektedir. O nedenle çocuk yapma konusunda tek söz, irade ve karar sahibi kadın olmalıdır. Bu ayracı kapatıp tekrar konuya dönersek, belirtilen sorunlar ve bu sorunların çözümü hususunda temel sorumluluğun kadında olması bir gereklilik, hatta zorunluluktur. Bu bakış açısı dışında kadının, çevrenin ve toplumun kurtuluşu, özgürlüğü olası olmadığı gibi, demokratik siyasetin ve ahlaki-politik toplumun inşası da mümkün değildir.

Cehalet ve kölelik üzerine kurulu bir ailenin saygınlığının almayacağı açıktır. Bu açıdan aliye ve kendini gerçekleştirme düzeyine göre kadına, ahlaki-politik toplumun inşasında büyük pay, rol ve misyon düşmektedir.

Kadın doğası ve damgasının etkili olduğu bir toplum özgürlük, eşitlik ve demokratikleşmenin yanında, yaşamın daha etik ve estetik olmasını da sağlayacaktır. Kadının yaşamla bağı erkeğe oranla daha güçlü olduğundan, yaşamın güzelleştirilmesi, ahlaki bir seviyeye oturması, hem düşünce gücü olarak hem de uygulama boyutuyla büyük gelişmelere ve açılımlara yol açacaktır. Yine kadının doğası ve yaşamla bağı göz önüne alındığında, yaşam ve barışın önemini, savaşın kötülüğü ve dehşetini, haklılık ve adalet ölçülerini değerlendirme, belirleme ve kararlaştırma kadının ahlaki-politik toplum açısından daha gerçekçi ve sorumlu davranması beklenen bir tutum, davranış ve yaklaşım olacaktır. Tabii bahsedilen özgürlük, eşitlikte karar kılmış, politik özne haline gelmiş, demokratikleşmeyi benimsemiş kadındır.

Ahlaki ve politik toplumun aile kurumuna yaklaşımı da farklı olmak durumundadır. Aile kurumuna tümden karşı çıkma, reddetme ahlaki-politik toplumun tutumu olamaz. Doğrudur; aile iktidarın önemli hücrelerinden biridir; iktidar ve devlet aygıtlarına büyük güç vermektedir. Erkeğin küçük devleti olarak inşa edildiği de bir gerçektir. Bu gerçeklikle birlikte, eleştiriler temelinde dönüştürülerek ahlaki ve politik toplumun ana unsurlarından biri de olabilir. Dönüştürülmesi gereken hususları Ali Fırat şu şekilde dile getirmektedir. "Hiyerarşiden kalma kadın ve çocuklar üzerindeki mülkiyet iddiası terk edilmeli, eş ilişkilerinde sermaye (her türü) ve iktidar ilişkileri rol oynamamalıdır. Cinsin sürdürülmesi gibi güdüsel yaklaşım aşılmalıdır." Erkek-kadın birlikteliği için en ideal yaklaşımı da "Ahlaki ve politik topluma bağlı özgürlük felsefesini esas alanıdır" şeklinde ifade etmektedir. Aile kurumu, bu çerçevede değişim-dönüşümü gerçekleştirdiğinde ahlaki-politik toplumun en sağlam güvencelerinden biri olacaktır. Beş bin yıllık devlet ve iktidar oluşumlarında saygınlığını yitiren, gücü elinden alınan; bir köle, meta durumuna dönüştürülen kadın ancak büyük saygınlık ve güç kazanırsa, özgürlüğü ve eşitliği başarırsa, kısacası kendisine biçilen statüyü (kefeni) parçalarsa, bir bilinç aydınlanmasıyla kendini politik özne haline getirirse, o zaman anlamlı aile birlikleri gelişebilir. Cehalet ve kölelik üzerine kurulu bir ailenin saygınlığının almayacağı açıktır. Bu açıdan aliye ve kendini gerçekleştirme düzeyine göre kadına, ahlaki-politik toplumun inşasında büyük pay, rol ve misyon düşmektedir.

Son olarak, mevcut sosyal bilimin kadına yaklaşımını ele alarak ve sosyal bilim bağlamında konuyu değerlendirerek yazımızı tamamlayalım. Burada ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilim, onlarca disipline ayrılmasına, onlarca anabilim dalı ve bu anabilim dallarının da alt bilim dalı oluşturulmasına rağmen, kadın sorununun, onun gerçekliğini inceleme konusu yapan bir sosyal bilim disiplinini aklına getirmemiş, bu konuyu es geçmiştir. Tabii, bunun nedenleri vardır. Özellikle sosyal bilimin eril/erkek egemenlikli şekillenmesi, toplumsal cinsiyetçi olması, devlet/iktidar ve sermaye aygıtlarına/tekellerine bağlı ve onların birer aracı konumundaki durumları önemli nedenler olarak sayılabilir. Bu nedenlerden hareketle konuya yaklaştığımızda, sosyal bilimin bilinçli olarak böyle bir tercihte bulunduğunu, yaklaşım gösterdiğini rahatlıkla görebilir ve söyleyebiliriz.

Sosyal bilimin toplumsal gerçeklik konusunda temel körlüğü kadını biyolojik farklılığı olan bir cins olarak algılamasıdır. Oysa cinsiyet farklılığı yalnız başına hiçbir problemin nedeni olamaz ve sayılamaz. Kadını biyolojik farklılığı olan bir cins olarak algılamak yerine, kadını sosyal ilişki yoğunluğu olarak ele almak daha anlamlı ve toplumsal kördüğümleri çözme açısından daha önemlidir. Tabii böyle bir yaklaşımı, bakış açısını oturtmak kolay değildir. Bağışıklık kazanan erkek egemenlikli bakışın kadına yönelik körlüğünü kırmak, bu geleneği yıkmak atomu parçalamaktan daha zordur. İşin bundan daha zor kısmı, ilginç ve vahim tarafı kadının kendisinden kaynaklı boyutudur. Zira kadın da bu duruma alışmış, bunu kabullenmiştir. O nedenle kadın cephesinde deyim yerindeyse var oluş haline getirilen ve toplumsal olarak inşa edilen kadını da çözümlemek, çözmek; bunlarla

birlikte yıkmak da gerekiyor. Tarihe bakıldığında bütün toplumsal mücadelelerde, özgürlük, eşitlik, ahlaki ve politik mücadelelerde yaşanan hayal kırıklıklarının bir türlü kırılamayan kadın-erkek arasındaki iktidari ilişkilerden kaynaklandığı; yine bütün eşitsizliklerin, köleliklerin, despotlukların, faşizmin ve militarizmin kaynağını bu ilişki biçimlerinden aldığı görülecektir. Eğer farklılıklar temelinde eşitliğe ulaşmak, özgürlüğü kazanmak, demokrasiyi hâkim kılmak, sosyalizmi bir yaşam haline getirmek ve bunlara erişmede hayal kırıklığı yaratmayacak geçerlilikler yüklenmek isteniyorsa, kadın etrafında onu boğmakla kalmayıp onunla birlikte tüm toplumu da boğan, toplum-doğa kadar eski olan ilişkiler ağını çözümlemek, çözmek ve parçalamak gerekir. Ancak bu olduğunda gerçek anlamda bir özgürlük farklılıklara uygun bir eşitlik kelimenin gerçek anlamıyla bir demokrasi ve ikiyüzlü olmayan bir ahlak hayat bulabilir, gerçekleşebilir.

Cinsiyetçilik, sınıflaşma ve iktidarlaşma ile yakından ilişkilidir ve hiyerarşik çıkıştan beri bir iktidar ideolojisi olarak anlam kazanmıştır. Tabii, kadının otorite sahibi olduğu dönemlerde bugünkü lanetli pozisyona düşmesi kendisi kadar tüm toplum için de talihsizlik, kaybediş ve kölelik anlamına gelmektedir. Cinsiyetçi toplumun bu düşüş ve kaybedişi köleliğin sonucudur. Cinsiyetçi, erkek kadın üzerinde toplumsal egemenliğini, hâkimiyetini oluşturduğunda artık tatmin olmaz. Ve tabi ki iflah olmaz bir şekilde her türlü kadınla olan ilişkiyi bir hâkimiyet gösterisine dönüştürür. Cinsellikle iktidar ilişkisi çok etkilidir. Sosyolojik olarak bakıldığında bu fark edilecek ve erkeğin kadın üzerinde öldürme de dâhil her türlü tasarruf ve hakka sahip olduğu rahatlıkla görülecektir. Bu, kadının kaybediş ve kayboluş tarihi; mitolojisiyle dinleriyle, felsefesiyle, sanatıyla ve özelliklede Avrupa sosyal bilimiyle daha da geliştiği bir tarihtir.

A. Fırat kadının bu tarihten kurtulma, kendi kurtuluş ideolojisini, cinsiyet özgürlüğüne dayalı toplumu inşa etme, sorunlarını çözümleme ve çözüm gücünü ortaya koyma, kadının biyolojik (fiziki) yapısından tutalım toplumsal konumuna, doğasına, tarihi rolüne kadar incelenmeye konu edilme, yine örgütlenme ve eylem boyutlarını da kapsayan bir duruşu, yaklaşımı sergileme konularında kadının merkezde olduğu bir bilimi, yani jinekolojiyi önermektedir. Zira aydınlanmamış/aydınlatılmamış bir kadın doğası karanlıkta kalan bir toplum gerçekliğini de ifade etmektedir.

Şu hususu da göz ardı etmemek gerekiyor: Kadının geçmişte ve günümüzde içinde tutulduğu statü önemlidir, ancak bu mesele toplumsal problemin sadece bir boyutudur. Daha önemlisi ve bu statüyü ortadan kaldıracak olan boyut kurtuluş sorunuyla ilgilidir. Kurtuluş, çözüm anlamına gelecektir. Bu çözüm uygarlıkla birlikte ortaya çıkan, ideolojik hegemonya ile zorla, hileyle kabul ettirilen statünün reddi ve oluşturulan düzenden "boşanma" ile mümkün olacaktır. Toplumsal özgürlük, kadının özgürlüğü arasındaki bağ veya orantı gerçeği temelinde bunun içini doldurmak önem kazanmaktadır. Bunun için de gerekli olan yeni bir bilgi inşa etme, teori oluşturma hakikat arayış yöntemlerini bulma, bu çerçevede program, örgüt ve eylem mekanizmalarını geliştirmektir.

Bunlar ve daha sayılabilecek birçok husus kadar kadın biliminin konusudur. Doğum, cinsellik içgüdüsü, doğumun anlamı, kadında cereyan eden biyolojik ve fizyolojik fonksiyonlar, insan türünün sürekliliğindeki kadının temel rolü, demografik sorun vb. tüm bunlarda kadın biliminin inceleme konusu yapması gereken hususlardır. Sosyal bilim ancak feminizmi de kapsayan kadın bilimini geliştirerek kendi açmazını, bu konudaki yetersizliğini giderebilir; bu şekilde toplumsal sorunların çözümünde başat bir rol oynayabilir. Böylelikle ahlaki ve politik toplumun asıl öğesi olan bu kadın hem düşünce hem de uygulama gücü olarak büyük açılım ve gelişmeler yaratabilir. Ahlaki ve politik toplumun inşa çalışmalarında kadın ve bir kadın bilimi geliştirerek kadının gücünü açığa çıkaran sosyal bilim önemli ve güçlü bir rol oynayabilir.

Toplumun Barış ve Demokrasi Sorunu

Ali Fırat

Bundan önceki on bir başlık, toplumsal doğanın ne tür sorunlara boğulduğunu çok kısa giriş tanımları halinde tanımlamaya çalışmıştır. Anlamlı bir paradigma ve sosyal bilim ancak bu tanımlara dayalı çözümleme yapılır ve cevaplar üretilirse anlam taşır. Aksi halde liberal ve gelenekçi retoriklerden (söz sanatları-egemenliği gizleyen) farkı kalmaz. Vardığım ortak sonuç, toplumsal sorunların kaynağında genel olarak toplumsal doğanın (toplumun varlığının) ve özellikle artı-değer üreten ekonomik olanakların istismarı için baskı ve sömürü tekellerinin birleşik etkileri, egemenliği ve sömürgeciliğinin yattığıdır. Yatmaktan çok, en uyanık varlığı söz konusudur. Sorunlar ne doğadan (Birinci Doğa) ne de herhangi başka bir toplumsal etkenden (İkinci Doğa) kaynaklanmaktadır.

Genel, kolektif anlamda toplumun ortak işlerini yürütmek için varoluş etkenleri olarak doku kazanan toplumsal ahlak ve politika olmadan, toplumlar öz varlıklarını sürdüremezler

Genel, kolektif anlamda toplumun ortak işlerini yürütmek için varoluş etkenleri olarak doku kazanan toplumsal ahlak ve politika olmadan, toplumlar öz varlıklarını sürdüremezler. Toplumun normal hali, varoluşu ahlaksız ve politikasız olamaz. Bir toplumun öz ahlak ve politik dokusu gelişmemiş veya kötürümleştirilmiş, saptırılmış ve felç edilmiş halde ise, o toplumun sermaye, iktidar ve devlet olarak çeşitli tekellerin işgalini ve sömürgeciliğini yaşadığını söylemek mümkündür. Fakat bu biçimde varlık sürdürmek, varoluşuna karşı öz-ihanet ve yabancılaşmadır; sürü, eşya ve mal-mülk olarak tekellerin egemenliğinde var olmaktır. Toplum bu durumda öz doğasını yitirmiş, doğal toplum yeteneklerini ya kaybetmiş, ya dumura (kadük) uğratmıştır. Sömürgeleşmiş, hatta daha da kötüsü her şeyiyle mülk konusu olarak kendini çürütmeye ve yokluğa terk etmiştir. Tarihte ve günümüzde bu tanıma uyan çok sayıda toplum gözlemlenmiştir. Çürütülen ve yok edilenler hâla ayakta kalanlardan katbekat fazladır.

Toplum kendini sürdürmesi için gerekli ahlaki ve politik kurumlarını oluşturup çalıştıramama, işlevsel kılamama durumuna düşünce, baskı ve sömürü cenderesine alınmış demektir. Bu durum 'savaş hali'dir. Tarih, uygarlıkların topluma karşı 'savaş hali' olarak da tanımlanabilir. Ahlak ve politika işlev görmediğinde, toplumun yapabileceği tek iş kalmıştır: Öz savunma. Savaş hali, barışın olmaması halidir. Dolayısıyla barış ancak öz savunma temelinde anlam kazanabilir. Öz savunması olmayan barış, teslimiyetin ve köleliğin ifadesi olabilir. Liberalizmin günümüzde halklara, toplumlara dayattığı öz savunmasız barış, hele hele demokratik istikrar, uzlaşı denen oyun, tek taraflı gırtlağına kadar silahlı güç ile yürütülen burjuva sınıf egemenliğinin örtbas edilmesi halinden, yani savaş halinin örtülü yürütülmesinden başka bir anlam taşımaz. Barışı bu biçimde tanımlamak ideolojik sermaye hegemonyasının en büyük çabası olarak karşımıza çıkar. Tarihte ise daha değişik biçimde 'kutsallaştırılmış kavramlar' adıyla kendini ifade eder. Dinler bu yönlü kavram yüklüdür. Özellikle uygarlaştırılmış dinler böyledir.

Barışın gerçekleştirilmesi, ancak toplumların öz savunması, dolayısıyla ahlaki ve politik toplum karakteri korunur ve sağlama alınırsa gerçek anlamına kavuşabilir. Özellikle Michel Foucault'nun da büyük uğraşısını gerektiren barış tanımı ancak bu biçimde kabul edilebilir bir toplumsal ifade kazanabilir. Bunun dışın-

daki anlam yüklenimleri barışın tüm topluluklar, halklar adına bir tuzak olmaktan, savaş halinin örtük biçimler halinde sürdürülüp gitmesinden öteye bir ifade doğurmaz. Barış kelimesi kapitalist modernite koşullarında tuzak yüklü bir kelimedir. Doğru tanımlanmadan kullanımı çok sakıncalıdır. Bir kez daha tanımlarsak, barış ne tümüyle savaş halinin ortadan kaldırılmasıdır, ne de bir tarafın üstünlüğü altındaki istikrar ve savaşın olmaması halidir. Barışta taraflar vardır. Bir tarafın kesin üstünlüğü söz konusu değildir ve olmaması gerekir. Üçüncüsü, silahlar toplumun öz ahlaki ve politik kurumsal işleyişine rıza temelinde susturulmaktadır. Bu üç koşul ilkesel barışın temelidir. Gerçek bir barış bu ilkeli koşullara dayanmadıkça anlam ifade etmez.

Bu üç koşulu biraz açarsak, birincisi, tarafların tümüyle silahsızlandırılması öngörülmemektedir. İddiaları ne olursa olsun, birbirlerine sadece silahlarla saldırmamayı ahdetmektedirler. Silahlı üstünlük peşinde koşulmamaktadır. Kendilerini güvenlik altında tutma haklarına ve olanaklarına saygılı olmayı kabul etmektedirler. İkincisi, bir tarafın nihai üstünlüğü söz konusu değildir. Belki silahların üstünlüğü altında sağlanan bir istikrar, sakinlik olabilir, ama bu durum barış olarak adlandırılamaz. Barış, hangi taraf (haklı-haksız) olursa olsun, üstünlük (silahla) sağlamadan savaşı durdurmayı karşılıklı olarak kabul etmeleri durumunda gündeme gelebilir. Üçüncüsü, taraflar sorunların çözümünde toplumların (yine konumları ne olursa olsun iki taraf, toplum veya iktidar) ahlaki (vicdan) ve politik kurumsal işleyişine saygılı olmayı kabul etmektedirler. Adına 'politik çözüm' denen koşul bu çerçevede tanımlanmaktadır. Politik ve ahlaki çözüm ihtiva etmeyen bir ateşkes barış olarak yorumlanamaz.

Bu ilkesel barış koşulları altında demokratik siyaset vazgeçilmez bir önem kazanarak gündeme girmektedir. Toplumun ahlaki ve politik kurumları çalışınca, doğal olarak ortaya çıkan süreç demokratik siyaset süreci oluyor. Barışı uman çevreler, ancak politika ahlaki temelde rolünü oynarsa bunun başarı sağlayabileceğini de bilmek durumundadırlar. Barışta en az bir tarafın demokratik siyaset konumunda olması gerekir. Aksi halde yapılan, tekeller adına 'barış oyunu' olmaktan öteye gitmez. Demokratik siyaset bu durumda hayati bir rol oynuyor. Karşısındaki iktidar veya devlet güçleri ile ancak demokratik siyaset güçlerince diyalog altında anlamlı bir barış süreci yaşanabilir. Gerisi savaşçılıkların (tekellerin) karşılıklı süre durdurumuyla sürüp gitmesidir. Savaştan yorulma, lojistik ve ekonomik zorluk vardır. Giderilmeleri halinde, bir tarafın üstünlüğü tam sağlanıncaya kadar savaşa devam edilir. Bu biçimlere barış süreci denmez, daha şiddetli savaşlar için yapılan ateşkesler denilebilir. Bir ateşkesin barışçı olabilmesi için barışa yol açması, saydığımız üç koşula bağlanması ilkesel bir önem taşır.

Savaşta bazen görüldüğü gibi, öz savunmacı (haklı konumda olanlar) tarafın da nihai üstünlük kazandığı durumlar olabilir. Bu durumda bile barış için üç koşul değişmez. Reel sosyalizm ve birçok haklı ulusal kurtuluş savaşlarında görüldüğü gibi, hemen kendi iktidar ve devletine koşmak, bu iktidar ve devlet altında istikrar sağlamak barış olamaz. Bu sefer yabancı gücün yerine (tekelci) yerli bir gücün (devlet kapitalizmi veya milli burjuvazi denen kesim) ikame edilmesi söz konusudur. Sosyalist iktidar da denilse, sosyolojik gerçeklik değişmez. Barış ilke olarak iktidar ve devlet üstünlükleriyle sağlanan bir olgu değildir. İktidar ve devlet ne adla olursa olsun (burjuva, sosyalist, milli, gayri milli, fark etmiyor) üstünlüğünü demokratik güçlerle paylaşmayınca barış gündeme girmez. Barış son tahlilde demokrasi ile devletin koşullu uzlaşmasıdır. Tarih boyunca bu uzlaşmanın öyküleri de büyük yer ve zaman kaplamaktadır. Birçok süre ve mekânda denenmişlerdir. İlkesel ve uzun süreli olanı vardır. Daha mürekkebi kurumadan bozulanı da vardır. Toplumlar sadece iktidar ve devlet güçlerinin kurulmasından ibaret yaşamazlar. Ne kadar alanları daraltılırsa daraltılsın, toptan yok edilmedikçe, kendi öz ahlaki ve politik kimlikleri altında yaşamayı da sürdürmesini bilirler. Belki de tarihte yazılmayan, ama yaşamın esas hali olan da bu gerçekliktir.

Toplumu devlet ve iktidar öykülerinden ibaret görmemek, tersine belirleyen doğa olarak varsaymak daha gerçekçi bir sosyal bilim oluşumuna katkı yapabilir. İktidar ve devletler, sermaye tekelleri ne kadar büyük ve zengin (Firavun ve Karun) olurlarsa olsunlar veya günümüzdekiler gibi toplumu yutacak kadar canavarlaşırlarsa (yeni Leviathan) canavarlaşsınlar, hiçbir zaman toplumu ortadan kaldıramazlar. Çünkü onları son tahlilde belirleyen toplumdur. Belirlenenler hiçbir zaman belirleyicilerin yerini tutamaz. İktidarın en şaşaalı, medyatik propaganda (günümüzdeki gibi) gücü bile bu gerçeği örtbas etmeye yetmez. Onlar dev kılığına bürünmüş en sefil ve acınacak güçlerdir. Buna karşın insan toplumu, oluşumundan beri doğanın en harika yaratımı olarak anlam bulmaktan yoksun kalmayacaktır.

Demokratik Uygarlık Sistemi hem tarihteki hem de şimdiki hali olarak toplumu, bu ana paradigma altında yorumlama, bilimselleştirme ve yeniden inşa etme sistemi olarak, bundan sonraki kısmın konusunu teşkil etmektedir.

Yol Haritası için Önsöz

Immanuel Wallerstein

Yol Haritası, Türkiye'de Kürt sorununun çözümü için bir öneri sunmaktadır. Fakat bununla birlikte, tartıştığı özgün jeo-tarihsel sorunlardan çok daha genel ve kapsamlı olan sorunları da gündeme taşımaktadır. Bana öyle geliyor ki, derinliğine incelendiğinde bir kapitalist dünya-ekonomisi olan modern dünya sisteminin işleyişinde dört ayrı çelişki bulunmaktadır. Bunlar:

1.Devletlerin egemenlik arayışı

2.Tüm devletlerin birer ulus olmaya kenetlenmesi

3.Devletlerin demokratik olma talepleri

4.Kapitalizmin kendini dengede tutma yolları

Bu çelişkilerden her biri üzerine yeterince durmak, bir kitap uzunluğunda yorumlar yapmayı gerektirir. Ben burada yalnızca bu konuları özetle dile getirebilmekteyim.

1. Egemenlik

Modern dünya sisteminin bir parçası olarak oluşturulan devletlerarası sistemin resmi yapısına göre tüm devletler egemendirler. Teorik olarak egemenlik, devletlerin ne diğer devletlerin ne de devletin sınırları içinde bulunan kurumsal yapıların müdahalesi olmaksızın özerk bir şekilde kararlarını almaları anlamına gelir.

Elbette bu teorik özelliklere bakılarak değerlendirildiği zaman, tek bir devletin bile bu egemenlik kriterlerini karşılamadığı görülecektir. Dolayısıyla bir devletin egemen olduğu iddiası sadece bir iddiaya ya da bir varsayıma dönüşerek bazılarının diğerlerine göre bu kriterleri daha fazla karşıladığı, ama hiçbirinin tamamıyla hepsini karşılamadığı gerçeği açığa çıkmaktadır.

Dahası, bunun iki yönlü bir iddia olduğunu, yani dışa doğru devletin sınırlarının ötesinde ve içe doğru devletin bünyesinde yaşayan gruplara yönelik gerçekleştiğini unutmayalım. Bir devlet kendini dışa doğru ne kadar az müdafaa edebiliyorsa, bir o kadar fazla ağırlığı da kendi içindeki egemenlik iddiasının erozyonuna karşı müdafaa etmeye vermektedir. Cumhuriyet Türkiyesi bu son kategoriye girmektedir. Elbette bu durum salt Türkiye ile sınırlı olmayıp modern dünya sistemindeki büyük çoğunluk için geçerlidir.

2.Ulus Devlet

Devletlerin kendi sınırları içerisindeki kurumlara ve gruplara karşı egemenliğini muhafaza etmeye çalıştığı temel mekanizma, Jakobenizm olarak adlandıra geldiğimiz yöntemdir. Jakobenizm çok basit bir şekilde tanımlanabilir. Öyle ki, iki temel noktası vardır. Birincisi, devletin tüm "vatandaşların" bir tek "ulusa" (bu ulus da tanımlanmıştır) üye oldukları talebidir. İkincisi ise, bu "ulusa" bağlılık, vatandaşın diğer tüm bağlılıklarının üstünde olduğu talebidir. Yani kısacası bu ulusa bağlılık; sınıf, toplumsal cinsiyet, dini grup, "etnisite", kan bağı grupları, gibi devlet tarafından tanımlanan "ulus" kategorisi dışındaki tüm bağlılıklardan önce gelir.

Bu ulusal bağlılık durumunu yaratmak için yapılan baskı (ki, bu daha sonra yurtseverlik etiketi de alabilir), devletin dışa dönük egemenlik iddiasını güçlendiriyormuş gibi görünürken; öte yandan çok bariz bir şekilde içe dönük büyük gerginlikler yaratır. Tüm gruplar, bu ulusal bağlılık talebi tarafından ikinci sınıf olarak görülmeye karşı direniş sergilerler. Ve bu direniş bazen, hatta sıklıkla şiddet içeren bir hal alır.

Son bir kaç on yıldan beri Jakobenizm parıltısını yitirirken, bir çok ülkede devletin kendisini "çok uluslu" olarak tanımlaması talebi ortaya çıktı. Çok ulusluluk birçok farklı kurumsal form alabilen bir tanımlamadır. Buradaki sorun, çok ulusluluğun "sınırlarını" ve kurumsal formlarını tanımlamakta yatmaktadır. Yani bir devletin yalnızca çok uluslu ol-

ması sorunu çözmeye yetmemektedir.

3. Demokrasi

Fransız Devriminin büyük miraslarından birisi de, “egemenlik” kavramını dünya çapında meşrulaştırarak bunun ne bir yöneticiye ne de bir yasaya ait olup, yalnızca “halka” ait olduğuydu. Buradaki sorun ise, bu şekilde tanımlanan kavramın retorik olarak meşruiyeti olsa da, iktidar, ayrıcalık ve nüfuz sahibi olanları dehşete düşürmesidir. Dolayısıyla, mümkün olan her türlü yolu kullanarak bu iddiayı seyreltmek ve sulandırmak için uğraşırlar.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde, “demokratik” olduğunu iddia etmeyen neredeyse hiç bir devlet kalmamıştı. Genellikle bu iddia, çok partili sistem ve ulusal seçimlerin var olduğu ile temellendirilmeye çalışılıyordu. Her bir kaç yılda bir bu tür seçimleri gerçekleştirerek ve temsili iktidarı dönüşümlü olarak programları açısından birbirinden çok da farklı olmayan partilere vererek halk egemenliği fikrini neredeyse tamamen tüketmek çok da zor değildir. Kişisel olarak, bazıları diğerlerine göre daha kötü olmalarına rağmen günümüzdeki hiç bir devletin benim demokrasi tanımıma denk gelen bir uygulama içinde olduğuna inanmamaktayım.

Demokratikleşme mücadelesi, geçtiğimiz yüzyılın son yarısından beri birçok grubun karar alma süreçlerine yönelik artarak yükselen gerçek katılım gösterme ısrarları doğrultusunda çok daha aktif ve acil bir hal almıştır. Bu çok olumlu bir gelişme olsa da, henüz çok daha başlangıcında olan ve hatta olması gerekenin yarısına bile varamamış bir eğilimdir.

4.Kapitalizm

Bizim modern dünya sistemimiz, sermayenin sonsuz birikimi dürtüsüne dayalı olan bir sistemdir. Bu kriter bağlamında son 500 yıldan beri oldukça başarılı işleyen bir sistem olmaktadır. Sermayenin sürekli olarak büyümesi, devam ede giden konstrasyon ve birikimcilerin merkezileşmesi olguları gerçekleşmektedir.

Her türden tüm sistemler gibi kapitalizmin de süreçleri, bazı düzenlilikler dahilinde dalgalanarak var olmaya devam eder. Bu dalgalanmaları, bir sitemin devirsel ritimleri olarak adlandırmaktayız. Sistem varlığını sürdürür, çünkü bu dalgalanmaları yeniden dengeye, hareket halindeki dengeye gelmesini sağlayan inşa edilmekte olan mekanizmalar bulunmaktadır.

Yavaş yavaş ama durmaksızın bir şekilde bu süreçler asimptotlara doğru ilerler. Uzun devreli bu süreçler, dalgalanmaların denge noktasından çok uzaklara doğru ilerleyerek kapitalist sistemin kendisini şimdiye kadar işler kıldığı görece istikrarlı ortamında daha fazla yaşamasına izin vermez.

Durum bu noktaya vardığı zaman, bu sistemin ölümcül krizi de başlar. Sistem çatallanır ve “kaotik” bir hale dönüşür. Bu saatten sonra artık mücadele, sistemin yaşayıp yaşamamasından ziyade, çatallanmanın hangi alternatif kolunun kazanacağı ve yerine geçecek sistemin temeli olacağı üzerine gerçekleşir. Biz şimdi tam da bu sistemsel geçiş döneminde bulunmaktayız. Kollektif “kararın” gerçekleşmek durumunda olduğu bir başka 20-40 yıllık mücadele ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bu mücadelenin sonucunu tahmin etmek özü gereği imkansız olsa da, bizim bireysel ve grupsal etkinliğimiz yoluyla sonucu belirlemek oldukça mümkün olmaktadır. Olası bir sonuç, kapitalist sistemin en kötü özelliklerini, yani en kötüsünden hiyerarşik, sömürücü ve kutuplaştırıcı özelliklerini tekrarlayan, belki de çok daha kötü bir kapitalist-olmayan bir sistem olabilir. Bir diğer olası sonuç ise, dünyanın şimdiye kadar bilmediği, fakat oldukça da uygulanabilir olan görece demokratik ve görece eşitlikçi bir sistem olabilir.

Sonuç: Türkiye ve Kürt Toplumunun siyasi hareketinin yol açacağı faydayı, bu dört temel çelişki bağlamına oturtup analiz etmeksizin bir değerlendirmeye varamayız. Şöyle ki; Türk devletinin sürmekte olan kendi egemenliğini sağlamlaştırma dürtüsü; Türkiye'deki çoğunluk bir gücün Jakoben seçeneği yeniden dayatma saplantısı; aynı şekilde muhalif bir çoğunluğun da daha fazla demokratikleşmeye kenetlenmesi; ve bütün bu siyasal hareket türlerinin izleyeceği yöntemler; şu anda ölmeye mahkum olan kapitalist dünya-sisteminin yerine nasıl bir sistemin geçeceğini tayin edecek olan dünya çapında yürütülen mücadeleyi etkileyecektir.

The Road Map of Negatiations
Abdullah Öcalan İnternational İnitiative
Edition Bu yazı Türkçeye Sinan Önal
tarafından çevrilmiştir.

Ortak Zenginliği Ararken

Antonio Negri

1.

İmparatorluk ve Çokluk birçok sorunu ve soruyu gündeme getirdi: Bunları Ortak Zenginlik'te tanımanın bir esprisi yoktu ve bunları çözmeye çalışmanın bir de faydası yoktu. Daha ziyade, yine baştan başlamak ve geliştirdiğimiz kavramları temel alarak bugün siyasalın ne olduğu sorusu üzerinde durmak daha iyiydi. Yıkıcı politika nedir? Toplumsalın hangi kısmını, yönünü içerir? Sermayeye karşı bugün nasıl mücadele edilebilir? Bu kitapların etrafında dönen tartışmalardan hareketle çözülmemiş sorunları tazelenmiş bir güçle karşımıza alabileceğimize kaniiyiz. Ama İmparatorluk ve Çokluk üzerine on yıl boyunca çalıştıktan sonra Ortak Zenginlik'i yazmaya koyulduğumuzda kanaatlerimiz sağlamlaşmış ve algılarımız olgunlaşmıştı: Eşzamanlılık yeniden tanımlanmış ve post- önekinin şimdiki zamanı tanımlayabildiği dönem kapanmıştı. Bir geçişi deneyimlemiş olduğumuz şüphe götürmez, ama onun sona erdiğine dair semptomlar nedir?

Tarihsel olarak sistemlerde farz edilen rastlaşma [aleatory] karmaşıklığında solun ve sağın ideolojileri kaybolmaktan çok birbirine karıştı, karman çorman oldu ve yan yana geldi.

Özellikle demokrasi kavramının yeniden-değerlendirildiği yönünde bir intiba edinmiştik. Teröre karşı savaş döneminde bu kavram, yeni-muhafazakârların çılgın propagandalarıyla yıpratılmış, ve siyaset bilimi, artık demokrasi kavramıyla kavranamayacak konuların ortaya çıkmasına tanıklık etmişti. Basitleştirmek gerekirse, Rosanvallon'un son kitabında (La contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance) "cumhuriyet ve modern nüfusların hal ve gidişleri, bir daha bulunamayacak, artık açıklanamayacak müphem bir şeyi geride bıraktı" derken anlamaya ve nitelendirmeye çalıştığı şeyle ilişkileniyoruz. Rosanvallon, güvenmeme ve güçsüzlük hissiyatlarını, çağdaş demokrasinin içinden çıkan depolitizasyon suretlerini tanımlamaya çalışır. Ve nedeyse kendi isteğine karşın, 'siyasal demokrasinin,' karşı-demokrasiyi içeren bir 'karma rejiminin,' bir 'istisna demokrasisinin,' konsolidasyonunun adı olduğunu ekler.

İktisat, siyaset biliminin böylesine belirsiz bir gerçekliğe dair sentetik bir anlayışa varma çabasını tekrarlar. Onların çabası, klasik emek-değer yasasının krizinden beri imkansızlaşan kalkınmaya dair bir haddi değil, liberalizmin ve Fordizmin/Keynesçiliğin/refah-devletçiliğinin teamüllerinin krizinin geniş kesimler tarafından kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda, iş gören yeni bir teamülü tekrar icat etmektir. [Örneğin, 'enerji teamülüne' dair büyüyen bir tartışma var, zira o nükleer enerjiyi ve dolayısıyla demokratik teamülü de içerir. Al Gore bu sorunu ortaya koymuş gibidir.]

Son olarak, ABD'nin tek taraflı halinin (veya eski emperyalizmden geri ne kalmıştıysa onun) yenilgiye uğramasının ardından uluslararası siyaset üzerinde düşünmeye dair güncel çabalar ve çok taraflılık bakımından iktidarın küresel boyutunun yeniden yorumlanmasının ışığında küresel siyaset bilimine dair araştırmalar derin bir kriz içerisindedir. [Ve bizi, Amerikan hükümetinin küresel failliği altında emperyalizmin devam ettiğini kabul etmemekle/görmemekle suçlayanları eleştirisi de mistifikasyona uğramıştır.] Tek-taraflılığın krizinden sonra hala ve her daim küresel bir düzenin içinde konumlanmış durumdayız. Etikleri (ulus devletin çürümesi, uluslararası hukukun çözülmesi, tek bir küresel piyasanın çok-taraflı bir bi-

çimde yönetişimi, vs.) ancak tarihsel aktörler, önceleri ikiyüzlüce reddettikleri yeni gerçeklik içinde hareket etmek zorunda kaldığında kabul görebilir. Yeni küresel düzenin kabulü teorik değildir: pratiktir ve etkilidir!

Paradokslarla ve belirsizliklerle dolu uzun bir dönemden işte böyle geçtik: Post-modern olan, geçişin kültürüydü ve rastlaşmanın [aleatory] ile belirsizliğin suretleriyle bu dönemsel geçişin dahilinde olan çözümsüz bir karmaşıklığa dönük alternatifleri temsil ediyordu. Bu kayma artık tüketilmiştir. Bir dönüm noktası yaşandığı şüphe götürmez ve etkileri de paradoksaldır: Örneğin, tarihsel olarak sistemlerde farz edilen rastlaşma [aleatory] karmaşıklığında solun ve sağın ideolojileri kaybolmaktan çok birbirine karıştı, karman çorman oldu ve yan yana geldi.

Siyasalın nötralizasyonu [bertaraf edilmesi/olması], en değişik konumları/tutumları aşırı bir merkeze doğru aceleyle itti: 'merkezin' gerçek bir 'aşırılığı' ortaya çıktı. Demokrasinin her deneyimi ve mekanı, post ideolojik kaostan çıkmak için nötr bir merkez olan bir konumu/tutumu konsolide etme teşebbüsünden geçti. Rönesans devriminin sonunda Termidor'un baroku ve Karşı Reform nasıl Makyavel ile Bodin arasında egemenliği icat ettiyse, bizim de şimdi yeni zaruretler için alışılmamış, yararlı ve uygun bir şey icat etmeye çalıştığımız söylenebilir. Bu nedir peki?

Bu koşullarda kendimizi konumlandırmak ve bu belirsizlik, dönüm noktası ve soru işaretleri dahilinde güvenli bir patika bulmaya yeltenmek için sade ve basitçe eşzamanlılıkla başlıyoruz. Krizin üstesinden gelinmiştir. Bu, geri dönüşü olmayan bir noktadır. Bu kaymanın evresini asla unutmaksızın yeni bir dönemin belirlenimlerinde hareket etmeye başlamak zorundayız.

2.

Modern düzenin krizi dahilinde ve krizinden sonra, bu yeni tarihsel koşulun objektif belirlenimi neye dayanır? Burada tahlilimizin ilk hamlesini sunuyoruz.

Devlet eleştirisi üzerinden bakıldığında mesele egemen sentezin [sovereign synthesis] krizde olduğudur ve kriz tanımsaldır. Kaza yetkisine dayalı modernite, 1800'lerin anayasacılığı ve hukukun üstünlüğüne dair teoriler tarafından tanımlandığı üzere, yasanın türetme mekanizmasının güvencesiz veya daha ziyade yetersiz hale gelmesi bunu gösteriyor. Atlantik modelde söz konusu olduğu üzere kaza yetkisinin Kıtasal versiyonlarında egemenlik pratikleri artık somutun yönetimini çözümleyemiyor ve güvence altına alamıyor gibidir. Yasasının meşruiyetiyle tesiri birbirinden kopmuştur.

Egemenliği-meşruiyeti, akılcılık-işlevsellik üzerinden ele alan Weberci model çürümüştür. Hipermodern bir teşebbüs olarak somutun yönetimi için işlevsel bir mantığı restore etmek anlamlı sonuçlara varamıyor. Sorun, somutun yönetiminin artık 'modern' anayasacılıkta ve idarede olageldiği şey olmamasıdır. Somut, yargısal bir kararın tek bir terimi değil, aslî ve canlı -biyopolitik demeye cüret edeceğim- bir ağdır; bu ağda faal olmak onun faaliyetini anlamayı gerektirir. Yargısal hamle/yasa gerçeğe kendisini dayatırdı; artık, biyopolitik gerçeklikle temas ettikçe yüzleşiyor, karşı koyuyor ve kendisini reforme ediyor.

Hem en özenli anayasacılara ve idari [bilimler – çev.] düşünürlerine/akademisyenlerine (Luhmann, Teubner, vs.) hem de ulusal ve uluslararası hukuk gibi daha geniş alanlarda hareket eden hukukçulara göre yargısal faaliyet türetilerek saçılamaz. Bunun yerine mesele, geleneksel dogmalarda hükümler bulamayan biçimlere sahip, her daim yeni ve tekil bir çatışmanın çözülmesidir; mesele, sürekli yeni hükümsel/geçici dolayımların ve geçiş teçhizatlarının [dispositif] yeniden belirlenmesidir. Somut bölünmüştür: Artık hiçbir yönetim faaliyeti doğrusal terimlerle cepte görülemez. Sadece yönetişim vardır. Ama dikkat! Yönetişimden bahsetmek mayın tarlasında yürümek gibidir. Yönetişim kendi içinde ve kendiliğinden demokratik bir alet değildir; kotararak yönetmenin [management] teçhizatıdır. Bu makineyi demokrasiye açan şey, onun demokratik emeller için uygulanmasıdır, (demokratik olmayan amaçlara yönelmiş olabilecek) başka bir kuvvetin uygulanmasına etkince muhalefet eden bir gücün demokratik uygulanışıdır. Bu aletin önemi ve demokratik açılım potansiyeli özünden değil, faillerinin sosyo-politik karakteristiklerinden kaynaklanıyor. Anayasacılar, bu aşamaya gelindiğine bazen 'devletsiz anayasacılık' kavramını, yani öznel hakların, tarafgir yasanın ve genel olarak mutabakat teamüllerinin/sözleşmelerinin kesintisizce ve sürekli yeniden tanımlanmasını devreye sokar. Daha az iyimser olsak da, eski hak mefhumunun gerçeğin yeni biyopolitik özüyle yumruklaştığını kabul etmemiz gerektiğine hala katılıyoruz. Yeniden çözüme kavuşturmaya dair herşey bizi biyo-iktidara geri götürüyor, ama bu ölçüsüz ve sadece istisnaya müsait olduğundan dolayı biyopolitik istirhamcılar ayaklanır ve etkin bir biçimce alternatifler önerir.

Dolayısıyla, eşzamanlılığa dair ilk iyi paradigma şudur: BİR İKİYE BÖLÜNMÜŞTÜR. Bunu zikrederken 'çoğula hayır' demiyoruz. Bu paradigma, sadece hukuk ilminin ceminin her bir alanında ve anayasal/kurucu gelişmelerde, kurucu gücün, orijinal ve [hukuki] yargı-dışı güç olarak tanımlandığı eski tanımın, kurucu gücü (potere) düzenlenişe içsel ve onunla sonsuzca/sınırsızca/belirsizce bulaşık bir güç (potenza) olarak yargısal bir

mefhum lehine terk edildiği farklı bir ufkun ortaya çıkıp çıkmadığını araştırma yetisine –ve belki de gücüne- sesleniyor. Bu, Ortak Zenginlik'te, siyasi eşzamanlılığın tanımı açısından hayati bir meseledir. Tam da devrim kavramının, kurucu gücün bu tazelenmesi ve 'yasanın içsel kaynağı' olarak tanımlanması, ve yorulmaksızın anayasaların içinden de, kurulu gücün içinde işleyebilme ihtimali karşısına nasıl reddedilmek zorunda olduğunu daha sonra göreceğiz. Başka bir deyişle, zamansallığın yine hukukun tanımı açısından merkezi bir rol oynadığını burada söyleyebiliriz.

3.

Eşzamanlılığın yeni koşulunun nesnel belirlenimlerini araştırmaya devam edelim ve deyim yerindeyse ikinci hamlesini açalım. Buraya kadar söz konusu geçişin açılıp-saçılışını siyasi-kurumsal bir perspektiften kovaladık: Egemenliğin krizi, yönetişim ve kurucu gücün yeniden tanımlanması. Şimdi soru emeğin durduğu noktadan, örgütlenişinden ve onunla kesişen/hareketine yön veren güç ilişkilerinden doğru sorulmalı.

Diyalektik, işçilerin anlatısında , (vaktinde söz konusu olan inişleri ve çıkışlarıyla ve özellikle de devrî süratleri dahilinde) sınıf mücadelesinde gerçekleşen, sınıfla (TB) parti (PB) arasındaki tarihi ilişkide bulunurdu

Üreten kimdir? Eşzamanlılıkta bu, çokluk makinesidir. Üretim toplumsaldır; bilişsel emek, üretken emeğin hegemonik biçimidir ve kesinlikle yeni bir sekansla karşı karşıyayız: canlı emek, bilişsel emek, kooperatif üretim (yani, toplumsal elbirliği), üretimin biyopolitik dokusu [fibre] vs. vs. Emek gücünün 'teknik bileşimiyle' (TB) 'politik bileşimi' (PB) arasındaki ilişki değişti; alabildiğince karmaşıklaştı. Şimdi, eşzamanlılıkta ve bilişsel emeğin rejimi altında sanal olanla potansiyel olan karşılıklı bir biçimde bu ilişkiye karışmıştır; onun doğası bakımından dinamik ve kurucudurlar. TB ve PB birbirlerine tekabül edeceklerine veya eşbiçimli [isomorphic] olacaklarına melezdirler. Diyalektik, işçilerin anlatısında , (vaktinde söz konusu olan inişleri ve çıkışlarıyla ve özellikle de devrî süratleri dahilinde) sınıf mücadelesinde gerçekleşen, sınıfla (TB) parti (PB) arasındaki tarihi ilişkide bulunurdu. Mevcut biyopolitik koşul altında bu diyalektikler artık yok veya oldukça zayıflamış durumdalar. Biyopolitik doku TB ile PB arasındaki ilişkiyi genişletirken aralarındaki ilişkiyi karman çorman bir hale sokuyor ve kapitalist komutayı verimli bir biçimde yükselten sınai örgütlenmeye olan bağımlığını koparıyor.

Bu önermelere dayanarak bu krizin anını yakalayabiliriz: Yolunda ilerleyen büyük dönüşümde komuta CANLI EMEK FİGÜRÜNÜ BİR KENARA İTER. Canlı emek biyopolitik olanda tekilleştirilmiş ve emeğin kapitalist örgütlenmesinden bağımsız olarak toplumsallaşmıştır. Bu, eşzamanlılığın ikinci paradigmasıdır.

Sermayenin toplumu biyopolitika olarak tam olarak boyunduruğu altına aldığı anda emek gücünün sermayeye yerleştirilme süreci tamamen açıkta kalır ve emek gücüyle sermaye arasındaki ayrışma radikalleşir. İşçi, biyopolitik ve üretken yetisini, bedenlerin toplumsal açıdan faal olduğu ve ruhun üretken emekte maddileştiği toplumsal üretimin tüm devresinde ifade eder. Böyle, bütün, tekil emek katkılarına anlam yatırımında bulunur: Bu, Tekil lengüistik katkıların lengüistik bütüne anlam sağlaması gibi bir şeydir. Sermaye ve emek gücü tamamen bios'ta cereyan eder, ama orada sermayeyle emek ayrılır ve biyopolitik dokunun/gücün (potenza) karşısına dikilen bir biyopolitika sistemine dönüşür.

Böylece, en dolaylı ve soyut yollardan, yani ya kira/rant biçiminde -mülksüzleştirmeyi/el koymayı en genel ve bölgesel düzeyde çoğaltan sermaye- ya da mali sermaye suretinde -parasal anlamda emeğin tüm toplumsal kıymetlendirmesine el koyan sermaye- değilse artık işçi sermayenin karşısında durmaz. Bu perspektiften bakıldığında, bilişsel ve sosyal açıdan işbirliği halinde olan emekle karşılaşan gelen işçi sadece karla değil kiraya/ranta dönüşmüş karla yüz yüze gelir. Başka bir deyişle, işçi artık yalnızca sömürünün örgütleyicisi olarak bireysel kapitalistin karşısında durmayıp şimdi toplumsal emeği mali olarak gizemli kılan kolektif kapitalistle karşı karşıya gelir.

Marx, büyük şirketlerin ortaya çıkışını ele alırken nasıl 'sermayenin sosyalizmi'nden bahsediyorduysa, biz de mecazi olarak, kapitalizmin hem (açıkladığımız üzere) doğrudan ortak olan değerlenmenin gizemli bir hal almasına yol açtığı ve bu değerlenmeye dönük toplumsal katılımı doğrudan sömürdüğü (yani, işçinin toplumsallığını sömürdüğü) bir tür 'sermaye komünizminden' bahsediyoruz.

Burada başka bir soru daha sorabiliriz: Bunu asalakça mı yapar? Belki. Kesin olan bir şey, sermayenin ortak zenginliği sömürür ve gizemli kılarken üretim sürecini artık örgütlemediğidir. Sermaye kendisini iktidar olarak sunmaya devam eder ve üretim hayata bulaştığı ölçüde de biyo-iktidar olarak sunar. Bugün sömürü biyo-iktidarın toplumsal örgütlenmesinden geçiyor. Sömürünün asalak olup olmadığı pek de bir şey fark ettirmez.

Üretken öznenin özerkliğine dair bu düşünce, Ortak Zenginlik'te de gösterildiği üzere, direnen öznenin özerkliğine dair bir düşünceyle geliştirilmeli. Burada, orada kısmen geliştirilmiş, ancak yeterince

tartışılmamış olan bir konuyu, eski eserimizi eleştirenler sadece ve doğru bir biçimde göreli yokluğuna dikkat çekmekle kalmayıp araştırmamızın asli bir kısıtlılığı olarak ilan ettikleri bir meseleyi kısaca ele almak istiyoruz. Eleştirinin hakkaniyetli olduğunu düşünmüyorum, çünkü (İmparatorluk ve Çokluk) eserlerimize iktidarın 'sömürgeciliğine' dair (çünkü kastedilen şey açıkça budur) o 'eksik bölümü' eklemiş olsaydık her şeyden önce derinlere inmek ve sömürgecilik karşıtı mücadelelerin faal öznelerinde özdeş olmayan bir öz ve hareketin hakikatini bulmamız gerekirdi. Post-kolonyalizm kuramlarının üzerinden geçmekten ziyade sömürgecilik altındaki halkların azat olma ve kurtuluş için verdikleri mücadelelerinde ve bu siyasi hareketlerin gelişimin gerilemeyen sürekliliğinde gidip gelmek gerekirdi. Bu açıdan, Frantz Fanon'un öğrettiklerini tazelemek bizim için çok önemliydi. Buna ilaveten, bu değişim açısından Zapatista hareketinin katkıları temel bir önem arz ediyor: Bu hareket kimliğe dönük vurgular karşısında çok netti, çok açık bir bicide ulusal-popüler alternatifleri ortadan kaldırdı, kimi yerli teorilerin müphemliğini ve bazen de safi gericiliğini gösterdi ve bu esnada direnişin birikiminden kaynaklanan kurucu potansiyaliteyi vurguladı. Dediklerimizi tekrarlayalım: Böylesine bir gözden geçirme ve değişikliğe gitme, kolay bir biçimde olmasa da tarih yazımı perspektifinden bakılarak yapılabilirdi, ama sömürgecilik karşıtı direnişin ve kurtuluş süreçlerinin demokratik özü eşzamanlılığın karakteristiklerini arz ediyor olmasaydı bunu teorik bir yorumun ve siyasi bir önermenin yoğunluğuyla yapmak imkansız olurdu. Teori gerçeği takip eder. Özgürlüğe yüründüğünü gösteren şey kimlik değil kurucu direniştir. Post-kolonyal kuramlar meşruiyet edinmek için geçmiş mücadelelerin anlam bilimin ötesine geçmeli ve şimdiki zamanın devriminin arkeolojisi, soybilimi [geneaolgy] ve yolunun çok daha ötesini göstermeli. Olup biten ve eşzamanlılığın her devrimci kuramının bir yöntem olarak benimsemesi gereken şey budur. Dolayısıyla, çokluğun ontolojik özerkliğini, öznelliğin üretiminin sürekliliğini ve birikimini ve biyopolitik gücün (potenza) biyo-iktidarla, bu durumda sömürgeci biyo-iktidarla, indirgenemez antagonizmasını bir kere daha belgeliyoruz. Oldukça tekil bir biçimde çıkışı [exodus] (sömürgeciden giderek daha fazla uzaklaşmak, melezleşmeye dair muhtemel taktikler ve vukuatlar, ısrarcı ayaklanmalar, vs.) deneyimleyerek iktidarın sömürgeciliğine direnmeyi beceren özne giderek daha fazla kurucu bir kuvvete bürünür.

Ve böylece, eşzamanlılıkta kapitalist iktidarın istikrara kavuşması açısından aşılmaz engelleri haritalandıran nesnel topoğrafya Ortak Zenginlik'te tamamlanmıştır.

Önemli not: Burada, Madde 2 ve 3'te, eşzamanlıkta canlı, bilişsel emek ve sömürgecilik sonrası direnişle karşı karşıya gelen sermayenin sömürü sürecini nihayete erdirmesinin, tam da kapitalist hakimiyeti gerçekleştirmesinin imkansızlığını felsefi bir konumdan deneye tabi tutuyor ve onu geliştiriyoruz. Burada diyalektiğin sonu artık soyut bir an değil, fenomonolojik bir kesinliktir [determination]. Bu değişimin geri dönülmez olduğu için öznelliğin yeni ufku şimdiki zamana sabitlenmiştir: Tekillik olumsallık, fark, özerklik, direniş ve dolayısıyla kurucu güçtür.

4.

Şimdi de eşzamanlılığın yeni siyasi koşulunun öznel teçhizatlarını [dispositif] ele alıyoruz: İşte ilk hamle.

Biyopolitika alanında faaliyet kendisini öznelliğin üretimi olarak gösterir. Öznelliğin üretimi ne demek? Öznelliğin üretimi, yukarıdaki önermelere binaen, yaşam biçimlerinin ifade edilmesi ve bunların ortaklığı üretme ve kıymetlendirme [valorisation] süreci anlamına gelir. Ancak ortak kurucu faaliyetin biçimi/içeriğidir. Ortak tekilliklere ve tekillikler ortaklığa anlam atfetmeseydi hiçbir şey bugün kurulmazdı. Ancak öznelliğin bu üretimi, yani eğitimden sağlığa, toplumsal barıştan gelirin ve yeniden üretimin güvence altında olmasına, kentlilik ve diğer şeylere kadar yaşamın ortaklığının, yaşam biçimleri manzumesinin kıymetlendirilmesiyse [valorization], o zaman öznelliğin üretimi biyo-iktidara ve sermayenin yaşamın ortak ürünlerini boyunduruk altına alma ve sömürme teşebbüsüne meydan okunması için bir alan açıyor. Biyoiktidarla biyo-politik güçler (potenze) arasındaki antagonizma açıktır ve öznelliğin üretimini sermayeden bir çıkış, biyo-iktidarların eklemlenişlerinden/telaffuzlarından [articulation] çıkış dahilinde olan biyo-politik bir eylem olarak tanımlama yönünde bir eğilim var.

Peki, ÇIKIŞI ORTAKLIĞI YENİDEN EL KONULDUĞU BİR SÜREÇ olarak tanımlayabilir miyiz?

Bunu cevaplamak için Spinozist bir makineyi harekete geçireceğiz. Öncelikle Spinoza'da, öznelliğin üretimi hissedilebilir conatus'tan akılcı amor'a giden ve kendisini toplumsalın bir üretimi olarak sunmaya meyil eden sürecin gelişimidir. Ama mesele burada bitmiyor: Spinoza için bu, toplumsalın ortaklığa dönüşmesidir de. Başka bir deyişle toplumsalın işbirliği halindeki üretimini birleştiren ve zenginleştiren öznelliğin üretimi topluma, kotarılan demokratik radikal bir yönetimi [management] içerden dayattığında ortaklığın üretimi olabilir.

Moderniteye karşı içsel ve güçlü bir alternatif olarak bir ortaklığın bu Spinozist üretimiyle yüz yüze gelirken hegemonik kategoriler olan özel ve kamusalın nasıl oluşuverdiğini hatırlamalıyız. Bu kategoriler emek

kavramı üzerine bina edildi. Locke için özel, tek bir bireyin sarf ettiği emeğe tekil olarak el konulmasıdır; özel, hukuki bir form olan özel mülkiyet olarak sabitleştirilmiş 'sahiplik'tir.

Öznelliğin üretimi ne demek? Öznelliğin üretimi, yukarıdaki önermelere binaen, yaşam biçimlerinin ifade edilmesi ve bunların ortaklığı üretme ve kıymetlendirme [valorisation] süreci anlamına gelir

Modernitenin kültüründe kamusal mefhumu tam olarak aynı parametreler içerisinde işliyor. Bunun bir paradoks olması onu daha verimsiz kılmıyor: Kamusal kendi 'sahipliğini', onun özünü korumak ve bekçiliğini yapmak için yabancılaştırıyor. Birinin 'sahipliği' aynı zamanda kamusal kavramının temelidir. Modernitenin gizemi, ortak olana el koymanın iki yoluna tekabül eden iki terim, sürekli 'özel' ve 'kamusal' kategorilerine başvurma suretiyle neredeyse sürekli yeniden konumlandırmayı temel alır. İlk durumda bu, mülkiyet biçimini alır veya Rousseau'nun ifadesiyle [dixit] 'bu benimdir' [ceci est a moi] diyen ilk insan biçimini alır: Bu, bir bireyin ortak olana el koyması, tüm diğer bireylerin mülksüzleştirilmesidir/onlara el konulmasıdır. Özel mülkiyet, bir varlık olarak insanların ancak el birliğiyle üretebildikleri bir şey üzerindeki ortak haklarının yadsımasıdır. İkinci kategoriye geldiğimizde, merhum Rousseau özel mülkiyet konusunda o kadar katıydı ki, onu tüm çürümüşlüğün ve insanları çektiği çilenin kaynağına dönüştürdü, ama iş kamusala gelip çattığına çıldırdı. Toplum sözleşmesi sorunu modern demokrasi sorunudur: Özel mülkiyet eşitsizliğe yol açar, peki her şey herkese ait olduğundan dolayı kimseye ait olmadığı bir siyasi sistemi nasıl icat etmeli? Kamusal şudur: 'kimseye ait olmayan', herkese ve hiç kimseye veya devlete ait olan. Ama devlet ortaklık çerçevesinde ürettiğimiz, ortak olarak icat ve teşkil ettiğimiz şey değil. Devlet, kimliğimize ve tabiatımıza seslenir ve ortaklık kavramını bunların üzerine atar. Böylece ortak olan bize ait olmaktan çıkıyor. Olmak, varsıl olmak/sahip olmak değildir. Devletin ortak olanı kötüye kullanması kamu yönetimi, yetki devri, kamusal temsiliyet adı altında yapılıyor, ama somut bir olgu olarak başka bir yabancılaşma biçiminin yaratılması ve haklı çıkarılmasından başka bir şey değildir.

Yani, kamusal hala 'sahipliğe' dayanıyor ama onu genelleştiriyor; kamusal, bireylerin organik bir aya etirilişi olarak BİR'e/BİRİCİK'e dayanır; kamusal, özelin kimliğidir ve böylece liberal ideolojinin epey derinliklerine iner, en geleneksel biçiminin dumanını mesken edinmiştir.

Ortak kavramı, özelin ve özelin kamusal boyunduruğunun karşısına dikilir ve toplumsal faaliyetin dokusunu, bireylerin karşılıklılığını, tekilliklerin işbirliğini ve üreticilerin özgürlüğünü kuran her şeyin radikal demokratik yönetimi için bir teçhizattır. Ortak olan, sadece tekilliklerin işbirliğinin toplumsalı oluşturduğunu ve sadece onun ortakça yönetilmesinin sürekli yenilenmeyi muhafaza ettiğine dair bir kabulün sonucu olarak 'sahipliğin' yadsımasıdır.

Burada çok açık bir biçimde, bireylerin ve/veya grupların, sermaye ilişkilerindeki sabit dolayımlar üzerinden tedricen zenginliğe yeniden el koydukları ideaya dayanan geleneksel siyasi reformizmin dışına çıkılıyor.

Bulaştığımız durum yenidir ve yeni bir yöntemi gerektirir: 'Özgürlük yürüyüşü' yöntemini. Bu yürüyüş, ortaklığı açıklayan biyo-politik teçhizatlar üzerinde bina olur ve onlar tarafından geliştirilir: Bu riskli, ama ontolojik olarak belirlenmiş bir projedir. Bu sürecin gelişeceğine dair tek garanti, öznelliklerin, tekilliklerin çokuluğunun, sürekli, baskılayıcı ve kurucu militan angajmanıdır. Burada tam da 'çokluk olma' ve zımnen 'çokluk yapma'nın tanımı, çokluğu üretmenin hem zorlukları hem de potansiyeliyle karşı karşıyadır.

Ve başka bir soru daha ortaya çıkar: Canlı emeğin, bu geçiş safhasında hala ektili olan bağımlılığının farklı dereceleriyle birlikte bağımsızlığının hangi yollardan geliştiğini nasıl anlayacağız? Ama zaten geçişin ötesine varmamış mıydık? Elbette vardık, ama emeğin kurucu gücünün, yani çıkışının, kendisini ontolojik bir metamorfoz işi dahilinde ölçtüğü devrimci geçişin ötesine varmadık. Süreklilik ve süreksizlik her daim yeniden tanımlanmak zorunda. Bugünün proletaryasının 'teknik' ve 'politik' bileşiminin melezleşmesinden ve bunu düz silsileler veya eş biçimli tekabüliyetler dahilinde betimlemenin imkansızlığından bahsederken zaten böylesine metamorfoz süreçlerini kastediyorduk. Ama burada daha açık olmalı ve siyasi eylemin durduğu noktadan da bakıldığında bu kaymanın çok önemli olduğunun altını çizmeliyiz. Çıkış, sadece mesafe koymak değil, çaprazlama [transversing] anlamına da gelir ve mesafe çoğu zaman çaprazlama sürecinde konulur: Çıkış, her daim geçişli veya geçişseldir ve bu ne kadar böyle cereyan ederse o kadar kurucudur. Bu, yukarıdaki önermeler -Eşzamanlılıkta canlı emeğin çoklukla ilgili yönünün ontolojik geri döndürülemezliği ve kapsadığı ortaklığın inşa süreci- bağlamında ele alınmalı.

5.

Şu anda, kuvvetin/zorun meşrulaştırılması ve kullanımı meselesi için biraz duraksamak istiyorum.

Kısaca ana hatlarıyla göstermeye çalıştığım yeni yöntem, -öznelliğin üretimi ve müteakiben ortaklığın inşasının biyo-politik mekanizmasına; toplumsalı sefalet ve yoksulluk temelinde veya dayanışma, ortak emek ve sevgi üzerinden bina eden o eski Spinozacı yöntemi temel alan- bu yeni yöntemin zor/kuvvet gerektirir. Sivil kuruluş sürecine ve yeni kurucu kurumların dış kurumlarına yönelik direnişlerin kendisi güçlü olduğundan dolayı zor/kuvvet gerektirir. Bu yüzden, biyo-politik diyagramdan geçmek, yani içerden gelen biyo-iktidarlara muhalefet etmek için özgürlük yürüyüşünü istiyorsak, hala bir tür "politik diyagonal" bina etmek (ve ona zor/kuvvet ile eşlik etmek) gereklidir.

Güç mutlaktır, zira toplumu tam da içinden savunmaya, kurulu gücün içindeki ve ötesindeki kurucu gücün sürekli gelişimini garantilemeye, artık kim olursa, düşmanlara karşı bir savunma örgütlemeye hizmet eder

Bir an durup felsefi tanrıbiliminin konusunun neler olduğunu hatırlayalım. Burada çok kısa şer sorununa üzerinde çok kısa duracağım. Ortak Zenginlik kitabımızda, şer'in [evil] tüm özcü, ontolojik veya negatif kavramsallaştırmalarına karşı polemiğe girmek için bu meseleye dair uzun bir yorum getirmiştik. Biz aksine şer'e dair "harem" bir kavramsallaştırmayı vurgulamaya çalışıyoruz: Şer noksan olandır veya sadece iyinin yerine getirilmesinin karşısında olandır. Bu sebepten dolayı, zor/kuvvet ve arzu şer karşısında ağır basmak için gereklidir. Felsefi tanrı biliminin çıkmazlarına nihayet özgün bir çözüm getirmek için bunun esaslı bir unsur olduğuna inanıyorum.

Paradoksu daha sonra çok daha ayrıntılı bir biçimde inceleyebiliriz: Açgözlülük, işaret ettiğim üzere zoru/kuvveti içerir. Başka bir deyişle, kurucu güçten kurulu güce, canlı emek üzerinden yoksulluktan sosyal zenginliğe giden hat; ötekinin ve yaşamın ortak biçimlerinin, dayanışma ve sevginin tanınması üzerinden bina olan bu hat; mücadele durumunda kızgınlık denilen özgün bir ötekini tanıma halinden, yüz yüze gelinen engellere zor/kuvvet uygulanmasından geçen bu hat. İşte bu hat kesintisizce dönüşüme uğrayan kurucu güçleri ortaklığa yönlendiriyor. Zor/kuvvet işte böyle kuruluş bina eder.

"Aşağıdan," yani gerçekten bireylerin eylemlerinden ve tekilliklerin ortak ehliyetlerinden, kuruluşun soy kütüğünü [geneaology] çıkarabilir miyiz? Bu hareketi, kendine dönük idmanlar açısından bugün oldukça önemli olan kolektif çıraklıktan başlayarak her halükarda oluşabilecek muhtemel krizlerden korkmaksızın toplumsal hareketlerle ilişkili bir biçimde sürekli tutarlı bir normatif güç bina edebilen tedrici ortak bir inşa süreci olarak tanımladığımız takdirde bunun mümkün olduğuna inanıyorum. Yani burada mesele herhangi bir kuruluş değildir. Bu hareketler için bir organizasyon yaratarak ve kesintisizce normatif yönergeler önererek başarılı bir biçimde ilerlediği için özerk kuruluştur.

Demin gördüğümüz üzere, "kamusal"dan ortaklığa geçiş meselesine gelecek olursak, normlar üreten ve komuta eden kuruluş sadece kurucu gücün kesintisiz açılımlarıyla meşrulaştırmak zorunda olmakla kalmayıp öznelerin etkili katılımı üzerinden kesintisiz bir biçimde yenilenmek de zorunda. "Para ve silah" derdi Makyavel, "bunlar Cumhuriyeti savunan kuvvetlerdir." Aynı yerde durmanın salakça olacağına inanmıyorum. Para, ortaklığın üretkenliğidir: Res communis, res publica'nın yerini aldığında, çokluğun yapılışı ortaklığın yapılışı olur. Artık ortak olmayan para yoktur -ve bu açıdan bakıldığında, res publica, kapitalist komutanın gizlemli kılınması olarak da eleştirilmeli. Bu sebepten ötürü Ortak Zenginlik kitabında, 17'nci yüzyıl İngiltere'sindeki doğuşuna geri dönerek ve aslında yoksulluğa karşı zenginlik ve çokluğa karşı halk anlamını taşımış olduğunu göstererek Cumhuriyeti uzun uzun eleştirmeyi seçtik.

Makyavel'in cümlesine geri dönelim. Silahlara ne oldu? Bunlar nelerden oluşur? Makyavel için bunlar, halkın ve halk için silahlar, yani çokluğun demokratik gücüdür. Bu güç mutlaktır, zira toplumu tam da içinden savunmaya, kurulu gücün içindeki ve ötesindeki kurucu gücün sürekli gelişimini garantilemeye, artık kim olursa, düşmanlara karşı bir savunma örgütlemeye hizmet eder.

Bağlamak gerekirse, işte bu, eşzamanlılığın dördüncü paradigmasıdır. Bir ikiye bölündükten (egemenliğin eleştirisi), yaşayan emeğin özerkliğinden (mevcut tartışmayı yerleştirmek için biyo-politik zeminin tanımlanması), ortaklığa yeniden el koymak olarak çıkıştan (ortaklığın, açık seçik göründüğü üzere ereği olmayan, bir teleolojisini formüle etme teşebbüsü) sonra: O zaman "Silahlar çokluğa."

Negri'nin bu metnini İngilizceye çeviren Arianna Bove, burada convention kavramını kullanmış. Bu kavram hem teamül/sözleşme hem de kararların veya yönelimlerin belirlendiği/ortaya konduğu ve genellikle belli konulara odaklanan toplantıları ima eder, harfi harfine ele alındığında birlikte yürümek/bir araya gelmek anlamına da gelebilir –çev.

2 Burada bir kelime oyunu söz konusu. Krizin tanımsal olduğunu söylediği cümlede kullandığı definitive kelimesi hem kesin hem de tanımsal anlamına

geliyor. Bir sonraki cümlede hukukun yetersiz hale geldiğini belirtirken kullandığı deficient kelimesi hem bir noksana göndermede bulunuyor hem de bu noksanın tanım gereği ortaya çıktığını ima ediyor gibidir. İki kelime ses/kök benzerliği üzerinden birbirine göndermede bulunuyor ve birçok anlam taşıyor gibidir. –çev.

3. Burada constituent power kavramını kullanıyor. Negri çevirilerinde bu kavram kurucu güç olarak çevrilse de buradaki kurucu kelimesinin aynı zamanda constitution kelimesiyle, yani yapı/yaradılış/hal ve daha da önemlisi anayasa anlamına gelen kavramla aynı kelime olduğunu ısrarla vurgulanmalı –çev.

4. Türkçe'de common kavramı ortak olarak çevriliyor. Common ile communism'in dilsel bakımda birbirine yakın olduğunu vurgulamak gerek. Kavramın Türkçe'deki kullanımına gelince, özellikle bu tarz bir toplumsal tahayyül içerisinde ortak kelimesi Şeyh Bedreddin ve müritlerinin (kimi kaynaklarda özellikle Torlak Kemal'den ve Aydın'ın Ortaklar beldesinden bahsediliyor) lügatinde geçiyor. Daha modern zamanlarda ise müşterek kelimesi ile dilsel bağı olan iştirak kelimesi Osmanlı sosyalistlerinin kullandığı bir kelimeydi (Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın lideri İştirakçi lakaplı Hüseyin Hilmi'ydi ve çıkarılan gazetenin adı da İştirak idi.) Dolayısıyla, Türkçe'de müşterek olanla iştirakçi –örneğin, katılımcı ekonomi (Parecon) tartışmalarını da düşündüğümüzde- bir toplumsal düzeni tarif eden kavramsal bağ kopmuş, komünizm ve ortak ayrı kelimeler olmuştur. Aslında Negri, bir özne üretimi sürecinden bahsettiği için daha dinamik çağrışımları olan iştirak etme ve müşterek kelimeleriyle common'u ifade etmek daha yerinde olabilir. –çev.

Bookchin, Öcalan ve Demokrasinin Diyalektiği

Janeth Biehl

Abdullah Öcalan'ın yakalandığı 1999 Şubat'ında, Murray Bookchin benimle Burlington, Vermont'ta yaşıyordu. Öcalan'ın yakalandığını haberlerden öğrendik. Bookchin Kürtlerin halini anlıyordu ve bu konu ne zaman açılsa bu durum hep böyleydi. O, Öcalan'ı Marksist- Leninist bir gerilla lider ve modern bir Stalinist olarak görürdü. Murray yıllarca bu tür insanları halkın özgürlük istencini otoriteye, dogmaya, devletçiliğe ve her ne kadar tam tersini ister gibi görünseler de kapitalizmin benimsenmesine kadar götürmekle suçladı.

Bookchin'in kendisi de gençliğini yaşadığı 1930'lu yıllarda bir Stalinistti. O yılların sonuna doğru, bu çizgiden uzaklaşıp Troçkistlere katıldı. O dönemlerde, Troçkistler Birinci Dünya Savaşı'nın Rusya Devrimine yol açtığı gibi İkinci Dünya Savaşının da Avrupa'da ve Birleşik Devletlerde gerçekleşecek proleter sosyalist devrimlerle sonuçlanacağını düşünüyorlardı. Savaş sırasında Bookchin işçilerin başkaldırıp bu devrimi gerçekleştirmesi için çalıştığı dökümhanede çabalayıp duruyordu. Ancak 1945'te bunu yapamadılar. Tahminleri boşa çıkan Troçkist hareket başarısız olmuştu. Hepsi olmasa da üyelerinin çoğu Marksizm'den ve devrimci politikalardan vazgeçip sistemin içinde kalarak ya akademisyen oldular ya da dergi editörlüğüne başladılar.

Onlar şundan çok eminlerdi: Kapitalizm doğası gereği kendi kendini yıkıma sürükleyen sorunlu bir sistemdi. Ancak bu sistemin zayıf noktası işçi sınıfı değilse kimdi?

İşçi sınıfının evrimci olmadığı açık bir şekilde görüldüğü için, Bookchin de Marksizm'den vazgeçti. Ancak ana akıma katılmaktansa o ve arkadaşları baka bir yola baş koydular: Onlar sosyal devrimciler olmaya devam ettiler. 1940'ta öldürülmeden önce Trotsky'nin dediğini hatırladılar. Trostky savaşın devrimle sonuçlanmaması halinde Marksist öğretinin yeniden düşünülmesi gerektiğini söylemişti. 1950ler boyunca Bookchin ve arkadaşları her hafta bir araya geldiler ve yeni koşullar altında devrim projesini yeniden yapılandırmanın yollarını aradılar.

Onlar şundan çok eminlerdi: Kapitalizm doğası gereği kendi kendini yıkıma sürükleyen sorunlu bir sistemdi. Ancak bu sistemin zayıf noktası işçi sınıfı değilse kimdi? 1950lerin başında Bookchin kapitalizmin en büyük sorununun doğal çevreyle çatışma halinde olması ve doğayla insan sağlığı için yıkıcı olması olduğunu fark etti. Kapitalizm tarımı sanayileştirip bitkileri ve hatta insanları zehirliyordu. Kentleri dayanılmaz bir büyüklüğe mahkûm edip, onların doğayla olan ilişkisini kesiyordu, insanları otomatlara dönüştürüp bedenlerini ve ruhlarını tahrip ediyordu. Reklam yoluyla insanları üretimi doğaya ayrıca zarar veren işe yaramaz ürünler almaya zorluyordu. Dolayısıyla, kapitalizm krizi işçi sınıfının sömürülmesinden değil de insanların tahammül edilmez biçimde insanlıktan çıkarılmasından ve doğanın yok edilmesinden kaynaklanıyordu.

Ekolojik bir toplum yaratmak için, kentlerin bağımsız bir şekilde yönetilmesi gerekiyordu. Bu sayede, insanlar daha küçük sınırlar arasında yaşabilecek, kendi kendilerini yönetebilecek, yerel olarak yiyeceklerini üretip yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanabileceklerdi. Bu yeni toplum piyasanın gerektirdikleri ve devlet otoritesinin emirleriyle değil, insanların kendi kararlarıyla yönetilecekti. İnsanların kararları ise müşterek bir şekilde ahlak tarafından belirlenecekti.

Böyle rasyonel ve ekolojik bir toplum yaratabilmek için, bizim kendi ayakları üzerinde durabilen kurumlara ve "özgürlük reformlarına" ihtiyacımız vardı. Bu yeni toplumun devrimci hareketi ve kurumları hakikaten özgürlükçü olmalıydı ki sosyalizm adı altında yeni bir zorbalığa, yeni bir Stalin'e yol vermesin. Öte yandan da kapitalizmi bastırabilecek kadar güçlü olmaları gerekiyordu.

Bookchin bu kurumların ancak demokratik meclisler olabileceğini anladı. Halka dair meselelerin kolektif bir şekilde ele alınabilmesi için mevcut ulus devlet yıkılmalı ve sahip olduğu güç meclisler halinde insanlara devredilmeliydi. Mesela çevreyle ilgili kararları, sanayi ustalarındansa artık kendileri alacaktı. Sadece yerelde çalıştıklarından, meclislerin daha geniş bir coğrafyada faal olmaları için konfederasyon halinde bir araya gelmeleri gerekecekti.

Sonraki yıllarını bu ekolojik ve demokratik toplum üzerinde düşünmeye adadı. Mesela 1980lerde halk meclisleri konfederasyonunun ulus devlete karşı bir güç veya ikili bir iktidar yaratacağını belirtti. Daha sonra federe topluluklara dayalı bir siyasal sistem diye adlandırılan bu projenin adı özgürleştirici belediyecilik oldu.

O yıllarda diğer Amerikalı ve Avrupalı solcuları da projenin önemi hakkında ikna etmeye çalıştı. Ancak o günlerde çoğu Mao, Ho Chi Minh ve Fidel Castro'ya özenmekten başka bir şeyle meşgul olacak halde değillerdi. Bookchin onların birer diktatör olduğunu savunuyordu ancak solcular bu eleştirileri duymak dahi istemiyordu. Onlara göre, ekoloji ve demokrasi küçük burjuvazi fikirleriydi. Sol, Stalinizmle yaptığı şeytan paktında sıkışıp kalmıştı. Bookchin'e sadece anarşistler kulak veriyordu. Nitekim onlar da devlet karşıtıydılar. O artık herkes tarafından tanınan bir anarşistti.

Anarşistlere özgürlükçü belediyecilik projesinin yani şehirlerin meclisler halinde özyönetimlerinin onların doğal politikası ve devrimci teorileri olduğunu söyledi. Onlar da kendisini saygıyla dinledikten sonra herhangi bir devlet yapısına karşı olduklarından yerel hükümet fikrine karşı çıktıklarını belirttiler. Oy çokluğuyla karar alma ilkesine karşı geldiler çünkü bu azınlık grupların taleplerinin göz ardı edilmesi demek olacaktı. Onlar, daha çok politik olmayan komüniter gruplar, kooperatifleri, radikal kitapevleri ve halk komünlerinden yanaydı. Bookchin bu yapıların kesinlikle daha doğru yapılar olduğunu düşünüyordu ancak böyle ciddi bir devrimi gerçekleştirebilmek için aktif, sağlam, yetkin, yapısal ve yasal bir siyasal güce ulaşmanın yollarını bulmak gerekiyordu. Özgürlükçü belediyecilik bunu gerçekleştirmenin ve ulus devlete karşı yere sağlam basmanın bir yoluydu.

O da anarşistlerin desteğini kazanmaya çalıştı. Onlarla biraya geldi, zaman zaman onarı sıkboğaz etti. Onları ikna etmek için zamanlarca dil döktü ve yeri gelince onları eleştirdi. Onları özgürlükçü belediyeciliğin anarşizmi siyasal bir yapı haline getirmenin bir yolu olduğuna ikna etmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Ancak, Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılı dolaylarında, başarısız olduğunu ve anarşizmden uzaklaştığını nihayet kabul ediyordu.

Bütün bunlar olurken, Öcalan'ın vatana ihanet suçundan yargılanmasına karşı yaptığı savunmalarını pek okumamıştık. Mesela, kendisinin de Bookchin' in yarım yüzyıl önce geçirdiği değişimi yaşadığını ve demokrasi lehine Marksizm ve Leninizm'i reddetmeye başladığını bilmiyorduk. Marksizm'in otoriter ve dogmatik olup yaklaşan sorunları çözmek için yetersiz olduğunu o da anlamıştı. Hâkimlere "bu tarihi anın gerektirdiklerini yapmalıyız" diyordu. Daha da ileri gitmek gerekirse, "kuralları, projeyi ve eylem biçimimizi değiştirmek gerekiyordu." Bu, Bookchin'in 1946'da söylediği bir şeydi.

Öcalan bugün Türk hâkimlere baskıcı sistemlerin tek tek yıkıldığını ve "ulusal, kültürel, etnik, dini, dilsel ve yerel sorunların en yüksek demokratik standartlarda çözülebileceğini" söylemektedir. PKK bağımsız bir Kürt devleti amacından vazgeçmeli ve demokrasiyi bütün Türkiye için benimsemelidir.

Ona göre, demokrasi Kürt sorununun çözümünü sağlayacaktır. Demokratik bir sistemde her bireyin hakları ve oyu vardır ve etnik kökeni ne olursa olsun herkes bu sürece katılabilmektedir. Türkiye Devleti, Kürt halkının varlığını ve onların dil ve kültür haklarını kabul etmek için anayasada sadece birkaç düzenleme yaparak kolay bir şekilde demokratikleştirilebilir. Bu durum Kürtlerle birlikte ülkede daha büyük bir toplum yaratacaktır. Bu Bookchin'in desteklediği bir meclis demokrasisi değildi, daha ziyade tavandan tabana doğru bir yaklaşımdı. Öcalan "hedef demokratik cumhuriyettir" diyordu.

Öcalan'a göre, demokrasi Türkiye'nin geleceği için hayati öneme sahipti, çünkü Kürtler olmadan Türkiye gerçek bir demokrasiye ulaşamazdı. Diğer demokratik ülkeler de etnik sorunlarını bir dönem marjinalleştirilmiş grupları kendi içlerine dahil ederek çözmüştü ve biraradalık ve çeşitlilik onları daha da güçlendirmişti. "Türkiye'de olduğundan çok daha karmaşık etnik sorunları olan" Birleşik Devletler, Hindistan ve daha birçok yer etnik katılımla daha da güçlenmişlerdir. Kabul etmek, bütün dünyada farklılıkları güce dönüştürmüştür.

Türk hâkimler bu mesaj hakkında ne düşünürlerse düşünsünler, bu durumun hayati olduğu oldukça aşikâr. Ancak onlar suçlayıp hücre tecridine mahkûm ettikleri bu elçiyi dikkate almadılar.

Bookchin en iyi anarşistlerin eski Marksistler olduğunu söylerdi. Onlar nasıl düşüneceklerini ve mantıklı kararlar alabilmeyi biliyorlardı. Ve onlar diyalektiği biliyordu. Eğer tanışmış olsalardı, Öcalan için de aynı şeyi düşünürdü. Her ikisi de diyalektik bir bakış açısına sahip ve ortak bir Marksist tarihi paylaşıyor. İkisi de Marksist materyalistler değil ve Marksist konseptin yetersiz olduğunu ve tarihsel nedenselliğin sadece ekonomik değil çok yönlü olduğunu düşünüyorlar. Ancak ikisi de diyalektik düşünüyor ve tarihin gelişim süreçleriyle barışıklar.

Diyalektik, değişimi tanımlar. Bu değişim, fizikte söz konusu olan kinetik değişim değil de organik yaşamda ve sosyal tarihte meydana gelen gelişimsel değişimdir. Değişim çelişkiler arasında ilerler. Herhangi bir değişimde, yeni eklenirken eskinin bir kısmı muhafaza edilir ve bu da Aufhebung'a yani aşkınlığa yol açar.

Bu iki insanın tarihsel gelişim perspektifiyle düşünme eğilimi var. İkisi de Medeniyet tarihiyle ilgili çok önemli metinler yazdı ve birçok kez özgürlük mücadeleleriyle çarpışan devletlerin ve despotların iktidar ve direniş diyalektiği üzerine çözümlemeler yaptı. Marksistlerin aksine, onlar diyalektiği bazı kaçınılmaz isyanları önceden tahmin etmek için kullanmadılar, çünkü bunun tahmin edilemeyeceğini biliyorlardı. Bunun yerine, bir sonraki siyasi hamle olarak düşündükleri şey için ihtimalleri artırmak, potansiyeli tanımlamak ve tarihsel temelleri oluşturmak için kullandılar. Bilinçli veya bilinçsiz olarak, diyalektiği geçmişte olandan gelecekte olacaklar ve ahlak için ders çıkarmak üzere kullandılar.

Her bir gelişimin bir başlangıcı olduğu gibi ikisinin de yazdığı üzere Medeniyet tarihi için de ayrı ayrı başlangıçlar vardı: Paleolitik dönemdeki ilkel topumlalar, tarımın, özel mülkiyetin ve sınıf toplumunun ortaya çıkışı, dinin ortaya çıkışı, yönetimin, devletlerin, orduların, imparatorlukların, krallıkların, soyluluğun ve feodalitenin ortaya çıkışı gibi. Onlar moderniteyi, Aydınlanmanın doğuşunu, bilimi, teknolojiyi, sanayileşmeyi ve kapitalizmi tartıştılar. Tabiri caizse, ben bu tarihsel açıklamaları Medeniyet Anlatıları olarak adlandırmak istiyorum.

Bookchin iki büyük Medeniyet Anlatısı yazmıştır: Özgürlüğün Ekolojisi (1982) ve Kentsiz Kentleşme (1986). Öcalan'ın bu konuda birçok eseri vardır: Medeniyetin Kökleri ve PKK ve Kürt Sorunu'nun bazı kısımları ile Yol Haritası.

Onlar Medeniyet Anlatılarını siyasi sorunların çözülmesi için kullandılar. Her şeyden öte, Özgürlüğün Ekolojisi popüler ve reformist çevrecilere karşı radikal sosyal bir ekolojiyi destekleyen bir tartışmayı yürütmektedir. Bookchin bu temkinli liberallerin sadece devlet reformu yapmaktan öte ekolojik bir toplum üzerine de düşünebileceklerini göstermek istiyordu. İnsanlar geçmişte topluluk halinde yaşabiliyorlardı ve bugün de öyle yapabilirlerdi.

Bu yüzden, insanlık tarihindeki "organik," kabilesel, komünal, hiyerarşik olmayan ve işbirliği halinde yaşayan olarak tanımladığı yazmayı bilmeyen ilk toplumlar üzerinde uzun süre durmuştur. Yaşam için gerekli olanlar, yararlanma hakkına (kaynakların ihtiyaç duyulduğu orana), tamamlayıcılığına (etik paylaşımına) ve indirgenemez asgari oranına (yiyecek, barınma ve giyinme hakkına) göre paylaşılmaktaydı. " Birey ve toplum arasındaki bu birliktelik duygusu toplum ve çevre arasında da aynı birlikteliği yaratmaktaydı ve organik toplumlar doğal dünyayla uyum içerisinde yaşamaktaydı" der Bookchin.

Daha sonra organik toplumdan hiyerarşiye doğru uzanan diyalektik bir gelişim sürecinden söz eder: patriarkal düzen ve kadın egemenliği; yaşlıların lider olduğu yönetim biçimi; şamanlar ve rahipler; savaşçılar, önderler ve devletler; sınıf toplumu. Bir sonraki aşamada, doğaya hükmetme fikri ortaya çıkar ki burada doğa da sömürülen bir unsur haline gelir.

Hiyerarşik egemenlik silsilesi insanoğlunun özgürlük arayışıyla aynı paralele uzanır. Tarih boyunca direniş hareketleri organik toplumun yararlanma hakkı, tamamlayıcılık ve indirgenemez asgari gibi ilkelerini gözetmektedir. Bu potansiyel hala da doğayla karşılıklı bir ilişkinin mümkün olduğu özgür, kooperatif bir toplumda diyalektik bir iktidar olarak var olmaya devam etmektedir. O, bu fikirler dizisini sosyal ekoloji olarak adlandırmıştır.

1982 yılıydı. İkinci Medeniyet Anlatısı Kentsiz Kentleşme' de meclis demokrasisinin temellerini oluşturdu. Eski Atina külliyatında, İtalya ve Almanya'nın ilk kentlerinde, Rus Psokov ve Novgorod'unda, on altıncı yüzyıl İspanyası'nın comunero meclislerinde, 1793 devrimci Paris'inin meclislerinde, Amerikan devriminin komitelerinde ve konseylerinde, 1848 Paris kulüplerinde, 1871 Paris Komününde, 1905 ve 1917 Sovyetlerinde, 1936-37 devrimci İspanya kolektiflerinde, bugünkü Yeni İngiltere toplantısında halk meclisleri geleneğine rastladı. Marksizm'in aksine, devrimin fabrikalarda değil de meclislerde nasıl gerçekleşebileceğini gösterdi. Devrim yandaşları zorbalığın yerini halk meclisleriyle ve bazen de konfederasyonlarla değiştirmeye çalışıyordu. Kentleşme, ulus devlete karşı belediyeci özgürlük mücadelesinin diyalektik temellerini oluşturdu.

Adadaki hapishanede yalnızlığa mahkûm edilen Öcalan, kendisini Medeniyet Anlatılarını çalışıp onları yazmaya adamıştır. Onun Medeniyetin Kökleri (2001) eserindeki amacı Türkiye'nin Kürtleri de kapsayan demokratik bir cumhuriyete duyduğu ihtiyacı göstermektir. Bunun yanı sıra sosyal evrimin, kökleri

Mezopotamya'ya yayılıp Sümer'e dayanan medeniyetin geçirdiği makro süreçleri anlatmıştır.

Anlattığına göre, bir tapınak, yönetim merkezi ve üretim alanı olan Ziggurat "devlet yapılarının rahmini" oluşturmaktadır. En üst katın tanrıların evi olduğu, birinci katın ise ürünlerin üretilip depolandığı yer olduğu söylenmektedir. Tapınak böylece bir ekonomik üretim alanı olarak işlev görmekteydi. Yöneticiler ilahi statüye yükseltilirken, halkın geri kalanı tapınak merkezli bir ekonominin işçileri olarak hizmet vermekteydi.

Zigguratlar "insan zihninin çözümlendiği laboratuarlar, itaatkâr yaratığın yaratıldığı ilk tımarhanelerdir. Bunlar ilk patriarkal yapılar ve ilk fuhuş mekânlarıdır." Bunları inşa eden Sümer rahipleri "merkezileştirilmiş siyasal gücün en büyük mimarları" olmuştur. Onların tapınakları şehirlere, şehirleri devletlere, imparatorluklara ve uygarlığa dönüşmüştür. Ancak bu durum hala devam etmektedir: "Medeniyet tarihi Sümer toplumunun uzantısı olup onun dallanmış ve çeşitlenmiş haliyken, bu toplumun temel yapısını hala muhafaza etmektedir." Bizler hala Sümer'de, hala "o günden beri bütün tarihimizi yönlendiren bu inanılmaz entelektüel buluşun içinde yaşıyoruz."

Bookchin en iyi anarşistlerin eski Marksistler olduğunu söylerdi. Onlar nasıl düşüneceklerini ve mantıklı kararlar alabilmeyi biliyorlardı. Ve onlar diyalektiği biliyordu. Eğer tanışmış olsalardı, Öcalan için de aynı şeyi düşünürdü

Onun diyalektik anlatımına göre Sümer medeniyeti bir tezse bizim Kürt sorunun tam içinde bulabileceğimiz bir antiteze ihtiyacımız vardır. Sümer şehrine karşı verilen herhangi bir etnik direniş o şehir kadar eskide kalmıştır. Binlerce yıldır, Türkler Anadolu'ya geldiğinden beri, Kürtler ve Türkler "tıpkı et ve kemik gibi birbirlerine bağlı olmuşlardır." Kürtler Osmanlı yönetimine katılmış ve "yerel yönetimlere verilen otonomiden dolayı" orada gelişmişlerdir. Bugünkü cumhuriyeti onlar da kurmuştur. Bugün aşkın bir Sümer devleti tamamen demokratik olup hem Kürtlere hem de Türklere ev sahipliği yapan bir cumhuriyetin içinde bulunabilir.

Öcalan'ın etkilendiği diğer entelektüelleri çok bilmiyorum. Wallerstein, Braudel ve Foucault gibi düşünürlerin isimleri metinlerinde sık sık geçmektedir. Ancak şu çok net ki Öcalan 2002'de çok yoğun bir şekilde Bookchin'i özellikle de Özgürlüğün Ekolojisi ve Kentsiz Kentleşme adlı eserlerini okumuştur.

Daha sonra, avukatları aracılığıyla, Türkiye Kürdistan'ındaki her belediye yöneticisine Kentsiz Kentleşme'yi, militanlara ise Özgürlüğün Ekolojisi'ni okumalarını önerdi. 2004 baharında, avukatlarının Murray'la iletişime geçmesini istedi. Kendisini bir öğrencisi olarak gördüğü Murray'ın eserlerini iyi bir şekilde anlayabildiğini ve fikirlerini Orta Doğu toplumları için hayata geçirmeyi düşündüğünü iletti. Murray'dan kendisiyle bir görüşme yapmak istediğini rica etti ve ona el yazmalarından birini gönderdi.

Bu diyalogun gerçekleşmesi harika olabilirdi. Ancak 83 yaşında olan Murray bu daveti kabul edemeyecek kadar hastaydı ve nezaketle reddetmek zorunda kaldı.

Öcalan'ın sonraki yazıları, Bookchin üzerine yaptığı çalışmaları yansıtmaktadır. 2004'te yazdığı Bir Halkı Savunmak, Murray'ın "organik toplumuna" benzer bir şekilde ilkel toplum biçimlerinden ve "doğal toplum" olarak isimlendirdiği "komünal yaşam biçiminden" bahsetmektedir. Doğal toplumda, insanların "doğanın bir parçası" olarak yaşadığını ve "insan komünlerinin doğal ekolojinin bir parçası" olduğunu belirtmektedir. Bookchin'in belirttiğine çok benzer bir şekilde, hiyerarşinin ortaya çıkışını anlatmaktadır: devlet "sürekli bir şekilde hiyerarşiyi dayatmış ve değerlerle ürünlerin birikimi meşrulaştırmıştır." Ayrıca, hiyerarşinin ortaya çıkışı doğaya hükmetme fikrini de beraberinde getirmiştir: Hiyerarşik toplum "doğanın bir parçası olmaktansa doğayı bir kaynak olarak" görmüştür. Öcalan bu sürecin diyalektik doğa sürecine de dikkat çekmektedir: "insanlık tarihinin başlarındaki doğal toplum, daha sonra gelen hiyerarşik toplumlara ve devlet tabanlı toplum biçimlerine dair antitezi çürüten bir tez sunmaktadır."

Bu iki düşünürün karşılıklı Medeniyet Anlatıları özellikle incelenmesi gereken ve kimi zaman örtüşüp kimi zaman faklılıklar gösteren çok önemli meselelere değinmektedir. Ancak ben kısa ve öz olabilmek adına, arkeolojik araştırmalardan da beslenerek Mezopotamya hakkında yazdıklarından bahsedeceğim.

Daha önce belirttiğim gibi, Öcalan Mezopotamya'nın medeniyetin doğduğu yer olduğunu vurgulamıştır. Aynı fikirde olan Bookchin yazının burada başladığını belirtmiştir: "çivi yazısı tapınak katiplerinin alınıp satılan ürünlerle ilgili titizlikle tuttuğu kayıtlarda kullanılmaya başlamıştır." Daha sonra, "bu kil tabletler üzerine atılan çizikler" aşamalı bir gelişim sonucunda "yazılı anlatım biçimlerine dönüşmüştür." Öcalan hiyerarşinin, rahipliğin ve devletlerin Sümer'de oluştuğunu söylemekte ve Bookchin eski Mezoamerikan uygarlıklarını da bu sürece dahil etse de ona katılmaktadır. Ancak Bookchin'in dikkatini en fazla çeken, organik ve komünal toplumun direniş ve süreklilik biçimleridir: Sümer'de "ilk şehir devletleri eşitlikçi

meclisler" tarafından yönetilmekteydi. Krallığın ortaya çıkışından sonra, "muhtemelen eski sosyal yapıya tekrar kavuşmak ve balanın (kralın) otoritesini azaltmak için yapılan halk isyanlarına" dair kanıtlar vardır. "Yönetici (ensi) veya askeri derebeyleri bile halk meclisleri tarafından sürekli kontrol edilmekteydi."

Bookchin özgürlük (amargi) kelimesine yazılı olarak ilk Sümer kaynaklarında "kralın zorbalığına karşı yapılan başarılı bir halk isyanından bahseden bir Sümer kil tabletinde" rastlanmasına şaşırmıştır.

Bookchin'i okuduktan sonra Öcalan da amargi sözcüğünün kullanımından söz etmiş, ancak daha sonra bu konu üzerinde durmamıştır. Öte yandan, Öcalan Kürt halkının özelliklerini Neolitik döneme dayandırmıştır: "Özellikle zihniyet ve yapı bağlamında, Kürt halkının birçok özelliği Neolitik dönemdeki toplumlara benzemektedir." Bugün hala Kürt halkı organik toplumun paylaşımcı özelliklerini muhafaza etmektedir: "Tarihleri boyunca, Kürtler Klan sistemini ve kabile konfederasyonlarını desteklemiş ve merkezi hükümetlere karşı direnmeye çalışmıştır." Onlar özgürlüğün müjdecisidirler.

Birer Marksist olarak, Bookchin ve Öcalan'a tarihin diyalektik-materyalist süreçlerinin incelenmesinin mümkün olmadığı ve bu süreçlerin kaçınılmaz sonuçlarıyla birlikte yasalar gibi, yani ulus devletin ve kapitalizmin ortaya çıkışı ve onları proleter devriminin takip etmesi şeklinde bir işlerliğinin olduğu öğretilmiştir. Ancak Özgürlüğün Ekolojisi adlı kitabında, eski bir Marksist olan Bookchin "bu tür sosyal yasa ve teleoloji nosyonlarını" olumsuzlarken rahatsızlık duymuştur. Bu kavramlar, diğer bir deyişle Stalinism, sadece "bireyin insan kontrolünün dışında kalan insanüstü güçlere boyun eğmesi" için kullanılmayıp "sosyal olayların gidişatını etkilemek konusunda insanın iradesini ve bireyin tercihlerini" de görmezden gelmiştir. Bunlar bizi "ekonomik ve teknik ulaşılmazlık" denen bir fikre mahkûm etmiştir. Bookchin'e göre, hiyerarşinin doğuşu bile kaçınılmaz değildi ve bu düşünce sistemlerini bir kenara koymak "özgür bir geleceğe dair bakış açımızı oldukça değiştirebilmektedir." Yani, bir zamanlar komunal bir şekilde yaşadığımız gibi yine yaşayabilirdik. Organik toplumun gömülü hafızası "bilinçaltımızda bir özgürlük istenci" olarak var olmaya devam etmektedir. Bence bu Özgürlüğün Ekolojisi adlı eserin temel ve özgürleştirici anlayışını özetlemektedir.

Öcalan'ın Bir Halkı Savunmak adlı eserini okurken hissettiğim heyecanın bana 1985'te Özgürlüğün Ekolojisi'ni okurken hissettiğim heyecanı hatırlattığını fark ettim. O zamanda insanların bir zamanlar komunal bir dayanışma içinde yaşadığını, bu potansiyelin hala mevcut olduğunu ve sosyal yapılarımızı değiştirdiğimiz takdirde bu yaşam biçimlerine tekrar ulaşabileceğimiz fikri beni mutlu etmişti. "İndirgenemez asgari" kavramı sadece sosyalizm gibi yeni isimler almıştı. Özgürlüğün Ekolojisi okuyuculara Murray'ın "umut prensibi" olarak tanımladığı kavramı sunmaktadır ve bu hapsedilmiş Öcalan için mutlaka bir şeyler ifade etmiştir.

"2004'te "kapitalizmin zaferinin kaçınılmaz olmadığını" belirtti. "Başka bir tarih mümkündü". Kapitalizmi ve ulus devleti kaçınılmaz olarak görmek "tarihi iktidarda olanlara bırakır." "Olayların gerçekleşmesi için bir başka ihtimal her zaman için vardır… Özgürlük her daim mümkündür."

"Doğal toplumun" komünal yönleri, özgürlük arayışında olan etnik gruplarda, sınıf hareketlerinde, din ve felsefe gruplarında her zaman vardır. "Doğal toplum hiçbir zaman yok olmamıştır." Özgürlük ve iktidar arasındaki diyalektik anlaşmazlık batı tarihi boyunca hep var olmuştur. "Komünal yapıları oluşturan demokratik öğeler ile iktidar ve savaşı oluşturanlar arasında sürekli bir savaş vardır." Keza, "komünal toplum hiyerarşik olanla sürekli olarak çatışma halindedir."

Doğayla karşılıklı bir ilişkinin mümkün olduğu özgür, kooperatif bir toplumda diyalektik bir iktidar olarak var olmaya devam etmektedir

Öcalan nihayetinde sosyal ekolojiyi benimsemiştir. 2004 yılında "sosyal ekoloji meselesinin uygarlıkla birlikte başladığını" ve "uygarlığın kökenlerinde" doğal çevrenin yıkımının başlangıcını" da görebileceğimizi yazmıştır. Doğal toplum bir bakıma ekolojik toplumdu. Toplumu yıkan güçlerin doğayla olan ilişkisi de benzer şekildeydi. Öcalan kapitalizmin anti-ekolojik (ekoloji karşıtı) olduğunu söylemektedir. Bookchin gibi, o da kapitalizme karşı ahlaki bir isyanı benimsemektedir: " Kapitalizmle mücadele bilinçli bir ahlaki çaba gerektirmektedir." "Ahlak geleneksel değerlerle uyum içinde olan yeni bir sosyal etiğe dönüştürülmelidir." Kadınların özgürleşmesi çok önemlidir. O "doğayla sürdürülebilir diyalektik ilişkilerin olduğu ve ortak zenginliğin doğrudan demokrasi ile elde edildiği bir ahlak sistemi" yani "demokratik-ekolojik toplum" için çağrıda bulunmaktadır.

Peki, bütün bunlar Kürt sorununu nasıl ilgilendirmektedir? Bir kez daha, Kürtlerin özgürlüğünün herkesin özgürlüğü demek olduğunu savunmaktadır. "Herhangi bir çözüm sadece Kürt halkı için değil bütün insanlar için geçerli seçenekleri kapsamalıdır. Yani ben bu sorunlara tek bir hümanizme, tek bir do-

ğaya ve tek bir evrene dayanarak yaklaşıyorum." Ancak bu demokratik cumhuriyetle değil de, halk meclisleri aracılığıyla başarılabilir.

"Yapmamız gereken ilk şey, devletsiz yapılar ve komunal oluşumlar için demokratikleşmeyi hızlandırmaktır" demektedir Öcalan. Kürtlere sadece Türk anayasasını değiştirmeye odaklanmaktansa, yerel yönetimler oluşturmalarını önermektedir: "yerel ilçe meclisleri, kentsel bölgelerdeki belediye yönetimleri, ilçeler ve köyler oluşturulmalıdır." Yeni siyasi partilere ve yeni ekonomi kurumlarına ihtiyaç duyulmaktadır: "ticarete, iktisada ve sanayiye yönelik yeni bakış açılarıyla kooperatiflere, çalışma gruplarına ve diğer birçok örgütlenme biçimlerine ihtiyaç vardır." İnsan haklarını, kadın haklarını, çocuk haklarını ve hayvan haklarını gündeme getirecek sivil toplum örgütleri gereklidir. Ve en temel düzeyde nice komünal yapılar.

Yerel yapılar ve kurumların bir iletişim ağının olabilmesi için "belediye yönetimlerinin bölgesel konfederasyonlar" oluşturması gerekmektedir. En üst düzeyde, bunlar "demokratik toplumun en önde gelen kurumu" olan "Genel Halk Kurultayında" temsil edilmektedir. Kurultaylar "kurumsallaşma, kurallar ve kontrol mekanizmalarıyla siyaset, öz-savunma, hukuk, ahlak, ekonomi, bilim, sanat ve refah meseleleriyle ilgilenecektir."

Zamanla, demokratik kurumlar yaygınlaştıkça, bütün Türkiye bir demokratikleşme sürecinden geçecektir. Bu kurumlar mevcut ulusal sınırları birbirine bağlayıp bütün bölgede demokratik uygarlığın ortaya çıkışını hızlandıracaktır ve sadece Kürtler için değil jeopolitik ve kültürel bir yenilenme yaşanacaktır. Demokratik bir konfederal birlik bütün Orta Doğu'yu kucaklayacaktır. Öcalan özgürlükçü belediyeciliğin bu Kürt versiyonunu "demokratik konfederalizm" olarak adlandırmaktadır.

Mart 2005'te, Öcalan bunun için bir manifesto ilan etmiştir: Kürdistan Demokratik Konfederalizminin İlanı. Bu manifestoda, "demokratik komünal doğal toplum yapısına, yani organik topluma, dayalı tabandan örgütlü bir demokrasi" çağrısında bulunmaktadır. Köy, ilçe ve şehir meclisleri kurulacak ve bunların delegeleri gerçek kararlar vermekle görevli olacaktır ki bu pratikte halkın karar alması anlamına gelmektedir.

Öcalan'ın demokratik konfederalizmi onun Kürtlerin özgürlüğüyle bütün insanlığın özgürlüğünü birleştirme hareketine dayanmaktadır. Bu hareket "Kürt sorununu demokratik yöntemlerle, Kürt kimliğinin bütün düzeylerde tanınmasıyla ve Kürt diliyle Kürt kültürünün geliştirilmesi aracılığıyla" çözüme kavuşturmaktadır. Dinsel, etnik ve sınıf farkları gözetilmeksizin herkesin kişi haklarını ve ifade özgürlüğü savunmaktadır. "Ekolojik toplum modelini" teşvik etmekte kadın özgürlüğünü savunmaktadır.

O, halkının bu projeye dâhil olmasını istemektedir: "Kendi demokratik yapılarını kurmak ve kendi kendilerini yönetmek üzere halkın bütün gruplarına, özellikle de kadınlara ve gençlere sesleniyorum." Diyarbakır 2011 sonbaharında ziyaret ettiğimde, güneydoğu Anadolu'daki Kürtlerin bu projeyi hayata geçirdiklerini gördüm.

2004-2005 yılında Öcalan artık devleti kendisini baştan aşağı demokratikleştirmek için reformlar yapmak konusunda ikna etmekten ya vazgeçmiş ya da bu odağını değiştirmiştir. 2005 yılında, "devleti demokratikleştirme fikri imkânsızdır" diye yazmıştır.

Devletin bir baskı mekanizması, "yönetici sınıfın örgütsel hali" ve "tarihteki en tehlikeli olgulardan biri" olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu mekanizma, demokratik proje için zehirlidir ve adeta "bir hastalıktır. Mevcut olduğu sürece, "bizler demokratik bir sistem yaratamayacağız." Bu bağlamda, önemli bir kuralın altını çizmektedir: "Ne kadar çok devlet, o kadar az demokrasi. Ne kadar az devlet, o kadar çok demokrasi." Bu yüzden, Kürtler ve yoldaşları "çabalarını asla devlete" veya bir devlet olmaya yöneltmemelidir. Bu demokrasiyi kaybetmek ve "kapitalist sistemin ekmeğine yağ sürmek" anlamına gelmektedir. Bizler ancak "geleneksel iktidar biçimlerinden vazgeçtiğimiz" anda "alternatif bir sistemin yapılarını oluşturabileceğiz." Demokratik konfederalizm, "devletsiz bir halkın demokratik yapısını" oluşturmaktadır.

Organik toplumun gömülü hafızası "bilinçaltımızda bir özgürlük istenci" olarak var olmaya devam etmektedir

Bu durum tamamıyla net olmakla birlikte Bookchin'n devrimci projesiyle tam bir uyum halindedir. Bookchin, halk meclislerinin oluşturulduğu ve konfedere olduğu zaman, ulus devletle mücadele edip, onu deviren ve yerine yeni bir sistem yaratabilen bir ikili güç olabileceklerini belirtmiştir. Bookchin, ikili güç kavramını sık sık vurgulamakta ve bu kavramı Trotsky'ye atfetmektedir: Trotsky, Rus Devrimi Tarihinde, 1917 Şubat devriminden sonra liberal birkaç hükümet devletin başına geçtiğinde, Petrograd Sovyet işçi ve asker vekillerinin ikili bir güç oluşturduklarını ve bu gücün daha sonra Ekim devrimine yol verdiğini belirtmiştir. Ancak bu şekilde, komünalist konfederasyon devrimci, karşı ve ikili bir güç oluşturabilirdi.

Ancak bu noktada Öcalan, Bookchin'le fikir ayrılığına düşmektedir: 2004 çalışmasında (Bir Halkı Savunmak), devlete dair çelişkili bir mesaj vermektedir: devleti yıkmayın. "Bana göre, devletin yıkılıp yerine

yeni bir yapının kurulması gerektiği fikri doğru değildir." "Devleti tasfiye ederek bir demokrasiye ulaşmak aldatıcıdır."

Daha ziyade, "demokrasiye yer açmak için" devlet küçülmeli ve kapsam alanı daraltılmalıdır. Bazı işlevleri gerekliyken bazıları değildir ve bunlar iyi ayırt edilmelidir: mesela, halk güvenliği, sosyal güvenlik ve ulusal savunma. Konfederal demokrasi konseyleri "devletin tek başına çözemediği" sorunları çözmelidir, ancak demokrasinin yetkileri de "sınırsız değildir." Bu yüzden, devlet sınırlandırılırken ve bazı kurallara bağlı kılınırken, "demokrasiye birlikte," ona "paralel" ve onu "tamamlayıcı" bir şekilde var olabilir.

Bu çelişki "devletin iki yüzlü bir olgu" olduğunu öfkeyle belirten Öcalan'ın kendisini de şaşırtmış görünmektedir. Bu meselenin kendisi için belirsizliğini koruduğunu ve bunun anlaşılır olduğunu düşünüyorum. "Bugünün devletten demokrasiye geçiş süreçleri olduğunu ve bu geçiş süreçlerinde eski ile yeninin yan yana var olduğunu" gözlemlemektedir.

Bookchin'in komünalist hareketi pratik anlamda hiçbir zaman Öcalan'ın ki kadar ilerlememiştir. Ancak eğer ilerlemiş olsaydı, muhtemelen aynı sorunla karşılaşırdı. Bookchin'in bu tür durumlar için kullandığı geçiş programı tabiri bu noktada faydalı olabilir. O minimum program (belli konularda yapılan reformlar), geçiş programı (mevcut program gibi) ve maksimum program (sosyalizm, devletsiz demokrasi meclisi) şeklinde ayrımlar yapardı. Bu ayrımın devrimci bir arka planı vardır ki Murray bunu Trotsky'ye atfetmektedir. Bu, gerçek ve devrimden uzak dünyayla uğraşırken uzun vadeli hedeflerinize ve prensiplerinize bağlılığınızı sürdürmenin bir yoludur.

Bu arada, sonraki yıllarda, demokratik yapıların çatısı olan KCK bu değiştirici rolü oynamaktadır. 2009'daki Yol Haritası'nda, Öcalan KCK'nin devletle yıkıcı bir ilişki kurmasına gerek olmadığını" belirtmiştir. "Tam tersine, KCK devleti maksimum üretkenlik için zorlamalıdır. Gerilim süreçleri olsa da, aralarındaki kapsamlı diyalog demokratik çözümleri daha da mümkün kılacaktır. Süreç ilerlerse, en gerekli ve faydalı kurumlar mevcut kalıp geliştirilmeliyken, gereksiz ve faydasız olanlar yenilgiyi kabul edip faaliyetlerini sona erdirmelidirler. Demokratik mekanizmalardan beklenen tam da böyle bir sonuçtur."

2004 Mayısında, Bookchin'in Öcalan'a şöyle bir mesaj iletmiştir: "Kürt halkının bir gün kendi toplumunu kurabileceklerini, kendi istediklerini yaşayacaklarını umut ediyorum. Kürtlerin Sayın Öcalan gibi bir lidere sahip olmaları müthiş bir şey." Daha sonra, 2004 yazında bu mesajın Kürt dağlarındaki Kürdistan Halk Konseyi İkinci Genel Meclisinde okunduğunu ve alkışlandığını öğrendik.

Bookchin 2006 Haziranında öldüğünde, PKK meclisi "20. yüzyılın en büyük sosyal bilim adamlarından birini selamlamıştır." O "bizi sosyal ekoloji fikriyle buluşturdu" ve "sosyalist teorinin daha sağlam bir zeminde ilerlemesini sağladı." Bize "demokrasinin, özgürlüğün ve sosyalizmin ancak devlet mekanizmasının dışında bir sistem içerisinde gerçekleşebileceğini" gösterdi. O bize bunu "nasıl gerçekleştirebileceğimizi" gösterdi. "Yaratıcı ve gerçekleştirilebilir" olduğunu düşündüğümüz "konfederalizm" sistemini bize sunan oydu. Meclis şöyle devam etti: Bookchin'in "devlet, iktidar ve hiyerarşiye dair tezi bizim mücadelemizle hayata geçirilecektir… Biz, gerçek bir demokratik konfederalizmi oluşturan ilk toplum olarak bu vaadi yerine getireceğiz."

Başka hiçbir övgü onu daha mutlu edemezdi, sadece bunu duyabilmesini isterdim. Belki de onları Sümer'den bize kalan o ilk özgürlük sözcüğüyle selamlardı: "Amargi!"

--Burlington, Vt., Ocak 25, 2012

Abdullah, Öcalan Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi, 1999, çev. Kurdistan Information Centre (Londra: Mespotamian Publishers, 1999); sonrası Savunmalar; s.106

2Savunmalar, s.44
3 Savunmalar,s.44.
4 Savunmalar, s.55
5 Savunmalar, s. 89-90.
6 Savunmalar, s.114.
7 Savunmalar, s.
8 Murray Bokchin, The Ecologyy of Freedom: The Rise and Dissolution of Hierarchy (Palo Alto, Kalif.:Cheshire BOoks, 1982); Murrat Bookchin, The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship-daha sonra adln Urbanization Against Cities-(San Fransisco: Sierra Club, 1986).
9 Abdullah Öcalan, Hapishane Yazıları: Medeniyetin Kökleri, çev. Klaus Happel (Londra: Pluto Press, 2007); Hapishane Yazıları: 21. Yüzyılda PKK ve Kürt Sorunu, çev. Klaus Happel (Londra: Transmedia, 2011).
10 MB, Ecology of Freedom, bölüm 2.
11MB, Ecology of Freedom, s.46, 43
12 MB, Ecology of Freedom, bölüm 3.
13 AÖ, Medeniyetin Kökleri, s.6.
14 AÖ, Medeniyetin Kökleri, s.53.
15 AÖ, Medeniyetin Kökleri, s. 25.
16 AÖ, Medeniyetin Kökleri, s. 98.
17 AÖ. PKK ve Kürt Sorunu, s.96.
18 Öcalan'ın aksine, Bookchin bunun Hegel'in üçlüsü an sich, für sich ve an und für scih gibi kavrama-

larının basitleştirilmesi olduğunu düşünerek tez, anti-tez ve sentez gibi kavramları kullanmamıştır.
19 AÖ. Bir Halkı Savunmak, yayınlanmamıştır, p.8, Öcalan için Uluslar Arası Özgürlük İnisiyatifi.
20 P.21
21 Öcalan'ın avukatları ve Bookchin arasındaki aracının anlattıklarını aktarıyorum.
22 Pub status
23 AÖ, Halkı Savunmak
24 MB. Ecology of Freedom, s.144.
25 MB. Ecology of Freedom, s.129. Henri Frankfort ve Samuel Noah Kramer'in çalışmalarına değinmektedir.
26 MB. Ecology of Freedom, s.95.
27 MB. Ecology of Freedom, s. 168.
28 AÖ. PKK ve Kürt Sorunu, s.22
29 "Demokratik Konfederalizm Bildirgesi," 4 Şuabt, 2005, http://www.kurdmedia.com/article.aspx?id=10174
30 MB. Ecology of Freedom, s.23-24
31 MB. Ecology of Freedom, s.67
32 MB. Ecology of Freedom,, s.143.
33 AÖ, Bir Halkı Savunmak, s.41
34 AÖ, Bir Halkı Savunmak, s.??.
35 AÖ. Bir Halkı Savunmak, s.??.
36 "Kürt Komünalizmi," Ercan Ayboğa ile yazar tarafından yapılan söyleşi, (INFO)
37AÖ, Bir Halkı Savunmak, s.
38 AÖ, Yol Haritası

Alim Meselesinden Aydın Sorununa

Ali Mert Cankaya

Kürt Aydınının evrimi ve tarihsel bağlamda günümüz modern akademilerinin yeni "Kürt Aydını"nı özneleştirme pratiklerinin ele alınması temel bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır. Tanzimattan, İttihatçılığa, İttihatçılıktan modern akademilere doğru evirilen Kürt aydınının kapitalist modernite ile iç içe geçme süreci olarak ele almak gerekmektedir. Neden Tanzimat ve İttihat gibi göreli olarak Kürt meselesinde pek fazla tartışma bulmayan süreçleri konu alıyoruz? Çünkü bu süreçler Kürtleri; Osmanlı İmparatorluğu'nun modernizasyonu ve Sultan II. Mahmut Han'ın modernite deneyimleriyle birlikte etkileri günümüze kadar süren bir kırılmanın eşiğine getirmiştir. Bu modernizasyonun Kürt entelektüeli üzerindeki etkisi çok büyüktür ve bu etkinin sebep olduğu dönüşüm ekonomiden toplumsal yapıya ve ahlaka kadar, Marks'ın deyimiyle "katı olan her şeyin buharlaştığı" bir döneme denk gelir.

Merkezileşme bir yandan Kürt halkında bir tür muhafazakâr direnişe (bkz: 1830 Yezidi Ayaklanması) diğer taraftan ise yerel zenginlerin fazlasıyla modernite ile tanışmasına sebep oldu. (1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi)

Aydın-Âlim Tartışması

Aydın kavramını "neden belli bir devletin ve onun kendisini örgütlediği coğrafyadaki modernite deneyimleri ile birlikte başlatıyoruz" sorusunu sormamız gerekiyor. Ve bu konuda aydın kavramının ontolojisi üzerine düşünmemiz gerekiyor. Öncelikle belirtelim ki, aydın kavramını belli bir zaman diliminden sonraki süreç için kullanmamızın sebebi Osmanlı'da kullanılan "âlim" kavramının tam olarak aydın kavramı ile örtüşmemesidir.

Aydın kavramı esasen Batı kaynaklıdır. Osmanlı coğrafyasında âlim dediğimiz insanlar, Avrupa'daki aydınlanma ile çok fazla iç içe geçmiştir ve "aydın" sıfatıyla ele alamayacağımız kadar farklıdır. (Tüm bu farklılıklara rağmen bulunduğu coğrafyada kullanım biçimi olarak aydına denk düşer yine de.) Âlim kavramı, Osmanlı'nın son dönemlerinde yerini yavaş yavaş "Aydın" kavramına bırakmıştır. Fakat şunu da ekleyelim ki uzun bir süre boyunca Osmanlı'da (Kürdistan coğrafyası dâhil) hem âlim dediğimiz insanlar hem de aydın dediğimiz şahsiyetler bazı dönemler bir arada, bazı dönemler ayrı bir şekilde, bazen ise belli bir ulusal mücadele çerçevesinde yan yana durabilmişlerdir. Bu da resmi ya da yarı resmi olarak geleneksel yapılar ile modern yapıların, kurumların bir süre boyunca birlikte yaşadığının göstergesidir. Çünkü belli tarzda belli bir yaşam tarzını, sınıfı, tabakayı ancak içerisinde kurumsallaştığı yapılar ile anlayabiliriz. Bu yüzden âlim ve aydın kavramlarını incelerken Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar olan yolda bu iki kesimin, içersinde kurumsallaştıkları yapıları ayrıca göz önünde bulundurmalıyız. Örneğin âlimler için medrese sistemini, aydınlar için ise Tanzimatla beraber gelen modern Osmanlı kurumları örnek gösterilebilir. Kürdistan coğrafyasına geldiğimiz zaman medreselerin çok uzun bir süre itibarını koruduğunu görürüz. Fakat Osmanlı modernleşmesiyle II. Abdülhamit döneminde aşiret mekteplerinden tutalım da İstanbul'da eğitim gören bey çocuklarına kadar belli bir ön-modern dönem boyunca aydın tabakası da oluşmaya başlamıştır. Üzerinde durulması gereken kesim ise Kürdistan'daki aydın dediğimiz kavramının içini dolduran toplumsal kesimdir. Çünkü medresenin gücünün zayıflamasıyla o kurumsallaşmanın içersinden

gelen insan sayısı da bir hayli azalmıştır. Aydın dediğimiz Batı orijinli kesimin ise ağırlığı her geçen gün artmıştır. Fakat şunu da unutmamalıyız ki, aydın-âlim olarak kesin analitik ayrımlara gitmek tehlikelidir, çünkü Kürdistan'da modern okullaşmanın artmasıyla zayıflayan medrese kurumlarının kaynağını oluşturan insan gücü bu okullaşmaya kaymış ve en nihayetinde aydın ve âlim unsurlarının iç içe olduğu melez bir aydın tabakası da ayrıca Kürdistan'da gün yüzüne çıkmıştır. Örneğin ittihatçılarla, Abdülhamit arasındaki dünya görüş farklılıkları keskindir; fakat KTTC'den tutun da Kürt Teali Cemiyetine kadar (KTC), bu kurumlar içerisinde keskin ideolojik ayrımlar yoktur, her şey çok bulanıktır; kimlik, milliyetçilik, Kürdistan… Ayrım daha çok Şemdinanların mı, yoksa Bedirhanların mı yönetimde daha çok söz sahibi olacağıdır. İşte aşağıda anlatacağımız tarihsel kesitler âlim-aydın zıtlığına değil, aydın-âlim fenomenlerinin sürekli iç içe geçtiği bir tarihsel bağlamda ele alınacaktır.

Modern Kürt Aydının Ortaya Çıkışını Önceleyen Tarihsel Bağlam

Kürdistan coğrafyasında yaşayan halklar, topluluklar Osmanlı İmparatorluğu ve onun kurumlarının yapısal dönüşümüyle iç içe bir modernleşme yaşadılar. Yani coğrafya insanının, Kürtlerin ve birçok topluluğun modernleşme pratikleri ancak o zamanki dâhil olunan sömürgeci gücün dönüşümüyle anlaşılabilir. Çünkü Kürt halkı birçok dünya halkından farklı olarak egemen bir devlete daha bağımlı olan modernite deneyiminin çarkına dâhil edildi. Bu çark, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme süreci, sürecin dayattığı ulus-devletleşme karşısında sarsıntı yaşayan yerel bey, şeyh ve eşrafın direnişi ve bu yerel dinamiğin direniş içerisinde kapitalist modernitenin alanına nasıl dâhil olduğuyla anlaşılabilir. Bu direniş sürekli modernleşen ve dünya sömürgeci güçlerinin çepeçevre çevrelediği, kapitalist pazarın kuşattığı bir dönemde gelişti. Bu süreç, Kürdistan topluluklarının modernlikle temaslarının çekirdeğini oluşturur. Bu süreçten itibaren gelişen Kürt aydınının durumunu konu edindiğimiz için aydın sorununu dönemin merkez güçleriyle ilişkisi temelinde ele almak zorundayız.

Aydın Sorununa Giriş, Tarihsel Bağlam

Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail ile mücadelesinde Kürt aşiretleri otoritelerini korumak amacıyla eski Akkoyunlu veziri Kürt İdris-i Bitlisi'nin aracılığıyla Sultan Selim'e yanaştılar. Bunun sonucunda Sultan, Şah İsmail'i Çaldıran'da büyük bir bozguna uğrattı. İdris-i Bitlis'inin de aracı olmasıyla Kürtler ile Yavuz Sultan Selim arasında yazılı olmayan bir anlaşmaya imza atıldı. (Kanuni döneminde bir fermanla yasal bir zemine oturdu) Bu üstü kapalı anlaşmaya göre Kürtler kısmı vergi ve asker gönderme görevlerini yerine getirecekler, fakat kendi iç meselelerinde özerk olacaklardı. Osmanlı devleti coğrafyaya hâkim olabilmek için yörenin beyini Osmanlı devleti adına görevlendiriyor ve birçok şeye karışmıyordu. İlişkiler çoğu zaman kendi yerel Kürt emirlikleri üzerinden gerçekleşmiştir. Hatta fazlasıyla çevrede yer alan kesimlerde Osmanlı'dan bahsetmek çok zordu. Birçok çevre Osmanlı-Kürt ilişkileri sorunundа İdris-iBitlis-i ye kilit bir rol biçerler. Celadet Ali Bedirhan'ın Mustafa Kemal'e yazdığı mektubunda şu sözler olayı başka bir boyuta taşımaktadır: "Evet, Kürdistan meselesi, ne zamanımızda ve ne de selefleriniz zamanında başlamış değildir. Türkiye'de Kürdistan meselesi, Kürd ümerasının ilk Osmanlı tarihi 'heşt beheşt' müellifi İdris-i Bidlisi vasıtasıyla Yavuz Sultan Selim'e sünni bir hükümdara biat ettikleri günden beri mevcuttur." Yani Modern cumhuriyete sıkıştıramayacağımız genişlikte bir Kürt ve Kürd'ün aydın meselesinin mevcudiyeti vardır.

Kürt aydınları, kapitalist modernite ile birlikte Avrupalı eğitim tarzından geçmiş, son derece modernize olmuş seküler-milliyetçi akımlarla, muhafazakâr-yerel dini kanaat önderlerinin arasında gidip geldiler

II. Mahmut dönemi ile birlikte Sultan Yavuz Selim'den o güne kadar olan hukuk değişiyordu. II. Mahmut döneminde yapılan merkezileştirme çabaları ile birlikte Kürtler ilk kez modernitenin pratikleri ile karşı karşıya kaldılar. Dünyanın dört bir yanını saran sömürgecilik ve esasında kapitalist modernite güçleri tarım ekonomisine dayalı Osmanlı topraklarını ve devletini modernleşmeye doğru sürüklüyordu. Kürdistan'da II. Mahmut'a kadar merkez her ne kadar zayıf olsa da, devlet iktidarı ve bürokrasisi, yargı organları ve ordusunun görünürlüğü hiç bu kadar yoğunlaşmamıştı. Bu merkezileşme bir yandan Kürt halkında bir tür muhafazakâr direnişe (bkz: 1830 Yezidi Ayaklanması) diğer taraftan ise yerel zenginlerin fazlasıyla modernite ile tanışmasına sebep oldu. (1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi)

1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi ile birlikte geleneksel Osmanlı Tarım Kanunu dönüşüme uğradı. Kanunnamesinden önce İmparatorluk topraklarının çoğu yerel Kürt aristokrasisine ve atanmış görevliler olan Mültezimlere aitti. Bu durum vergi toplamalarda sık sık adaletsizliklere ve köylülerin kaçıp toprakları boş

bırakmasına sebep oluyordu. Merkezileşme ve reformlar adına padişah bir kararla bundan sonra bireylerin tasarruf hakkında bulunması amacıyla Arazi Kararnamesi çıkardı. Böylece göçer köylüler bir tapu dairesine gidip tasarruflarına toprak kaydediyorlardı. Göçerliğin dönüşümünde bu tarım yasasının büyük etkisi vardır. Bunu fark eden devlet meralara bile tasarruf hakkı tanıdı. (Coğrafi hareketsizlik ne kadar fazla ise merkezileşme o kadar fazla sağlanır.) Yasada dikkati çeken en önemli hususlar kolektif mülkiyetin kesinlikle reddedilmesiydi. (yani Kürtlerin komünal tarım ekonomisi zayıflıyordu) Kürtlerin komünal tarım yöntemleri zayıflarken, meralara bile tasarruf, yani kısmı mülkiyet hakkı tanınırken, geleneksel aşiret ilişkilerinde de değişim kendisini hissettiriyordu. Aşiret içerisinde güçlü bir kesim fazla toprak alırken diğer kesimler az toprak aldı ve aşiret içerisindeki eşitsizlikler daha da arttı. En önemlisi de bu yasadan köylü çok geç haberdar oldu. Yasadan yine faydalananlar yüksek devlet memurları ve ağalar, beylerdi. Dağlık arazilerde geniş toprak alımı zaten zordu ve aslında verimli de değildi. Bu yüzden dağlık arazilerdeki tasarruflar genelde daha eşitlikçi bir tablo arz ediyordu fakat ovalarda geniş toprak arazilerinin karlılığı, eski toprak ağaların ve yüksek memurların gözünü döndürüyordu. Böylece tapu daireleri ile arası iyi olan Kürt zenginleri ovalardaki büyük ölçekteki toprakları kapattılar. Bu tarihten sonra çok önemli bir sosyolojik olguyla karşı karşıyayız: Yeni bir yaşam tarzına sahip olan yeni bir sınıfın ortaya çıkışı: Kentte yaşayan toprak beyleri. Bu yerel zengin Kürt toprak beyleri, kırsalda yaşayan akrabalarına göre daha fazla devlet kurumları ve oluşmaya başlayan Osmanlı modernitesiyle iç içeydiler. Modern Kürt aydını hem yerelde direniş gösteren hem de yavaş yavaş moderniteyle tanışan böylesi bir tarihsel zemin üzerinde yükseldi. İşte Kürt beyleri ovalara, yani günümüzdeki şehirleri oluşturan ilk mekânlara yerleştikleri zaman daha fazla modernitenin meyvelerinden yararlanmak istediler. Örneğin çocuklarını en iyi okullarda okutmak, ya da devlette iyi bir memuriyet sahibi olmak gibi...

Yerel Kürt zenginlerinin çocukları İstanbul ve Avrupa'nın en iyi okullarında eğitim-öğretim gördüler, dünyaya batılı bir pencereden baktılar. Böylece Kürdistan'ın sömürgeleşmesi bir yana, Kürt aydınları, kapitalist modernite ile birlikte Avrupalı eğitim tarzından geçmiş, son derece modernize olmuş seküler-milliyetçi akımlarla, muhafazakâr-yerel dini kanaat önderlerinin arasında gidip geldiler. Örneğin Kürdistan gazetesindeki Midhat Bedirhan'ın bir yazısında neden Kürdistan Gazetesi yayımladığını belirtmesi bunu ifade etmektedir:

"Kürd beylerinin seçkinleri olduğumdan ve Peygamberin 'hepiniz çobansınız ve sürünüzden sorumlusunuz' emriyle görevli ve sorumlu bulunduğumdan, ... , payıma düşen görevi yerine getirmek amacıyla, Kürtleri bilim ve sanatları öğrenmeye özendirmek ve zamana göre bilinçlendirmede bulunmak üzere Kürd diliyle şu gazeteyi meydana getirip yayımladım."

Midhat Bedirhan'ın Padişah II.Abdülhamit'e yazdığı bu cümleler, girişte bahsettiğimiz 'Osmanlı modernleşmesi'nin nasıl imparatorluğun diğer madun halklarının aydın kesimine kendi hastalıklarını sirayet ettirdiğidir. Bedirhan'ın söylediği bu sözü çok rahat bir şekilde bir İttihatçıların ağzından da duyabilirsiniz. Çok farklı milliyetçilikleri savunan iki görüş, yani Kürt ve Türk modernleşmesi, yan yana yürümüştür. Modernist zihniyete sahip devlet Kürtleri asimile edeyim derken, kendisine çok benzer fikirlere sahip olan, fakat sadece etnisitesi farklı olan, gerektiğinde kendisine karşı aslan gibi kükreyen ve gerektiğinde kendisiyle işbirliği yapan bir aydın tabakası yetiştirmiştir. (bknz: Botan Miri Bedirhan Bey) Örneğin o dönemde Bedirhan'ın bu fikirleri, o dönemin bir kısım Osmanlı aydınında da görebiliriz. (kronolojik olarak bir dönem sonra bkz: Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki pozitivist küçük-burjuva karakterler). Aynı şekilde Nuri Dersimi'nin gençliğe hitabesini okursak ne kadar pozitivizmden etkilendiğini de görürüz. Tüm bunların yanında, Mikdat Midhat Bedirhan'ın çıkardığı Kürdistan Gazetesi'nin Kürt eşrafı tarafından okunduğu ve kültürel milliyetçiliği doğuşunda önemli rol oynadığı"[3] inkâr edilemez. Ancak bu Kürt milliyetçiliği genel olarak Osmanlıcı olmayı sürdürür. Kürdistani düşüncenin gelişimi ve bu düşünceyi ifade eden Kürt aydınları, egemenleri, Osmanlıcı ve devletçi çevreden dışlandıkları gibi Mevlanazade Rıfat'ta olduğu gibi bu çevrelerle birlikte 1920'de Kürdistan'ı parçalayıcı güçler tarafından da tehlikeli görülmektedirler. Buradaki ikilem de başka bir yazının konusu olabilecek potansiyele sahiptir.

Esas sorun Cumhuriyet'in Türk aydınlarını modernize eden mimari ile sömürgeleştirilmiş Kürdistan'ın aydınlarını modernize eden mimarinin benzeşmesinden kaynaklanır

Osmanlıyı modernize eden süreç -kapitalizm, devlet bürokrasisi, reformlar, merkezileşme- bütün bunlar bütün bir imparatorlukta her bir kesme belli tarz özneleşme pratiğinin içersine soktu. Yani Osmanlı'da merkezileşme olurken sadece Kürdistan'da olmadı, bütün İmparatorluk sathında gerçekleştirildi. Mevcut Türk, Kürt, Arnavut ve Arap aydınlarının serüveni aslında

bütün acı olaylar içerisinde, bütün katliamlar ve savaşlar içerisinde aynı kökene dayanır. Bu iki kesimde, çağın algı yapılarını belirleyen söylemlerden kesinlikle muaf değildirler. Nuri Dersimi'den o zamanın önde gelen aydınlarına kadar birçoğu aslında kendi karşıtlarının retoriği ile çok benzeşiyordu. Bunun sebebi Kürt halkının düşmanına aşık olması gibi basit bir cümleyle ifade edilemez. Esas sorun Cumhuriyet'in Türk aydınlarını modernize eden mimari ile sömürgeleştirilmiş Kürdistan'ın aydınlarını modernize eden mimarinin benzeşmesinden kaynaklanır. Düşmanı belli bir etnisite, siyasi elit ya da devletten ibaret görmek çok yetersizdir. O elitlerin içerisinde özneleştikleri, içerisinde yaşam alanı buldukları kapitalist modernitenin özneleştirme süreçlerine odaklanmalıyız. Yani burada ele alınan konu iki farklı kesim, siyaset arasında antogonistik bir mevzuyu ele almak değildir. Mevcut Kürt aydınının haritalandırılması, arkeolojisidir.

Osmanlı bir yandan devleti modernize ederken, diğer yandan geleneksel yapılar uzun süre ayakta kalmaya devam etti. Böylece Kürdistan'da da uzun bir süre kapitalist moderniteden esinlenen aydınlar ile geleneksel aydınlar daha doğru bir ifadeyle âlimler bir arada bulundu. O zamanın ulusal hareketleri de bu heterojenliğin izlerini taşıyordu. Zamanla reformların hızlanmasıyla ve geleneksel yapıların çok ciddi kırımdan geçirilmesiyle, özellikle yeni cumhuriyetle birlikte "gelenek" ciddi bir erozyona uğradı. Kısacası, tüm bunların vuku bulduğu tarihsel bağlam erken dönem Kürt aydınlarının ve Kürt milliyetçilerinin iç içe geçtiği dönemdir.

Kürt coğrafyasında âlimden aydına geçişin izleri sürerken milat olarak tanzimatın arifesi ve sonrası ele alındı. Modernite ile birlikte onun hastalıkları kendisinde barındıran Türk ve Kürt aydınlarını aynı eksende özneleştiren bir ideolojik tahakkümden bahsettik, bunun sebebi tabii ki de Kürt ve Türk aydınlarını yeniden ortak bir paydada birleştirme kaygısından kaynaklanmaktadır. Bizi, yani potansiyel Kürt ve Türk aydınlarını ilgilendiren temel mevzu kapitalist moderniteye karşı, demokratik modernitenin aydınlarının öne çıkmasıdır. Bizi aynı potada eriten, kendi istediği gibi özneleştiren ve karşıtlaştıran Kapitalist moderitenin kontrolüne ve denetimine karşı, Demokratik Modernite'nin özneleşme ve iradeleştirme süreçlerine ağırlık verilmesi esas olandır. Demokratik Modernite'nin somutlaşacağı süreç, Kürt ve Türk aydınlarının Kapitalist Modernite'nin kültür denetimine ve endüstrisine karşı mücadelesini de açığa çıkartacaktır.

Ötekileştirmenin İdeolojisi Olarak "Oryantalizm"

Halil Dağ

"Oryantalizm" Avrupa modernitesinin Doğu ve Ortadoğu için geliştirdiği ideolojik hegemonyanın bilimsel ifadesidir. Çok etkili bir düşünce hegemonyası olarak işlevini yürütmektedir. Modernitenin küreselleşmesi ideolojik küreselleşme ile iç içedir. Belki de ideolojik hegemonya daha önceliklidir. "Zihinlerin fethi kadar etkili başka bir fetih yoktur." (1)

Toplumsal yaşam, demokratik modernite, ulus devlet, Ortadoğu gibi pek çok olgu ve kavramla ilgili tartışmalar yürüten, sistem analizinde özenle durulması gereken konulardan birini de oryantalizm oluşturmaktadır. Avrupa modernitesinin son iki yüz yıllık tarihinin en azından kendisi dışındakileri ele alma ve yorumlama biçimine damgasını vuran oryantalizmin her açıdan kapsamlı çözümlemelere tabi tutulması gerekmektedir. Çünkü söz konusu bakış batının doğuyu algılama biçiminin ötesinde bir muhtevaya sahiptir.

Avrupa modernitesinin son iki yüz yıllık tarihinin en azından kendisi dışındakileri ele alma ve yorumlama biçimine damgasını vuran oryantalizmin her açıdan kapsamlı çözümlemelere tabi tutulması gerekmektedir

Oryantalizm, özü itibarıyla bilginin ve gerçeğin içinde geliştiği toplumlara özgü olmadığı ve "öteki" hakkındaki bilginin kendi kavram ve algılarıyla edinilebileceği ve hatta belirlenebileceği gibi bir anlayış üzerinden hareket etmiştir. 18. yüzyıla gelene değin uğraş alanı olarak kadından farklı bir "öteki" yaratmak ve öteki kültürleri öğrenmek perspektifi ile hareket ederken, 18. yy'ın sonlarına doğru Batı'nın "öteki" olarak gördüğüne karşı kendini "uygarlaştırıcı" bir misyonla konumlandırıp üstünlüğünü vurgulamak, bu üstünlüğün dünyanın geri kalan bölgelerine yayılmasının gerekli olduğu konusunda ikna edici olmak için, Doğu'nun farklılıklarını ortaya dökmenin ve Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmenin ideolojisi haline geldi.

İlk oryantalist araştırma kuruluşlarının oluşumu ve çalışmaları bu dönemlere denk düşmektedir. 1784'lerde ilkin oryantalist klüp olarak "İngiliz Kraliyet Asya Araştırmacıları" tarihi sahnesine çıkmıştır. Ardından İngilizlerin dünyaya hükmetme mücadelesinde, en önemli rakibi olan Fransa'nın da hemen hemen aynı dönemlerde Doğu-Yakındoğu'yu incelemeye girişmesi durumu söz konusu olmuştur. Özellikle Napolyon'un İskenderiye'ye çıkışında yanında bulunan bilim insanı gurubuyla "Doğu Araştırma Çalışmaları" Mısır'da geliştirilir ve 19. yy'a geldiğinde Oryantalist kurumlaşma büyük ölçüde tamamlanmış olur.

Oryantalizm kavramı akademik düzlemde her ne kadar Edward Said'in "Oryantalizm" adlı eserinden önce kullanılmış olsa da, onun "Oryantalizm" adlı eseri ile kavramsal açıdan geniş kapsamlı tartışmaların merkezine oturmuştur. Eleştiriye muhatap olabilecek yönleri olmakla birlikte, söz konusu eserin Oryantalizm tartışmalarında bir dönüm noktası olduğunu teslim etmek gerekiyor.

Edward Said'e göre Oryantalizm; "Sistemli bir disiplin, yaratılmış bir kuram ve uygulama bütünü" (2) olarak karşımıza çıkar. Ancak bu "sistemli disiplin" Avrupa'nın üstünlüğünü öne çıkararak Doğu ile kurulabilecek bir ilişkiyi içerir. Yani Oryantalizmin temelinde kaçınılmaz olarak Batı'nın lehine bir egemenlik ve üstünlük kurma söz konusudur. Doğu ile ilgili üretilen kavramlar, kimliklendirmeler de bu bakış açısının bir ürünüdür ve Doğu'yu ötekileştirmek, kendini onun ötekiliği üzerinden anlamlandırmaya çalışır.

Buradan hareketle Edward Said, Oryantalizmi üç bi-

çimde ele alır. İlk biçimin esas olarak Oryantalizmin 18. yy'da gelişen bir akademik disiplin olduğunu vurgular. Buna göre, Oryantalizm daha çok tarih, filoloji, antropoloji alanlarında kurumsallaşmıştır. Bu kategorideki Oryantalistler, Batı'nın diğer kültürlere üstünlüğünü vurgulamak için bilinçli olarak Doğu ile Batı arasındaki farkları irdeler ve buradan tezler üretirler. İkinci biçim E. Said'in Oryantalizmi bir düşünce sistemi olarak nitelendirmesiyle ifadeye edilir. Bu kategoriye sadece Oryantalist akademisyenler değil, bu anlayıştan etkilenmiş her türlü yazar ve düşünür girer. Düşünce ve edebiyat alanının geniş bir yelpazesinde bu eğilimin varlığına göndermede bulunur. Bu eğilimin karakteristik özelliği ise, hepsinin Batı-Doğu arasında öze ve karaktere ilişkin bir fark olduğu ön kabulünden hareket etmesi olduğunu vurgular. Avrupalı pek çok edebiyatçı ve düşünür (Marks, Victor Hugo, Dante vb.) bu kapsamda yer alırlar. E. Said, bu kategoridekileri "gizli Oryantalistler" olarak tanımlar. Üçüncü biçimi ise, Oryantalizmin doğu ile bir ilgilenme, içli dışlı olması ile ele alır ve bunu "Modern Oryantalizm" olarak nitelendirir. Buna göre modern Oryantalizm 18. yy'ın sonlarında, özellikle Napolyon'un Mısır Seferi sonrası başlamıştır ve Modern Oryantalizm denilen süreç, bir hükmetme, yeniden yapılandırma "Doğuyu ve doğuluları pratik ve kurumlarla temsil etme" (3) biçimidir. Dolayısıyla bu süreç, Doğu'yu öğrenme, gözlemleme, onunla ilgili yazma, düşünme, öğretme üzerinde yoğunlaşan bir süreçtir ve oraya (doğuya) yerleşme ve sömürgeleştirmeyi hedefler. E. Said bu üçüncü biçimi süreklilik arz eden Oryantalizm olarak da tanımlar aynı zamanda ve her üç biçiminde bir biriyle ilişkili oluğunu ifade eder.

Genel olarak bakıldığında şu ortaya çıkıyor: Oryantalizm bir zihniyet biçimidir ve düşünsel anlamda Avrupa modernitesinin kaynaklarından beslenen ve kedisini ötekileştirdiği toplumlar karşısında, kendi üstünlüğüne-gizli ya da açık-vurgu yaparak konumlanmasıyla ilgilidir ve son tahlilde oryantalizm, sömürgeciliğin adına "uygarlık aktarımı" denilerek meşrulaştırmasının ideolojik altyapısıdır.

Oryantalizmin gelişme evrelerini ve aldığı biçimlerini pek çok boyutuyla irdelemek mümkündür. Ancak konunun çok geniş bir bağlamda yer alması ve kapsamı sınırlı bir yazıya sığdırılmasını zorlayıcı kılmaktadır. Bu yüzden daha çok güncel açıdan tartışılan Kapitalist modernite ve onun ideolojik hegemonyası bağlamında bazı temel yönlerini ele almak daha yararlı olabilir.

Konuyu bu şekilde ele aldığımızda şu soru çıkış noktası olabilir: Oryantalizm, sadece Batı'nın Doğu'ya ilişkin oluşturdu bir düşünce biçimidir yoksa onu da aşan bir içeriğe mi sahiptir?

Oryantalizmi sadece bir bilimsel disiplin olarak ele almak hiç şüphesiz dar bir tanımlama olacaktır. Böylesi bir yaklaşımın olguyu temellerinden, yani onu var eden, ortaya çıkaran sebeplerden kopuk olarak ele almak anlamına gelir ki, bu da Oryantalizmin de bir parçası oluğu sistemsel ve ideolojik hegemonyayı ve onun sonuçlarını gözden kaçırmaya yol açar. "Oryantalizmi dar anlamda Avrupalı düşünürlerin Ortadoğu uygarlıklarına ve toplumlarına ilişkin düşünceleri anlamında değerlendirmek gerekir. Toplumsal doğalarına ilişkin bilimsel düşünceyi geliştirmek, kendi aydınlanmalarını sağlamak yerine, modernitenin ideolojik hegemonyasına bağlanmak, bilim yapılanmalarını esas almak geniş anlamda Oryantalizmdir." (4)

Son tahlilde oryantalizm, sömürgeciliğin adına "uygarlık aktarımı" denilerek meşrulaştırmasının ideolojik altyapısıdır

Moderniteyi ve onun üçlü sacayağı olan endüstriyalizm, kapitalizm ve ulus devleti ele alırken, her üç olgunun da modernitenin ideolojik olarak küreselleşmesiyle paralel geliştiği ve kurumlaştığı açıktır. Kapitalizmin ve ulus devletin yayılmasının biricik yolu, öncelikle ideolojik hegemonyanın geliştirilmesiyle olmuştur. Bilimsel olanın mutlak hâkimiyetine katıksız inancı öne çıkaran pozitivizm, doğal olarak toplumsal alanda da bilimsel olduğunu iddia ettiği kurgularını diğerlerine üstünlüğü tezi üzerinden hareket etti. Bu anlamıyla pozitivist bilimciliğin bu "üstünlüğünün" en bariz sonuçlarından biri, Batılı modern toplumların kendileri kadar modernleşmemiş saydıkları Batı dışı toplumların ötekileştirmesi; geride kalmış olması gereken bir ilkelliğin taşıyıcıları olarak sunmasıydı. Modernite, kendi bilimselliğini aydınlanmaya dayandırmaktaydı çünkü ve bu da benzer bir gelişmeyi-ilerlemeyi yaşamadığını düşündükleri toplumları geri, arkaik olarak görmeleriyle sonuçlanmıştı. Söz konusu toplumların içinde bulundukları "geri" durumdan kurtulabilmeleri için, Batı'nın değerlerini kabul etmeleri ya da bu değerlerin Batı uygarlığınca diğer yerlere taşırılması yoluyla benimsetmesini ön gören bir tutum ortaya çıktı. Bu kaynaktan beslenen en iddialı sosyal bilimcilerin modernite dışı kabul ettikleri toplumlar için öngördükleri şey, Batı dışı toplumların zaman içinde kaçınılmaz olarak kendilerinkine benzer bir biçimde düz-çizgisel bir tarihsel süreçten geçecekleri ve Batı'da ortaya çıkan akılcılığın da katkısıyla Batı'ya benzeyecekleriydi. Bu yaklaşım Marksizm'de yansımasını buldu. Batı uygarlığının dışında kalan ve geri olarak kabul edilenlerin, gelişerek ileri olana benzeyecekleri varsayımı, kapitalizmin, ulus devletin yayılmasının temeli haline geldi böylece.

Pozitivizmi içkin kılan modernist bakış ve pratik, bu perspektif üzerinden batının hükümranlığını ve ideolojik

iktidarını pekiştirme rolünü oynadı. Bunun sonucunda da bu bakışın ideolojik tezahürlerinden biri olan Oryantalizm ortaya çıktı. Oryantalizm, Batı modernitesinin Doğu'yu kendi imgeleminde yeniden kurarak tanımlaması ve böylece doğu üzerindeki hegemonyasını perçinlemesinin söylemi olarak kolonyalizmin de "ikna edici" bir argümanı olarak kullanıldı. Her ne kadar oryantalizmin başlangıçta bir akademik disiplin olduğu kabul edilse de, modernist paradigmanın aydınlanmacı temellerinin üzerinde boy veren pozitivizmin üretimi olduğundan, baştan itibaren Batı'nın ideolojik hegemonya sürecinin önemli bir parçasıydı aslında.

Aydınlanma ve Oryantalizm

Bilindiği üzere aydınlanmanın tarihini yazanlar sahip oldukları hemen hemen her şeyi Doğulu kaynaklarını inkâr ederek bu karmaşık süreci daha çok Grek akılcılığından ve Roma cumhuriyetçiliğinden esinlenen Batı akılcılığının bir başarısı olarak gördüler. Zaferinin tarihsel birikimi olarak sunmuşlardır. Tarihsel gelişmeyi süre ve mekân gerçeğinden kopartarak geri plandaki tüm etkenleri neredeyse bir çırpıda hiçe sayarak tarihin sadece ve son beş yüz yıllık diliminde Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelerle izah eden bir anlayışın sonuç olarak oryantalizme ve milliyetçiliğe dönüşmesi kaçınılmazdı.

Söz konusu aydınlanmacı bakış, insanlığın ilk kurduğu ve Doğu'da boy veren uygarlıklar hakkında oryantalizm yoluyla büyük bir manüplasyona başvurdu. Bu paradigma, gelişen endüstriyalizm ve hızla emperyalist kapitalizme yönelen yayılmacı sömürgecilik yoluyla insan ve dünya algılamasında kendisinin merkezinde olduğu yeni bir bakış açısı getirmeye çalıştı. İlerleme ve gelişmeye dayalı paradigmaydı bu. Eskiyi başlangıcı, zayıf, ilkel, aşılması gereken bir olgu olarak görüyor, moderniteyi ise yüceltiyordu. Oryantalizmin ortaya çıktığı dönemlere bakıldığında, bu fikriyatın giderek ırkçılığa dönüştüğünü görmek mümkündür. Gelişen antropoloji bilimi de Avrupalıların kökeniyle ilgili Avrupa merkezli tezler ileri sürüp, atalarının da Grekler olduğu sonucuna varmıştı. Böylelikle Doğu, Avrupa için artık kökensel, olarak tümüyle farklı bir kutup olmaya başladı.

Batı modernitesinin kendisini biricik olduğuna inandırması ve ilerleme fikri, temel olarak "güçlü-güçsüz", "ben-öteki", "biz-onlar" ikilemi üzerinden hareket etmelerine yol açtı. Güçlü ve ileri olma fikri, güçsüz ve geri olarak kabul edilene yönelik hegemonya arayışının meşru gerekçesi haline getirildi. Bu açıdan bakıldığında sosyal Darwinizmi oryantalizmin başlıca referanslarından biri olarak nitelendirmek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. "Doğu kanunu" veya "Türün yapısı değişmezdir" diye ifade edilen şey, bireyler, ırklar, farklı toplumlar, sınıflar içinde gerekli bir yasa olarak kabul edilmiştir. Bu da Batı'nın kendisini hem kültürel olarak hem de askeri-politik bir güç olarak "türün zayıf unsurlarına" karşı konumlandırılmasına ve nihayetinde "üstün ırk" gibi Hitler faşizminin doğuşuna kaynaklık etmesine yol açmıştır.

Sosyal Darwinizm ve Oryantalizm arasındaki ilişkiyi aydınlanmanın epistemolojisi üzerinden de okumak mümkündür. Aydınlanmanın temel fikirlerinden biri olan "ilerleme" düşüncesinin kökeni, Darwin'in pozitif bir bilim dalı olan biyoloji alanında ortaya attığı Evrim Teorisi oluşturmaktadır. Darwin'in canlı türlerinden öngördüğü ilerleme sonucunda oluşan evrim, aydınlanmanın tarih, toplum ve bireyin ilerleme süreçleriyle ilgili anlayışının altyapısını oluşturur. Tarihsel gelişmenin düzçizgisel ilerlemeye dayandığı, bu ilerleme sürecinde güçlü olanın, dominant olanın galip geleceği yönündeki bakış birazda bununla ilgilidir. Buna göre batı, "evrim zincirinin gelişmiş bir türü" doğu ise "gelişmemiş bir türü"dür!

Oryantalizmin Kültürel Boyutu

Edward Said "Oryantalizme gücünü ve kalıcılığını sağlayan, hegemonya ve yürürlükteki kültürel hegemonyanın sonucudur" (5) diye ifadelendirir bu süreci. Buradaki hegemonyayı dar anlamda siyasal bir süreç ve yapılanmanın izdüşümü olarak ele almamak gerekiyor. Oryantalizmi "geniş anlamda modernitenin ideolojik hegemonyasına bağlanmak, bilim yapılanmalarını esas almak" olarak kabul ettiğimizden, söz konusu hegemonyayı kültürel-ideolojik düzlemde ele almak gerekiyor. Oryantalizmin siyasal bir doktrine dönüşmesi bu sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır.

Kültürel hegemonyanın siyasal doktrine dönüşmesi, modernitenin üçlü sacayağından biri olan ulus devletle belirginlik kazanmıştır. Ulus devlet, aslında tam bu sürecin kurumsal karşılığıdır. Dolayısıyla "modernite aktarımı" denilen süreç, bir bakıma ulus devlet olgusunun ilerleme ve gelişmenin vazgeçilmez bir unsuru olarak Batı dışı toplumlara dayatılıp kurumsallaştırılması süreci oldu aynı zamanda. Bu süreç, modernist paradigmanın ideolojik hegemonyasının yayılmasıyla atbaşı giden bir süreçtir. Ulus devleti var eden normlar ve kurumlar yığını, Batı dışı toplumlar için bir gelişme yolu olarak empoze edilmiş ve yüzyıla damgasını vuran; aynı zamanda bu süreçten etkilenen pek çok devlet ve toplumun söz konusu modeli uygulamayı, ilerlemenin temel ölçüsü olarak benimsemeleriyle sonuçlanan bir tablo ortaya çıkarmıştır. Söz konusu kaynaktan beslenen bu yapılar birbirinin türevleri olduklarından, modernleşme sürecini Batı'nın ideolojik hegemonyasından edinilmiş kodlarla kendi toplumlarına da dayatmışlardır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Türkiye'deki ulus devletleşme sürecidir. Geniş anlamda reel sosyalizmi ve bu gelenekten etkilenen tüm sol ve ulusal kurtuluş hareketlerini de aynı kapsamda değerlendirmek mümkündür. Hepsinde toplum üstten düzenlemelerle söz konusu projeye uydurulmaya çalışılmıştır.

Oryantalizmin yürürlükteki kültürel hegemonyasını pek çok başlık altında değerlendirmek mümkündür. Uzunca bir döneme karşılık gelen bu hegemonya neredeyse son iki asrın hatırı sayılır tüm düşünce ve sistem formülasyonlarına damgasını vurmuş ve tarih-toplum okumalarında büyük çarpıtmaları beraberinde getirmiştir. En büyük çarpıtmalardan biri tarih yorumunda ortaya çıkmıştır. Avrupa modernitesinin tekilliğine vurgu yapılması kapitalizmin sadece Avrupa'ya özgü olduğu tezi "protestan ahlakının" bir üstünlük temeli oluşturduğu yönündeki iddialar bunlardan birkaçıdır ve tüm bu iddialar Batı dışında kalan "ötekiler" üzerinde üstünlük kurma amaçlıdır.

Aydınlanmanın tarihini yazanlar sahip oldukları hemen hemen her şeyi Doğulu kaynaklarını inkâr ederek bu karmaşık süreci daha çok Grek akılcılığından ve Roma cumhuriyetçiliğinden esinlenen Batı akılcılığının bir başarısı olarak gördüler

Tam da bu noktada "Eurocentrisizm" (Avrupa merkezcilik), anlayışı üzerinde de durmak gerekiyor. Avrupa'nın, dünyanın geri kalan bölgelerine karşı üstün olduğu ve ilerleme konusunda diğerlerinde bulunmayan Avrupalıların kendine özgü eşsiz özellikleri sayesinde gerçekleştiği ön kabulüne dayanan "Eurocentrisizm" Oryantalist fikriyatın özünü oluşturur. Avrupa ile kıyaslandığında dünyanın geri kalan kısımlarının tarihi, ekonomik, sosyal, siyasal kültür ve ideolojik anlamda "kusurlu" olduğu açıklamasına dayanır bu Avrupa Merkezcilik. Sonuçta Avrupa'nın hiç kimsede bulunmayan gelişme dinamikleriyle dünyanın geri kalanına "medeniyet aktarımı" görevini üstlendiği; söz konusu görevini de yayılarak yerine getirdiğini iddia eden bu bakış, Avrupa merkezli kapitalist sömürgeciliğin ve yayılmacılığın altyapısını oluşturan Avrupa merkezci anlayış temel olarak "Toplumsal gelişmenin toplumda içkin bulunan özellikler sayesinde gerçekleştiği" önermesine dayanır. En azından başlıca önermelerinden biri budur denebilir. Bu yaklaşım oryantalistlerde "ideal batı" toplumunun kendi özü, yani onda içkin olduğu varsayılan nitelikler sonucunda ilerlemenin gerçekleştiği iddiasına dönüşür. "Protestan ahlakının" "batı rasyonalizminin özel ve eşi bulunmayan başarılarının sıklıkla dillendirilmesi bununla ilgilidir. Oryantalizm tam da bu noktadan hareket ederek Doğu'yu tarih dışı ilan eder. Avrupa sosyal bilimciliğinin büyük ölçüde bu anlayışa sahip olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Marksizm'in Oryantalizmle İmtihanı

Söz konusu bakış açısının Marksist kuram üzerindeki etkisi de önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Marksizm'in oryantalizmle ilişkisini sorgularken temel olarak Avrupa merkezciliğinin ve Avrupa sosyal biliminin kuram üzerindeki yönlendirici etkisinden hareket etmek açıklayıcı olabilir. Marksizm de oryantalizm etkisiyle ilgili eleştirilere veri olarak genelde Marks ve Engels'in Doğu toplumlarıyla ilgilenmeye başladıkları dönem Avrupa'da Oryantalist düşüncenin çalışma ve kurumlaşmaların yerleştiği bir döneme denk gelmektedir. Oryantalizmin salt Batı'nın Doğu'ya bakışıyla ilgili değil, onu da içeren daha geniş bir retorik olduğu gerçeğini unutmadan genel bir yorumla bile oryantalizmin kurama nasıl sirayet ettiğini çözümlemek mümkündür. Yoğunca eleştirilen ve Marks tarafından kavramlaştırılmış olan "Asya tipi üretim tarzı" buna somut bir örnek olarak gösterilebilir.

Asya tipi üretim tarzı kavramı, Çin, Hindistan, Ortadoğu toplumlarını incelemek ve bu toplumsal yapılarda meydana gelen değişim ve gelişmelerin batı toplumlarındaki gelişmelere benzemediğini vurgulamak için ortaya atılmış bir tezdir. Bu tez, Doğu toplumlarının Marksizm'in ortaya koyduğu, ekonomik altyapı üzerinden analiz edilen diyalektik gelişmenin bir parçası olmadıkları ya da bu nitelikleri taşımadıkları kabulüne dayandığından, Doğu toplumlarını tarih dışı sayma tutumuna düşebilmiştir.

Marks'a göre Asya toplumlarında devlet, doğrudan ve baskıcı biçimde ortak ürüne el koymaktadır. Bu anlamda Asya tipi üretim tarzı, kapitalist üretim tarzının tam zıddıdır. Çünkü Asyalı toplumlarda artı değerin ekonomik ve ekonomi dışı zorla transferi, sınıf iktidarı ve devlet iktidarı, mülkiyet ilişkileri ve siyasal ilişkiler ayrışmamıştır, hepsi devlette bir arada bulunmaktadır. Oryantalizmin doğu ve batı toplumları arasında bulunduğunu var saydığı karşıtlıklar (zıtlıklar) gibi, Marks'ta, kapitalist ve kapitalizm öncesi toplumlar arasında mutlak bir karşıtlık (zıtlık) bulunmaktadır. Bunu açılımı şudur: kapitalizm ileridir, özel mülkiyete dayalıdır, sınıflar belirgindir ve toplum değişkendir. Dolayısıyla, Doğu'da özel mülkiyet olmadığından sınıflar da olmayacaktır. Sınıflar olamadığı için de "tarihin motoru" olan sınıf savaşımı da görülmeyecek; tarih ilerlemeyecek ve sonuçta Doğu toplumlarının "mutlak" durgunluğu, onların tarihsiz, hatta tarih dışı kalmalarıyla sonuçlanacaktır!

Bu yaklaşımın vahim sonuçlarından biri, Doğu toplumlarında ilerlemenin ancak gelişmiş Batı kapitalizminin ve üretim ilişkilerinin oluşturulmasıyla ortaya çıkabileceği gibi, bir ucu kapitalist modernitenin kolonyalist eğilimlerinin sonuçlarından dönüşüm bekleme tutumuna varan bir yaklaşımın ortaya çıkmasıdır. Marks'ın Hindistan için yaptığı şu değerlendirme "sonuçtan dönüşüm bekleme" tutumunu açıklayıcı kılmaktadır:

"Hint toplumunun tarihi hiç yoktur… En azından bilinen tarihi. Onun tarihi dediğimiz şey, bu değişmeyen

ve direnmeyen toplumun edilgen yapısı üzerinde imparatorluklarını artarda kuran işgalcilerin tarihinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla sorun İngiltere'nin Hindistan'ı fethetme hakkının olup olmadığı değildir. İngiltere, Hindistan'da iki misyonu yerine getirmek zorundadır: biri yıkıcı, diğeri yaratıcı (iki görev): yaşlı Asyalı toplumun ortadan kaldırılması ve Asya'da Batı toplumunun maddi temellerinin atılması…" (10)

Yukarıdaki değerlendirmeye bakarak "Marks, sömürgeciliği savunuyor" gibi bir sonuç çıkarılamaz elbette. Ama Marks, Doğu toplumlarının tarihsel ilerlemeye ulaşmasında gelişmiş kapitalist devletlerin kapitalizmi yaymasının rolü olacağına ve bu durumun tarihsel ilerlemenin zorunlu bir yasası olduğuna vurgu yapmaktadır. Her hâlükârda Batı'nın Doğu'ya kapitalizmi, diğer bir ifadeyle "uygarlığı" götürmesi yönündeki Oryantalist bakışın tipik bir yansımasıyla karşı karşıya olduğunu belirtmek gerekiyor. Bunu "Oryantalist determinizm" olarak nokta koyabiliriz. Çünkü Doğu değişmiyorsa ya da toplumsal değişime (Batı tarzındaki) kapalıysa o zaman dışarıdan, -üstelik mutlaka Batı'dan- bu dönüşümü belirleyecek bir müdahale kaçınılmaz ve normal kabul edilmektedir. Böylece Doğu toplumlarının geleceğine ilişkin, belirleyen asli güç olarak Batı önceleyerek tarihsel ilerlemeyi düz-çizgisel bir temele oturtan pozitivizme meşrutiyet kazandırılmaktadır.

Asya tipi üretim tarzı eksenli bakışa göre kapitalist üretim ilişkileri çevreye yayıldığında, kapitalizm öncesi toplumsal oluşumlar çözülmeye başlar, kapitalist ilişkiler geleneksel üretim biçimleri üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurur ve bu geleneksel toplumsal ve ekonomik yapıları değiştirip kendisiyle bütünleştirir. Burada ve daha genel olarak Doğulu toplumlar, durağan ve değişmezdir. Ancak yukarıda belirtilen süreç geliştiğinde veya değişim bir kez başladığında, bu kesinlikle kapitalist bir gelişme aşamasına bürünecek ve böylece sosyalist geçiş aşamasına ulaşmanın yolu açılmış olacaktı. Dolayısıyla Batılı olmayan, Batı uygarlığının toplumsal değişimine benzemeyen "ötekiler" farklı bir noktadan hareket edeceklerinden, onları inceleyen tarihsel maddeci üretim tarzı da Batılılarınkinden farklı olacaktı. Böylelikle Doğulu ve Asyalı toplulukları ve ekonomileri incelemek üzere geliştirilen yaklaşım, Batı ve Doğu toplumsal yapılarının kaçınılmaz olarak birbirine zıtlığını vurgulayan Oryantalist bakıştan çok büyük ölçüde etkilenecekti. Bu paradigmanın daha sonraki pek çok Marksist ve ulusal kurtuluşu savunan hareketlerde ne tür kırılmalara dönüştüğünü ve yine kuramı tarihsel topluma değil, tarihsel toplumu kurama uydurmak gibi bir toplum mühendisliğine yol açtığını çözümlemek, yüzeysel bir bakış açısıyla bile mümkündür.

Marksizm'deki Oryantalist etkiyi çözümlerken sorunu sadece Marks ve Engels'in Doğu toplumları üzerinde yeterli bir inceleme yapmamalarıyla ilişkilendirerek söz konusu tutumu normalleştiren yorumların yetersiz olduğunu vurgulamak gerekiyor. Meselenin bunu çok daha ötesinde bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Avrupa merkezli sosyal bilimciliğin kuram üzerindeki etkilerini sorgulamak daha fazla ön açıcı olacaktır.

Avrupa sosyal biliminin pozitivist karakteri ve bundan kaynağını alan Marksizm'in toplumu "ilkel-model", "kapitalist-sosyalist", "sınıflı-sınıfsız"' ikilemine tabi tutarak tarihsel toplumu ve toplumsal doğayla ilgili hakikatleri -niyetten bağımsız gibi görünse de- manipüle eden bir rol oynaması başlıca açmazlarından birisidir. Toplumsal doğayı hem tarihsel hem de bütünsel ele almak yerine, binlerce yıllık toplumsal tarihin kaynaklarını görmezden gelerek bütün bir sürecin kümülatif birikimi olan kapitalizmi başat bir unsur; dominant merkez gibi ele alıp toplum ve tarih analizleri yapmak kaçınılmaz olarak oryantalizme götürmüştür.

-Kuramın oluştuğu koşullar ve zemin, Avrupa merkezciliğin teorik ve pratik düzlemde kurumlaşmaya başladığı bir süreçtir. Ulus devletin gücünü de arkasına alan kapitalist modernite artık kendisini dünyanın diğer bölgelerine doğru yaymaya başlamıştır. Marks'ın Doğu çözümlemelerini, ağırlıklı olarak kimi gezginlerin ve oryantalist araştırmacıların Hindistan'da yaptığı gezilerindeki gözlemlerine dayandırdığı yönündeki iddiada incelenmeye değerdir aslında. Zira söz konusu araştırmaların önemli bir bölümü o dönemde Avrupa'da kurumlaşmış olan şarkiyatçılıkla bağlantılı girişimlerdir. Ve bu tip araştırmalar Avrupa merkezli kapitalist yayılmacılığa altyapı hazırlama amaçlı bir çeşit tink-tank çalışması niteliği taşımaktadır.

Kadın ve Oryantalizm

Oryantalizmin bir siyasi ideoloji olarak varlığını "ben-öteki", "biz-onlar" düalizmi üzerinden kurguladığını görmüştük. Bu düalizm, Batı'nın, Doğu'yu kendi iktidarını kanıtlayacağı bir nüfuz alanı ve bedeni üzerine tasarruf hakkına sahip gördüğü bir nesne olarak algılamasını içerdiğinden, doğuyu kendi imgelerinde bir çeşit "karılaştırma" politikası dayatmasını getirmiştir. Oryantalizmin Doğu'yu tasavvur etme biçiminin özünde, onu "tehlikeli", "gizemli" olarak ifade etmenin yanı sıra, şehvetin, zevk ve sefahatin mekânı olarak da yansıtması söz konusudur. Erkek egemen anlayışta kadın, nasıl bir mülk olarak görülüyorsa Oryantalizmde de benzer bir tutum Doğu'ya dönük olarak sergilenmektedir.

"Oryantalistler bu iz düşümleriyle (doğuyu algılama biçimleriyle) kendilerinde bastırılmış ve yasak olanı, hayali kadın üzerinden yaşatmaktadırlar. Böylelikle doğu, bin bir gece masallarına çevrilmiştir. Lüks, arzu, tembellik, hayalperestlik, mutlak iktidar, ihtişam ve sefahat… Bu da ontolojinin bir boyutudur. Zira bilinçaltı ve kişi "öteki" gibi inkâr edilmektedir. Öteki ile bilinçaltı özdeşleştiriliyor

ve kişi böylece kendi yaşamında yasaklı veya imkânsız olanın bu öteki tarafından yaşandığını hayal ediyor. Ardından kendisine yasak olan eylemi işlediği tahayyül ettiği insanı kendi yerine cezalandırıyor." (11)

Oryantalizm, özü itibariyle ontolojiye dayandığından, ontolojinin, var olanı tanımlayıp sınıflandıran metodolojisini esas alır. Ontolojideki varlığı sınıflandırma yönteminin oryantalizmde en fazla Doğu'yu ve Doğu'ya dair yarattığı kadın imgesini tanımlamada kullanıldığını belirtmek mümkün. Bu ontolojik bakışın dışında olan her şey olmayandır, yoktur ya da ilkelliktir. Dolayısıyla var olan, görülen şey, erkeğin iktidar ve savaş yetenekleri olduğuna göre, bu aşamalarda görünmeyen kadın yoktur! Varlığı; sadece erkeğin bu süreçlerdeki lojistik ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde kabul edilebilir! Bu okuma biçimini Oryantalist mantığın her aşamasında görmek mümkündür. Aynı şekilde kadının tarihini de bir çırpıda inkâr eder.

Geniş anlamda reel sosyalizmi ve bu gelenekten etkilenen tüm sol ve ulusal kurtuluş hareketlerini de aynı kapsamda değerlendirmek mümkündür. Hepsinde toplum üstten düzenlemelerle söz konusu projeye uydurulmaya çalışılmıştır

Söz konusu bakış kurumlaşırken, erkek egemen anlayışın tarihsel kaynaklarına dayanarak kendisini onun son temsilcisi olarak görüp hegemonya oluşturmaya çalışır. Cinsiyetçiliğin, hiyerarşinin çıkışından bu yana bir iktidar ideolojisi olduğunu göz önüne aldığımızda, temeline yayılmacılık, hükmetme ve Doğu'yu kadın bedeni ile ilgili bir arzular dünyası olarak yansıtan Oryantalizmin, Batı uygarlığıyla doruk noktasına ulaşan cinsiyetçi iktidar ideolojisinin bir tezahürü görebiliriz.

Özellikle 19. yy'dan sonra modernitenin yaygınlaştığı süreçte kadının giderek "özel alanla" daha fazla sınırlandırıldığı, kamusal alanın ise sadece erkeğe ait kılındığı bir süreç gelişmiştir. Batı'daki bu modernleşme süreci ve projesi, zaman içinde liberal ideolojiye dayalı olarak biraz revize edilip kadına kurumsal alanda göstermelik bir yer vermişse de, esasta toplumsal cinsiyetçiliği daha fazla derinleştirme yoluyla kadının, başta ulus devlet olmak üzere, iktidarın toplumu dizayn etme aracı olarak kullanılması durumu derinleştirilmiştir.

Modernist-Oryantalist tarih ve toplum okumalarına düşmeden, tarihi, özellikle de Ortadoğu tarihini ve bu tarih içinde kadının rolünü ve konumunu irdelediğimizde, kadının yükseliş, yitiriliş ve düşürülüş tarihinin de bu topraklardaki uygarlıklarla başladığını görürüz. Verimli Hilal'de yoğunlaşan Neolitik Devrimle şekillenen ve günümüze kadar devam eden bir tarihten bahsediyoruz.

Bu tarihi ve bu tarihin başlangıcındaki ana ve kadın merkezli toplumsal düzeni göstermeden; yine ataerkil düzen ve kültürün bu tarihi nasıl yok ettiğini anlamadan Oryantalizm'in kadın tarihi üzerinde yaptığı çarpıtmayı ve bunun üzerinden erkek egemen ideoloji meşrulaştırma yöntemini anlamak kolay değildir. Bu açıdan modernist ve Oryantalist anlayışa karşı duruş, aynı zamanda kadının inkâr edilen tarihini asıl kaynaklarına dayanarak açığa çıkarmak anlamına gelir.

Türk Eliti ve Oryantalizm

Türk entelektüel elitinin oryantalist niteliği ile ilgili geniş bir tarihsel analiz yapmak mümkündür. Ancak karakteristik bazı özellikleri üzerinde daha yararlı olabilir.

İttihatçı geleneğin fikir babalarından Mustafa Kemal'e, oradan da günümüze liberal diye ifade edilen kesimlerine kadar geniş bir yelpazede Türkiye'deki modernleşme sürecini ele aldığımızda ufak tefek kimi nüansları saymazsak karşımıza katkısız bir oryantalizmin çıktığını görürüz. Her üç eğilimin ve bu arada İslamcı kesimin de toplumu ele alış biçimi, Batı'nın pozitivist modernleşme paradigmasından doğmuş ve onun bir kopyası olarak gerçeklik kazanmıştır. Entelektüel tipolojide tüm bu sürecin sonucu olarak şekillenmiştir. Şüphesiz kaba bir genellemecilik ile yaklaşmıyoruz, ancak ana akımın böyle olduğu açıktır.

Söz konusu entelektüel eğilimin toplumu ve onu oluşturan değerleri indirgenmiş bir oryantalist gözle okuması onu daha baştan toplumla hiyerarşik, otoriter yan bir ilişki içine sürüklemiştir. Bunun başlıca sebeplerinden birisinin modernleşmenin, toplumsal alanda doğal bir dönüşüm süreci olarak değil, bir proje olarak; oluşturulmuş ve dayatılan bir proje olarak geliştirilmesi olduğu söylenebilir. Bu bir proje olarak ele alındığı biçimde pozitivist-ilerlemeci tercihlere bağlanarak öncü gruplar, toplum mühendisleri, sosyal bilimciler ve dahası bizzat devlet tarafından belirlenmiş ve uygulamaya sokulmuştur. Tanzimat'tan bu yana Batı'dan kopya edilmiş bir modernleşme projesinin uygulandığı ve önce İttihatçılar, ardında da Mustafa Kemal ile birlikte bu sürecin zirve yaptığı bilinmektedir. Özellikle ulus devletin, cumhuriyetin kuruluş aşamasında Kemalizm, bütün bir toplumu Batılılaşma hedefine ulaşma etrafında örgütlemeye, dizayn etmeye başladığını biliyoruz. Bu dizayn etme süreci, kurumsal anlamda ulus devlet ve onun hukukuyla biçim kazanırken, toplumsal zorla ideolojik ve kültürel dönüşüme uğratarak bu proje uygun bir tipoloji yaratılmaya çalışılmıştır. Bunu en yalın ifadesi, toplumu homojenleştirme politikasında kendisini göstermiştir. Bu anlamda söz konusu projenin temel özelliği, cumhuriyet tarihi boyunca yaratılmaya çalışılan tek tipleştirmedir. Modernleşme projesi tıpkı Avrupalı oryantalistlerin yaptığı gibi, "ötekini" kendine benzetme, bu olmazsa onu yok saymaya, inkâr ve asimilasyonla eritme yöntemleriyle top-

luma ve farklı kimliklere dayatılmıştır. Toplumdaki farklılıklar hiçe sayılmış, zorla dönüştürülme ve inkâr-imha siyasetiyle yok edilmeye çalışılmıştır.

O kaynaktan beslenen entelektüel tipolojinin bu açıdan kendine has bazı özellikleri vardır. Sadece Kürtler ve Kürt özgürlük hareketi karşısında değil, içinde yaşadığı topluma, Türk halkına karşı da sergilediği duruş tepeden tırnağa sorunlu olmuştur. Öncelikle bu entelektüel elitin, kendisiyle toplum arasında sistematik ve mutlak bir fark olduğu bilinçaltıyla hareket eder. İçinde yaşadığı toplum, ama özellikle de Kürtler söz konusu olduğunda teorik soyutlamaları mutlak doğru olarak dayatılıp halkın kendini tanımlamaktan aciz, kendi adına karar verebilecek durumda olmayan bir acizliğe sahip olduğu ön kabulünden hareket ettiğini belirtmek gerekiyor. Bu yüzden "egosantiriktir". Kendini merkez olarak olguları değerlendirir ve buradan vardığı sonuçları "tartışılmaz doğrular" olarak tedavüle sürer. Tezlerini, düşüncelerini var olan hakikate değil, varoluş hakikati tez ve düşüncelerine uydurmaya çalışır. Gramsci'nin deyimi ile "yönetici sınıfların memuru" olmayı önleyerek, güç üzerinden "mağdur" ya da "öteki" ile ilişkilenmeye çalışır. Her zaman "tayin edici" olmayı esas alır. Oryantalizmin en önemli karakteristik özelliğinin "ötekileştirme" olduğunu görmüştük. Ötekileştirme pratiği, söylemsel, siyasal, kültürel ve ideolojik olarak kendini ifade eder. Türk entelektüel elitin de çözümlenmesi gereken bir zihinsel duruma tekabül eden bir ötekileştirme anlayışı, entelektüelin durduğu yeri sancılı kılmakta ve kendisini konumlandırırken iktidarla bilgi arasındaki ilişkide dümeni iktidardan yana kırmasını getirmektedir. Söylemini kurgularken iktidara bakar. Politik ve ideolojik referanslarında, iktidarında dâhil olduğu daha geniş ölçekli bir egemenlik paradigmasının -kendisine ötekine karşı konumlandıran bir paradigmanın- zihniyet kodlarından olarak "ötekine" biçim vermeye çalışır. Buradan bakıldığında Türk entelektüelindeki oryantalizmin, modernist paradigma anlamında bile düşünsel bir derinlikten uzak, toplumsal sorunu ve tarihi algılama da aşırı teknolojist ve şabloncu bir nitelik taşıdığını vurgulamak gerekiyor. Teknolojist yaklaşım, "toplumu modernleştirme" iddiası üzerinden geliştirilen ve teknik ilerlemenin toplumu modernleştireceği inancı üzerinden hareket etmeyi ihtiva ettiğinden, toplumsal doğaya ve onun binlerce yıllık yaratımlarına, değerlerine saldırıyı içermektedir. Bugün kendisine "ikinci cumhuriyetçi" diyen kimi şahsiyetlerin, Türkiye'de ilerlemenin sebebi olarak bu coğrafyadaki tarım köy toplumunun varlığını göstermesi tam da bunun ifadesi olmaktadır. Bunlara göre, Batı tipi bir modernleşme, esasında bu modernliğin taşıyıcı gücü olan kentleşme, sanayileşme, teknolojik ilerleme esası üzerinde kurulduğundan onlar ilerlemeyi başarmıştır. Dolayısıyla bu tip bir modernleşmenin önünde engel olduğu varsayılan tarım-köy toplumu ortadan kaldırılarak modern kapitalist kentler ve teknolojik gelişmişlik üzerinden batılılaşma süreci tamamlanmalı sonucuna varılmaktadır.

Bu eğilimin sahip olduğu özelliklerin en çarpık biçimde yansıdığı, onların başında Kürtlere ve Kürt özgürlük hareketine yaklaşım gelmektedir. Zaman zaman liberal bireysel özgürlüklerden yana görünseler de, esasta, "bize" tabi olmayı hak eden gayrı modern, medeniyet dışı bir kültürü medenileştirme ve bu zemin üzerinden sistemle entegrasyonunu sağlama yaklaşımı hâkimdir. Bu yüzdende lütufkâr ve kibirlidir söylemleri.

Edward Saîd, Oryantalizmi "bir bilgi sistemi" olarak tanımlarken bir anlamda hakikat ile ilgili yorumuna da dikkat çeker. Buna göre, hakikatte dair üretilen bilgi, Oryantalizm'de gerçeği "olduğu şeyi" halinden çıkarıp ona yeni ve "kendisi olmayan" bir söylem biçiminde ifade etme olarak okumak mümkün. Ayrıca bu süreç, iktidar ve bilgi arasındaki ilişkinin en somut yaşandığı bir süreçtir. Bu yüzdende gücün güdümünde belirlenmiş kavram ve söylemler yığınından başka bir şey değildir. Foucault, bu durumu "sipariş edilmiş süreçler sistemi" olarak nitelendirir. Ve gerçeğin dairesel bir ilişki içinde, onu üreten ve sürdüren iktidar sistemlerine, yeni, onu ortaya çıkaran ve genişleten iktidarlara bağlı olduğunu anlatmaya çalışır. Türk entelektüel tipolojisinin durumu, tam da Foucault'tun anlatmaya çalıştığı gibi, dairesel bir ilişki içinde onu üreten, sürdüren, genişleten iktidarla dolayışsız bir ilişki içinde tanımlanabilir. Kimi düşünürlerin bu tipolojiyi "organik aydın" diye tanımlaması bu açıdan yerindedir. En liberal-demokrat geçinen bireylerde bile Kürtler söz konusu olduğunda derin bir Oryantalizmin, milliyetçiliğin, tepeden bakışın olması bu gerçekle yakından bağlantılıdır.

Kürtler karşısında sergilenen oryantalizmi üç ana eğilim etrafında ele almak mümkündür: Birinci eğilim, oryantalizmin ulus devlet yaratma sürecindeki ilkel milliyetçi yaklaşımında ifadesini bulan ve "Kürtleri dağlı Türk", "kart-kurttan türemiş," "medeniyet dışı" biçiminde tanımlayan tutumdur. Bu aşamada ulus devlet nosyonuna bağlı olarak katı bir inkâr ve imha politikası uygulanmış ve Türkleştirme politikasıyla kendine benzetme yoluna gidilmiştir. Günümüze kadar da ana eğilim olarak bu devam etmektedir. Bu paradigmaya bağlı olarak "entelektüel", Kürt'ün inkar sürecinin derinleştirilmesi konusunda devletin kendisine yüklediği misyon gereği görev üstlenmiş ve Kürtlerin nasıl, "bir halk olmadığı", "özünde nasıl Türk olduğunu" "bilimsel"(!) tezlerle ispatlamaya çalışmıştır!

Eğilim; birincisinden kaynağını alan, "olguyu" Doğu'nun ekonomik kalkınmamışlığı, eğitimsizliği, feodal yapısı ile izah edip teknolojist bir yaklaşımla modernleşmenin kimi öğelerinin aktarımı ve kurumlaştırılması yoluyla Kürtleri sisteme bütünleştirmenin mümkün olduğuna inanan ve bu minvalde çabalayan yaklaşımdır.

Söylemi, "dağlı Türk"ten "Kürt kökenli Türk vatandaşına" evirilmiştir. Kürtlere "aş, iş, okul" götürülmesiyle yani, "medeniyet aktarılmasıyla" sorunlarının çözüleceğini ileri sürerken, Kürtleri "geri" olarak kabul eden bir perspektiften hareket eder. "Mozaik, zenginlik" kavramlarını kullanırken, Kürtleri bir halk ve kendi değerleri olan bir toplum olarak kabul etmez, sadece kendi egemenliğini tescilleyecek bir yan motif, egzotik bir nesne gibi ele alır. "Kürtleri kazanmak," sisteme bağlamak için "devletin şefkatli elini uzatması" üzerine güzellemeler dizerken özlediği tablo, "doğusuyla batısıyla muasır medeniyete ulaşmış" bir Türkiye'dir.

Üçüncü eğilim ise; post Oryantalizm olarak tanımlayabileceğimiz, Cumhuriyet tarihi boyunca yürütülen inkâr, imha ve asimilasyon politikasının, Kürtlerin kimlik mücadelesi karşısında çöküşü yaşamasıyla ortaya çıkan yaklaşımdır. Ağırlıkta liberal diye tanımlanan kesimin başını çektiği bu eğilim, Türk entelektüel elitinde Oryantalist bakışın güncel duruma uyarlanmış biçimini ifade etmektedir. "Sol" tandanslı önemli bir kesimi kapsadığı kadar, liberal ve İslamcı kesimlere kadar uzanan geniş bir yelpazede bu anlayış hâkim durumdadır. Kullandığı söylemler, mağdur ve öteki ile kurduğu ilişkinin temelinde onu kendi dünya görüşüne eklemleme çabası vardır. Kulağa hoş gelen şeyler söylerler. Sözgelimi; "Kürtlerin kimliklerinden, haklarından, üzerlerindeki baskılardan" sıkça bahsederler. Kendilerini mağdurun hakları üzerinden söylemleştirirken, mağdurun gerçek taleplerini muğlaklaştırıp anlamsızlaştırma tutumu sergileyerek onun kendi adına karar verme çabasını "en iyisini biz biliriz" edasıyla önemsizleştirip etkisizleştirmeye çalışırlar. Kürtleri kendi liberaliz veya cemaatçi projelerinin bir uzantısı haline getirmek istediklerinden, Kürt halkının örgütlenme ve eyleme geçirme kapasitesini kendileri için bir tehdit ve engel olarak görüp, "totalitarizmle" suçlayarak Kürtleri kendi içinde birbiriyle çatışır bir pozisyonda tutma siyaseti güderler. Daha çok akıl hocasıdırlar. Ve himayeci tepeden bakışa sahiptirler. Demokrasiye yükledikleri anlam, bir çeşit elitlerin demokrasisidir. Bu yüzden "demokrasi kavgası" dedikleri şey, birkaç statükocu gücün çatışmasında dengeleri gözetip ağır basan tarafa göre pozisyon almaktan ibarettir. Toplumsal özgürlük mücadelesine yaklaşımlarında, toplumsal kolektif olan, talep ve mücadele yöntemlerini, radikal demokrasi mücadelesini bireysel özgürlük talepleriyle sınırlandırmayı esas alırlar. Özgürlük mücadelesi yürütenlere "bireysel hakları" gibi birkaç kırıntıyla yetinmelerini öğütlerken, söz konusu mücadeleleri yaratan sebeplerle ilgili tartışmaları ellerindeki hazır reçetelerle yürüterek buna uymayanları azarlayıcı, horlayıcı bir dille "elleştirirler". En önemli özelliklerinden biriside hakikatten fazlasıyla kopuk olmaları ve içinde yaşadıkları despotik dünyada ısrar etmeleridir.

Daha da sıralanabilecek pek çok özellik yan yana getirildiğinde ortaya çıkan sonuç; Türk entelektüel tipolojisinin tarihi boyunca hakikatlerden kopuk ve iktidarla göbek bağı ilişkisi içende olduğudur. Hakikatten kopuktur, çünkü hakikatti, E. Said'in "gizli ve modern Oryantalizm" olarak tanımladığı bir düşüncel ve pratik süreç içinde algılar. Böylelikle algıladığı için de kendisini "öteki" olanla savaşmak zorunda hisseder. Çünkü ona göre "ötekinin" durduğu yer eldeki reçeteye uymamaktadır! Dolayısıyla "ötekinin", kendi mantık düzeneğinin sularına çekilmesi gerekmektedir. Bunun için "asimilasyon" kavramının yerine "entegrasyon" kavramı kullanılır. Entegrasyon yoluyla ötekinin "modern" "liberal" "ileri" değerler etrafında örgütlendirilebileceği ve biçimlendirilebileceği düşüncesinden hareket eder ve bunu ısrarla dayatır. Buradan bakıldığında her üç eğiliminde Kürtler karşısındaki pozisyonu devletçi kodlar içermektedir. Zaman zaman değişik söylemler kulansalar da işin özü değişmemektedir.

Sonuç olarak oryantalizm, hem geniş anlamda, "modernitenin ideolojik hegemonyasına bağlanmak, bilim yapılarını esas almak" yönüyle hem de dar anlamda Batı toplumlarını tek bir bütün olarak ele alan, toplumsal ve tarihsel yapılardaki farklılıkları göz ardı etmektir. Doğu'ya ait kimi objektif özellikleri, "Batılı niteliklerin" mutlak zıddı biçiminde görüp politik, ideolojik ve kültürel hegemonyasını geliştirme yönüyle günümüze kadar zihniyet dünyasında önemli bir yer tutmuştur, tutmaktadır. Siyaset, sanat, kültür gibi oldukça geniş bir alanda bilinçaltına kodlanan oryantalizmi aşmak için öncelikle kapitalist moderniteyi ve onun dayandığı paradigmayı sorgulamak gerekmektedir. Moderniteyi ve onun oluşturan düşünsel-pratik süreci doğru sorgulamadan Oryantalizm'in zihniyet dünyasında yol açtığı sorunları gidermek kolay gözükmemektedir. Hiç şüphesiz Oryantalizm eleştirisine yönelirken, onun tersten bir tezahürü olan "Batı karşıtlığı" diye de ifade edilen tutuma düşülmesi gerektiğinden söz etmiyoruz. Böylesi bir tutum modernist-oryantalist anlayışın yedeğine düşme anlamı taşıyacaktır.

Hakikat arayışı en doğru çıkış noktasıdır. Toplumsal tarihi ele alırken "yüzde onun değil, yüzde doksanın tarihini" düşüncenin temeline oturtmak; son dört yüzyıllık Avrupa merkezli kapitalist sisteminin yaratımı olan ideolojik hegemonyaya karşı demokratik uygarlığın, yani yüzde doksana ait olanın tarihini bütün boyutlarıyla ele almak ve buradan hareketle oryantalizmi sorgulamak hakikate en yakın bir yaklaşım olacaktır.

Modernist Kurgu ve Üretilmiş Yaşamlar

Osman Kılavuz

Aydınlanma esinli modernizmin temel iddiasına göre hurafelerin, batıl inançların, cehaletin, her şeyin belirleyicisi olan tanrısal hâkimiyetin hüküm sürdürdüğü bir dünyanın yıkılıp bozulmasıyla yerine gelecek olan akıl yasalarının hâkim olduğu bir dünya tasavvurunda insanlık karanlıklardan aydınlıklara taşırılabilecektir. O nedenle de eskiye ait değerlerin kategorik olarak reddi gerekiyordu. Zira eskinin tutulacak bir tarafı kalmamıştı. Geleceğin geçer akçe olduğu dönemlerde ne kadar köklü ve hızlı bir kopuş yaşanırsa aklın yol göstericiliğinde ilerleyebilme fikri bir o kadar mümkün olabilecekti. Bu ilerleme fikri yolunda, nesnelliği yakın olan karakteri nedeniyle bilime daha çok şans tanınırken, felsefe ise taşıdığı belirsizlik özellikleri dolayısıyla gözden düşmeyi yaşayacaktı. Bilim ve felsefe arasında süregelen rekabetin, kapitalizmin gelişim sürecini belirleyecek şekilde felsefenin amaçlarının hilafına son bulması ve bilimin mutlak egemenliğinin ilanı, modern hâkimiyet ideolojisinin ölümcül ağlarını yaşamın olduğu her yere örebilmesinin koşullarının kendiliğinden hazırlamış olacaktı.

Modern veya post-modern anlamında seçenek bulduğu, özgürlük diye sunulan çokluk, tekliğin türevlerinden başka bir şey değildir. Çokluk bin bir yüzlü indirgenmiş tekliktir.

Bir başka besleyici kaynak olarak ise iyinin mutluluğu, dolayısıyla hazza eşit olduğunu savunan Bentham ve J.S.Mill'in geliştirdiği yararcılık denilen ahlaki öğretinin katkısının da bu sürece dâhil edilmesi gerekiyor. Hedonizm'in modern bir uyarlaması sayılabilecek bu öğretiye göre iyi mutluluk (haz) veren ve ondan yoksun olandır. Kapitalizmin ahlak anlayışına dönüşen bu öğreti, aynı zamanda kapitalist piyasa teorisi ile uygun bir kavramsal örtüşmeyi de yaşayacaktır. Genel eleştiriye göre etiğe, fayda-zarar hesaplaması ile yaklaşması onu piyasa teorisi ile aynı amaçlara bağlamıştır. Oysaki en yüksek hazzı yaşamanın bir sınırı yoktur. En fazla sayıda insanın mutluluğu geriye kalan mutlu olmayanların aleyhine sonuçlar doğurması kaçınılmazdır.

Çehov bir öyküsün de kahramanın dilinden "Bir insan mutluluğu ancak mutsuzlar yüklerine sessizce katlandıkları için hisseder. Onların bu durumları (mutsuzlukları) olmadan mutluluk olmaz" sözlerini diyecektir. Daha da önemlisi haz maksimizasyonun kapitalist dünyadaki karşılığı sömürünün maksimizasyonudur. Hazzın hâkim öğe olduğu idealar dünyasında komünal birleştirici unsur olan maneviyat-ahlak zamanın en büyük darbesini almış olacaktı. Dünya insanlığın gözünde doyumsuzluklarını tüketeceği, istediği şekilde kullanabileceği bir nesneydi artık. Tüketilmeyecek, değiş-tokuş edilmeyecek hiçbir şey bırakılmamıştır geriye. Doğa insana bağlanmış, insan doğanın üstüne çıkarılmıştır. İnsan doğanın bir parçası olduğuna göre, doğa ele geçirilirken insan da ele geçirilmiş sayılacaktı. İnsanın hizmetine açık olan doğa böylelikle şeyleştirilen bir nesne halini alacaktı.

Sadece doğa veya nesneler değil, ahlaki, ruhsal değer yargıları da bu mücadelenin, ticaretin konusu durumundadır. Yıllar önce Adorno özneye karşı nesnenin haklarının savunulması gerektiğini söylemişse de bugün artık özel bir özne-nesne ayrımına gitmeye gerek kalmamıştır. Her ikisi de birbirinin yerine geçebilen olgular halini almıştır.

Bireyin hem doğadan hem de geçmişinden yalıtılması onu 'tartışmasız iktidara' ve onun zorba uygulamalarına karşı ses çıkaramayacak bir hale getirir.

Özgür bireyin yaratılması ve toplumdan -cemaatinden azade edilmesi adına toplum atomize edilip anlamsız kalabalıklara dönüşür. Özgürlük aslında örgütsüzlüğün diyeti olur. Toplumsal bağlarından (örgütlülüğünden) koparılan bireyler örgütsüz bir başına kalınca modern saikler etrafında örgütlenip yeniden birleştirileceklerdi. Bu ihtiyacı erkenden fark eden sistemin kurucu sihirbazları üretilmiş bir kavram olarak ulus devleti devreye soktular. İtalyan ulusal birliğinin sağlandığı 19. yy'da dönemin devlet bakanı olan Fellini'nin "İtalya Devletini kurduk, şimdi sıra ulusunu yaratmaktır" sözü, ulus devletin nemenem bir kurgusallık olduğunu anlamak açısından fazla söze yer bırakmaz.

Egemenlik stratejisinin dayatma metodolojisi kendisini ilerleyen ve değişen zaman ve koşullara göre yeniden kurgular. Klasik egemenlik siyaseti tahakküme dayalı ve toprak temelliydi; açıktan fiziki baskı ve zoru içermekteydi. Ancak modern dönemin egemenlik stratejisinde toprak değil, insan bedeni vardı. Bedenleri ele geçiren ve yönlendirebilen, Foucault'un bio-politika dediği yeni bir siyaset anlayışıydı peydahlanmış olan. Biyo-politikanın egemenlik konusu yaşamın kendisidir. Yaşamlar ele geçirilip bunların sistemin üreten ve tüketen nesnesi, öznesi haline getirmesi sağlanır. Bireyin hakları, yaşamına saygı gibi konular üzerine titrenilen konularmış gibi gösterilmeye çalışılsa da, gerçekte toplumsallıkla ilintili beşeri tüm değerlerin üzerinden silindir gibi geçilecektir. İnsan haklarına saygı, tüketiciye saygı minvalinde ele alındı veyahut öyle algılandı. Geçmişteki gibi sadece baskıyla, kurallarla (disiplinle), iktidarın gruplarına buyruklarına uyulması değildi. Söz konusu olan, bu kuralları isteyen, arzulayan, savunan, sisteme kalpten bağlanmış bireylerin yaratılma süreciydi işleyen.

Bu süreç erken yaşlardan itibaren başlar. Özgürlük ve kendine aitlik hakkı henüz anne karnında iken alınır kişinin elinden. Sırası geldiğinde herkesin yaşamaya mecbur kılındığı kurgulanmış yaşamları çocuk yaşlardan itibaren 'seçmiş 'oluyoruz sadece. Habermas, rekabet ve performans ölçümlerinin ilkokul çağındaki çocuklara kadar yaygınlaştırdığını söylese de bu marş bugün okul öncesine kadar çekilebilmiştir. Çocuk, okul öncesi eğitimler, kreşler ve benzeri yollarla ebeveynden koparılırken, ailesiyle (içinden geldiği toplumsallıkla) olan kültürel bağından da koparılmış oluyordu. Bu yollarla çocuğun çok daha öncesinden sistemin gelişim sahipleri doğrultusunda şekillendirilip kazanılması hedeflenmişti. Bir insandan en yüksek verimi elde etmenin rasyonaliteye uygun operasyonu da denilebilir buna…

Çocuğu doğuran kadın taşıyıcı anne derecesine düşürülürken, genel olarak ebeveyn, burjuvazinin kendine ait gördüğü çocuğu emanet ettiği bakıcı konumuna düşürülmüştür. Anadan koparılmış, aynı zamanda gelenekten ve toplumsal hafızadan koparılmış demektir. Komünal değerlerin hiçbir koşulda değişmeyen taşıyıcı ana geleneği daha bir erkene alınmış bu ataerkil müdahale ile belki de ilk defa yok edilme riskiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Sistem, çocuğun vesayetiyle ilgili konuda yaratan anaya bir nevi şirk koşmaktır. Ailenin çocuğu sisteme kazandırma çabalarında yaşanacak ihmal ve hata payını da ortadan kaldıracak şekilde sistemin bizzat kendisi bu yetiştirme sürecine müdahil oluyordu ilk defa...

Çocuğun bedeni sistemin etkisindeki ailenin mülkiyetine alınma suretiyle sağlama bağlanmışken, kişiliği de sistemce zimmetlenerek geleceği ve bir bütün yaşamı da zapt edilmiş sayılıyordu.

Kendini Kandırma Hakkı

Bundan sonrasında verilecek roller, giyilecek kıyafetler, sahnelenecek tiyatronun içeriğine göre biçilmiş kaftandır! Aslında herkes gelecekte kendisinin nelerin beklediğini bilir, ama yine de o bildik mizansenin gereklerine uymaktan kendini alamaz. Bir serüvene atılıyormuş, sürprizlerle dolu bir geleceğe koşuyormuş gibi yapıp kendisinden istenilen şekliyle rolünü inanarak yerine getirmeye çalışır. Bütün çaba ambalajlanmış, metni önden belirlenmiş olan yapay başarı ve statüko momentlerine endeksli mutluluk ütopyalarına ulaşma yolunda harcanır. Bilinçlerine, hatta bilinçaltlarına müdahale edilmiş bireylere tanınan mutluluk ütopyalarının peşinden koşma özgürlüğü, aslında sınırsız rekabetin, tüketimin, sınırsız bireyciliğin gelişimine tanınmış haklardır. Her ne kadar çok seçenekli bir gelecek ve özgür tercihlerin yapılabildiği bir dünyada yaşanılıyormuş duygusu uyandırılmaya çalışılsa da sunulan şey, hangi yoldan gidilse aynı kapıya çıkıldığı yanılsamalı özgürlükler dünyasıdır. Modern veya post-modern anlamında seçenek bulduğu, özgürlük diye sunulan çokluk, tekliğin türevlerinden başka bir şey değildir. Çokluk bin bir yüzlü indirgenmiş tekliktir. Çok olan şey, aynı ürünün pazar değerini artırmak amacıyla başvurulan 'her açıldığında hep aynı hayal kırıklığını yaratan bir ambalaj çeşitlemesindeki yenilik değeri' kadardır.

Aradığı hazineyi bulmamaya mahkûm olan, ama hayatının tümünü onu bulma moduyla eskiten talihsiz bir define avcısının yaşadığına benzeyen bir durumdur bu yaşanan ve yaşatılan. Para aşkıyla, eğlenceyle, cinsellikle hissizleştirilen toplum ve tek tek bireyler, olmayan-hedefler peşinden çaresizce koşturulurken onların toplumsallığına olan ilgi ve duyarlılıkları bir nevi bir hedeflere ulaşma yolunda meşgul edilmekte, oyalanmakta veya saptırılmaktadır. Burada artık ne birey ne de toplum vardır.

Kullanılabilen, alınıp satılabilen, her tarafa çekilebilen insan-nesne vardır. Özne olma özelliğini yitirmiş bireyin benimsetilmiş algılarla sisteme mal edilmiş hakikatler dünyasında özgürlük arzusu sistemin arzulanışından öteye bir anlam ifade etmeyecektir. Bütün verili özgürlük alanları, sıra dışı marjinal konumlanışlar, modernizemce sınırları kişiye tanınmış kendini kandırma hakkıdır. Elleri kolları zincirli köle, köle olduğunu bilir; ama insanların özgür değilken kendini özgür; mutlu değilken mutlu sanmasını sağlamak, sadece modernizme münhasır bir marifettir.

Gülmek, işten dışa doğru gelişen bir eyleyiş değil, gerçeklerden uzaklaştırıcı, örtbas edici işlevi olan yüze takılan bir maske veya kalın bir makyaj gibidir

Sistemin 'kültürel hegemonyası'nın etkili olduğu bir ortamda yüklenilmiş duygular, zerk edilmiş fikirlerle birey, yaptıklarının kendi özgür iradesi ile yaptığı yanılsamasını yaşar safça. "Kalbimin sesini dinliyorum" derken dahi dillendirilen kişinin öz iradesine ne kadar dayandığı kuşkuludur. Ağızdan çıkana sözün, kalpten damlayan duygunun sistemce el değmemişliği, katkısızlığı aynı nedenlerle yine şüpheye açıktır. Bize ait olduğunu sandığımız hiçbir şeyin steril kalabilme garantisi yoktur bu dünyada. Zira iktidar tekeline aldığı bilgi kurumlarıyla algı ve zevkleri kendi varoluş ihtiyaçları temelinde rahatlıkla değiştirip yeniden yapılandırabilmektedir. Weber bunu "rıza imal süreci" diye tanımlıyor. "Rıza imal süreci" dize ve düzene getirilen özgür toplumsallıktır.

Aslında verili muhalif haller bile, bu 'rıza imal sürecinde' modern kafesin içinde öfkeyi mas eden, normalleştiren bir rol oynarlar. Ortaya çıkmış tüm sistem karşıtı hareketlerin dön dolaş yine aynı yola girmekten kendilerini alamamış olmaları bununla açıklanabilir ancak. Başarısızlıkları, hatta bazen başarılarıyla (devrimin devletleşip, karşı devrimcileşmesi gibi) sistemin her seferinde doğrulanmasına -istemeden de olsa- katkı sunmuş olurlar. Modern kafesin dışına çıkılmadıkça sistemin biricikliği doğrulama pratiklerinin sürgit yaşanması kaçınılmaz görünmektedir. Eski zamanlardaki gibi uygarlıktan uzaklaşmak için dağların yüksekliklerinde, ormanların derinliklerinde üslerine çekilen hakikat arayıcıları için daha işgal edilmemiş çok yer vardı. Bugün ise öyle üslerine çekilebilecek, uygarlığın elinin uzanamayacağı, etkisinin hissedilemeyeceği sistem karşıtı olan ne kadar bir alan kaldı acaba? Veya böylesi özgür alanlar neler pahasına korunabiliyor?

iyimserlik

Muhafazakârlar gelenekle, devrimciler gelecekle oyalanmayı sürdürürken, ortada kalan "şimdi" ise modernizmin hiççi mimarı liberalizm tarafından, anı yaşama felsefesiyle devşirilerek haz ve hız ikiliğinde harcar hevesler tatmini yolunda tüketilir. Özünde düşünmeye sevk edene tiyatronun yerine düşünecek vakit bırakmayan sinemanın geçmişinde olduğu gibi reel dünyanın yakıcı gerçekliği üzerine yoğunlaşmaktan alıkonulan insanlar, hızla gelip geçen görsel dünyanın uyutucu, hipnotize edici, etkisiyle bir anlamda esir alınırlar. Yardımına pek çok ihtiyaç duyduğu Adorno'nun metalaşma dediği eğlence dünyasının araçlarıyla sebebi olduğu hayatın çirkinliklerinin, çürümüşlüklerinin garabetlerinin üzerini sinsice örtmeye çalışır modernizm. Kendi haline bırakıldığında insanlığın bir an için bile olsa içine sindiremeyeceği sorunlu bir yaşam allanıp pullanılarak türlü tekniklerle yeniden ve yeniden yaratılarak sürülür piyasaya.

Mutluluk her koşulda el üstünde tutulurken yaşamın bir başka boyutu olan acı yaşamın dışına itilir, unutturulur. Acı, egemenlik sistemde afyon etkisi yaratan kitle kültürü, araçları (teknikleriyle) bastırılırken, acının duyulduğu dokunun hissizleştirdiği noktada acıya karşılık verilen tepkinin körleşmesi amaçlanır. Acı idesi yok edildiği oranda, birey tepki verebilme iradesini de kaybedecek, yaşanacak his yitimiyle öfke ve direnme gücüde sağlanmış olacaktı böylelikle.

Acının bastırılıp mutluluğun ulaştırıldığı bu hakikatler dünyası ancak sahte iyimserlik havasının pompalanmasıyla ayakta durabilirdi. Barışın, hoşgörünün, uzlaşmanın, uyumun sürekli övülüp dönemin romantik söylemleri halini alması tesadüf değil. Toplumsal antegonizmaların alıp başını gittiği böylesi bir gerçeklikte barışa, uzlaşıya, uyuma neden bu kadar vurgu yapılır? Kapitalist modernitede barış gerçekte, savaşla yola getirilmiş anarşik, dinamik, ahlaki-politik toplumsallıktır. Barış, devletli uygarlığın toplumu silahsızlandırma projesi amacını taşır. NATO'nun adına iç savaş konsepti dediği düzeninde hatırlatacağı üzere, devletlerin devletlerle savaşından ziyade devletlerin topluma karşı savaşı esas amaçtır burada. Günümüzde devletlerarası savaşlar pek söz konusu değildir. "Devlet=topluma karşı savaş" tanımlanmasının belki de hiçbir zaman günümüzdeki kadar gerçekleşmesine tanık olunmadı. Barıştan anlaşılan şiddetsizlik ve çatışmasızlığın karşılıklı olarak ebedi sönümlenmesi değil, savaşın sonucunda şiddet tekelini eline geçiren tarafın dayattığı koşulların ötekine razı ettirmesidir. Modernitede barışa, uyuma söylemsel vurgu ne kadar fazlaysa, bir gerçeğin üzerini örtbas etmenin işaretleri

de bir o kadar görünür olmaktadır. Toplumsal çelişkiler nasıl ki yaratılmış çelişkilerse, onu perdeleme işlevi gören popüler uzlaşma (uyum) nosyonu da bir o kadar yapaydır. Modern dünyada uyum ve uzlaşı çağrısı eşit ve adil olmayan düzenin içe sindirilişini sağlama ve ona teveccüh kazandırma gayretidir özünde.

Hiç de böyle olmadığı ve hak etmediği halde güler yüzlü bir dünyada yaşadığımız sahte imajıyla alternatifi olmayan bir yaşama mahkûmmuş hissiyatına sürükleniriz durmadan. Tüm çirkinlik ve sömürü hallerine rağmen hayatın güler yüzle karşılanması, hayatın her şeye rağmen güzel olduğu telkinleriyle insanların yaşam algılayışlarının normallik standartlarında seyretmesi hedeflenir. Gülmek, işten dışa doğru gelişen bir eyleyiş değil, gerçeklerden uzaklaştırıcı, örtbas edici işlevi olan yüze takılan bir maske veya kalın bir makyaj gibidir. Çirkinlik ne kadar belirginse makyaja duyulan ihtiyaç da o denli artar. Çünkü kapitalizmin iyi olmaya değil, iyi görünmeye ihtiyacı vardır. Gülenlerin ve "güzellerin" sürekli el üstünde tutulması da bundandır. Çürümüş ve bozulmuş öz, ancak biçimsel müdahaleler ile gizlenebilir. "İmaj çağı" adlandırılması bu niyeti belli oranda dışa vurmaktadır zaten. İmaj sistemin kötücül amaçlarının cilalanarak örtbas edilmesi için kullanılan, ama yıkıcı bir eylem niteliğindedir.

Parlaklığıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış yeni hâkimiyet ideolojisi toplumu allahsız ve ahlaksız koyduktan sonra kendi ürettiği ideolojiyi yukarıdan topluma dayatmayı sürdürür. Kitle iletişim araçları ve medyayla kültürel bir kuşatmaya alınan insanlar ikna süreçlerinin, sisteme özendirme metodlarının imbiğinden geçirilerek kazanırlar. Sanatsal alana bu konuda önemli roller düşer. Şiir, anti-toplumsallığa dizilmiş övgü; aşk, tarafların birbirlerinin benliklerini durmadan büyüttüğü "iki kişilik bencillik" olup çıkar. Edebiyat, bireyciliğin estetize edilişi olurken, müzik ise sanattan arındırılmış yaratıcı bir şov niteliğini kazanır.

Doğa da öldü

Tüm bu kopyalanma, standartlaşma süreçlerinin sonucunda ruhunu kaybetmeye başlayan birey, boşluğun, anlamsızlığın, değersizliğin hâkim olduğu bir yaşam içinde bulur kendini. "Tanrı öldü" diyen Nietzsche'den yıllar sonra insanlığın bu yeni durumunun dehşeti ve "çığlığıyla" kendisini karşı karşıya bulan Foucault, "İnsan da öldü" diyecekti. Bu gün açısından ise doğanın başına getirilenler düşünüldüğünde ölen "tanrı" ve insana doğanın ölümünü de eklemek gerekecektir belki de. Toplumun yaşadığı stresler, depresyonlar, anlamsızlık duygusu, hiçlik, hayattan zevk almamalar, kapitalist modernitenin adeta manevi dünyamızın çatısından sebep olduğu sera etkisi türünden tahribatın birer izleri olarak görülmelidir. Marks'ın "ruhsuz dünyanın ruhu" dediği gerçeği ifade eden gerçek bu olsa gerek. Tam da bu noktada Dakuz'e kulak vermeli: "İktidar bizi daha az baskı altında tutmak, ama bize daha çok bunalım vermek zorundadır. İktidar için üzüntülerimize ihtiyaç duyar, üzüntü eylem gücümüzü en aza indirger" diyor Gilles Deleuze.

'Şüpheden şüphe etmek"

Rönesans'tan beri tanrının varlığına duyulan şüphe ile başlayan sorgulama gücü, Avrupa'yı karanlıklardan kurtaran rolü başarıyla yerine getirmiş olabilir. Fakat günümüzde bu sınır tanımayan şüphecilik, insanlığa kendi insanlığından bile şüphe ettirebilecek türden nihilist bir savrulmayı yaşattırmaktadır. Şüphesel yönelim edimi göksel iktidarı ve onun yeryüzündeki tezahürlerinin temellerini ciddi manada sarsabildiği noktasında bir şüphe yoktur. Ancak onun, tanrıdan boşalan koltuğa yerleşen mutlak özne-bireyin (insanın) iktidarını sorgulayacak düzeye gelememiş olması, şüpheci düşünüş açısından ciddi bir çıkmazdır. Göğe bakarak ilerlemesini sürdüren şüphecilik, yerdeki modern devlet ve iktidarların söz konusu olduğu yerde ilerlemeyip dogmatizme boyun eğmiştir. Tanrısal hâkimiyetin dogmatizmi sorgulama cesareti, insansal hâkimiyetin dogmatizmine sıra gelince akamete uğramıştır. Bugünkü dünyada görülen ve "görülmeyen" dünya ya ait her türlü değer fütursuzca sorgulanabilirken, çağın yeni kutsiyeti olan devletli düzenin kendisini bundan muaf tutabilmiş olması yine de bu durumla açıklanabilir.

Gelişecek bilimsel teknolojik ilerlemelerin insanlığı daha ileri noktalara taşıyacağı yönündeki ilerlemeci kehanetinin de insanlığın manevi dünyasında olumlu hiçbir gelişmeye yol açmadığı bugün artık çok net görülmüştür. Sisteme tanınacak bir iyimserlik için ortada her hangi bir geçerli neden de görülmemektedir. Ruhsuz, cansız, moralsiz, heyecanını yitirmiş bir dünya karşısında yaşadığımız Ortadoğu coğrafyasında ise din üzerinden geliştirilmeye çalışılan, ultra-maneviyat çözüm reçeteleri de en az ötekiler kadar dağıtıcı ve tüketici bir işlev görmektedir.

Gelinen nokta kötümser bir esinti hissi uyandırsa da bunun modernizmin iyimserlik ve razı kılma dikişlerinin artık tutmadığını, çözülen dikişlerle kralın çıplaklığının ilanının yakın olduğunu gösteren anlamlı işaretler olarak yorumlamak mümkün. En yoğunlaşılan an, en çok zayıflayan ve en çok tüketilen ana tekabül eder. Tarih, devlet olmayan yerel ve bölgesel komünal otonom toplum yapı ve paradigmalarına modern krizden çıkış sağlamanın koşullarını her zamankinden daha fazla olgunlaştırmıştır bugün.

Toplumsal Yaşamın İktidarizmle Sakatlanması

Ali Koç

Toplumsal yaşama dair tüm çıkarsama ve değerlendirmeler, onun insan zekâsının ve kültürel yaratımlarının asli bir ürünü olduğudur. Nasıl ki insan, zekâsı ve bilinçli edimleriyle canlılar dünyasında ayırt edici bir konuma erişmişse; toplumsallaşmayla da tür olarak varlığını güvence altına alıp, sürdürülebilir kılmıştır.

Yaşamını sürdürebilir kılmak; en çok da kendi doğası içerisinde kendine ait olanı anlamlı kılmak ve çevresiyle bu anlam düzeyi üzerinden ilişkiler kurmakla mümkündür. Bunda birinci veri zekâ iken, ikincisi kültürel yaratımlarını anlamlandırma çabası ve yeteneğidir. Kültürel yaratım dediğimiz, insanın iç ve doğayla kurduğu ilişkilerin ürünü olan yaşam evreni; insanın ontolojik gerçekliğini ifade ettiği gibi kendini zihniyet üzerinden kodlayarak tarihsel süreç içerisinden çok ötelere kadar taşırabilmektedir.

Bilgelik hali içerisindeki toplumsal oluşumların güçlü olmasının nedeni, toplumsal doğa haline dayanıyor olmalarıdır. Zihniyet yapılarının sağlamlığı ve kendilerini hep üretebiliyor olmaları bu nedenledir

Toplumsal yaşam inşaları en çok bu zihniyet kodları üzerinden gerçekleşmektedir. Arkasında ciddi ve sağlam zihni temeller olmayan toplumsal inşalar, çok zayıf gerçekleşmeler olarak başkalaşıma uğramaya çok müsaittirler. O nedenle toplum, belki de kendisini en fazla zihniyet yapısının güçlülüğü ve kültürel yaratımların zenginliği ile savunmakta ve var olmaktadır. Çünkü her toplumsal inşa önce zihniyette gerçekleşir ve bu izlek üzerinden varoluşunu anlamlandırır.

Anlam düzeyinin yüksekliği ve/veya derinliği, toplumsal yaşamın bilgelik düzeyiyle alakalıdır. Her inşa ve/veya yaratım, yüklendiği anlam dahilinde kabul görür veya reddedilir. Sorunları çözme yeteneği de bu bağlam üzerinden gelişir. Sorun çözme ve/veya yönetme becerisi olan toplumsal inşalar, sahip oldukları anlam düzeyiyle toplumsal doğaya yaklaşırlar. Toplumsal doğa, toplumsal oluşumların en saf, zenginlik ve çeşitlilik halidir; doğal oluşum halidir. Bilgeliği de buradan gelmektedir. Kendi dinamikleri içerisindeki değişim ve dönüşüm yeteneğiyle hep gelişim halinde olur.

Bilgelik hali içerisindeki toplumsal oluşumların güçlü olmasının nedeni, toplumsal doğa haline dayanıyor olmalarıdır. Zihniyet yapılarının sağlamlığı ve kendilerini hep üretebiliyor olmaları bu nedenledir. Manipülasyonlarla başkalaşıma uğratılmaları bu açıdan çok zordur. Dış sızmalara ve içteki darbeci yaklaşımlara kapalı olmaları, doğal zihniyet ve oluşum halinin kendisini sürekli üreten dinamizminden kaynaklanır.

Bir toplumsal oluşumun en zayıf yanı, sorunları çözme ve/veya yönetme yeteneğini kaybetmesi, en azından bu yeteneğinin ciddi bir şekilde gerilemesidir. Toplumsal doğanın zayıflayıp dış etkilenmelere açık olduğu, toplumsal yaşamın bilgelikten uzaklaştığı bu an, zihniyet yapılarının da artık eskisi gibi kendini üretemediği ve anlamlandırma gücünü büyük oranda kaybettiği andır. Toplumsal cehalet süreçleri olarak da anlamlandırabileceğimiz bu süreçlerde, toplumsal yaşama yabancı olan unsurlar toplumsal doğaya sızmaya çalışırlar.

İnsan toplumu böylesi bir süreci en şiddetli şekilde uygarlığın oluşumunda yaşamıştır. Hiyerarşinin oluşumunu bir denge dönemi olarak adlandırabilirsek eğer, uygarlığın tüm unsurlarıyla birlikte tezahür etmesini, toplumsal yaşama cehaletin hakim olduğu dönem olarak tanımlayabiliriz. Devletin, iktidarın ve

sınıfların oluştuğu ve hakim olduğu uygarlık süreci; toplumsal zihniyetin büsbütün değiştiği, doğal oluşum halinden uzaklaştığı ve toplumsal yaşamın yabancı unsurların işgaline uğradığı toplumsal cehaleti ifade eder.

Anlam yitiminin doruğa çıktığı, anlamsızlığın yeni "anlam düzeyi" olarak topluma dayatıldığı uygarlık süreci, tüm yaratımlarıyla toplumsal yaşamın iktidarizmle zehirlendiğini ifade eder. Eğer toplumsal yaşamın doğal hali bilgeliği yansıtıyorsa, iktidarizm de cehaleti yansıtmakla kalmıyor, cehaleti yeniden yeniden üretiyor. Cehalet hali, zihniyetten, bilgelikten, güçten ve anlamlandırma yeteneğinden düşme/düşürmedir. Çünkü iktidarist zihniyet ve anlam düzeyi; toplumsal doğanın çok renkli, çok yapılı, çeşitlilik arz eden zenginliğine tek renkli, tek yapılı ve çeşitliliği boğan homojenliği dayatmaktadır. Toplumsal yaşamın boğdurulduğu bu hal, sorun üretme ve üretilen sorunlar üzerinden toplumu çalıştırarak egemenliğe alma amacının sonucudur. Bu nedenle iktidar tekellerinin oluşturduğu suni yaşam tezahürlerinin fasit dairesi büyüdükçe, insanlık büyük bir anlam yitimiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Devletin, iktidarın ve sınıfların oluştuğu ve hakim olduğu uygarlık süreci; toplumsal zihniyetin büsbütün değiştiği, doğal oluşum halinden uzaklaştığı ve toplumsal yaşamın yabancı unsurların işgaline uğradığı toplumsal cehaleti ifade eder

Toplumsallaşma, insanların baş edimi ve kendi varlığını sürdürmenin harika bir yöntemidir. Öylesine tesadüfen ve/veya keyfi olarak buldukları bir yöntem de değildir. Doğanın en zayıf türü olmanın farkındalığı ile türünü sürdürme ihtiyacının zorunluluk halinin zekâ denen ayrıcalıkla bütünleşmesi, toplumun/toplumsal yaşamın başlangıcını ifade eder.

İnsanın toplumsallaşma çabası ve bununla ortaya çıkardığı muazzam toplumsal yetenek birikiminin birilerinin iştahını kabartması kadar doğal bir şey olamaz. O nedenle toplumsal inşa çabası ile "kurnaz ve güçlü adam"ın hegemon olma çabası atbaşı gitmiştir. Toplumsal yaşamın doğal dinamikleriyle kendini uzun süre korumuş, savunmuş, hatta geliştirmiş olması, karşıt çabanın olmadığı anlamına gelmez. Ancak henüz bu çabasını başarıya ulaştıracak zemin yoktur. Dahası, toplumun anlamlandırma düzeyi ve zihniyet yapısı, böyle bir eğilime yüz verecek durumda değildir. Bu nedenle iktidarist eğilim, toplumsal olanın zayıfladığı, kendini üretme yeteneğinin azaldığı, sorun çözme ve/veya yönetme gücünü kaybettiği ve kendisini var eden ahlaki ve demokratik toplumun anlam gücünden uzaklaştığı bir tarihsel süreçte başarı kazanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında; iktidarist inşa halleri, toplumsal doğadan uzaklaşıldıkça güç kazanmakta ve zemin bulmaktadır. İktidarist inşalar, sosyal mühendislik çalışmalarıdır. Suni döllenme tarzıdır. Normalde bu tarz oluşumun toplumsal bünyece kabulü mümkün değildir. Ancak bu mümkün olmama hali, toplumsal zihniyetin dejenere edilmesiyle imkan dâhiline sokulmaktadır. Toplumsal yabancılaşma olarak da nitelendirebileceğimiz bu durum gerçekleştirilmedikçe ve çeşitli zihniyet uyumlarıyla insanlar ikna edilmedikçe iktidar zihniyetinin başatlığı olmamaktadır. Ama insan bir kez toplumsal yaşamın doğasına yabancılaştırıldığında ve kendi zihniyet doğrultusunu kaybettiğinde, özcesi devletçi/iktidarist oluşuma geçit verdiğinde, artık kendi toplumsal doğasına kavuşması çok zor olmaktadır. Nitekim beş bin yıllık devletçi ve iktidarist yapay oluşumun halen varlığını sürdürmesi, hatta kendini geliştirme çabası içerisinde olması bu durumla bağlantılıdır. Toplumsal anlam düzeyinin geçerliliğini kaybetmesi ve/veya bastırılması; devletçi/iktidarist eğilimin kendine anlam oluşturmalarına olanak sağlamıştır. Çünkü anlamlandırma, zihniyet yapısının tezahürüdür. Oluşmaları kadar yıkılmaları da zaman almaktadır. Ayrıca hiç bir oluşum, anlam düzeyini geliştirmedikçe geçerlilik sağlamamaktadır.

Toplumsal doğa "yönetilebilir" gerçekliğe göre oluşurken, iktidar "yönetebilir" gerçekliğe göre kurgulanır. İkisi arasındaki ayırım, sadece doğal oluşu ve yapay kurgulama değildir. Bununla birlikte, zihniyet yapısının "yönetebilme" ve "yönetilebilme" kodlarının neresinde durduğuyla da bağlantılıdır.

Toplumsal doğanın özelliklerine göre oluşmuş toplumsal yaşam gerçeği, kendi kendini yönetmenin en güzel tasavvurudur. Zaten toplumsal sorunlarını çözme yeteneği buradan gelmektedir. Ahlaki ve politik yaşam özellikleriyle toplumsal sorunlara müdahale etme ve çözme çabası, yönetim olgusunu doğal kılmaktadır. Topluma rağmen davranma, yönetme durumu yoktur.

Ancak iktidarist zihniyetin tezahürü olan ve bu zihniyet yapısının kurguladığı yaşam gerçeği, toplumu "yönetebilme" parantezine almaktadır. Yani, buna göre toplum "yönetilmeye" muhtaçtır ve birilerinin bunu yapması gerekiyor. İktidar tekelleri, toplumsal yapıyı devlet denilen örgütsel yapının cenderesine alarak yönetmeyi bir hal olarak ele almaktadır. Yöneten bir " beyin" olarak, yönetilmeye hazır ve/veya yönetilmeyi arzulayan yığınların başına geçilmesi gerekmektedir. Bunun zihinsel ve kültürel altyapısı kurgulanmakta ve zihniyet yabancılaşmasıyla topluma kabul ettirilmek-

tedir. Sosyal mühendislik denilen kurgusal inşa hali bunu ifade etmektedir.

Aslında toplum kendi doğasından uzaklaştıkça dinamizmini kaybetmekte ve birilerine muhtaç hale gelmektedir. Çoğu kez bu bilinçli bir şekilde yapılarak dayatılmaktadır. Ancak iktidar aygıtının, "yönetme hakkı" adına yaptığı da bekçilikten başka bir şey değildir. İktidar, bir anlamıyla bekçiliktir. Evet, toplum yönetilmektedir, ancak bunun kurgusal olduğunun farkındalığı, iktidar güçlerine korku ve endişe olarak sirayet etmektedir. Elindekini kaybetme korkusu, iktidarı aşırı bir korumacılığa, şiddet kullanmaya ve toplumsal olandan endişe duymaya sevk etmektedir.

İktidar, bir zihniyet oluşum hali olarak toplumda bireylerin gündelik davranışlarına, ruhsal gerçekliklerine ve her türlü edimlerine sirayet ederek yönlendirmektedir

Toplumsal doğanın gidişatına iktidar zihniyeti üzerinden dışarıdan yapılan müdahaleler, toplumsal yaşamı sakatlamıştır. İktidar zihniyeti, toplumsal bünyeye yabancıdır. Toplumsal bünyenin ahlaki, demokratik, politik ve özgürlük temellerine karşılık; iktidarist zihniyet, bu temelleri ortadan kaldırarak hâkimiyet epistemolojilerine dayanan araçsallıklar yerleştirmektedir. Buna uygun kültürel oluşturmalarla ontolojik temellerini sağlamlaştırmaktadır.

İktidar zihniyetinin kültürel bir hegemonyaya dönüşmesi ile iktidarizm, toplumsal yaşamda durmaksızın hastalıklı yanları üretir. Toplumsal bünyede hastalık üretmekle yetinmez, bu dejenerasyon üzerinden toplumu sürekli kontrol altında tutar. Kontrol mekanizması, iktidarın sürekliliği ve amacına ulaşımı için gerek ve yeter koşuldur. Hiç bir toplum kontrol altına alınmadan ve yaşama dair olgular söz konusu araçsallıklarla doğasının dışına taşırılmadan iktidar aygıtının varlığını sürdürmesi mümkün değildir.

Haliyle iktidarizm, ideolojik kurgular üzerinden toplumsal yaşamın gözeneklerine sirayet etmeye çalışır. Sirayet etme hali öyle sıradan tasavvurlarla gerçekleşmemektedir. Toplumsal zihniyete sızılmakta ve toplum önce buralardan ele geçirilmektedir. Gerek ikna, gerek inandırma ve gerekse çarpıtma bu bağlam üzerinden yapılmaktadır. Yoksa nasıl olur da toplum kendi hakikatinden taviz vermeye, hatta vazgeçmeye razı edilir?

Öyle ön kabullerle iktidarın zor ve baskıyla toplumsal olana hakimiyet kurduğunu iddia etmek, işin en kolay yanı olmaktadır. Elbette zor, baskı ve şiddet iktidar olgusu da mündemiçtir. Ama başlangıçtan ziyade, sonrasında yoğunca devreye sokulmuştur. Öncesinde kendisi de bir ideolojik hal olan iktidar, toplumun çözmekte zorlandığı kimi sorunların varlığını kullanarak ve bunlar üzerinden varlığını haklı kılarak topluma benimsetilmeye çalışılmıştır. Devletin oluşumuna ikna edilen toplum, iktidara da razı edilmiş demektir.

İktidar üzerinden toplumu değiştirmek ve toplumsal yaşamı parçalayarak manipüle etmek, egemen güçlerin bir projesidir. Uygarlık tarihi, aynı zamanda söz konusu projeyi yaygınlaştırma ve tahkim etme tarihidir. Modern zamanlarda bu durum daha fazla gerçeğe dönüştürülmüştür. Abdullah ÖCALAN, Avrupa uygarlığının iktidar ve devlet anlayışında yarattığı değişimi açıklarken; "Avrupa uygarlığındaki iktidar ve devlet otoritelerinde meydana gelen köklü dönüşümün farkı, giderek hızlanacak biçimde toplumun tüm gözeneklerine sızma ihtiyacı duymasıdır."(1) demektedir.

Hegemon güçler, iktidarist zihniyeti toplumun tüm gözeneklerine yayabildikleri oranda hem daha fazla kontrol mekanizmalarını oluşturabilmekte hem de varlıklarını gelişim yönünde güvence altına alabilmektedirler. Belki de bu gerçeklikten dolayıdır ki, modern zamanlarda hem devlet aygıtı hem de onun ruhu olan iktidar aygıtı ciddi bir dönüşüm geçirebilmiştir. Asıl olan, amaca daha fazla hizmet eden koşulları ve araçsallıkları yaratmaktır.

Bu nedenledir ki, pozotivist felsefe, modernitenin iktidar anlayışının dönüşümündeki asıl oyun kurucudur. Özne-nesne farklılığı üzerinden toplumsal yaşam olabildiğince parçalanmakta ve parçalar üzerinden toplumsal zihniyet dumura uğratılmak suretiyle toplum teslim alınmaktadır. Toplumsal doğanın zehirlenmesi, toplumsal yaşamın sakatlanması ve insan bilincinin kendisine ait hakikate yabancılaştırılması denilen hususlar, bu hat üzerinden gerçekleştirilmektedir.

"İktidar daha ziyade sosyal ilişkilerin parçalanmasında yatar." (2) diyen John Holloway'a eklenecek husus; sadece sosyal ilişkilerin parçalanması değil, topluma dair olan her şeyin ve de hakikatin parçalanmasıdır. Çünkü iktidar, bir zihniyet oluşum hali olarak toplumda bireylerin gündelik davranışlarına, ruhsal gerçekliklerine ve her türlü edimlerine sirayet ederek yönlendirmektedir. Toplum/birey bunun üzerinden teslim alınmakta ve iktidar için araçsallaştırılmaktadır. Michel Foucult haklı olarak bu iktidarlaşma halini "mikroskobik iktidar dizisi" (3) olarak tanımlar.

İktidarizm, hakikatin parçalanarak yabancılaştırılması ise eğer; toplumsal yaşamı kendi öz dinamikleri üzerinden açığa çıkaracak hakikat arayışı, ancak ikti-

darist zihniyetle ve onun oluşum halleriyle hesaplaşmayı zorunlu kılmaktadır. Toplumsal doğanın yeniden gerçekleşmesi hali için ilk ve kaçınılmaz yol bu olmaktadır. Çünkü iktidarist zihniyetin oluşumu hem kolay olmamıştır, hem de sıradan değildir. Öncesinde, "doğal insan" ile "kurnaz ve güçlü adam" arasında uzun süreye yayılan mücadelesi vardır. Sonrasın da ise, beş bin yıllık mücadele tarihi vardır. İktidar zihniyeti, adeta bir "zihinsel gen" halini almıştır. Bu nedenle toplumsal yaşamın dayanağı olan toplumsal doğanın hakim kılınması, ancak iktidar alanının ve zihniyetinin geriletilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu açıdan yaşamın anlam gücüne ulaşmak ve bu anlam gücü üzerinden hakikate ulaşmak, çağımız özgürlük mücadelelerinin olmazsa olmazı durumundadır.

Yararlanılan Kaynaklar

(1) A.ÖCALAN, Özgürlük Sosyolojisi (s.100)
(2) John Holloway, İktidar Olmadan Dünyayı Değiştirmek (s.107)
(3) Michel Foucault. İktidarın Gücü (s.48)

SANAT VE HAKİKAT ARAYIŞI

Sanat Her Zaman Taraftır Her Zaman Muhaliftir

Mahmut Yamalak

Geleceğe dönük kurgular, esas olarak geçmişin ve bugünün izdüşümü olarak ortaya çıkarlar. Soyut bir gelecek tasarımı veya bugünü deterministçe geleceğe taşırma planları maddi gerçeklikle aramıza mesafe koyar. Ulaşmak istediğimiz gelecek, bugünün içinde vücut bulmazsa hayalden öteye geçemez. Geçmişten ve bugünden yola çıkarak olmayan bir zaman dilimi üzerinde tasarımda bulunma cesaretini bugünü kurtarma amacıyla sergiliyoruz. Bugüne yapılacak her olumlu katkı, geleceği inşa etmede rol oynayacaktır. Bugün, her davranışın gerçek arenasıdır. İnsanın "bugün" denilen hapishane duvarlarını kırıp kendi anlarının dışına çıkabilmesi, hakikate yaklaşmasıyla bağlantılıdır. Geleceği inşa etmek eylemi, ancak hakikatle anlam bulabilir.

Yaratma eylemi yalnızca sanatçının öznelliğiyle açıklanamaz. O, var olan bir toplumsal gerçekliği yine var olan bir üslup, yöntem ve teknikle anlatma, yeniden kurgulama ve o kurgunun içine kendi fikirlerini yerleştirme faaliyetidir

Dönüşüm de ancak zaman-hakikat dengesiyle gerçekleşebilir. Dönüşüm, dönüşen şeyin kendi karakterini koruyarak devinmesiyle oluşur. Bir şeyin zıddına dönüşmesi dönüşüm değil, yok oluştur. Dönüşüm, olay veya olgunun kendi karakteristik özelliklerini koruyarak gelişmesi ve zaman içinde karşılaştığı her engele ve uygun duruma göre kendini uyarlayarak yaşatmasıdır. Ütopik bir gelecek tasarımı olmadığı gibi, geçmişin aynen tekrarı da değildir. Dönüşen, sahip olduğu bir "cevher"den yola çıkar. Bu cevherini koruyarak kendini zamana uyarlar. Zamanın akışında olası müdahalelere göre esneklik içerir ve değişimini bu şekilde süreklileştirir. Geleceğe aynen aktarılan bir "şimdi" yoktur; ancak gelecek hakkında bize ipuçları veren davranış ve eylemler vardır.

Dönüşüm adına eğer olay-olgu kendini klonluyorsa, bu bir süre sonra boğucu olur. Dönüşmek için köklerin dayandığı bir tarihi mirasa ve sağlam bir amaç bütünlüğüne ihtiyaç vardır. Aksi halde hep tekrar edilerek var olan değerler de tüketilir. J.G. Fichte, "Şimdiki duruma ancak daha iyi bir durumu şimdiden hazırlıyor diye katlanabilirim" der. (1) Eğer her şey kaba bir tekrardan ibaret olacaksa, her dönem kurgulanmış bir oyun gibi aynı şeyleri yeni baştan oynayacaksak, yaşamak için bir nedenimiz kalmaz. Bilinen, denenmiş bir yaşam sıkıcı olsa gerek. Sanatın formlarını, üsluplarını kuşaktan kuşağa aynı biçimde aktaran anlayışlar da aynı sıkıcı tekrarı sürdürürler. Her çaba ve ürün potansiyel olarak yaşamdaki dönüşüme katılma özelliklerini içermezse "sanat" adına katlanılacak bir şey kalmaz.

Bu kısa yazı, değişen-dönüşen muazzam bir halk ve mücadele gerçekliğine rağmen bu dönüşüme ayak uyduramayan ve kendini tekrar girdabından çıkmakta zorlanan Kürdistan sanatının bu arayışına mütevazı bir katkı amacını taşımaktadır. Bu amaçla sanatın ne olduğuna ve nasıl olması gerektiğine ilişkin de tespitlere başvurulacaktır.

Bilgi Bilimsel Olarak "Sanat"

Bilindiği gibi, felsefenin iki temel sorusu vardır:

1- Var olanın doğası nedir?

2- Eğer bilebilirsek, nasıl bilebiliriz?

Bu iki soru insanlığın arayışının temellerini oluşturur. "Yaşamı kavramak isteyen insan dışında her canlı-cansız varlık sadece kendi anlarını yaşayabilir." (2) İnsan ise var olanı bilmek ister ve bu amaçla kendi zamanından çıkar. Kendini ve evreni bilmenin yollarını arar.

Bilmek için başvurulan üç temel yol-yöntem insanın

bu sorunlarında ona yol gösterir. Varlığın ne olduğunu soran "Varlık Felsefesi" , bilginin kaynaklarını ve niteliğini araştıran "Bilgi Felsefesi", estetik ve ahlaki değerleri sorgulayan "Değerler Felsefesi." Düşünen insan ile maddi varlık arasında; bilinç ile eylem arasında kurduğu bağa göre ayrışan felsefe, temelde yukarıdaki sorular etrafında dolanarak gerçeği arar.

Gerçeğe ulaşmanın yolları da insanı merkez almak durumundadır. İnsan, hakikat yolcusudur. Arayıştaki temel öznedir. İnsanı oluşturan şeyler sadece beden değildir. İnsan aklıdır, iradesidir, duygusudur. Diğer bir ifadeyle mantıktır, ahlâktır, duygudur. Bilme yöntemleri de bunlara göre çeşitlenir. Hakikate sadece mantık veya sadece duyguyla ulaşamayız. İnsan; aklı, iradesi ve duygularının eşgüdümüyle hareket ederse hakikate ulaşır. Akıl doğru ile yanlışı, irade iyi ile kötüyü, duygu güzel ile çirkini ayrıştırmaya yarar.

Sanat bize güzelin ve çirkinin özelliklerini gösterir. Bizi güzele yakınlaştırırken, çirkine karşı uyarır. Dolayısıyla sanat, hakikate ulaşmada bir yoldur. Bilim gibi, inanç gibi sanat da kendi yöntemleriyle hakikati arar.

B. Magee "Filozof gibi, yaratıcı sanatçı da kendini tümüyle hakikat arayışına vermiştir. Şeylerin ardındakini görmeye ve insanın yaşantısını daha derinden anlamaya çalışır. Ancak görüşlerini filozoftan farklı bir biçimde duyurur ya da halka sunar. Ussal bir kanıtlamadan çok, doğrudan doğruya algıya ya da sezgiye dayanır" der. (3)

Sanat, diğer bilme yöntemleriyle iç içedir. Duyularla algılanan görüntüler dünyası, irade ve akılla algılanan dünyayla bütünleşerek insan zihninde hakikate ilişkin bütünlüklü bir algı oluşturur. Dolayısıyla sanat ahlakla, siyasetle, felsefeyle bir anlama kavuşur, var olur, değişip dönüşür.

Zaman-Mekândan Bağımsız "Tarafsız" Sanat Demagojisi

Sanatçının dünya görüşü ve yeteneğinden hareketle ortaya koyduğu faaliyetin özü, bir yaratma eylemidir. Sanatçı bu eylemi estetik imgeler aracılığıyla yapar. Bu bir emek sürecidir ve sanat üretimi de tüm diğer üretim süreçleri gibi kolektiftir. Buradaki kolektiflik sanatçının özelliğini yadsımaz, aksine onu açıklar. Yaratımına altyapısını oluşturan ve yalnızca yaratma eylemini yapan ne sanatçıdır ne de sanatçıyı hiçleştiren toplumdur. Yaratma: a) tarihsel-toplumsal brikim, b) yaşanılan çağın ve toplumun ihtiyaçlarına göre bir duruş, c) bireyin (sanatçının) nesnel ve öznel bakışının bir ifadesi olarak gerçekleşir. Bu özellikleri onu "sanat" kategorisine sokar.

Yaratma eylemi yalnızca sanatçının öznelliğiyle açıklanamaz. O, var olan bir toplumsal gerçekliği yine var olan bir üslup, yöntem ve teknikle anlatma, yeniden kurgulama ve o kurgunun içine kendi fikirlerini yerleştirme faaliyetidir.

Elbette bu eylem de bazı temel koşullara bağlıdır. Öncelikle sanatçı kendi uğraş alanında ve genel olarak sanat konusunda yetkinleşmiş olmalıdır. Bir müzik aletini çalmak için uğraşan biri güzel bir beste yapabilir, ancak bu onu sanatçı yapmaz. Sanatçı uğraştığı alandaki tarihsel birikimi, üslupları, anlatım tarzlarını ve bunların ardında yatan dünya görüşlerini bilmelidir. Ardından ressam boyaların, müzisyen ses ve ritmin, edebiyatçı sözlerin gizemini, gücünü, sınırlarını bilmeli ve kendini yetkinleştirmelidir.

İkinci olarak sanatçı yaşadığı çağın ve toplumun sorunlarına, bilgi düzeyine, zihinsel düzeyine ve önceliklerine vakıf olmalıdır. Sanatsal üretim, özünde bu zeminde hareket ederek yaratım ve paylaşım eylemidir. Sanat öznel duyguların yeteneğiyle anlatınca, kendisini anlayan birilerine ihtiyaç duyar. Onun ne demek istediğini anlamak için birilerinin onunla aynı zihniyeti, aynı kodları paylaşıyor olması gerekir. Aksi halde kendi çalıp kendi oynar. Sanatçı-eser-alıcı diyalektiği eser ve üslup üzerinden olduğu kadar, içerik mesaj üzerinden de sağlanmalıdır. Ezop dilli veya kekeme sanatçı olsa olsa dost, arkadaş çevresinden birkaç kişiye ulaşabilir. Sanat, simgeler aracılığıyla kendini anlatan bir disiplindir. Simgelerin dilini gereğinden fazla anlaşılmaz kılmak yerine sanatçı, toplumsal düzeyi ve dili bilince çıkarmalıdır. Sanatçının yaratımlarını diğer yaratımlardan ayıran şey de budur. Özel, duygusal ve özneldir ama buna rağmen toplumsaldır.

Bu özelliği estetik sanatın değerleri ile ideoloji arasındaki ilişkiyle de açıklamak gerekir. Estetik değerler "güzel", "yüce", "trajik" ve "komik" diye adlandırılır. Mantık "doğru"yu arar, etik "iyi"yi arar, sanat ise "güzel"in ardına düşer. Bu dört kategoriden en önemlisi "güzel" olandır. "Güzel", zihnimizdeki nesnelerle, onların gerçeklikleri arasındaki uyumdur. Sanatçının "güzel" olarak yücelteceği şey, onun dünya görüşüne göre değişir. "Güzel", diğer kategorilerden farklı olarak en çok tarihsel-toplumsal zihniyet düzeyine bağlı olandır. Toplumda "doğru" veya "iyi" kadar "güzel" de bir turnusol kâğıdıdır, zihin dünyalarımızı ayrıştırır, ayrı olanları gösterir.

Sanatta "güzel", içerik, gerçeklik ve örgünün uyumuyla açığa çıkar. Çirkin bir olay da güzel bir şekilde anlatılabilir, aktarılabilir. Önemli olan, aktarılan şeyin "alıcı"da nesnel olanla öznel olan arasında yeni bir bakış açısı, gerçeğe farklı bir açıdan bakmayı sağlamasıdır.

Sanatın diğer kategorileri de sonuçta gerçek olanla ideal olan arasındaki uyum ve dengeden doğar. "Yüce", İdeal olana ulaşmada yol göstericidir. Bunu, gerçeğin sınırlarını zorlayarak yapar. "Trajik", ideal olanı gerçekleştirme istemi ile onun önündeki engellerden doğan gerilimi yansıtır. Yaşamın gerçekliği zafer kazansa bile, ideal olana özlem bitmez. Bu çatışma ve gerilim yerini

özleme bırakarak devam eder. "Komik" ise tıpkı trajik gibi, gerçek ile ideal arasındaki çatışmadan beslenir.

Bu kategoriler ideolojik duruşa göre anlam kazanırlar. Birisi için güzel olan, bir başkası için çirkin olabilir. Birisinin trajik bulduğunu, bir başkası komik bulabilir. Örneğin, "Türkçe' yi konuşamayan cahil ve aptal bir Kürt" tipi hala dizi filmlerin ve edebiyatın "komik tipi" olarak kullanılır. Oysa bu tipleme Kürt trajedisinin özetidir. İki dil arasına sıkışmış, kendi dili ve kültürüyle eğitim alma imkânına sahip olamamış, yaşamın acemisi Kürt tipidir bu. İçerdiği özellikler tarihsel-toplumsal sorunları yansıtmaktadır. Aynı şekilde yoksul Kürt halkını dilenci derecesine koyup kamyonlarla "yardım" dağıtmak bazı çevreler için "yüce" bir davranış iken; Kürt halkı için bunun tam zıddı duyguları ifade eder. Bir faşist disipline riayet eden çocukları güzel bulurken, özgürlükçü biri ona kendini ifade imkânlarını kazandırarak onu güzelleştirebileceğini düşünür. Sömürgecinin güzel dediği şeye, sömürülen çirkin der. Ezenin yücelttiği değer, ezilen için bir trajediye yol açabilir.

İnsan, hakikat yolcusudur. Arayıştaki temel öznedir. İnsanı oluşturan şeyler sadece beden değildir. İnsan aklıdır, iradesidir, duygusudur. Diğer bir ifadeyle mantıktır, ahlâktır, duygudur

Sanat, her zaman taraftır, her zaman muhaliftir. Sanatı ideolojiden, daha geniş anlamda zihniyet yapısından ayrı düşünemeyiz. Kürdistan'da sanat, her zamankinden daha fazla taraftır. Ya efendisinin dizleri dibine çökecek ya da kendi kaderini, geleceğini bugünden inşa ederek, değişip dönüşerek tarafını belli edecek.

Sanat Bir Hakikat Arayışıdır

"Sanat, kendi kimliğini bul, gerçeklerle bağlantını kur çağrısıdır." (4)

Bu çağrı, bizi hakikati aramaya sevk eder. Güzel'i, yüce'yi, trajik'i, komik'i aşıp tüm kategorilerin toplamını içeren hakikate duygudan bağımsız olarak ulaşılamaz. Akıl ve irade kadar duyguya da ihtiyaç vardır. "Doğru" ve "iyi" kadar "güzel" de hakikatin bir yönüdür. Hakikat doğru, iyi ve güzelin; yani akıl, irade ve duygunun veya mantık, etik ve estetiğin birleştiği ve dengede olduğu toplumlara ve bireylere görünen bir gökkuşağıdır. Denge ve uyum olmadı mı hakikatin yalnızca bir yönünü bilebiliriz.

Sanat, insan ruhunun derinliklerine iner, değinilmeyen, keşfedilmeyen alanlara dalar, henüz çözümlenmemiş olanı bulup çıkarır ve çözümlenmeye bırakır. M. Kundera, "Yaşamın o zamana kadar bilinmeyen bir yanını keşfetmeyen roman ahlâka aykırıdır"(5) der. Bunu "sanat" olarak da okuyabiliriz. Yaşamın keşfedilmemiş alanlarına yelken açmayan sanat, geçmişin kaba bir tekrarından öteye geçemez.

İnsanı "güzel-çirkin" arayışına iten hakikat özlemidir. Aynı şekilde "iyi-kötü", "doğru-yanlış" arayışına da yönelir. Bu, yaşamı anlamak, "ben kimim?" sorusuna cevap bulmak için başvurulan bir yoldur. Bilim ve felsefe gibi sanat da kendini, bir bilme gücü ve bir hakikat arayışı olarak somutlaştırır.

Bugün böyle bir sanattan söz edebilir miyiz? Sanatı ele alış tarzımıza bağlı olarak, cevaplar da değişebilir. Hakikati arama olanağı bulamayan sanat; yeşerebileceği ana kadar sabreder, zulaya çekilir, sessizleşir. Meydan "sanat" adına ortaya çıkan kaba tekrarlara ve "sanatçı" diye dolaşan şöhret düşkünlerine kalır. Sanat gerilediği dönemlerde parçalanır, üslup farkları bile "akım", "ekol" halini alır. Cemaatler oluşur, onu tarihsel-toplumsal bağlamlarından koparıp bir zevk nesnesi haline getirmek isteyenlere adeta teslim olur. Ancak sanat ortadan kalkmaz. Gerçek sanat, ne zaman ki hakikat arayışı derinleşirse, bu arayıştaki yerini alır. Bilim, felsefe ve din gibi o da hakikate ulaşmak için sorular sorar ve onların cevaplarını arar. Yani kendi doğasına kavuşur. Fason üretim şeklinde kopyalanan sanat geriler; yaşamın anlamını arayan ve ona estetik değer katan, onu yaşanılır kılan sanat açığa çıkar.

Sanatın eğilimi, insanın zihinsel arayışına ayak uydurmaktadır. Zihin geriledikçe sanat da geriler ve günlük ihtiyaçların teminine odaklanır; zihin kendi varoluşunu sorguladıkça sanat da derinleşir. Bu devinimi, onu toplumsal zihniyete bağlı kılar. Eğer toplumda bir özgürlük arayışı, felsefesi oluşmamışsa sanat da bunun içinde yerini alır; değerleri keşfeder, o toplum için güzel olanı bulur, çözümler ve topluma mal eder. Dolayısıyla sanat toplumsal sürekliliği besler, yayar ve diri tutar. İzbe bir işkencehanede bir kişi direnerek ölümsüzleşmişse, sanat onu tekrarlayarak değil, ama çözümleyerek bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkarır ve topluma mal eder. Böylece direniş izbe bir işkencehanenin duvarları arasında kalmaz, oradan taşarak toplumsal bir kabul, yaşam anlayışı ve davranış formuna dönüşür. Direnişin süreklileşmesi için artık bir işkencehaneyi sergilemeye gerek kalmaz. Günlük yaşama, davranışlara, ilişkilere vd. yaşamın her alanına sonsuz çeşitlilikte serpilmiş bir direniş anlayışı olarak devam eder. Sanat, an'dan ve mekândan kurtulmak isteyen insanın elindeki en güçlü silahlardan birisidir.

Sanat arayışının özü, hakikat arayışıdır. Kendi anının ötesinde, geçmişin ve geleceğin sınırsızlığında en çok sanat dolaşabilir. İnsan zihninin kendi an'larını aşarak insanlaşma serüveninde sınırları zorlayan ve ufuk açan katalizör, sanattır.

Hem toplumsal hem de bireysel işlevlere sahip olan sanat, her iki alana da hitap eder. Bireyin ve toplumun kendini koruma refleksine bağlı olarak sanatın işlevi de, estetik beğeni kazandırmadan ahlaki ilkeleri anlaşılır kılmaya kadar genişler.

"Ben kimim?" sorusu, varlığın en temel sorusudur. Ben'in anlaşılması için dinsel, bilimsel, felsefik metotlar denendiğinde bile sanatın kavramlarına ihtiyaç duyulur. Eğlendiren, dehşete düşüren, güldüren veya düşündüren öykülemeler, mitolojik aktarımlar hep sanattan rol çalarlar. Sanat her durumda kullanılacak kaba bir araç olduğundan değil, "ben kimim?" sorusuna eğildiği için böyledir. Hakikati aramak, sanatta ontolojiktir. Sanat ben'liği arayış eyleminde en çok başvurulan alandır. Sanatsal eylemde sanatçı da, alıcı da bu arayışa kendi cephelerinden dâhil olurlar.

Sanatın paradoksal bir yönü de var. Bir yandan günlük estetik beğenileri eğlenme, haz alma, oyalanma, coşma gibi duyguları beslerken; diğer yandan evren, doğa, toplum ve insanın gizlerini yakalamaya yeltenir. Görünen gerçekliği aşıp mistik bir arayışa yönelse, toplumsal yanı zayıflar ve düşünsel bir faaliyete dönüşür. Tersine günlük estetik beğenileri merkezine alırsa, bu kez kendi özünden uzaklaşır. Bir dezavantaj gibi görünen bu durum, sanatsal gerilimi besleyen kaynak durumundadır. Her yetkin eser, günlük yaşamda anlaşılabilen felsefik bir eserdir aynı zamanda. Sanat da kendi derinliğini bu gerilimle ölçer.

Müzikten tiyatroya, edebiyattan resme bütün sanat dalları hakikati arayış eyleminin bir yerindedirler. Sanatın evrensel sorusu olan "güzel nedir?" sorusunun etrafında dönerler. Alıcısına zevk ve eğlence kadar, bilgi ve hakikate dair gerçekler de sunar, onlara ölçü ve estetik kazandırır. İlk insanın büyü yaparken, kötü ruhları kovarken başvurduğu sanat da bugün insan yaşamına anlam katan sanat da yapısal olarak hakikati arar.

Buraya kadar sanatın bir bilme birimi, bir hakikati arama yöntemi olduğu gerçeği üzerinde duruldu. Bu işlevin, sanatın bütün kriterlerini ele alınış biçimiyle nasıl bir uyum içinde olduğunu bundan sonra bir-iki başlık altında vermeye çalışılacak.

Popülist Sanat

Sanatın popülerleştirilmesi, onun geniş kitlelere yayılması değil; kâr amaçlı kullanılan bir pazar nesnesi haline getirilmesidir. Popülerleşen sanat, çirkinden yana tavır alır. Kalıcılık, güzellik, estetik değer gibi şeyler önemsizleşip, sanat ürünü gerçek anlamda metalaşmış olur.

Estetik değerlerin zayıflamasıyla birlikte sanat eseri gibi toplumdaki ahlaki değerler de dejenere hale gelir. Ahlakı zayıflayan toplum kendine uygun politikaları oluşturmakta zorlanır ve sanatsal duyarlılıkları da geriler. Böylesi bir toplumda insan da bir meta gibi etiketlenip pazara sunulur. İnsanın kimlik ve kişilik erozyonu, sanatın ve ahlaki değerlerin yozlaşmasıyla at başı devam eder. Çünkü ahlak da, sanat da toplumsal zihniyetten doğarlar ve onlardaki her tür gerileyiş toplumun her alanına değişik biçimlerde yansır.

Kürdistan'da sanatın popülerleştirilmesi ise bundan öte bir anlam içerir. Sanatın karakteristik özellikleri, onu bu tarz gelişmelere karşı daha zayıf kılar. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Kürdistan'da sanat, tarihsel-toplumsal olarak geleneksel kalıpları tam olarak aşamamış, rafine bir ayrışmayı yaşayarak ahlaka ve geleneksel kültüre karşı varlığını kanıtlayamamış, gelişme çağındaki bir sanattır. Müzikte, edebiyatta, resimde, mimaride belirgin anlatım formları ve üslupları oluşmamıştır. Sanatsal üretimde bir yoğunluk yaşanmamakta, sanat birey veya grupların kendi çabalarıyla ilerlemektedir. Toplum genelinde bu yaratım alanları birer odacık gibi kalmaktadır. Gelişme çağındaki her olgu gibi bünyesine yabancılaştırıcı, hasta düşürücü, yanlış yönlendirici mikropları almaya müsaittir.

2- Kürdistan'da yakın dönem sanatı, her şeyden önce bir direniş sanatıdır. Geleneksel sanattan ve zihinsel gelişmeden beslenmektedir. Geleneksel sanatta beslendiği direniş damarı, bir sevda şarkısını dahi kimlik ve toplumsallığa bağlar. Stranlarda sevda, direniş, cesaret, ihanet gibi bireysel ve toplumsal değerler ve karşı-değerler iç içedir. "Derwêş û Edûle" destanındaki sevda gibi özünde bireysel bir duygu bile toplumsal şartlara bağlanır. Direniş mücadelesi içinde gelişen sanat da son yarım asırdır bu mücadelenin yalın ve gür çığlığı olarak yankılanıp duruyor. Bu sanatın kendi kitleselleşme dinamikleri var ve bu dinamiklere dayanarak yayılıyor. On yıllardır "Bagok", "Berîvan" gibi şarkıların eşliğinde halaylar çekilmesi, sosyolojik olarak da incelenmeye değerdir. Bu şarkılar amansız bir direniş öyküsünü anlatırlar. Müziğin bilinen yayılma kanallarına hiç girmeden, neredeyse her köşeye sızdılar. Onları çekici kılan sadece ezgileri değil, içerdikleri toplumsal mesaj ve temsil ettikleri değerlerdir. Şarkıların yaygınlaşması bu direnişlerin ahlaki ve zihinsel olarak sahiplenilmesi ve öğretilerek geliştirilmesidir. Şarkıların sınırları, onların kabul ettiği değerlerin kabul edilme sınırıdır. Sanat direniş içinde oluşuyor; yaşam ve davranış kalıplarının, ahlaki ve kültürel motiflerin oluşmasında rol üstleniyor, yaratıyor, oluşturuyor, oluşuyor ve oluşana aktifçe katılıyor. Bu, sanatın kabul edilmesi ve aynı zamanda içerdiği yaşam tarzının da tercih edilmesi demektir. Popülizmin yaratacağı etki de yalnızca bir sanat ürününün yozlaşması değil, aynı zamanda bu yaşam tarzının da yozlaşmasıdır.

3- Kürdistan'da sanat, tüm avantajlı konumuna rağmen henüz akademik bir gelişme imkânı yakalayama-

mıştır. Uzmanlaşma ve yetkinleşme gibi sanatın vazgeçilmezleri, bireyler bazında oluşmakta; sanatın üretimi hala sanatçıların el yordamıyla ilerlemelerine dayanmaktadır.

Bu vb. nedenlerden dolayı Kürdistan'da sanatın popülizme yenilmesinin sonuçları topum nezdinde oldukça yıkıcı olacaktır. Kendini popülizm rüzgârına karşı koruyacağı akademik ve zihinsel dinamiklere tam ulaşamamış, kurumlaşamamış ve yetenekli bireylerin çabalarına bırakılmış bu sanatın popülistleşmesi, asimilasyona en uygun zemini hazırlar.

Popülist sanat ve sanatçı, asimilasyon politikalarının Truva Atı olarak toplumun içinde yıkıma yardımcı olur. Bu gerçeklik bizi yine olan ile olması gereken arasındaki gerilime götürmektedir. Olan şey, olması gerekene engel olmak için onun içine sızmakta, onun gibi davranmakta ve onu fethetmeye çalışmaktadır. Asimilasyon politikaları tam da bu işleve göre sanatı esir almaya yönelir.

Tekelci sistemin denetimindeki teknik ve bilimsel gelişmeler doruk çağını yaşamaktadır. Buna karşın ahlak ve sanat gibi toplumsal oluşumun özünde bulunan alanlar marjinalleştirilmekte, bu gelişmenin dışında bırakılmaktalar. "Modern dünya" sanatı bir eğlence aracı derecesine indirgemiş durumdadır. Sinema sektörü, müzik sektörü gibi alanlarda ideolojik hegemonyasını kuran sistem, sanatı bir "düzenleme" aracı haline getirmek istemektedir. Modern sanat duygu dünyasında bir çatışma yaratmıyor, bir arayış başlatmıyor; onun yerine düzene uyumu aşılıyor. Her türlü aykırı yönelimden sonra, sonuçta sistemin kabul edildiği "arayışlar" liste başı oluyor. Gılgameş'te ölümsüzlüğü arayan kahraman gibi, bugün de "simyacı" gibi popüler romanlarda kahraman aradığı şeyi yine kendi bahçesinde buluyor, var olana tabi olmayı kabul ediyor. Gılgameş ölümsüzlük otunu bir yılana kaptırma beceriksizliğini, var olana yeniden katılarak gidermeye çalışıyor. Başkaldırının bedeli olarak yoldaşı Enkidu'yu kurban verdikten sonra… Simyacı ise oryantalist bir yolculuktan sonra aradığı şeyi kendi evinin bahçesinde bularak var olana katılmayı yeniden yüceltiyor.

Bu gelişim bize göstermektedir ki; sanat bir başkaldırı, hakikat arayışı ve yaşamı güzelleştirme yöntemi olmaktan çıkarılarak itaat kültürünün borazanı haline sokulmak istenmektedir. Kürdistan'da sanatın popülistleştirilmesi ve asimilasyonculaştırılması tam da bu amaçladır: Var olana itaat ettirme…

Ehlileştirilemeyecek kadar âsi, dağınık ve en önemlisi de bir direniş içinde kimliğini bulan Kürt sanatı, popülizmin hizmetine sokularak operasyon tamamlanmak isteniyor. Kürt sanatının direnen Kürt'e "evine geri dön" demesinin olanakları yoktur. Çünkü Kürt halkının temsil ettiği bir "sistem"e izin verilmemektedir. O "ev" işgal ve talan altındayken sanat nasıl eve dönüş çağrısı yapabilir ki? Dolayısıyla sanata yeni bir "işlev" bulunmalı ya da işlevi yeniden tanımlanmalıydı. Yeni işlev "asimile etme" olarak hayata geçirilmektedir. Bir Alman'ı, bir Yunan'ı, bir Fars'ı düzeniçileştirmeye çalışan sanat, Kürt'ü asimile etmeye yöneldi.

Sanattaki asimilasyon, bilinen inkâr-imha ve asimilasyon politikalarından farklı yürütülmektedir. Asimilasyoncu sanatın kodları küçümseme, ötekileştirme, öykünmeye sevk etme, öz-küçümseme gibi yeni kategoriler halinde düzenlenmektedir. Sanat eliyle yürütülen asimilasyonda özne "Kürt sanatçısı"dır. Bindiği dalı zevkle kesen bu sanatçı tipi düzen tarafından pohpohlanır.

Asimilasyoncu sanat için belli başlı birkaç özellik sıralanabilir:

1-Asimilasyoncu sanatçı Kürt kökenlidir. Siyasette, dinde, eğitimde vs. Kürt olanlara izin verilmezken, sanatta buna özen gösterilir. Kürt sanatçı tipi ya sıradan birisidir ya da özgürlük mücadelesine sırt çevirmiş biridir. Her durumda bu sanatın icrasında baş aktördür. Siyasal kimlikleri geri planda tutulan bu tipler, ara sıra halkın duygularından uzak kalmamak için kimlik söylemine başvururlar. Ancak bu ifade nötr kalır, siyasal bir mesaj veya toplumsal bir içerik taşımaz. Siyasal olarak kimliğini sorgulama, hak arama gibi eylemliliklerden uzak dururlar. Yeni bir "Sırp prensi" olarak sultanın sarayında cemaati eğlendirmeye hazır tutulurlar.

2- Bu sanatçı tipi, üstlendiği role göre statü kazanmıştır. Eğitimi eksik, sosyal durumu geri, siyasal bilinci zayıf; yine de üretim ve eğitim dışı bırakılmış milyonlarca Kürt genci için rol modeli olabilecek kadar bir statü sahibidir. Bu statüsünü "yırtarak", yani sınıf atlayarak elde etmiştir. Bu, Kürt genci için "sen de yapabilirsin" mesajıdır. Çok uzak değil, bir el atımlığı mesafededir onun için. Tazının önündeki sopaya bağlanmış et gibi, hep önünde duran asla ulaşamayacağı bir av kadar yakındır ona. Kürt sanatçısı asimilasyoncu özne olarak kendini kopyalayacağı yeni modeller oluşturmaya gayret eder. Ne kadar çok kopyalanırsa o kadar yaşam şansı artacaktır.

3- Asimilasyoncu sanat, pragmatist ve oryantalisttir. Kendi amacı için her türlü Kürt motifini, estetik değerlerini, tarihsel kişiliklerini, destanlarını, desenlerini fon olarak kullanır. Bu fonu ölmüş, donmuş, tarih ve toplumdışı kalmış ama zamanında "saygın" olan bir kültürden izler, damlalar biçiminde gösterir ve öyle kullanır. O, bize bir halkın sanatını anlatmaz; onun göstermek istediği "ölü bir sanat"tır. Ölü ve bir daha dirilmez, ancak nostaljik olarak yansıtılabilir bir sanatı anlatır.

4- Asimilasyoncu sanat, estetik kaygı taşımaz. Sanata çeşitli kavramların yüklediği işlevi veya postmodernizmin işlevsizleştirmesini gündemine almaz. Sanat

asimilasyon politikalarına alet olunca bilinen işlevlerinden uzaklaşır; yıkıcı, tahrip edici bir rol üstlenir. Bu durumda örneğin bir köy yakmayla bir demokratik gösterideki çocuğu vurmayla bu sanat arasında bir fark kalmaz. Hepsi de Kürt halkına ait canlı-cansız bir değeri yok etme amacıyla hareket etmektedirler. Artık estetik-sanatsal kaygılar değil, bir halka ait değerlerin adım adım yozlaştırılarak eritilmesi hedeflenmektedir.

5- Asimilasyoncu sanat, bir özel savaş konseptidir. Zamana yayılmış sistemli bir soykırımda kullanılan önemli bir silahtır. Sanatsal değerleri popülerleştirir, Kürt sanatçısını kendine çeker ve özgürlük değerlerine, toplumsal estetik değerlere dönük sistemli bir dejenerasyon politikası uygular. Kürt sanatına dönük asimilasyonun bir de toplumsal ayağı vardır ki, esas olan da budur.

Sanat asimilasyon politikalarına alet olunca bilinen işlevlerinden uzaklaşır; yıkıcı, tahrip edici bir rol üstlenir. Bu durumda örneğin bir köy yakmayla bir demokratik gösterideki çocuğu vurmayla bu sanat arasında bir fark kalmaz

6- Son olarak asimilasyoncu sanat kendi inkârının da sarayını yapar. Bu amaçla yapılan sanat Kürt sanatı değildir; Kürt sanatının aslında hiç olmadığının ispatı faaliyetidir. Bu sanatçı tipi, kendi katiline âşık olan maktul gibi, kendi halkının sanatını Türk, Arap, Fars sanatı gibi göstermeye çalışır. Kürt sanatsal dünyasını egemenlerin uzantısı, izdüşümü, gölgesi gibi, yani aslında hiç olmayan, oluşmayan sadece yansıma olarak tanımlanabilecek bir sanat gibi yansıtmaya gönüllü olarak çabalar. Böylece, "Kürt halkının aslında hiçbir şey üretemeyecek durumda olduğunu" iddia eden sömürgeci tezi besleyerek, Kürt sanatını, Kürt sanatının olmadığını ispat etmek amacıyla icra eder.

Yeni Sanatsal Duruş

Değişim-dönüşüm içinde olan, kendi geleceğini oluşturan Kürt halkı adına üretilen sanat, bu dönüşümün aktif bir elemanıdır. İnşa eder, kurar, olumsuzu reddeder ve yeni ölçüler oluşturur. Sanat bu eyleminde ideolojiden, zihinsel dünyadan beslenir. Toplumsal zihniyetin gelişme dinamiklerini ve geldiği aşamayı bize gösterir. İdeolojinin, zihniyetin yaratımlarını toplumun algılayabileceği açıklığa ulaştırır, ahlaki normları yaşama hâkim kılmada rol oynar. Toplumsal yaşamın ihtiyacı olan estetik değerleri anlaşılır kılar ve yaygınlaştırır. İnsanda duyarlılık, hassasiyet, ruhsal ve düşünsel zenginlik, estetik değer gibi özellikleri geliştirir ve yaygınlaştırır.

Kısacası, sanat yaşamın devingen, dinamik ve inşa edici yanlarını temsil eder. Sanatı reddetmek, birkaç şöhret düşkününün tasarrufuna terk etmek, kendi elimizle yaşamı eksiltmek olur. Sanat, hakikat arayışında hep yanı başımızda olması gereken değerler bütününü ifade eder. Yaratılan zihniyet dünyasına dayanan, komünal değerleri özümsemiş ve estetik güzelliği topluma hâkim kılmayı ilke edinmiş sanata, toplum olarak ihtiyacımız var.

Ancak bunun nasıl elde edileceği en az sanatın kendisi kadar önemlidir. Sanat alanında en iyi cevap ürünlere verilir. Ekoller, ideolojik tercihler ancak ürünlerle oluşturulur. Kürt sanatında ürün ortaya çıkarmanın bir hayli sorunlu bir iş olduğu düşünülürse, bu gibi çalışmaların sonuç alması için zamana ihtiyacımız olduğu görülecektir. Bunun yanında, sanatsal bir anlayışı oluşturma sürekli bir çaba işidir. Bugünden sanata yapılacak en büyük katkı, yeni sanatın özelliklerini tartışmak ve netleştirmek olacaktır. Sonuç bölümünde sanata komünal bakışın kimi özelliklerine değinerek bu tartışmalara katkı sunmak amaçlanmaktadır.

A) Modernist-pozitivist sanat anlayışı çözümlenmelidir:

Kapitalist modernite, toplum üstü bir felsefeye dayanır. Onun zihniyet yapısını oluşturan pozitivizm bir kopuş ideolojisidir. Toplumdan, tarihten ve doğadan kopan, kendi başına, kendi "çabasıyla" ayakta kalan; öznelci, bireyci bir ideolojidir. Birey eksenli düşünür, toplumsal norm ve ölçüleri yadsır ve önemsizleştirir. Sanatsal değerleri de birey eksenli değerlendirir. Evrensel olanı yok edip bireysel olanı yüceltir. Bu, bireyi evrende tek başına da olsa "bireysel yetenekleriyle" ayakta kalabilen Robinson Crouse'ye indirger.

Sanat öncelikle bu felsefeyle hesaplaşmalıdır. Sanat eylemi bireysel yeteneğe ihtiyaç duyduğundan, bireysellik tuzağına en yakın duran sanattır. Kürt sanatçısı pozitivizm karşısında komünalizmin gücünü açığa çıkarmalıdır. Bireysel yeteneğin de sonuç itibarıyla toplumsal bir birikimle oluştuğunu, sanatçı sanatıyla da göstermelidir. Bu da ancak komünalist felsefeyi özümsemekle olur.

B)Sanatsal kategoriler toplumda ortaklaştırılmalıdır:

Sanat güzeli, yüceyi, trajik'i, komik'i içerir. Güzel olan nedir ve kime göre güzeldir? Sorusunun cevabı ise ideolojiktir. Komünalist felsefede güzel olan toplumsal olandır, toplumun çıkarlarına uygun olandır. Bireysellik, yabancı işgal, halkın/halkların dışlanması, ötekileştirilmesi; sömürünün her türü baskı, işkence, kadın üzerindeki erkek egemenliği, çevre katliamı, kâr hırsı gibi

olgular toplum-dışıdırlar, topluma zarar verirler. Sanat kategorilerine göre bu gibi olgular güzel ve yüce değildir. Sanat, toplumdan doğar ve toplumda kategorilerini oluşturur. Sanat ihaneti çözümler, ama yüceltemez. Çünkü ihanet toplum karşıtıdır. Sırf bize zarar verdiği için değil, sanata göre de sahip olduğu bütünlüğe aykırı düştüğü için yüceltilemez. Aynı şekilde toplumsal bir değeri aşağılayamaz, bir halkın karakteristik özelliklerini alay konusu yapamaz. Olay ve olguları ele alırken temel ölçütü toplumdur. Estetik değerleri de toplumun her katmanına hâkim kılmayı esas alır.

C) Sanat pazara sunulan meta değildir:

Bu konu istismara açıktır. "O halde sanatçı nereden para kazanacak?", "Boya, müzik aleti, kalem, defter gibi araç-gereçleri satın almak için bile paraya ihtiyaç var. Bu para nasıl temin edilecek?" gibi sorular ucuz söylemlerdir. Bugün müzisyenin, ressamın, şairin kitlelere ulaşması bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç belli dolaşım-pazarlama vs. kanallarıyla gerçekleşmektedir. Bu da zorunlu olarak paraya dayalı bir akışı oluşturmaktadır. Dolayısıyla sanatçının kendi emeğinin karşılığını alması doğal ve olması gerekendir.

Sorun, sanatsal üretime hangi saiklerin hâkim olduğudur. Eğer sanatçı pazarı, kâr etmeyi düşünerek üretirse sanatsal kaygılar değil, ekonomik kaygılar devreye girer. Sanat bireyin en samimi yaratımıdır. Platon sanatlara karşı çıkmasına rağmen şiiri "tanrı kelamı" olarak kabul eder. Sanat yaratımı bir çeşit vecd halidir. Birey sesin, rengin veya kelimenin yardımıyla kendi ruhunun derinliklerine iner, orada evrensel olanı bulur ve ona bir vücut kazandırır. Ardından bulduğu bu "şeyi" başkalarıyla paylaşarak ortaklaşmaya, sesine ses aramaya koyulur. Sanatçı ile sanatın ilişkisi ana-çocuk ilişkisi gibidir; kaygılardan, hesaplardan uzak olmalıdır. Sanatçı pazarı, nasıl kâr edebileceğini düşünerek üretince bir ekonomist gibi hareket eder. Önce pazar araştırması yapar, en çok satan resim, müzik, roman tiplerini, konu ve temalarını inceler, ardından fiyat araştırması yapar ve sonuçta o dönem yaygın olarak tüketilen bir temayı (cinsellik, tarih, polisiye, macera) seçer ve bir "eser" oluşturur. Ortaya çıkan şey sanat olmaz, sanat adına bir metanın pazarlanması olur.

Sanata yön veren kaygı, estetik kaygıdır. Bu da sanatçı-eser-alıcı diyalektiğiyle oluşmuştur. Sanatçı, eser aracılığıyla kendini ifade eder ve yine eser aracılığıyla bu ifade edişin sonuçlarını alır. Bunun dışındaki hesaplar sanatı metalaştırmaya hizmet eder.

D) Toplumdan kopuk, elit sanatçı olamaz:

"Sanatçı" diye toplumüstü bir kategorinin oluşumu toplumsallığa aykırıdır. Kapitalist modernite "futbolcu", "aktris", "şarkıcı" gibi karakterleri toplumsal yaşamın dışına taşırarak iki şeye hizmet eder: Birincisi, topluma dönük rol modelleri oluşturur ve gençliği, geniş halk yığınlarını bu modele uymaya ikna ederek yeni sömürü alanları oluşturur. İkincisi, spekülatif sermayenin, kara paranın dünya üzerindeki dolaşımını sağlar.

Toplumsal dinamiklere dayanan sanatın üreticileri de toplumun içinde olmalıdırlar. Sanatı toplumsallaştıran pratik süreç ancak böyle işler. Toplumun her türlü ihtiyaçları, öncelikleri, eğilimleri ancak toplumun içinde yaşayarak anlaşılabilir. Toplumun eyleminde, günlük yaşamında, üretiminde olmayan sanatçı, toplum adına sanatsal üretim de yapamaz. Bu, kaba bir "toplumculuk" ile ulaşılacak bir şey değildir; kendini toplumun bir parçası olarak görme ve ona karşı sorumluluk duymadır.

E) Son olarak sanatçı bir dünya görüşüne sahip olmalıdır:

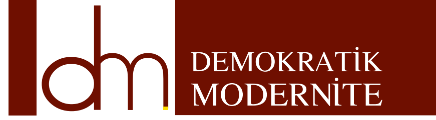
Bu bir yaşam felsefesine, bir amaca ve duruşa sahip olmak demektir. "Tarafsızlık" gibi, kendi sahiplerince bile savunulamayan ucuz söylemler, yeni sanat anlayışının etki alanının dışında bırakılmalıdır. Sanatçı, kendi sanatına yön veren bir dünya görüşüne sahip olmazsa estetik değer ve kategorileri işleyemez. Güzel ile çirkin birbirine karışır, her şeyin anlamı değişir. Kuramsal olarak da bir dünya görüşüne sahip olmamak mümkün değildir. Yeni bir sanat anlayışına giderken ulaşılması gereken ilk gerçek; zihniyetsiz, ideolojisiz, ütopyasız sanatın olamayacağıdır.

Sonuç olarak sanat, tanımlanmayı bekleyen hakikatin arayışçısıdır. Bu arayışını rastgele değil, bilmenin bir biçimi olarak ilkeler üzerinden yapar. Sanatsal söylem, bu arayış eylemini ideolojisinden aldığı güçle açığa çıkarıp nesneleştirir. Böylesi bir sanatın başarısı da, onun tüketilirken yeniden üretilmeyi sağlayabilme gücünde aranmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

1- Johann Gottlieb Fichte, İnsanın Kaderi Üstüne
2- Özgürlüğün Sosyolojisi
3- Bryan Magee, Felsefenin Öyküsü
4- Milan Kundera, Roman Sanatı, S.13, Çev. İsmail Terguz, Afa Yayınları

Abonelik Formu

Ad:

Soyad:

Adres:

İş Adresi:

Derginin İstendiği Adres:

Ev Tel:

İş Tel:

Cep Tel:

E-Posta:

Abonelik Başlangıç Tarihi:

Yurtiçi Yıllık Abonelik Şartları

6 Sayı için: Taahhütlü/40 TL APS/60 TL

Yurtdışı Abonelik

6 Sayı Kargo: 60 Euro